

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІЛА Дар'я Олегівна

УДК 351.323.3-053.6(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
281 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д.О. Біла

Науковий керівник – Чикаренко Ірина Аркадіївна, д.держ.упр., професор

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Біла Дар'я Олегівна. Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Міністерство освіти і науки України, Дніпро, 2024.

Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, в якій наведено розв'язання актуального наукового завдання – наукове обґрунтування концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо його вдосконалення. За результатами дослідження зроблено наступні висновки.

Показано, що молодь є найбільш динамічним, мобільним та перспективним сегментом населення. Саме молодь формує майбутнє нації, вона завжди була і залишається в центрі уваги інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Посилена увага до молоді в публічному управлінні трансформується в комплексні та цілеспрямовані дії для підтримки молодіжного розвитку та внесення позитивного вкладу в суспільство, що можливо на засадах формування та реалізації ефективної державної молодіжної політики.

Проаналізовано понятійно-категоріальний апарат у сфері дослідження, надано авторські дефініції понять «державна молодіжна політика» та «інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики». Так, державна молодіжна політика являє собою систему публічноуправлінських рішень, прийнятих суб'єктами їх вироблення, щодо обґрунтування пріоритетних цілей і засобів їх досягнення у сфері взаємодії з молоддю як унікальним феноменом суспільства, яка

спрямована на максимально повне залучення потенціалу молоді до вирішення проблем державотворення, формування її світогляду, забезпечення ціннісного розвитку, підвищення рівня її самостійності, самореалізації, конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті, та регламентується відповідними нормативно-правовими, програмно-цільовими та іншими документами в цій сфері.

Визначено ключові особливості формування та реалізації державної молодіжної політики в умовах політичної й економічної нестабільності та кризи, які загострилися в умовах війни, зокрема: недостатнє залучення молоді до роботи в органах публічного управління, громадської та політичної діяльності; посилення ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності органів публічного управління в умовах війни через дезорієнтацію, розгубленість, неготовність до дій тощо, що потребує концентрації зусиль на формуванні міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії, комунікації з молоддю як суб'єктом управління, встановлення стійких зв'язків зі стейкхолдерами.

Показано, що інституціональне забезпечення державної молодіжної політики виступає як система, що поєднує сукупність статичних й динамічних складових та вирізняється одночасною наявністю усталених інституцій молодіжної політики та елементів системи, які знаходяться в процесі створення, змін, реформування, трансформації у відповідь на еволюційні виклики суспільства й геополітичні тренди. Надано авторську дефініцію цього поняття: інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики – це комплекс визначених і закріплених норм, стандартів, правил, положень та принципів, здатний забезпечити системну, впорядковану діяльність інститутів-учасників процесу формування та реалізації державної молодіжної політики, спрямовану на задоволення потреб, інтересів й очікувань молоді та забезпечення її активної участі в суспільному житті.

Здійснено обґрунтування етапізації розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Виокремлено п'ять етапів, які відрізняються між собою станом нормативно-правового забезпечення та інфраструктури реалізації молодіжної політики, підходами до визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства, зміною ставлення до молодіжної політики.

Доведено, що саме децентралізація стала одним із домінуючих факторів, які змінили зміст державної молодіжної політики, а також підходів до її формування і реалізації, що викликало потребу подальшої інституціалізації цих процесів. Для аналізу стану інституціалізації процесів формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації було проведено дослідження суспільної думки мешканців територіальних громад. Результати опитування дозволили окреслити коло ключових проблем сучасної молоді, до яких, зокрема, віднесено: небезпеку для життя і вимушеність до міграції; незабезпеченість житлом; не завжди доступну та якісну освіту; неналежний рівень оплати праці; нерівні умови працевлаштування та безробіття; недостатню обізнаність та залученість молоді до реалізації державної молодіжної політики, участі у політичному процесі і суспільному житті громади тощо.

Проаналізовано європейський досвід інституціалізації процесів формування та реалізації державної молодіжної політики, на базі чого визначено особливості інституційного забезпечення в країнах ЄС, до яких, зокрема, віднесено: посилення та контроль ефективності міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії інститутів молодіжної політики на міждержавному і національних рівнях; орієнтацію молодіжної стратегії ЄС на інструменти, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації молодіжної політики; посилення координації роботи інститутів Ради Європи щодо якісної професійної і ціннісно-орієнтованої освіти.

Визначено основні недоліки та проблеми інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, які збереглись навіть на фінальній стадії реформи децентралізації, і вимагають підвищеної уваги Уряду, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ тощо, зокрема: низька спроможність органів влади до гнучкості і швидкого реагування на виклики; нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, що беруть участь у реалізації державної молодіжної політики; слабке розуміння сучасної проактивної ролі молоді і необхідності її залучення до політичної діяльності й участі в суспільному житті, зокрема територіальної громади; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси молоді, слабка й недієва мережа міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків; низький рівень наукового обґрунтування процесів реалізації державної молодіжної політики, панування застарілих підходів; слабка інформаційна діяльність щодо просування молодіжних проєктів, програм, а також ідей; забюрократизованість і високі ризики корупції тощо.

Здійснено моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (з проєкцією на місцевий рівень), для чого на основі аналізу основних нормативно-правових актів та рекомендацій Ради Європи щодо молодіжної політики та інститутів, що беруть участь в її виконанні, визначено особливості та пріоритети реалізації молодіжної політики в громадах, зокрема: створення належного організаційно-функціонального середовища органів місцевого самоврядування; узгодження нормативних, організаційно-розпорядчих програмно-цільових та інших документів, що регламентують діяльність органу місцевого самоврядування, із аналогічними документами вищого рівня; підвищення ефективності інформаційної підтримки реалізації молодіжної політики через популяризацію результатів реалізації молодіжних програм і проєктів; формування системи комунікаційних зв'язків «влада-молодь-стейкхолдери» тощо.

Показано, що саме міжвідомча і міжсекторальна взаємодія між різними міністерствами у контексті розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики залишається важливим фактором для здійснення координованих дій щодо досягнення очікуваних результатів у найкоротші терміни. Визначено напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади.

Побудовано концептуальну модель інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, яка презентує його основні системоутворюючі компоненти (складники) та обґрунтовує доцільність їх включення в управлінський контекст. Зазначена модель носить описовий характер і базується на правових, інтелектуальних, творчих, комунікативних, стратегічних та інших аспектах формування та реалізації державної молодіжної політики, на розумінні потреб, цінностей та інтересів молоді, а також на здатності впроваджувати інноваційні, гнучкі та адаптивні підходи для залучення молоді до суспільно-політичних процесів.

Розроблено організаційно-функціональну модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, яка складається з трьох основних блоків: ідеологічного (ціннісно-орієнтованого), соціально-економічного (людино-орієнтованого) та функціонально-комунікаційного (методико-технологічного), кожен з яких передбачає необхідність створення автономних функціональних модулів, так званих «шаблонів» готових рішень для розв'язання певної групи проблем, що є особливо цінним для забезпечення безпеки молоді, зокрема, в умовах війни.

Запропоновано авторську дефініцію поняття «автономний функціональний модуль» – структурний компонент (або фрагмент) системи інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики, який може бути розроблений, визначений та використовуваний окремо або вбудований в більш широку систему (наприклад, у стандарт) для досягнення конкретних цілей. Такий модульний

підхід забезпечить спрощення процесів розроблення, впровадження та адаптації системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики до нових умов, і надасть їй більшої гнучкості.

Запропоновано авторський підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив. Інтегральна модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а також забезпечити участь останньої у виробленні публічноуправлінських рішень, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні.

Підкреслено роль проєктного підходу у реалізації місцевих ініціатив. На прикладі Дніпровської міської ради розглянуто досвід реалізації проєкту зі створення об'єкту молодіжної інфраструктури – Ресурсного центру Молодіжних рад Дніпра та Луганської області, метою якого є посилення міжрегіональної взаємодії у рамках підтримки внутрішньо переміщених молодіжних рад Луганщини. У діяльності центру враховано наші пропозиції щодо організації міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії, він є прикладом втілення важливого елемента інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики.

Виконання завдань дисертаційного дослідження надало можливість отримати наступні результати, які містять елементи наукової новизни:

уперше: обґрунтовано комплекс концептуальних положень, підходів та моделей, системне застосування яких методологічно підтримує процеси удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні на основі запропонованих автором системоутворюючих компонентів останнього та модульного підходу, який дозволяє представити ці процеси у вигляді мультикомпонентних моделей, що складаються з автономних

функціональних модулів, використання яких пришвидшить прийняття публічноуправлінських рішень щодо державної молодіжної політики та її адаптування до нових умов, що є особливо цінним для молоді під час дії правового режиму воєнного стану;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, а саме: надано авторські дефініції понять «державна молодіжна політика», «інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», «автономний функціональний модуль інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», на базі чого побудовано концептуальну та організаційно-функціональну моделі інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, а також визначено особливості модульного підходу, використання якого органами публічного управління дозволить підвищити результативність, готовність до змін та гнучкість державної молодіжної політики;

– підхід до підвищення ступеня залученості молоді до вирішення проблем місцевого розвитку, для чого побудовано інтегральну модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади, яка презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а й забезпечити участь останньої у виробленні публічноуправлінських рішень та реалізації місцевих проєктних ініціатив, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні;

– підхід до групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики, який полягає у виокремленні двох підгруп: «виконавці державної молодіжної політики» (з числа суб'єктів державної молодіжної політики або поза їх колом) та «бенефіціари» (або безпосередні споживачі послуг – з числа об'єктів державної молодіжної політики), що дозволило коректніше

визначити стейкхолдерів публічноуправлінської діяльності з реалізації державної молодіжної політики, розставити відповідні акценти та урозуміти масштаби їх управлінського впливу на молодь;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування етапізації процесів розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в Україні, що дозволило визначити характерні особливості нормативно-правового забезпечення на кожному етапі; рівень визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства; вектор змін суспільного ставлення до молодіжної політики тощо, які необхідні для подальшого удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики;

– формалізація принципів державної молодіжної політики, зокрема, виокремлено принципи: неприпустимості застосування патерналістської моделі суб'єктів молодіжної політики щодо молодого покоління; суб'єктності молоді (підвищення її ролі у суспільно-економічних процесах, розкриття інновативного, інтелектуального потенціалу молоді, прояву активності і пасіонарності) тощо, дотримання яких має бути філософсько-ідеологічною і організаційно-функціональною основою інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики;

– підхід до виокремлення та екстраполяції до умов України принципів особливостей молодіжної політики в країнах ЄС, зокрема щодо посилення та контролю ефективності взаємодії інститутів молодіжної політики на місцевому, регіональному й державному рівнях; орієнтації молодіжної стратегії на інструменти, які допомагають органам публічного управління досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації державної молодіжної політики, що дозволить підняти на новий якісний рівень молодіжну роботу та створити умови, за яких молодь могла б реалізувати свій інтелектуальний, творчий та соціальний потенціал за місцем проживання на основі рівності і демократії;

– практико-орієнтовані підходи до впровадження місцевих ініціатив щодо інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в частині розвитку молодіжної інфраструктури шляхом реалізації проєктів зі створення ресурсних центрів молодіжних рад на основі зміцнення міжсекторальних і міжвідомчих відносин.

Ключові слова: публічне управління, публічна політика, державна молодіжна політика, молодь та молодіжна робота, молодіжна рада, європейський досвід, децентралізація, інститути та інституціалізація, інструменти, стратегії та тактики, проєкти та програми, координація взаємодії, місцеве самоврядування, місцеві ініціативи, територіальна громада.

SUMMARY

Daria Bila. Institutional Support for the Formation and Implementation of State Youth Policy in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 "Public Administration and Administration". National Technical University "Dnipro Polytechnic", Ministry of Education and Science of Ukraine, Dnipro, 2023.

The dissertation is a completed research work, which presents solutions to the actual scientific task - the scientific substantiation of conceptual provisions, approaches, and models of institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine, and the development of practical recommendations for its improvement. The following conclusions were made based on the research results.

The youth is shown as the most dynamic, mobile, and promising segment of the population. It is the youth that shapes the future of the nation; they have always been and remain the focus of state institutions, local government bodies, and civil society. Enhanced attention to youth in public administration transforms into

comprehensive and purposeful actions to support youth development and make a positive contribution to society, which is possible on the basis of forming and implementing effective state youth policy.

The conceptual-categorical apparatus in the field of research has been analyzed, and the author's definitions of the concepts "state youth policy" and "institutional support for the formation and implementation of state youth policy" have been provided. Thus, the state youth policy is a system of public administration decisions made by the subjects of their production, regarding the justification of priority goals and means of their achievement in the field of interaction with youth as a unique phenomenon of society, aimed at the fullest possible involvement of the youth potential in solving state-building problems, forming its worldview, ensuring value development, increasing its independence, self-realization, competitiveness, ensuring active youth participation in social life, and regulated by relevant normative-legal, program-target and other documents in this sphere. Key problems in the formation and implementation of state youth policy in the conditions of political and economic uncertainty and crisis, which have intensified in the conditions of war, have been identified, in particular: insufficient involvement of youth in public administration, civil and political activities; increased risks of decreasing the functional-communicative and organizational ability of public administration bodies in the conditions of war due to disorientation, confusion, unpreparedness for action, etc., which requires concentration of efforts on the formation of interdepartmental and intersectoral interaction, communication with youth as a subject of management, establishing stable connections with stakeholders.

It is shown that institutional support for state youth policy acts as a system that combines a set of static and dynamic components and is characterized by the simultaneous presence of established youth policy institutions and elements of the system that are in the process of creation, change, reform, transformation in response to evolutionary challenges of society and geopolitical trends. An author's definition of this concept is provided: institutional support for the formation and

implementation of state youth policy is a complex of defined and fixed norms, standards, rules, provisions and principles capable of ensuring systematic, orderly activity of institutions participating in the process of forming and implementing state youth policy, aimed at meeting the needs, interests and expectations of youth and ensuring their active participation in social life.

The periodization of the development of institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine has been carried out. Five stages have been singled out, each characterized by the state of normative-legal provision and infrastructure for implementing youth policy, approaches to recognizing the importance of youth as a driving force for the development of the state and society, and changing attitudes towards youth policy.

It has been proven that decentralization has become one of the dominant factors that changed the content of state youth policy, as well as approaches to its formation and implementation, which caused the need for further institutionalization of these processes. To analyze the state of institutionalization of processes of formation and implementation of state youth policy in the conditions of decentralization, a study of public opinion of residents of territorial communities was conducted. The survey results allowed outlining the circle of key problems of modern youth, which, in particular, include: the danger to life and forced migration; lack of housing; not always accessible and quality education; inadequate level of wages; unequal conditions of employment and unemployment; insufficient awareness and involvement of youth in the implementation of state youth policy, participation in the political process and social life of the community, etc.

The European experience of institutionalization of processes of formation and implementation of state youth policy has been analyzed, on the basis of which the peculiarities of institutional support in EU countries have been identified, including: strengthening and controlling the effectiveness of interdepartmental and intersectoral interaction of youth policy institutions at the interstate and national levels; orientation of the EU youth strategy on instruments that help national and

European authorities achieve political cooperation goals and progress in implementing youth policy; strengthening the coordination of the work of the Council of Europe institutions on quality professional and value-oriented education.

The main shortcomings and problems of institutional support for state youth policy, which have remained even at the final stage of decentralization reform and require increased attention of the Government, local self-government bodies, public organizations, educational institutions, etc., have been identified, in particular: low ability of authorities to flexibility and rapid response to challenges; ambiguity in defining the rights and obligations of youth and subjects participating in the implementation of state youth policy; weak understanding of the modern proactive role of youth and the need for their involvement in political activities and participation in social life, in particular, of the territorial community; low level of interaction between central and local executive authorities and public associations representing the interests of youth, weak and ineffective network of intersectoral and interdepartmental ties; low level of scientific substantiation of processes of implementation of state youth policy, prevalence of outdated approaches; weak information activity regarding the promotion of youth projects, programs, and ideas; bureaucratization and high risks of corruption.

Modeling of processes of improvement of institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine (with projection at the local level) has been carried out, for which, based on the analysis of the main normative-legal acts and recommendations of the Council of Europe on youth policy and institutions involved in its implementation, the peculiarities and priorities of implementation of youth policy in communities have been determined, in particular: creation of a proper organizational-functional environment of local self-government bodies; harmonization of normative, organizational-administrative, program-target and other documents regulating the activity of the local self-government body, with similar documents of a higher level; increasing the effectiveness of information support for the implementation of youth policy

through the popularization of the results of implementation of youth programs and projects; formation of a system of communication links "authorities-youth-stakeholders", etc.

It is shown that interdepartmental and intersectoral interaction between various ministries in the context of the development of institutional support for the formation and implementation of state youth policy remains an important factor for carrying out coordinated actions to achieve expected results in the shortest possible time. The directions and content of interdepartmental interaction on the implementation of youth policy by central executive bodies have been determined.

A conceptual model of institutional support for the formation and implementation of state youth policy has been built, which presents its main system-forming components (components) and substantiates the expediency of their inclusion in the context. The mentioned model is descriptive in nature and is based on legal, intellectual, creative, communicative, strategic and other aspects of the formation and implementation of state youth policy, on understanding the needs, values and interests of youth, as well as on the ability to implement innovative, flexible and adaptive approaches to involve youth in socio-political processes.

An organizational-functional model of institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine has been developed, which consists of three main blocks: ideological (value-oriented), socio-economic (person-oriented) and functional-communicational (methodological-technological), each of which presupposes the need to create autonomous functional modules, so-called "templates" of ready-made solutions for a certain group of problems, which is especially valuable for ensuring the safety of youth, in particular, in the conditions of war.

An author's definition of the concept of "autonomous functional module" has been proposed - a structural component (or fragment) of the system of institutional support for the formation and development of state youth policy, which can be developed, defined and used separately or integrated into a broader system (for

example, a standard) to achieve specific goals. Such a modular approach will simplify the processes of development, implementation and adaptation of the system of institutional support for state youth policy to new conditions, and will give it more flexibility.

An author's approach to the formation of youth readiness to participate in the development of the territorial community based on an integral model and local project initiatives has been proposed. The integral model of forming youth readiness to participate in the development of the territorial community presents a complex of approaches, tools and methods necessary to achieve expected results, the application of which will not only initiate a dialogue between the authorities and youth, but also ensure the latter's participation in the development of public administration decisions and the implementation of local project initiatives, which will contribute to the successful implementation of state youth policy at the local level.

The role of the project approach in the implementation of local initiatives has been emphasized. The experience of implementing a project to create a youth infrastructure facility - the Resource Center of Youth Councils of Dnipro and Luhansk Region by the Dnipro City Council has been considered as an example, the purpose of which is to strengthen interregional interaction within the framework of supporting internally displaced youth councils of Luhansk region. The activities of the center take into account our proposals regarding the organization of interdepartmental and intersectoral interaction, it is an example of the implementation of an important element of institutional support for the formation and development of state youth policy.

The tasks performed during the dissertation research have led to the following results, which contain elements of scientific novelty:

for the first time:

– a comprehensive set of conceptual positions, approaches, and models has been substantiated, the systemic application of which methodologically ensures the implementation of processes for improving and developing institutional

support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine. This is achieved through the proposed fundamental system-forming components of institutional support, and a modular approach, which allows representing the processes of developing institutional support in the form of multi-component models consisting of autonomous functional modules. The use of these modules will accelerate the public administration decision-making process regarding the implementation of state youth policy and its adaptation to new conditions, particularly valuable for youth during martial law;

improved:

– the conceptual and categorical apparatus of the research subject, namely: author's definitions of concepts such as "state youth policy," "institutional support for the formation and implementation of state youth policy," "autonomous functional module of institutional support for the formation and implementation of state youth policy." Based on these, conceptual and organizational-functional models of institutional support for state youth policy were developed, along with the peculiarities of the modular approach, which, when used by public administration bodies, will enhance the effectiveness, readiness for change, and flexibility of state youth policy;

– the approach to increasing youth involvement in addressing local development problems, for which an integral model has been developed for forming youth readiness to participate in the development of territorial communities. This model presents a complex of approaches, tools, and methods necessary to achieve expected results. Its application will not only initiate dialogue between authorities and youth but also ensure their participation in public administration decision-making and local project initiatives, contributing to the successful implementation of state youth policy at the local level;

– the approach to grouping subjects and objects of youth policy, which involves distinguishing two subgroups: "executors of state youth policy" (from among the subjects of state youth policy or outside their circle) and "beneficiaries" (or direct service consumers - from among the objects of state youth policy). This

approach allows for a more accurate definition of stakeholders in public administration activities for implementing state youth policy, setting appropriate emphases, and understanding the scale of their managerial impact on youth;

further developed:

- the stage-by-stage development of institutional support for state youth policy in Ukraine, which made it possible to identify the characteristic features of normative and legal support at each stage; the level of recognition of the significance of youth as a driving force in state and societal development; the direction of changes in societal attitudes towards youth policy, etc., which are necessary for further improvement and development of institutional support for the formation and implementation of state youth policy;

- the formalization of principles of state youth policy, particularly distinguishing principles such as the inadmissibility of applying a paternalistic model by subjects of youth policy towards the younger generation; the subjectivity of youth (enhancing its role in socio-economic processes, revealing its innovative and intellectual potential, and demonstrating activity and passion), etc., adherence to which should be the philosophical-ideological and organizational-functional basis of institutional support for the formation and implementation of state youth policy;

- the approach to identifying and extrapolating to the conditions of Ukraine the peculiarities of youth policy in EU countries, particularly regarding strengthening and monitoring the effectiveness of the interaction of youth policy institutions at local, regional, and national levels; orienting youth strategy on tools that help public administration bodies achieve political cooperation goals and progress in implementing state youth policy, thereby raising youth work to a new qualitative level and creating conditions for youth to realize their intellectual, creative, and social potential where they live based on equality and democracy;

- practice-oriented approaches to the implementation of local initiatives regarding institutional support for the formation and implementation of state youth policy in terms of youth infrastructure development by implementing projects to

create resource centers for youth councils based on strengthening intersectoral and interdepartmental relations.

Keywords: public administration, public policy, state youth policy, youth and youth work, youth council, European experience, decentralisation, institutions and institutionalisation, tools, strategies and tactics, projects and programmes, coordination of interaction, local self-government, local initiatives, territorial community.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Біла Д. О. (2021). Визначення ролі молоді у суспільстві в умовах політичної невизначеності та особливості формування державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, № 3. (с. 64-70). <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/83/77>.

DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.11>

2. Біла Д. О. (2022). Ключові теоретико-методологічні засади наукового дослідження інституційного забезпечення державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, № 1. (с. 104-112). <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/173/155>.

DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.16>

3. Біла Д. О. (2022). Вплив міграції на зміну підходів до інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні. *Право та державне управління*, № 4. (с. 213-220). http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/30.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.30>

4. Біла Д. О. & Чикаренко І. А. (2023). Моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики. *Публічне управління та місцеве*

самостворення, № 3. (с. 50-56). <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/476>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-3-8>

Особистий внесок здобувача: розроблення та наукове обґрунтування складників концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

5. Чикаренко І.А. & Біла Д.О. (2023). Запровадження модульного підходу для посилення інституціонального забезпечення молодіжної політики. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 4 (39). (с. 61-69). <http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/4/10.pdf>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-4.10>

Особистий внесок здобувача: обґрунтування доцільності запровадження модульного підходу для посилення інституційного забезпечення молодіжної політики, авторське тлумачення поняття «автономний функціональний модуль».

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

6. Біла Д. О. (2021). Аналіз молодіжного ринку праці, внутрішньої та зовнішньої міграції у контексті реалізації цілей сталого розвитку. *International scientific journal «Grail of Science»*, 2021. № 2-3. (с. 86-91). <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10639/9996>.

DOI 10.36074/grail-of-science.02.04.2021.016

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації (у зарубіжних збірниках):

7. Біла Д. О. (2023). Особливості інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах ЄС. *IV international scientific conference Current questions of modern science*. April, 20-21, 2023. Tallin, Estonia. (с. 65-67). <https://conference-w.com/wp-content/uploads/2023/04/EST.T-2021042023.pdf>.

8. Біла Д. О. (2023). Організаційно-функціональна модель інституціонального забезпечення формування державної молодіжної політики в Україні. *Development trends and improvement of old methods: XIII International Scientific and Practical Conference*. Decemer, 12-15, 2023. Warsaw, Poland. (p. 198-202). https://isg-konf.com/uk/development-trends-and-improvement-of-old-methods/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=UA-Sbornik_materialov_konferencii_dostupen&utm_content=1325401414

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації (у вітчизняних виданнях):

9. Біла Д. О. (2020). Аналіз взаємодії рівнів публічного управління щодо формування і реалізації державної молодіжної політики. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика: XII наук.-практ. конф.*, 17 груд. 2020 р., м. Дніпро (с. 111-114). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Conference_pei_17_12_2020.pdf.

10. Біла Д. О. (2020). Аналіз підходів країн ЄС до формування та реалізації державної молодіжної політики: досвід для України на шляху її європейської інтеграції. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: IX щорічна наук.-практ. конф.*, 18 груд. 2020 р., м. Одеса (с. 96-100). <https://drive.google.com/file/d/1YYnQ6tqkYGtpGogwoiHNCFZAgmt5Dsjp/view?usp=sharing>.

11. Біла Д. О. (2021). Теоретичні основи інституціоналізації державної молодіжної політики на місцевому рівні. *Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу: заочна міжвузівська наукова конференція*, 30 берез. 2021 р., м. Дніпро. (с. 26 – 29). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/%D0%A1%D0%BE%D1%86-%D0%B3%D1%83%D0%BC_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4.pdf.

12. Біла Д. О. (2021). Правове забезпечення молодіжної політики в умовах суспільних реформ в Україні. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти :*

VI Всеукраїнська за міжнародною участю науково-практичної конференції, 17 листоп. 2021 р., м. Полтава (с. 133-135). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/Zbirnyk_PJO2021Final.pdf.

13. Біла Д. О. (2022). Молодіжна політика: європейський досвід для України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*, XIX регіон. наук.-практ. конф., 16 черв. 2022 р., м. Дніпро (с. 50-52). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ I	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ.....	36
1.1. Теоретична сутність державної молодіжної політики та її місце у системі публічного управління	36
1.2. Особливості та етапи формування державної молодіжної політики з урахуванням об’єкт-суб’єктної ролі молоді у суспільстві.....	48
1.3. Методологічні засади наукового дослідження інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики...	69
Висновки до розділу 1.....	87
Список використаних джерел до розділу 1.....	91
РОЗДІЛ 2	
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	107
2.1. Стан інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики України в умовах децентралізації	107
2.2. Тенденції розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах Європейського Союзу.....	126
2.3. Проблеми реалізації державної молодіжної політики в Україні та недоліки її інституціонального забезпечення	140
Висновки до розділу 2.....	163
Список використаних джерел до розділу 2.....	167

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ	175
3.1. Обґрунтування концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики на основі досвіду європейських країн	175
3.2. Організаційно-функціональна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики...	189
3.3. Підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проектних ініціатив	212
Висновки до розділу 1	225
Список використаних джерел до розділу 3	229
ВИСНОВКИ.....	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	244
ДОДАТКИ.....	267

ВСТУП

Актуальність теми. Молодь є найбільш динамічним, мобільним та перспективним сегментом населення. Саме молодь є найціннішим ресурсом держави, що формує майбутнє нації, вона завжди була і залишається в центрі уваги інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Оскільки молодь більш прогресивна, вона має залучатися до прийняття ключових управлінських рішень, формування відповідних державних політик.

Посилена увага до молоді в публічному управлінні трансформується в комплексні та цілеспрямовані дії щодо підтримки молодіжного розвитку та внесення позитивного вкладу в суспільство, акцентування на створенні можливостей для освітнього, кар'єрного та особистісного розвитку. Це – ключове завдання, яке постає перед молодіжною політикою.

Формування та реалізація молодіжної політики як сфери та напряму публічноуправлінської діяльності характерне для держав будь-якої соціально-економічної системи та на будь-якій стадії її розвитку. Не є виключенням і Україна, де роль державної молодіжної політики у розвитку суспільства посилюється потребою залучення молоді до протистояння геополітичним викликам, захисту територіальної цілісності України, зменшення наслідків політичної невизначеності та економічної кризи.

Натомість, глобальні виклики та національні загрози в Україні негативно вплинули на життєдіяльність як населення країни в цілому, так і молоді зокрема. За останні майже 10 років самими болючими серед них стали тимчасова окупація АР Крим та окремих територій на сході країни, коронавірусна пандемія (COVID-19) та широкомасштабна збройна агресія РФ, унаслідок якої відбулося руйнування критичної та іншої цивільної інфраструктури, підприємств, житла, екологічні злочини, і головне – втрата людей через загибель та / або міграцію в пошуках безпеки. Усе зазначене

продемонструвало як українцям, так і всьому світові, слабкість міжнародних і національних інститутів щодо протистояння глобальним викликам.

Не стали винятком й інститути молодіжної політики. Проблеми, яким сьогодні в Україні протистоїть молодь, висвітлили теоретичні, ідеологічні і практичні прогалини щодо формування і реалізації державної молодіжної політики, які накопичувались упродовж довгого періоду, власне ще за часів радянської доби. Інститути, на які сьогодні покладена відповідальність за формування і реалізації молодіжної політики, в екстремальних умовах продемонстрували неналежне сприйняття ролі молоді в суспільстві, неготовність до руйнівних викликів, недостатню гнучкість до швидких змін, брак координації і взаємодії, несистемну роботу із активізації молоді до участі у суспільному житті. Проте, попри всі труднощі та недостатню ефективність реалізації державної молодіжної політики упродовж понад 30 років незалежності, ціле покоління людей, яке народилося у незалежній Україні, у важкі для країни години піднялось, щоб відстояти демократичний вибір суспільства (2013-2014 рр. – революція Гідності) та вибороти українську державність (з 2014 р. – тимчасова окупація рф українських територій, і з 2022 р. – повномасштабна війна рф на території України).

В умовах політичної невизначеності й збройної агресії все більше загострюються питання подальшого зміцнення активної ролі молоді у суспільстві; проблеми сприяння соціальному становленню молодих людей в суспільстві; завдання розкриття потенційних можливостей молодих людей, що накладає певні особливості на формування і реалізацію державної молодіжної політики відповідно до сучасних викликів й ставить нові задачі перед інституціональним забезпеченням формування і реалізації державної молодіжної політики. Спрямування діяльності інститутів державної влади і органів місцевого самоврядування щодо молодіжної політики на подальшу активізацію залучення молоді в суспільне життя, у тому числі в державне управління через створення кадрового потенціалу, сприяння збереженню соціальної стабільності в суспільстві за застосування підтримки молоді і

формування у молодих людей відчуття індивідуальної значущості, задоволеності, розширення можливостей розвитку та справедливості в суспільстві потребують критичного переосмислення теоретико-методологічних засад державної молодіжної політики на засадах зміцнення демократичних і євроінтеграційних цінностей, наукового обґрунтування концептуальних положень, підходів і моделей інституціонального забезпечення процесів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розробленні практичних рекомендацій щодо його вдосконалення та розвитку. Саме це і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Державна молодіжна політика в Україні і молодь як її об'єкт залишаються предметом дослідження українських та зарубіжних науковців. Учені вивчали теоретичні аспекти молодіжної політики та практично-прикладні проблеми її формування і реалізації на всіх рівнях публічного управління. Ефективність реалізації державної молодіжної політики значною мірою ґрунтується на єдності та координованості роботи інститутів публічного управління на державному, регіональному і локальному рівнях, а також взаємодії з представниками бізнесу, громадськості і молодіжного представництва.

Серед найбільш вагомих і впізнаваних наукових робіт минулого, присвячених державній політиці й розвитку суспільства, визначаються праці Платона [1], Н. Макіавеллі [2], М. Вебера [3] та ін. Серед сучасних дослідників теоретичним питанням публічної політики приділяли увагу Р. Блум [4], Пол Браун М. [5], К. Ігнатовський [4], П. Кемпбелл [4], А. Кохан [6], Н. Липовська [7], Р. Драпушко [8; 9; 10], О. Пархоменко-Куцевіл [11; 12], О. Насібахон [13], М. Остапенко [14], Р. Перес-Пінеда [4], Л. Прокопенко [15], Л. Рейтерович [16], С. Ситник [16], С. Телешун [16] та ін.

Проблемам формування та реалізації державної молодіжної політики присвячені праці таких науковців, як Ю. Борисова [17], Є. Бородін [17; 18; 19; 20;], Б. Буяк [18], А. Карнаух [19], Н. Літвінова [17], Н. Метьолкіна [23],

В. Панасюк [24] та інших. Автори досліджували питання формування молодіжної політики на державному і місцевому рівнях, висвітлювали роль органів публічного управління у її реалізації, аналізували процеси становлення інститутів молодіжної політики тощо.

Теоретичним аспектам, а саме, розкриттю сутності та змісту понять «інститут», «інституція», «інституційні зміни», «інституціоналізація» (або «інституціалізація»), «інституціональне забезпечення», у тому числі у контексті формування і реалізації молодіжної політики, присвячено увагу у наукових публікаціях таких авторів, як: В. Барабаш [25], І. Козак [26], Н. Липовська [27], Д. Норт [28], Н. Обушна [29; 30], Т. Стукан [31], А. Сухорукова і І. Педь [32] та ін.

Незважаючи на створену потужну теоретико-методологічну основу з питань формування та реалізації державної молодіжної політики та широке коло наявних наукових розробок як теоретичного, так і практичного спрямування у цій сфері, наукове обґрунтування концептуальних положень, підходів та моделей удосконалення та розвитку її інституціонального забезпечення, зокрема, в сучасних умовах політичної невизначеності й економічної кризи, викликаних внутрішньополітичними та геополітичними чинниками, серед яких головний – повномасштабна війна РФ на території України, є недостатнім.

Отже, актуальність роботи з молоддю, усвідомлення вектору зміни ролі молоді у суспільстві, активізація її участі в суспільному житті, посилення інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики як системи певних норм, правил та інститутів, потребує подальшого наукового опрацювання. Тому наше дослідження зосереджено на узагальненні теоретичних питань розуміння ролі молоді як об'єкту публічного управління, трансформації ролі молоді у суспільстві в умовах політичної й економічної невизначеності, дослідженні особливостей інституціалізації формування і реалізації державної молодіжної політики як інструменту управлінського впливу та розробленні напрямів удосконалення

інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до стратегічних ініціатив (стратегічних цілей) Національної ради з відновлення України від наслідків війни: «1. Участь молодих жінок і чоловіків (різні категорії) у суспільному житті для наближення перемоги, відновлення України та європейської інтеграції (у т. ч. через діяльність УМФ, ВМЦ, ІГС, молодіжних центрів та просторів, молодіжних рад та волонтерську діяльності)»; «5. Підвищення рівня української національної та громадянської ідентичності до 85%»; а також у межах тем науково-дослідних робіт «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (номер державної реєстрації 0122U002375, 2022–2023), «Цифрова трансформація публічного управління» (номер державної реєстрації 0122U002236, 2022–2023), що виконуються на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», у яких авторка брала участь як молодший науковий співробітник, виконавець (довідку про участь у НДР наведено у додатку А). Матеріали досліджень представлені відповідними підрозділами у заключних звітах з НДР щодо визначення ролі молоді у суспільстві в умовах політичної невизначеності, особливостей формування державної молодіжної політики та її інституціонального забезпечення, аналізу впливу міграції на зміну підходів до інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні, а також увійшли до наукових публікацій, що готувалися за результатами виконання наукових тем.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є наукове обґрунтування концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розроблення практичних рекомендацій*

щодо його вдосконалення та розвитку. Для досягнення мети дисертаційного дослідження визначено такі наукові завдання:

- охарактеризувати теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної молодіжної політики та обґрунтувати її місце у системі публічного управління;

- дослідити еволюцію розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики та особливості її формування та реалізації в Україні з урахуванням суб'єкт-об'єктної ролі молоді у суспільстві;

- проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації молодіжної політики в Україні та країнах Європейського Союзу;

- визначити проблеми у сфері реалізації державної молодіжної політики в Україні та недоліки її інституціонального забезпечення;

- розробити комплекс підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, підготувати рекомендації щодо його вдосконалення та розвитку на основі досвіду європейських країн;

- обґрунтувати підхід та надати пропозиції щодо формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що складаються під час реалізації процесів публічного управління у молодіжній сфері.

Предметом дослідження є розвиток інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення теорії публічного управління та напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених з питань розвитку державної молодіжної політики на основі використання загальнонаукових і специфічних наукових методів. Дослідження ґрунтується на історичному, системному та цільовому підходах, а також сукупності методів, що

забезпечують їхню реалізацію, а саме: *методи аналізу і синтезу* (для розкриття теоретичної сутності державної молодіжної політики, її місця та ролі у системі публічного управління, виявлення тенденцій розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики на основі досвіду країн ЄС); *методи порівняння, опитування і екстраполяції* (для дослідження стану інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації, імплементації європейського досвіду формування реалізації державної молодіжної політики); *історичний метод, методи групування та узагальнення* (для обґрунтування етапізації процесів становлення та розвитку інституціонального забезпечення формування державної молодіжної політики, визначення її особливостей; здійснення масштабування та розподілу на групи учасників системи інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики; розроблення пропозицій щодо місцевих ініціатив розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики); *методи моделювання* (для обґрунтування концептуальної та організаційно-функціональної моделей інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, інтегральної моделі формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади).

Інформаційними джерелами дослідження були нормативно-правові акти України, країн Європейського Союзу та Ради Європи з питань публічного управління і молодіжної політики; матеріали монографічних досліджень, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних учених, статистичні показники Державної служби статистики України, офіційні показники інших країн, звітні дані органів місцевого самоврядування, результати дослідження авторки дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском авторки у вирішення актуального наукового завдання у галузі публічного управління та адміністрування, що полягає в науковому

обґрунтуванні концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розробленні практичних рекомендацій щодо його вдосконалення. Основні результати дослідження, що містять наукову новизну, полягають у такому:

уперше: обґрунтовано комплекс концептуальних положень, підходів та моделей, системне застосування яких методологічно підтримує процеси удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні на основі запропонованих автором системоутворюючих компонентів останнього та модульного підходу, який дозволяє представити ці процеси у вигляді мультикомпонентних моделей, що складаються з автономних функціональних модулів, використання яких пришвидшить прийняття публічноуправлінських рішень щодо державної молодіжної політики та її адаптування до нових умов, що є особливо цінним для молоді під час дії правового режиму воєнного стану;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, а саме: надано авторські дефініції понять «державна молодіжна політика», «інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», «автономний функціональний модуль інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики», на базі чого побудовано концептуальну та організаційно-функціональну моделі інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, а також визначено особливості модульного підходу, використання якого органами публічного управління дозволить підвищити результативність, готовність до змін та гнучкість державної молодіжної політики;

– підхід до підвищення ступеня залученості молоді до вирішення проблем місцевого розвитку, для чого побудовано інтегральну модель

формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади, яка презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а й забезпечити участь останньої у виробленні публічноуправлінських рішень та запровадженні місцевих проєктних ініціатив, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні;

– підхід до групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики, який полягає у виокремленні двох підгруп: «виконавці державної молодіжної політики» (з числа суб'єктів державної молодіжної політики або поза їх колом) та «бенефіціари» (або безпосередні споживачі послуг – з числа об'єктів державної молодіжної політики), що дозволило коректніше визначити стейкхолдерів публічноуправлінської діяльності з реалізації державної молодіжної політики, розставити відповідні акценти та урозуміти масштаби їх управлінського впливу на молодь;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування етапізації процесів розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в Україні, що дозволило визначити характерні особливості нормативно-правового забезпечення на кожному етапі; рівень визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства; вектор змін суспільного ставлення до молодіжної політики тощо, які необхідні для подальшого удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики;

– формалізація принципів державної молодіжної політики, зокрема, виокремлено принципи: неприпустимості застосування патерналістської моделі суб'єктів молодіжної політики щодо молодого покоління; суб'єктності молоді (підвищення її ролі у суспільно-економічних процесах, розкриття інновативного, інтелектуального потенціалу молоді, прояву активності і пасіонарності) тощо, дотримання яких має бути філософсько-

ідеологічною і організаційно-функціональною основою інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики;

– підхід до виокремлення та екстраполяції до умов України принципів особливостей молодіжної політики в країнах ЄС, зокрема щодо посилення та контролю ефективності взаємодії інститутів молодіжної політики на місцевому, регіональному й державному рівнях; орієнтації молодіжної стратегії на інструменти, які допомагають органам публічного управління досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації державної молодіжної політики, що дозволить підняти на новий якісний рівень молодіжну роботу та створити умови, за яких молодь могла б реалізувати свій інтелектуальний, творчий та соціальний потенціал за місцем проживання на основі рівності й демократії;

– практико-орієнтовані підходи до впровадження місцевих ініціатив щодо інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в частині розвитку молодіжної інфраструктури шляхом реалізації проєктів зі створення ресурсних центрів молодіжних рад на основі зміцнення міжсекторальних і міжвідомчих відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, висновки а також пропозиції дисертаційної роботи мають практичне спрямування та можуть бути використані під час удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, зокрема, на місцевому рівні. Висновки та рекомендації наукового дослідження використані у діяльності (додаток Б):

– Київської міської ради – під час прийняття та реалізації управлінських рішень щодо усунення проблем в молодіжній сфері на основі запропонованої авторкою дисертації організаційно-функціональної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (довідка про впровадження від 18.09.2023 № 25-КР-3146);

– Дніпровської міської ради (Департамент молодіжної політики та національно-патріотичного виховання) – під час започаткування місцевих ініціатив, запропонованих авторкою дисертації, щодо стажування молоді, реалізації муніципальних програм та проєктів, конкурсів тощо (довідка про впровадження від 22.08.2023 № 7/10-1752);

– Луганської обласної державної адміністрації – під час планування роботи Луганської обласної молодіжної ради у частині інституціоналізації результатів реалізації державної молодіжної політики через створення Ресурсного центру молодіжних рад Дніпра та Луганщини в м. Дніпрі за грантової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки переміщених молодіжних рад Луганської області (довідка про впровадження від 11.07.2023 №196-1);

– Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (Навчально-науковий інститут державного управління) у процесі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (удосконалення та актуалізація змісту робочих програм з дисциплін спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти) та спеціальності 231 «Соціальна та молодіжна робота для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (довідка про впровадження від 06.09.2023 № 12-34/38-2-ІДУ).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у роботі, отримані автором особисто і здобули апробацію та відображення в опублікованих працях. У дисертації не використовуються ідеї і розробки, що належать співавторам. Внесок автора в опублікованих у співавторстві наукових статтях конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження, висновки і рекомендації оприлюднено та обговорено на таких вітчизняних та зарубіжних науково-комунікативних

заходах: «Правові аспекти публічного управління: теорія та практика» (Дніпро, 2020); «Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів» (Одеса, 2020); «Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу» (Дніпро, 2021); «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти» (Полтава, 2021); «Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України» (Дніпро, 2022); «Current questions of modern science» (Tallin, Estonia, 2023); «Development trends and improvement of old methods» (Warsaw, Poland, 2023).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані в 13 наукових працях, із них: 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 – у співавторстві), 1 публікація у зарубіжному науковому журналі, 7 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій (з них 2 – у зарубіжних збірниках).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 282 сторінки, з них 241 – основний текст, 8 таблиць, 20 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел становить 199 найменувань, з них 45 – іноземною мовою (англійська, німецька, польська).

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Теоретична сутність державної молодіжної політики та її місце у системі публічного управління

Вироблення та впровадження в практику публічноуправлінської діяльності ефективних та дієвих механізмів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, спрямованої на залучення молоді до процесів управління суспільним розвитком та вирішення проблем у молодіжній сфері, урахування потреб та інтересів сучасної молодої людини як активного суб'єкта суспільного буття, забезпечення повноцінної роботи з молоддю задля використання її потенціалу, є одним із пріоритетних завдань публічного управління.

Державна молодіжна політика завжди була і залишається у центрі уваги науковців-теоретиків, інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів громадянського суспільства. Така посилена увага до молоді як суспільного феномену притаманна державам будь-якої соціально-економічної системи та на будь-якій стадії її розвитку. Не є виключенням і Україна, де роль державної молодіжної політики посилюється потребою залучення молоді до протистояння геополітичним викликам, захисту територіальної цілісності України, зменшення наслідків політичної невизначеності та економічної кризи.

З початком російсько-української війни у 2014 р., а надто – з початком її активної фази 24 лютого 2022 р., робота з молоддю набула більшої гостроти: боротьба держави йде за кожну людину вже не просто на ідеологічному рівні, а й на рівні фізичному. Україні треба зберегти свій людський капітал, виховати належне й достатнє нове покоління. У цій боротьбі народжується нове бачення, нові теоретичні підходи до розуміння

молодіжної політики як інструменту формування ідеології українця Вільної України, виникає потреба побудови нового інституційного середовища для формування та реалізації державної молодіжної політики.

Визначення тенденцій формування та реалізації молодіжної політики розглядається в працях таких українських дослідників, як Ю. Борисова [17], Є. Бородін [17; 18; 19; 33; 34], Б. Буяк [20], М. Головатий [35], М. Димитров [36] А. Карнаух [21], Н. Літвінова [17], В. Панасюк [24], Т. Стукан [37], І. Хохрякова [17] та ін. Проте, якщо поглянути на виклики сучасності (фінальний етап децентралізації, поступовий і доволі швидкий перехід до цифрового суспільства, посилення процесу євроінтеграції), то стає очевидним, що дослідження вказаних авторів можна поглиблювати, висвітлюючи специфіку формування державної молодіжної політики в Україні сьогодні.

Теоретичне усвідомлення нових підходів до формування державної молодіжної політики, розроблення механізмів її практичної реалізації для більш широкого залучення молоді до процесів управління суспільних розвитком, врахування різних переконань та інтересів сучасної молоді як активного суб'єкта суспільного буття є одним з найбільш важливих завдань формування державної політики в Україні. Водночас, соціально-економічне й духовне відродження України неможливе без концентрації уваги та зусиль на вирішенні проблем молоді як майбутнього країни, гаранта суспільно-економічного прогресу, адже непорушною істиною є те, що подальший розвиток суспільства чи не найбільшою мірою залежить від забезпечення гідних стартових умов для життєдіяльності молодої людини.

Під процесом формування світогляду сучасної молоді вбачається цілеспрямований вплив з боку різних суб'єктів та інститутів молодіжної політики «з метою включення молодого покоління до суспільно-політичного життя» – зазначає М. Головатий [35, с. 293]. У цьому контексті варто відзначити, що специфікою будь-якого суспільства є наявність унікальної ціннісної системи, певного ціннісно-орієнтованого світогляду, формування

якого здійснюється інститутом сім'ї, школи та держави. У зв'язку з цим функціонування інститутів формування ціннісних орієнтацій молоді набуває нової актуальності.

З огляду на це, вважаємо за необхідне звернути увагу на зв'язок змісту державної молодіжної політики, усвідомлення принципів її формування і механізмів її реалізації з освітньо-ідеологічними, соціально-економічними та іншими аспектами публічного управління. Це дозволить визначити її місце у структурі науки публічного управління, сформувати понятійно-категоріальний апарат державної молодіжної політики, встановити сукупність інститутів, правил і норм формування і реалізації молодіжної політики.

Державну молодіжну політику ми розглядаємо як елемент системи публічного управління, тому, насамперед, звернемось до визначення понять такого категорійного ряду: «політика» «публічна політика», «державна політика», «молодіжна політика», «державна молодіжна політика». Зазначимо, що кожне наступне поняття є складовою попереднього, відповідно, змінюються масштаб управлінського впливу й звужується коло завдань, що вирішується.

Насамперед, розглянемо поняття «політика» як основу побудови цього категоріального ряду. У науково-теоретичному контексті ми опираємось на усвідомлення змісту поняття «політика», призначення, сфери використання, зв'язки політики з існуючим понятійним апаратом публічного управління тощо.

Походження самого терміну «політика» і його зміст визначали різні автори: від античних класиків до сучасних, при цьому різні наукові школи по-різному трактували зміст поняття політики. Одні дослідники вважають, що «політика» походить від грецького «polis» і його похідних «politeia» (конституція), «polites» (громадянин) і «politicos» (державний діяч), інші вважають, що це поняття походить від «politike», що означає науку про мистецтво відправлення державних справ. Так, Платон визначав політику як

«...мистецтво правити і все пов'язане з управлінням» [1]. Класик політичної науки, італійський мислитель Ніколо Макіавеллі вважав, що політика є «сукупністю засобів, які необхідні для того, щоб прийти до влади, утримуватися при владі і корисно використовувати її» [2].

Теоретична думка еволюціонувала, разом із тим еволюціонувало і усвідомлення змісту політики. Вивченням проблем політичної діяльності займалися учені, які пропонують різні підходи, зокрема М. Вебер (теорія бюрократії) [3], В. Вільсон, Т. Геблер, П. Друкер, Г. Саймон та інші (раціоналістичний, неоінституційональний підходи) [38].

У 1930-х роках ХХ століття термін «політика» («polісу») введено в обіг у значенні політичного курсу чи стратегії, що відзначило появу нового підходу до розуміння політики. Цей підхід опирався на системний підхід у політичній діяльності, а концепції політики відзначалися активним та системним втручанням держави та її безпосереднім впливом на політичні процеси і результати. Американський політолог Гарольд Лассвелл при визначенні змісту категорія «політика» в цей період висловив ідею, що політика може бути розглянута як процес прийняття рішень, спрямованих на вирішення проблеми «хто отримає що, коли і як». Він зробив свій внесок у розуміння політичних рішень і взаємодії суб'єктів у політичному процесі [39].

60-ті рр. ХХ ст. у політичній науці категорія «політика» набула нового значення, деякі автори схилились до розуміння її як політичного аналізу, щоправда це суттєво звузило предметне поле політики. Так, Е. Квейд розуміє політику через політичний аналіз, хоча вважає її «галуззю прикладного дослідження, метою якого є поглиблення нашого розуміння соціотехнічних проблем» [40, с. 5].

Також зазначимо, в науковій літературі з'являються поняття «polіtics» і «polісу», у визначеннях яких сьогодні, «...йдеться про публічну політику, яка уособлює діяльність як держави, так і громадянського суспільства» [41, с. 2].

Але ці поняття не є абсолютно тотожними. Зокрема, на сьогодні існує два таких їх тлумачення:

1. Політика (аналог англomовного терміну «policy») – «це сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання різних інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб» [42, с. 4].

2. Політика (аналог англomовного терміну «politics») – «це план дій, або напрям дій, прийнятний і дотримуваний владою, керівником, політичною партією», зазначають Ю. Бажал та Ю. Кілієвич [43, с. 370]. Саме в такому розумінні вживається слово «політика», коли державну політику розуміють як процес.

У 90-ті рр. ХХ ст. і пізніше, у дослідженнях сутності політики спостерігаються міждисциплінарні підходи. Р. Арон і В. Йонеску, розглядали політику через «програмний, планувальний підхід, вважаючи її планом дій уряду» [44], А. Кохан, М. Остапенко та інші автори сформулювали комунікативне бачення політики [11; 38], Н. Колісниченко вважає політику соціальним феноменом [45] тощо. Але, що найбільш важливо, за всієї багатозначності терміну «політика», найчастіше політику науковці пов'язували з «управлінською діяльністю», саме вона стає пізнавальним об'єктом дослідження. Втім, автори (С. Телешун, С. Ситник, І. Рейтерович та інші) зазначають, що «...за такого підходу політико-соціальні, економічні, культурні елементи, які мають у ньому місце, не дають змогу цілісно окреслювати публічну політику» [16, с. 48].

Незважаючи на таке різноманіття тлумачень змісту поняття «політика», однозначним є те, що вона пов'язана із усіма сферами суспільного життя і публічного управління, та для кожної сфери має свою специфіку. Тим більше, що державна політика – «це обраний державними органами напрям дій, спрямований на певне коло людей із метою реалізації їхніх можливостей чи подолання перешкод на шляху до досягнення бажаних цілей» [46, с. 49].

Визначення змісту категорії «державна політика», її функцій і ролі в суспільстві у сучасних наукових теоріях усвідомлюється по-різному. Так, у науковій літературі зустрічаються такі дефініції терміну «державна політика»:

– «набір цінностей, цілей та знарядь, пов'язаних з визначенням суспільних проблем, що вимагають уваги» [47, с. 176];

– «обраний особою, державними органами, урядом напрям дій, завдяки якому вони задовольняють певні свої потреби чи використовують свої можливості, який відображається в досягнутих результатах і в реальному впливові на життя суспільства» [48, с. 55];

– «політична діяльність органів державної влади та комплекс дій, заходів та інститутів, за допомогою яких відбувається задоволення окремих групових та індивідуальних інтересів, їх узгодження з метою забезпечення політичного і громадського порядку в суспільстві» [49, с.116-117];

– «напрямок, порядок дій, обраний державною владою для розв'язання повної проблеми або відповідного набору проблем» [44, с. 216].

– «вираження цілей політичної системи і засобів, за допомогою яких вони досягаються, при чому призначення і завдання державної політики полягає в тому, щоб сприяти популяризації цінностей і досягненню цілей, які визнаються суспільством або урядом, а змістом є програма політичних дій, спрямованих на реалізацію цих цінностей і цілей» [17, с. 3];

– «діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, що віддзеркалює суспільний устрій та економічну структуру держави, а також діяльність партій, суспільних організацій і об'єднань, яка визначається їх цілями та інтересами» [29, с. 62] тощо.

Як бачимо, поняття «політика», «публічна політика», «державна політика» і «молодіжна політика» у сучасній науковій літературі доволі щільно переплітаються. На наш погляд, суттєвою відмінністю залишається статус інститутів її формування і реалізації, тобто суб'єктів, а також масштаб

об'єктів та завдань, на які спрямований управлінський вплив інститутів тієї чи іншої політики.

Визначення особливостей формування та реалізації молодіжної політики розглядається в працях таких українських дослідників, як Є. Бородін [16; 17; 18; 19; 20], С. Гричишин [50], Коврига, О [51], С. Комаринець [52], С. Машталір [52], Н. Метьюлкіна [23], М. Перепелиця [53] та інші. Проте, якщо поглянути на виклики сучасності (поступовий перехід до інформаційного, цифрового суспільства, глобальні економічні виклики, глобальні політичні виклики, у т.ч. війна тощо), то стає очевидним, що дослідження цих авторів можна й надалі поглиблювати, висвітлюючи специфіку формування державної молодіжної політики в Україні сьогодні. Отже, на наш погляд, є необхідність в актуалізації досліджень щодо інституціонального забезпечення процесів формування і реалізації державної молодіжної політики, механізмів адаптації молоді до викликів сучасності та перегляду традиційних інститутів соціалізації й суспільної активізації молоді з метою виявлення нових перспектив її розвитку.

Так, на думку М. Перепелиці, молодіжна політика є «інтегральною функцією багатьох змінних: діяльність держави, партій, громадських, релігійних організацій тощо» [53]. Вона є певною системою ідей, теоретичних положень стосовно місця, ролі та перспектив молоді в суспільстві, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах, а також діяльність суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих теоретичних положень у реальність.

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 р. № 1414-ІХ молодіжна політика визначена як «напрямок державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах молоді та за участю молоді» [54].

Авторка публікації [56] М. Гуцалова стверджує, що «молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з формуванням і вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця і ролі молоді в суспільстві та їх реалізації» [56]. Ураховуючи зазначене, вона надає таке визначення молодіжної політики: «молодіжна політика – це сукупність дій, які проводяться усіма державними та громадськими інститутами, кожен учасник реалізації молодіжної політики та соціальна структура виконує ці дії диференційовано, відповідно до своїх потреб і можливостей, з урахуванням місцевих умов» [49].

Зазначимо, що молодіжну політику слід розглядати як комплексне явище, яке є результатом практичної, наукової, ідеологічної та іншої діяльності стосовно молоді з боку суспільних, соціальних, політичних та інших інститутів. Молодіжну сферу можна розглядати як інтегральну функцію багатьох суб'єктів діяльності: держави, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, релігійних об'єднань, сім'ї, громадян тощо. Молодіжна політика включає в себе багато елементів і має складну структуру, що притаманно будь-якій системі.

Наукова дискусія щодо співвідношення понять «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика» зводиться до того, що молодіжна політика та державна молодіжна політика не є тотожними поняттями і явищами. Ці два види політики є не лише видами діяльності з особливою соціальною групою громадян, молоддю, але, водночас, є і виокремленими підсистемами суспільства в цілому і публічного управління зокрема, що складаються з певних інститутів і їх взаємодії. Для цих інститутів характерна наявність чіткої структури, принципів і механізмів функціонування та внутрішньої і зовнішньої комунікації.

Однак, молодіжна політика та державна молодіжна політика, попри наявність загальних рис та спільну сферу впливу (вони мають єдиний об'єкт впливу), вирізняються між собою різними суб'єктами реалізації цих політик.

Зокрема, реалізація молодіжної політики включає діяльність усіх суспільно-політичних інституцій стосовно молоді (державних, комерційних, громадських), а «державна молодіжна політика є її складовою і характеризує взаємовідносини саме держави й молоді» [50].

Таким чином, розмежовуючи поняття «молодіжна політика» і «державна молодіжна політика», підкреслимо, що «молодіжна політика» стосується більш широкого кола інститутів, що забезпечують її формування і реалізацію, та може містити як формальні норми і правила, затвержені інститутами публічного управління, так і норми, правила, стереотипи та традиції неформального характеру, які складаються в суспільстві, сім'ї, молодіжних субкультурах тощо, тоді як «державна молодіжна політика» є поняттям дещо вузким і містить формальні норми, правила і, більшою частиною, опирається на формальні інститути її формування і реалізації.

Згідно з основними положеннями декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» № 2859-ХІІ від 15.12.1992 [57], державна молодіжна політика – це «системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України» [57].

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що державна молодіжна політика в системі публічного управління посідає одну з ключових ролей, поступаючись хіба що безпеці, та включає низку різноманітних елементів, які об'єднані в складну систему.

Сьогодні українське суспільство починає усвідомлювати, що задля становлення України як демократичної і правової держави, та для повноцінної інтеграції нашої країни у європейський світоглядний простір необхідно, як вважає А. Карнаух, «корегування не стільки політичної

складової державної молодіжної політики, скільки ціннісно-ментальної. Саме останнє виявляється ключовим двигуном прогресу» [16]. Ураховуючи це, зазначимо, що за відсутності системи інституціонального забезпечення цілеспрямованої соціалізації молоді, формування стійких практик залучення молоді в суспільне життя, канали молодіжної комунікації можуть виявитись (власне, так і є) заповненими сумнівними цінностями. Тим більше, що шлях до світогляду молодої людини сьогодні пролягає через доступні цифрові технології, а «віртуальний простір та, особливо соціальні мережі, стають основним засобом комунікації», зазначає І. Олійник [58]. Таким чином, ми приходимо до усвідомлення, що у процесі системної зміни комунікації, який відбувається сьогодні в Україні, на формування світогляду молодого покоління значним чином впливає вже не державна ідеологія, національна ідея, а ті цінності, що вирують у кіберпросторі. Тому органи державного управління та органи місцевого самоврядування як інститути, що формують молодіжну політику, мають розробити і запропонувати сучасні і швидкі і прийнятні для молоді інструменти формування світогляду. При цьому молодіжна робота має стати системною і охоплювати максимальну кількість молодих людей.

Повертаючись до узагальнення змістовного наповнення понять категорійного ряду: «політика» «публічна політика», «державна політика», «молодіжна політика», «державна молодіжна політика», на рис. 1.1 візуалізовано взаємозв'язок цих понять, враховуючи ступінь управлінського впливу на об'єкти публічного управління, а також масштаб цих об'єктів у суспільстві.

Державна молодіжна політика має формуватися і реалізовуватися як комплекс управлінських впливів. Причому, у нашому розумінні, комплекс управлінських впливів передбачає залучення до процесу формування державної молодіжної політики як всіх верств населення, так і всіх інститутів публічного управління, у тому числі органів місцевого самоврядування.

Державна молодіжна політика повинна мати чітко визначену мету, яка б відповідала загальним стратегічним пріоритетам розвитку держави та вирішувалась завдяки здійсненню управлінського впливу на суспільство, у тому числі на молодь.

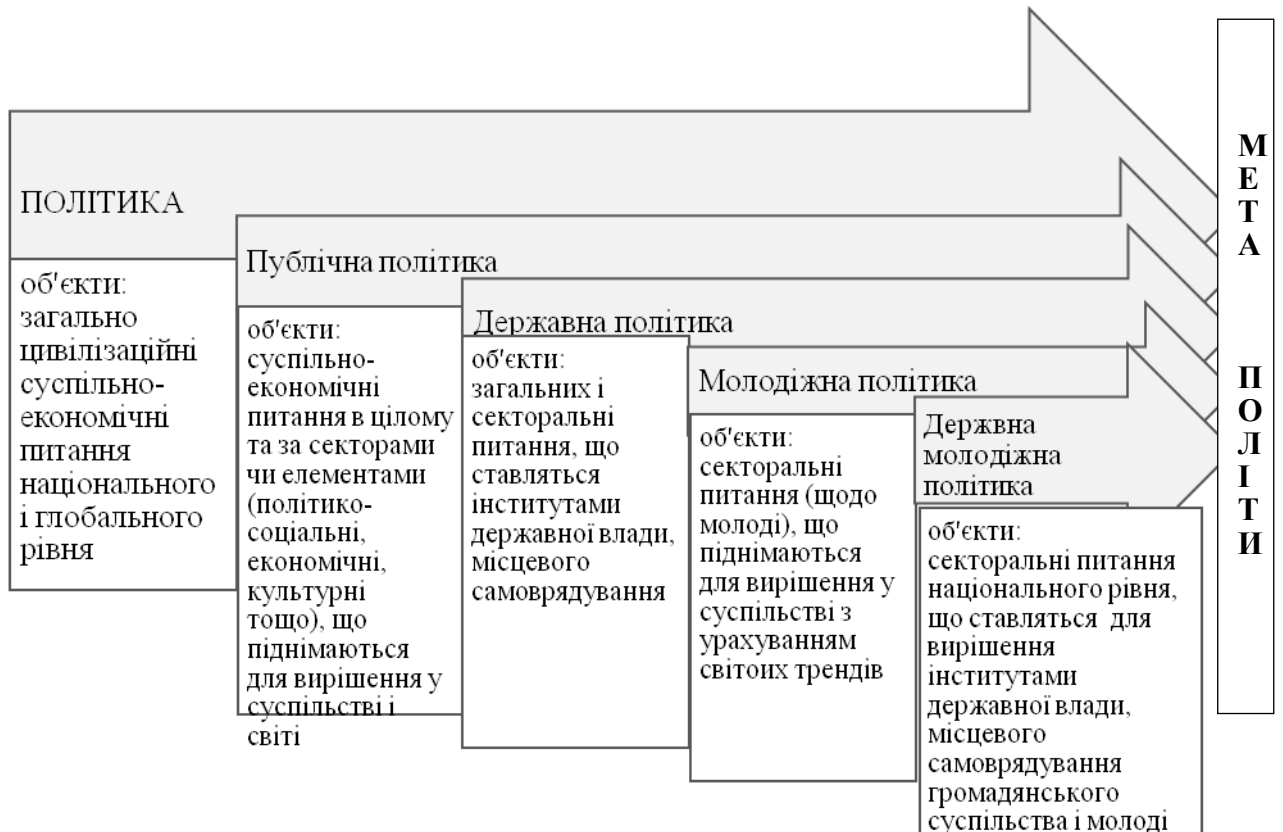

Рис. 1.1. Категоріальний ряд політик залежно від об'єкту публічного управління

[Складено авторкою]

Державна молодіжна політика формує відповідні завдання, зокрема:

– визначення пріоритетних напрямів розвитку держави та територіальних громад із залученням молоді як ключового ресурсу і агентів змін;

– визначення потреб та проблем молоді, аналіз рівня зацікавленості та готовності долучатися до вирішення молодіжних питань та виявлення «сегментів чутливості» впливу на молодих осіб;

- аудит наявних і планування майбутніх ресурсів: фінансових, людських, матеріально-технічних тощо, необхідних для реалізації державної молодіжної політики;

- моніторинг нагальних молодіжних проблем та розробка інструментів і механізмів їх вирішення;

- планування молодіжної роботи в громадах щодо залучення молоді до розвитку держави та вирішення нагальних проблем молоді.

Головну ідею державної молодіжної політики, її змістовне наповнення А. Черних сформулював таким чином: кожна молода людина повинна мати рівні умови для успішного життєвого старту: одержати якісну вищу освіту, отримати перше робоче місце, мати можливість забезпечити себе власним житлом та займатися самовдосконаленням на протязі всього життя [59].

Ми розглядаємо державну молодіжну політику як складову загальної політики держави, яка стосується соціалізації молоді, виховання та відтворення трудових ресурсів, і є елементом системи публічного управління. За таких умов, надамо авторське тлумачення поняття. Державна молодіжна політика» – це система публічноуправлінських рішень, прийнятих суб'єктами її вироблення, щодо обґрунтування пріоритетних цілей і засобів їх досягнення у сфері взаємодії з молоддю як унікальним феноменом суспільства, що спрямована на максимально повне залучення потенціалу молоді до вирішення проблем державотворення, формування її світогляду, забезпечення ціннісного розвитку, підвищення рівня її самостійності, самореалізації, конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті, та регламентується відповідними нормативно-правовими, програмно-цільовими та іншими документами в цій сфері.

Сьогодні українське суспільство починає усвідомлювати, що «зادля повноцінної європейської інтеграції нашої країни необхідно корегування не стільки політичної складової державної молодіжної політики, скільки ціннісно-ментальної. Саме останнє виявляється ключовим двигуном

прогресу» [16]. Тому акцент державної молодіжної політики має бути на формуванні ціннісно-ментальних властивостей у молодих громадян, що дозволить вирішити застарілі системні проблеми у суспільстві не лише в частині виховання, освіти, набуття професійних навичок, але разом із цим сприятиме поступовому зростанню зацікавленості молоді у суспільному житті в країні, та, завдяки опосередкованому впливу такої світоглядної трансформації молоді, призведе до підвищення рівня соціально-економічного розвитку не лише молоді, а й усіх верств населення.

Отже, як зазначалося вище, в умовах політичної невизначеності й економічної кризи, викликаних російсько-українською війною, а також внутрішньополітичними й геополітичними чинниками, актуальність роботи з молоддю посилюється. У ході формування державної молодіжної політики приходить усвідомлення потреби щодо вектору зміни ролі молоді у суспільстві, що має знайти відгук у відповідних положеннях молодіжної політики. Це потребує детального опрацювання етапів еволюції процесів інституціалізації державної молодіжної політики та виявлення позитивних і негативних її елементів і особливостей.

1.2. Особливості та етапи формування державної молодіжної політики з урахуванням об'єкт-суб'єктної ролі молоді у суспільстві

Політична і економічна кризи останніх років в Україні викликані багатьма факторами, зокрема, як зазначалося вище, такими, як російсько-українська війна, пандемія COVID-19, протипандемічні заходи тощо, висвітлили певні теоретичні і практичні прогалини в державній молодіжній політиці. Тому природно, що питання усвідомлення ролі молоді у суспільстві та особливості формування державної молодіжної політики відповідно до сучасних запитів набувають особливої гостроти.

Молодість є певним «часовим відрізком» життя людини, межі якого залежать від розуміння суспільством доцільності «проживання» цього

відрізку, який регламентується відповідним нормативним документом. Втім, за об'єктивних причин (технічний і промисловий прогрес, економічна і політична невизначеність, глобалізація тощо), цей «відрізок життя людини осуває свої межі в міру того, як суспільство переходить на вищі ступені свого розвитку, як збільшується тривалість людського життя» [1, с. 206], як змінюється бачення ролі молодих людей у суспільному й економічному житті та, власне, і як змінюється сам склад соціально-демографічної групи «молодь».

На сьогодні підходи визначення складу групи «молодь» в різних країнах дещо різняться. Так, «ЮНЕСКО і Міжнародна організація праці (МОП) вважають молоддю 14-25-літніх осіб». Згідно Програми розвитку ООН (UNDP) молоддю є 15–25-літні, а UNICEF, WHO (BOO3) та UNFPA (Фонд народонаселення) подають три вікові категорії: ««підлітки» – 10-15 років, «молодь» – 15-24, а разом (10-24 років) вони складають групу «молодих людей»». «Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) до молоді відносить осіб віком 15-24 роки, натомість, Британський департамент міжнародного розвитку (DFID) визнає за молодь осіб 10-24 років, американський фонд USAID – 10-29 років, Світовий банк – 12-24 роки» [60]. Отже, у законодавстві більшості країн молодь – це особи у віці від 13-14 до 25-30 років.

В Україні, відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ [61], який визначав «загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави» [61], категорія молоді обмежувалась віком 14-35 років. Цей Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про основні засади молодіжної політики», прийнятого 27 квітня 2021 р. [54]. Попри попередні пропозиції авторів проєкту щодо зменшення верхніх вікових рамок молоді в Україні, у п. 17 ст. 1 цього закону визначено, що «молодь – молоді особи – особи віком

від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» [54].

Втім, головною особливістю цього закону є те, що він визначає «мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань» [54]. Тим самим чи не вперше в Україні визнається не лише об'єктна, а й суб'єктна роль молоді у формуванні молодіжної політики й в розвитку держави і суспільства в цілому.

Ця трансформація від суто об'єктного сприйняття ролі молоді у суспільстві до суб'єкт-об'єктної є цілком закономірною. Молодь є частиною суспільства, найбільш творчою, активною, здатною до змін і здатною чинити ці зміни, тобто є основним носієм «пасіонарності» нації. Саме тому молодь «піддається впливам усіх найбільш значущих процесів і факторів, які зумовлюють соціальні процеси», зазначає Б. Буяк [21, с. 198]. Тож, саме через таку гнучкість до сприйняття змін молоді, її потенційну готовність до змін, вона є об'єктом, на який спрямована публічноуправлінська дія та суспільний заклик до зрушень (як позитивного, так і негативного характеру).

Водночас, молодь є і суб'єктом процесу взаємодії. Б. Буяк підкреслює, що характер цієї взаємодії виявляється «...в диспозиції загальнонародних, державних і приватних молодіжних інтересів при артикуляції й агрегації інтересів різних соціальних спільностей» [21, с. 198-199], якими є молодіжні формальні й неформальні об'єднання і субкультури. К. Мангейм вважав, що «молодь ані прогресивна, ані консервативна за своєю природою, вона потенція, готова до будь-якого почину» [62], з чим ми цілком погоджуємось. Саме в цій гнучкості молоді і полягає основна особливість формування державної молодіжної політики, серед ключових завдань якої – спрямування потенціалу молоді як об'єкту публічного управління на творчість, генерацію позитивних ідей і позитивних змін.

Отже, з точки зору публічного управління, сьогодні молодь виступає одночасно і як ключовий об'єкт управлінського впливу, і як активний, гнучкий і потужний ресурс економічної і політичної дії. Тому ми вважаємо, що суб'єктом молодіжної політики є не тільки всі інституції, що напряду (чи опосередковано) взаємодіють з молоддю, а також і сама молодь, проблеми й потреби якої мають бути задоволені. І саме ця суб'єкт-об'єктна роль молоді в суспільстві й у публічному управлінні є ключовою (або основоположною) для формування державної молодіжної політики.

Така проактивність молоді і здатність до генерації змін у суспільстві (або, навпаки, інертність, патерналізм) є продуктом, отриманим у результаті об'єднання зусиль (або протистояння) інститутів публічного управління, суспільства, сім'ї щодо реалізації молодіжної політики. Роль молоді в суспільстві як продукт використання її потенціалу залежить також від інших чинників, найбільш дієвим серед яких ми вважаємо політичну і економічну невизначеність. Характер цього продукту виявляється через роль молоді у суспільстві і залежить здебільшого від мети, яку ставить перед собою система публічного управління щодо використання потенціалу молоді. У відповідності з метою використання потенціалу молоді, державні інститути у різних країнах ретельно розробляли підходи роботи з підлітками і молоддю, напрацьовували інструменти боротьби за молодь як ресурс тощо.

Проблеми молоді в зарубіжних країнах є предметом аналізу та ціллю діяльності урядових та неурядових організацій, які спільними зусиллями прагнуть побудувати середовище, що сприятиме розвитку здібностей молодих людей та заохочуватиме їх до активного життя в суспільстві. Натомість, історія розвитку цивілізації доводить, що через застосування різних підходів й інструментів з боку державних інститутів, політичних сил чи окремих осіб, молодь ставала ресурсом й інструментом розвитку, прогресу, становлення громадянської активності й патріотизму, або навпаки – була ресурсом й інструментом збурення, неспокою, занепаду чи кривавих злочинів.

Історія має багато як позитивних так і негативних прикладів скерованості ролі молоді в суспільстві й використання молодих людей як для розбудови державності й здобуття незалежності тощо, так і використання молоді тоталітарними режимами у якості зброї проти власних громадян.

Так, історія становлення української державності містить позитивні приклади добровільного об'єднання активних громадян, у тому числі молоді. Зокрема, «у війнах ХХ ст., які відбувались на території України, населення добровільно об'єдналося заради здобуття незалежності й оборони території в різноманітні збройні формування: під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) – у легіон Українських січових стрільців; у роки національно-визвольних рухів (1917–1921 рр.) виникли формування, які очолювали народні отамани Махно, Хмара, Мелашко, Руденко, Гладченко» [63]. Особливої уваги заслуговує об'єднання Українське Вільне Козацтво (УВК), яке у 1917–1920 рр. виявилось «дієвим чинником формування національних збройних сил й консолідації населення та військ», яке створювалося за територіальною ознакою з національно свідомих селян і робітників віком старше 18 років [64, с. 49-50]. Пізніше, після закінчення Другої світової війни у 1945–1954 рр., на території західних і східних областей України діяла підпільна мережа організацій: Організація українських націоналістів революційна (ОУНР) і Організація українських націоналістів бандерівська (ОУН(б)). Одним із головних напрямів їх роботи було «створення молодіжних підпільних ланок, які надавали матеріальну допомогу збройному підпіллю, вивчали українську патріотичну літературу, вчиняли збройні антирадянські акції, пропагували серед місцевого населення ідею самостійної України тощо» [65, с. 225].

З іншого боку, маємо навести приклади негативної ролі молоді, спотворення свідомості цілого покоління молодих людей, що мало катастрофічні наслідки для суспільства. Один із найбільш відомих і жахливих за наслідками ХХ сторіччя є режим «червоних кхмерів», що виник на тлі економічного і політичного занепаду. Це «тоталітарний маоїстсько-

націоналістичний політичний режим, що утримував у Камбоджі владу протягом 1975-1979 рр.» [66, с. 654]. Чисельність «червоних кхмерів» «поповнювалась здебільшого дітьми й підлітками віком 12-15 років. У результаті дій «червоних кхмерів», внаслідок масових страт, хвороб, голоду і непосильної праці загинуло близько 1,7 мільйона людей» [67].

Є й багато інших прикладів у національній і світовій практиці залучення молоді у різноманітні об'єднання, їх формування та використання у каральних операціях. Наприклад, в Україні під час масових репресій 1930–1933 рр. і 1938–1939 рр., проведення яких вимагало залучення значної кількості співробітників, партійні структури оголошували «мобілізацію до органів державної безпеки комуністів та комсомольців» [68, с. 36]. Зокрема, у 1938–1939 рр. відбувся «масштабний «партійно-комсомольський призов» до органів державної безпеки. Серед «призовників» переважали особи віком «від 25 до 35 років, з нижчою, середньою або незакінченою вищою освітою, партійним стажем з кінця 1920-х – початку 1930-х років. За національною належністю понад 60 % становили українці, близько 30 % – росіяни і 10 % – євреї» [69, с. 310].

Менш «агресивною» була організація «Оперативні комсомольські загони» імені Ф. Е. Дзержинського, або ОКОД – «бойова, парамілітарна організація радянської молоді, яка набула поширення у 50-х роках ХХ ст. Однією з перших в Україні така організація була створена у Запоріжській області у 1958 р.» [70]. Формально, осередки ОКОД використовувалась як кадровий резерв, а фактично – для виявлення осіб з антирадянськими поглядами, «ворогів тоталітарного режиму» тощо. Залучення молоді до реалізації карально-репресивних заходів є традиційним для тоталітарних режимів. Згубним у цій практиці було заохочення молоді з боку посадових осіб різних державних і партійних служб (зазвичай це були представники комітетів комсомолу та в різні часи НКВД-КДБ-МВС тощо) до написання доносів на своїх близьких, побратимів, друзів. Тим самим упродовж кількох поколінь молодим людям ставилась у заслугу зрада, прививалась у свідомість

як досягнення і нагороджувалась грамотами, посадами, різноманітними соціальними благами.

Це, разом з іншими чинниками, позначилось на історії сучасної України у 2014-2015 роках, коли встала необхідність захисту української територіальної цілісності та, власне, самої державності. «У тих регіонах, де на момент початку війни правоохоронні органи не виявили належної активності, співпрацювали з російськими бойовиками чи виказували поблажливість до них» [71]. Із молодих людей формувались різноманітні незаконні утворення, що виступали за федералізацію України, здійснювали захоплення (у Криму, Луганській та Донецькій областях) або спроби захоплення в інших регіонах адміністративних будівель, придушення мирних протестів, фізичний тиск на журналістів (наприклад, так звані «тітушки» за прізвиськом першого відомого учасника), долучались до ведення бойових дій на стороні терористів і окупантів тощо.

На щастя, на підтримку сепаратистів і окупантів встали далеко не всі молоді люди, більша частина молоді в складі Збройних Сил України, добровольчих підрозділів, волонтерів стали на захист держави. Згідно соціального портрету добровольчих формувань, що функціонували у 2014 р. та на початку 2015 р., складеного А. Булахом, Г. Сеньків та Д. Тепериком, «більшість добровольців у 2014-2015 роках складали молоді люди (70 %), з яких частина була у віці 20–29 років (40 %), а частина – 30–39 років (30 %)» [72].

Показово, вважають автори, що 85 % всіх опитаних не мали ні військової освіти, ні бойового досвіду до того, як потрапили в район проведення АТО [72, с. 24]. На наших очах відбувся, як і у попередні періоди історії, морально-ідеологічний, світоглядний розрив в суспільстві, який спостерігається й до сьогодні. Таке ідеологічне розшарування, що відбулось у сучасній Україні, а точніше – поляризація молоді – стає особливо помітним у часи політичної й економічної невизначеності чи кризи. Власне, саме

невизначеність або криза загострює суперечності і проблеми в суспільстві і виступає одним із ключових чинників ідеологічної поляризації молоді.

Забезпечення керованості діями молодих людей в умовах політичних чи економічних загострень реалізується, насамперед, через державну молодіжну політику. Саме в умовах невизначеності посилюється активність молоді. Це, зрозуміло, не означає, що всі молоді люди стають громадськими активістами чи вступають у формальні й неформальні організації тощо. Хоча під час політичних і економічних зрушень частка активних молодих людей (у сенсі громадської чи політичної активності) стає більшою, загалом зусилля молодих людей здебільшого спрямовуються на вирішення особистих соціально-економічних проблем.

Саме у цьому криються ключові особливості формування державної молодіжної політики, реалізація якої відбувається за участі органів державного управління, органів місцевого самоврядування та інших інститутів публічного управління. Ці особливості мають негативну дію, загострилися в умовах війни і полягають у такому:

- загострення потреби залучення молоді до громадської активності, участі в політичній діяльності, роботі державних органів і органів місцевого самоврядування, національно-патріотичних рухів тощо;

- загострення соціально-економічних потреб молоді, вирішення яких здійснюється через інструменти сприяння соціально-економічному забезпеченню молодих людей (тут є і вирішення питань навчання й набуття професійних навичок, і сприяння працевлаштуванню, і допомога в придбанні житла тощо);

- посилення ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності державних органів і органів місцевого самоврядування в умовах війни через дезорієнтацію, розгубленість, неготовність до дій тощо, що потребує концентрації зусиль на формуванні міжвідомчих і міжсекторальної взаємодії, комунікації з молоддю як суб'єктом управління, встановлення стійких зв'язків зі стейкхолдерами тощо.

Отже, державна молодіжна політика завжди була і залишається у центрі уваги інститутів державної влади, місцевого самоврядування, освітніх закладів, суб'єктів громадянського суспільства [73]. Не є виключенням і Україна, де вітчизняний досвід публічного управління у сфері молодіжної політики починається з радянської доби, а сьогодні посилюється потребою залучення молоді до протистояння геополітичним викликами, захисту територіальної цілісності України, зменшенню наслідків політичної невизначеності та економічної кризи.

Історичний розвиток суспільства значною мірою залежить від того, наскільки ефективно функціонує такий суб'єкт і дійовий чинник суспільно-політичного існування, як молодь. На сучасному етапі соціального розвитку, сприяння повноцінній інтеграції молодого покоління у соціум є метою одного зі стратегічних напрямів діяльності держави – реалізації молодіжної політики.

Молодіжна політика як об'єкт управління з боку держави своїми коренями сягає у далеку історію. Так, деякі автори вважають, що час чи не перших відомих фактів про розроблення і вжиття конкретних заходів з боку держави, що регулювали порядок визнання та умови досягнення молодого людиною «дорослого» статусу та сприяли її поступовому входженню у самостійне життя, починає відлік у Великобританії з XVI ст.

Історія законодавства Німеччини також дає приклад свідчення щодо намагання держави врегулювати взаємовідносини з молодим поколінням. Так ще у 1839 р. у Пруссії з'явився «Регулятив стосовно праці молодих робітників на фабриках». У свою чергу, у 1922 р. у Німеччині було прийнято Закон «Про молодіжне благодійництво» – правовий акт, який включав нормативне закріплення державних обов'язків щодо «забезпечення трудових та деяких інших соціальних прав неповнолітніх і молодих правопорушників віком від 14 до 20 років» [74]. Цей закон діяв у ФРН, а пізніше були прийняті його нові редакції «у 1953, 1977, 1986 рр., та НДР – у 1950 р., з поновленням у 1964 та 1974 рр., після об'єднання ФРН та НДР у 1990 р. [75] був

прийнятий новий Закон «Про допомогу дітям і молоді», який охоплює питання зайнятості, соціального забезпечення та багато інших актуальних питань у молодіжній сфері» [76]. Норми цього закону «регулюють державну підтримку молоді й молодіжних організацій, здебільшого, у соціальній сфері» [76]. Попри всі новації уряду й внормовування прав молоді, серед молодих людей зростало невдоволення власним економічним становищем, тиском з боку застарілої ідеології і менталітету старшого покоління щодо певних критеріїв суспільного і культурного характеру, негнучкістю політичних сил щодо змін у суспільстві тощо.

За баченням В. Головенько, саме 60-70-ті роки ХХ століття стали періодом виокремлення молодіжної політики «у самостійний напрям діяльності держави у більшості країн Заходу». Соціальне становище молоді погіршила і «технологічна та структурна перебудова в суспільстві, що розпочалася в умовах економічної кризи середини 70-х років і позначилася, перш за все, значним зростанням молодіжного безробіття. У той же час активізується суб'єктивна роль самої молоді в сучасному суспільстві, стають вищими критерії соціальної зрілості» [75, с. 119-12].

Таким чином, людство у другій половині ХХ століття зіткнулось з молодіжними проблемами, які здебільшого стосувались економічних проблем молоді, і які набули небаченого раніше масштабу. У всіх індустріально розвинутих країнах виникнення економічних проблем молоді та активізація молоді щодо боротьби за свої права висунули на порядок денний вимогу комплексного державного втручання для свого вирішення. У результаті, вже в другій половині 80-х – на початку 90-х років у багатьох країнах Заходу сформувалася комплексна державна молодіжна політика, що мала своїм підґрунтям розвинуту законодавчу базу і відповідну систему державних органів та громадських організацій задля її реалізації.

У «Соціальному кодексі (SGB)-Achte Book (VIII)-Допомога дітям та молоді» від 26 червня 1990 р. передбачено, що «кожна молода людина має

право сприяти своєму розвитку та виховувати себе як самовідповідальну та спроможну громадськість» [77].

В Україні, як і в усьому світі, зароджувалися засади інституціонального забезпечення національної державної молодіжної політики [78], котра активно формувалася упродовж історичних етапів становлення української державності:

- «період існування та функціонування Запорізької Січі XVI-XVII ст.;
- доба Гетьманщини, XVII-XVIII ст.;
- радянський період, 1917-1990 рр.;
- часи незалежної Української держави, з 1991 року до сьогодні»

[79, с. 14].

Не занурюючись у давнину, розглянемо питання формування державної молодіжної політики та інститутів її реалізації в Україні з часів СРСР. Загальновідомим є той факт, що в Україні (до проголошення нею незалежності) держава провадила свою молодіжну політику через КПРС: основна її частина проводилась через Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді (ВЛКСМ), підпорядкований КПРС, який був єдиною молодіжною організацією. Також окремі питання молодіжної політики реалізовувались «через державні органи освіти, охорони здоров'я, оборони, внутрішніх справ, Державний комітет у справах спорту і туризму, інформаційні відомства, культурні й освітні заклади тощо» [73]. Об'єктом цієї політики була молодь, яку під агресивні гасла пропаганди намагалися виховати в дусі «будівника комунізму». При цьому визначальним, було те, що молодь не розглядалася як суб'єкт цього процесу. Тобто, молодіжна політика мала «патерналістський характер і вимагала від молодого покоління дій і розвитку в заданому напрямі» [80, С. 18].

В Україні сучасні підходи до розробки і впровадження молодіжної політики були започатковані у 1990 році резолюцією XXVIII з'їзду Компартії України «Про молодіжну політику КПУ». Вона, власне, «була дорученням партійним комітетам виробити, залучивши державні й комсомольські органи,

а також науковців і практиків, нову молодіжну політику» [81, 260]. Початок роботи над розробленням і втіленням нової, цілісної молодіжної політики наприкінці ХХ ст. став можливим як складова всього процесу оновлення українського суспільства, завдяки усвідомленню наступної істини: молоді як соціальній групі населення, що реально діяла вже на той час, не лише належить майбутнє, від неї багато в чому залежить сьогодення – його реформування та оновлення.

Ще до проголошення незалежності України, коли комсомол почав втрачати свої позиції, а інші молодіжні організації нерішуче намагалися розпочати свою діяльність щодо вирішення молодіжних проблем. За ініціативи органів державної влади було розпочато формування нормативної бази з реалізації молодіжної політики, роботи з молоддю, організації молодіжного руху та співпраці з громадськими молодіжними організаціями. Разом із тим, створювалися комітети, відділи у справах молоді як структурні підрозділи виконавчих комітетів рад народних депутатів на центральному і місцевих рівнях. Все це, на думку М. Перепелиці, фактично й започаткувало державну молодіжну політику на місцях [82, с. 64].

Слід звернути увагу і на те, що також ще до проголошення незалежності України для вирішення актуальних молодіжних проблем, на противагу існуючому офіційному «монополісту» серед молодіжних організацій – комсомолу, доволі стихійно виникали молодіжні рухи. Найбільш відомими серед них є нові студентські організації «Українська студентська спілка» (УСС) та «Студентське братство», засновані в 1998 р., які боролись за права студентів. Представники цих організацій організовували протести, страйки, «добивалися радикальних змін в соціально-політичному житті суспільства» (Д. Мельников) [83]. Проте, більшість новостворених молодіжних організацій (або рухів) носила характер субкультур радикального характеру (панки, рокери, металісти, футбольні фанати, пізніше – готи тощо), але вони охоплювали доволі обмежену кількість молодих людей і були, радше, проявом протесту ніж інститутами

реалізації державної молодіжної політики. Значним внеском в організацію й встановлення цих рухів став прийнятий згодом (у 1992 р.) Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 № 2460-XII [84] (наразі цей закон втратив чинність).

Сьогодні молодіжні рухи виконують організуючу роль в процесі взаємодії молодого покоління із старшим, сприяють входженню молоді в доросле життя, стають кар'єрними «ліфтами», і є основою формування молодіжних культур і стилів життя, що пізніше поширяють свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому. Молодіжні рухи також є засобом привернути увагу суспільства до потреб молоді та пристосування суспільства до цих потреб. Важливим аргументом, без якого важко розраховувати на успіх в державотворенні, є розуміння ролі молоді та молодіжного руху в житті країни.

Підводячи підсумки зазначимо, що в Україні молодіжні рухи завжди відігравали важливу роль у життєдіяльності країни, а державна молодіжна політика з перших років незалежності стала одним із пріоритетних і специфічних напрямів діяльності держави.

В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький узагальнюють і подають етапізацію розвитку молодіжного руху в Україні після відновлення незалежності. Щоправда, автори включають в свою етапізацію і десятиріччя, яке передувало відновленню незалежності в Україні. Автори виокремлюють такі етапи молодіжних рухів [85, с. 82-84]:

- «етап I (середина 80-х – осінь 1989 р.), який автори визначають як період «зародження» сучасного організованого молодіжного руху;

- етап II (1989-1990 рр.) характеризується поширенням та розвитком організованих молодіжних рухів та виникненням молодіжних організацій (масових громадсько-політичних рухів та масових молодіжних громадсько-політичних організацій);

- етап III (1991-1992 рр.) визначається організаційною, політичною та ідеологічною кризою в своєму розвитку;

– етап IV (1993-1996 рр.) – період яскравої масової політизації молодіжних рухів та організацій;

– етап V (1996-1999 рр.) характеризується активізацією спроб молодіжних лідерів очолити загальноукраїнський організований рух та участю представників різних молодіжних організацій у виборчих кампаніях;

– етап VI – розпочався у 1999 році» [85] після організації молодіжних партій з активізацією спроб очолити загальноукраїнський організований рух.

Візьмемо цю етапізацію молодіжного руху за основу та екстраполюємо її на розвиток інституціонального забезпечення державної молодіжної політики до сучасного періоду розвитку держави.

На рівні областей, міст, районів почали розроблятися програми соціальної адаптації молоді та її соціального становлення і розвитку, а також положення про органи державного управління молодіжними рухами і молоддю в цілому, які мали стати відповідальними за формування і реалізацію державної молодіжної політики у регіонах. Також розроблялись методичні рекомендації для роботи з молоддю та накопичувались матеріали з досвіду її провадження. Водночас створювалися комітети, відділи у справах молоді як структурні підрозділи виконкомів рад народних депутатів відповідних рівнів. Це було початком інституціалізації державної молодіжної політики в Україні.

Отже, у 1990-1991 роках в областях, районах, містах України почалося створення системи структурних підрозділів в органах державної влади, на які покладалася координація діяльності щодо вирішення проблем молоді.

У цей період провідними державними інститутами, котрі опікувалися розробкою перших нормативно-правових актів, що мали започаткувати в незалежній Україні принципово нову державну молодіжну політику, стали дві установи: «Комісія у справах молоді Верховної Ради УРСР дванадцятого скликання та Міністерство у справах сім'ї та спорту УРСР» [74]. На початковому етапі розробки концептуальних засад молодіжної політики, формування нового ставлення до молоді і складання перших проєктів законів

щодо державної молодіжної політики, було сформовано «Тимчасовий молодіжний творчий колектив наукового центру з проблем молоді ЦК ЛКСМУ» [86]. Пізніше цей центр був реорганізований у «Науково-дослідний інститут проблем молоді» [86]. Згодом саме цей інститут став основним теоретико-методологічним центром з подальшого розроблення законодавчої бази та організаційно-методичних засад практичної реалізації державної молодіжної політики.

Органами виконавчої влади на обласному рівні приймалися документи, що рекомендували створювати відповідні виконавчі структури в містах і районах. Паралельно створювалися відповідні органи, що опікувалися проблемами молоді в містах і районах [87]. У результаті, «на початок серпня 1991 року в усіх міських та в половині районних виконкомів були створені комітети у справах молоді, розпочалося розроблення молодіжних програм» [87].

Таким чином, з початку 90-х років ХХ ст. розпочався I етап (1992-1997 рр.) – зародження інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, та відбулося виокремлення молодіжної сфери у специфічний вид діяльності державних інститутів. Цей етап почався з прийняття перших нормативних документів щодо формування законодавства незалежної України з питань молодіжної політики. Ключовим концептуально-правовим документом нової державної молодіжної політики в новітній Україні стала Декларація Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 року шостою сесією Верховної Ради України дванадцятого скликання [57].

Ще одним важливим нормативно-правовим актом незалежної України щодо державної молодіжної політики став прийнятий менш ніж через два місяці після Декларації (05 лютого 1993 р.) Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [61], який наразі також втратив чинність. Цей закон визначав «загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального

становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді» [61]. У ньому було визначено категорію «соціальне становлення молоді» як «процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи» [61], чим, на нашу думку, було закладено підвалини інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в незалежній Україні як системного явища щодо роботи з молоддю у контексті включення молоді в життєдіяльність «дорослого» суспільства.

Наступний, II етап – розбудова соціальної служби для молоді та подальший розвиток інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики – розпочався з 1998 р., коли відновилася увага органів державної влади до молодіжної сфери після певної паузи.

З прийняттям 21 січня 1998 р. постанови Кабінету Міністрів № 63 «Про подальший розвиток мережі соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності» [87] (наразі втратив чинність) фактично почалася розбудова соціальної служби для молоді. Цією постановою було затверджено «Типове положення про соціальні служби для молоді», а також «План розвитку мережі центру соціальних служб для молоді на 1998-1999 рр.» Постанова № 63 цікава ще й тим, що в ній був запропонований певний комплекс заходів розвитку «мережі центрів соціальних служб для молоді» та визначені компетенції і функції окремих інститутів державної виконавчої влади щодо реалізації цих заходів [87]. Такий підхід щодо розподілу функцій реалізації заходів державної молодіжної політики в одному документі є чи не першим в національній практиці інституціоналізації процесів реалізації молодіжної політики.

Наступний, III етап – активізації та тяжіння до євроінтеграційних моделей розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної

політики – розпочався у 2006 р. Його початок відзначився доволі знаковою правовою подією у процесі формування нормативної основи державної молодіжної політики – це прийняття 12 квітня 2006 року «Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України №202-р [88]. Її прийняття пов'язане із критичною «ситуацією з поповненням національної науки молодими кадрами» через «старіння» української науки, що «негативно позначилось на інноваційно-технологічному розвитку держави» [88]. Концепція була спрямована на вирішення низки проблем щодо роботи з обдарованою молоддю, проте вирішення більшості з них раніше так і не набуло системного характеру. Так, зокрема передбачалось працювати над такими проблемами [88]:

- «безсистемністю роботи з обдарованими учнями і студентами та відсутністю її належного правового, фінансового, організаційного, науково-методичного забезпечення;
- систематизацією форми соціального захисту обдарованої молоді з боку держави;
- зміцненням матеріально-технічної, науково-дослідницької та експериментальної бази навчальних закладів;
- відсутністю цільового асигнування щодо забезпечення роботи з обдарованою молоддю» [88].

У 2009 році Постановою Кабінету Міністрів України було ухвалено «Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009 – 2015 роки», яка поставила за мету «створення системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій», яка визначила ключові пріоритети у роботі з молоддю та встановила показники виконання завдань і заходів «Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки» [89]. Зазначимо, що в цьому документі було

вперше застосовано євроінтеграційні моделі та запропоновано заходи щодо посилення активності молоді, відхід від патерналістської політики щодо молоді, які здебільшого опирались на «План дій Ради Європи для України 2008-2011» [90].

Підкреслюємо високу значущість цих та інших нормативних документів, які стали початковими елементами інституціонального забезпечення молодіжної політики в Україні. Разом із тим, цей період був доволі кволим, спостерігався певний «застій» у розвитку молодіжного законодавства. Більшість з цих документів була скасована і втратила чинність, втім окремі ще й до сьогодні чинні, а їх значущість ще посилилась через те, що за ці роки молодіжний рух дещо трансформувалася у рух молоді як потужного чиннику громадянського суспільства, тим більше сьогодні, на тлі економічної, політичної кризи, окупації Криму, війни на Донбасі, а тепер і повномасштабної війни на всій території України.

IV етап – уповільнення та часткового повернення до старих радянських, адміністративних моделей управління – розпочався у 2010 році. Найбільш позитивною новацією цього періоду стало затвердження у 2013 р. «Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року», [91], в якій виокремлені такі проблеми реалізації державної молодіжної політики, як: «недосконалість правового регулювання; низький рівень наукового обґрунтування процесу реалізації державної молодіжної політики; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси молоді; нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної молодіжної політики» [91]. Визначення проблем, яке було дещо розмитим та поданим без належної аргументації, не дозволило здійснити чітке визначення пріоритетів. Через це результати реалізації цієї Стратегії та оцінка її ефективності були доволі декларативними і не містили показників результативності й ефективності.

Починаючи з 2014 р. відбувається подальша громадська активізація молоді, формування добровольчого руху, залучення молоді до політичної діяльності тощо, виникла потреба в додатковому посиленні такого напрямку державної молодіжної політики, як патріотичне виховання. Результатом реалізації цієї потреби стало прийняття рішення Ради національної безпеки і оборони України від 07 травня 2019 року «Про заходи щодо зміцнення обороноздатності держави», де серед інших піднімається питання «підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді» [92].

Тож, вважаємо за доцільне виокремити сучасний V етап, етап реформування в умовах поглиблення євроінтеграції, децентралізації і війни, який визначається новою хвилею розвитку молодіжної політики з 2014 р., з моменту початку вторгнення російської федерації і початку виборювання української державності у російсько-українській війні. Цей етап реформування припав на реформу децентралізації, соціальні реформи (освітню, медичну, пенсійну) та підтримку Україною глобальної концепції сталого розвитку. Він визначається зростанням ролі української молоді й виникненням і посиленням молодіжних рухів, інститутів громадянського суспільства, добровільних воєнних формувань, які на сьогодні є часткою Збройних сил України.

На сучасний етап еволюції інституціонального забезпечення державної молодіжної політики припадає низка реформ, найбільш важливою серед яких є реформа децентралізації. Саме в результаті децентралізації органи місцевого самоврядування набули компетенцій, ресурсів і організаційної спроможності щодо формування інститутів молодіжної політики і молодіжної інфраструктури локального характеру.

Також важливими подіями, які дали підстави виокремити цей час в окремий, п'ятий, етап стали події, що продемонстрували подальшу еволюцію молодіжної політики з прийняттям 27 квітня 2021 р. закону України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX [54], затвердження 18 лютого 2016 р «Державної цільової соціальної програми «Молодь України»

на 2016-2020 роки» [93], 2 червня 2021 р. – «Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки» [94] та 12 березня 2021 року – «Національної молодіжної стратегії до 2030 року» [95]. Стратегія передбачає запровадження нових підходів для розвитку молоді, ці новації опираються на «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [96], а також визначаються «молодіжними стратегіями та документами, що регламентують засади розвитку молодіжної політики ООН, Ради Європи та Європейського Союзу» та враховують «демографічні, безпекові та економічні виклики» [96]. Ці документи концептуалізували зміст державної молодіжної політики на найближчі роки та визначили напрям змін інституціонального забезпечення її формування і розвитку.

Таким чином, у результаті проведених нами досліджень дістала подальшого розвитку етапізація (періодизація) процесів розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в Україні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Етапізація процесів розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в Україні¹

Етап	Проміжок часу	Характеристика
I етап - зародження, виокремлення молодіжної сфери у специфічний вид діяльності державних інститутів	1990-1997 рр.	виокремлення молодіжної сфери у специфічний вид діяльності державних інститутів, початок формування нормативно-правової бази державної молодіжної політики молоді незалежної держави, створення ключових інститутів з молодіжної політики, визнання молодіжної політики пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави
II етап – розвитку, розбудови соціальної служби для молоді	1998-2005 рр.	розвиток нормативно-правової бази – визначення організаційних форм та формування основних напрямків реалізації державної молодіжної політики формулювання основоположних принципів молодіжної політики, набув старту процес розбудови соціальної служби для молоді

¹ Складено авторкою на основі джерел [48; 51; 55; 74; 79-90]

Продовження табл. 1.1

Етап	Проміжок часу	Характеристика
III етап – активізації та тяжіння до євроінтеграційних моделей	2006-2009 рр.	переусвідомлення ролі молоді, сприяння залученню у роботу органів публічного управління, відповідне удосконалення нормативно-правової бази державної молодіжної політики, удосконалення нормативно-правової бази та формування нових напрямків державної молодіжної політики, посилення соціальної роботи з молоддю, започаткування державної програми роботи з обдарованою молоддю
IV етап - уповільнення, часткове повернення до адміністративних моделей управління	2010-2013	Подальше накопичення нормативно-правової бази державної молодіжної політики, хоча кількість прийнятих документів щодо молоді дещо скоротилась, результати реалізації Стратегії не містили показників результативності й ефективності
V етап - реформування в умовах поглиблення євро інтеграції, децентралізації і війни	2014- до теперішнього часу	реформа децентралізації, соціальні реформи (освітня, медична, пенсійна), поглиблення євроінтеграції, підтримка Україною Глобальних цілей сталого розвитку та зміна підходів до державної молодіжної політики в умовах воєнного стану, економічної кризи і децентралізації, переорієнтація на активну участь молоді в системі управління, формування філософії суб'єктності, створення молодіжної інфраструктури на місцевому рівні; прийняття ключових нормативних актів, які концептуалізували зміст державної молодіжної політики на найближчі роки та визначили напрям змін інституціонального забезпечення її формування і розвитку з орієнтацією на демократичні цінності

[Складено авторкою на основі джерел [54; 83; 87-93]]

Етапи відрізняються між собою різним ступенем нормативного забезпечення, станом інфраструктури для реалізації молодіжної політики, новими підходами, рівнем визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства та відповідною зміною ставлення до молодіжної політики тощо. Загалом, кожен етап визначається активністю і характером нормативно-правового забезпечення, що приймалось. Разом із тим, залишилось багато нормативних, організаційних і інфраструктурних прогалин, які мають негативний вплив на розвиток інституціонального забезпечення державної молодіжної політики.

Утім, в цілому можна вважати, що на цьому етапі була сформована достатньо цілісна та потужна нормативно-правова база, яка передбачає

регламентацію всіх основних напрямків реалізації державної молодіжної політики, та система владних інститутів, які формують та здійснюють реалізацію державної молодіжної політики. Але, навіть попри те, що молодь перестала сприйматися як пасивний об'єкт управління, а перетворилася на рівноправного партнера органів влади, державна молодіжна політика потребує подальшого реформування вже відповідно до вимог децентралізації влади в Україні.

1.3. Методологічні засади наукового дослідження інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики

Як зазначалося вище, успішність формування та реалізації державної молодіжної політики залежить від стану її інституціонального забезпечення. Для визначення методологічних засад наукового дослідження у цій сфері підкреслимо визначальну роль державної молодіжної політики для формування громадянського суспільства, адже молодь є головним і найціннішим ресурсом і потенціалом його розвитку, основою розбудови майбутнього країни. Тому питання розвитку молодіжної сфери були і залишаються одними із пріоритетних для вітчизняного публічного управління.

Відповідно до мети нашого дослідження, яка полягає у науковому обґрунтуванні концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, проаналізуємо загальнотеоретичну сутність досліджуваного питання, структуру, основи цілепокладання і типологію методів, що застосовуються у ході пізнання і включають опрацювання теорії інституціоналізації як явища і процесу.

Так, у молодіжній сфері процес інституціалізації включає виникнення інститутів молодіжної політики і становлення її як ключового елементу

системи публічного управління, що враховує стратегічний характер розвитку держави і суспільства, та має розглядатись комплексно, охоплюючи паралельно всі верстви населення і всі ланки / інститути публічного управління.

Наукові дослідження такої категорії, як молодь, яка, у свою чергу, є об'єктом публічного управління і молодіжної політики, в історичній ретроспективі постійно знаходяться у центрі уваги науковців, публічних службовців та громадських діячів. Серед найбільш вагомих і впізнаваних наукових розробок слід виокремити роботи Б. Буяка [21], В. Вільсона [38], М. Головатого [35], Є. Бородіна [17; 18], К. Мангейма [62], Т. Тарасенко [17], Л. Прокопенка [12], Н. Літвінової [17] та інших авторів, які досліджували питання щодо національного досвіду формування і реалізації державної молодіжної політики та формування її інституційного забезпечення.

Розробленню методологічних основ становлення і розвитку публічного управління в загально цивілізаційних тенденціях розвитку системи публічного управління в цілому, окремих його елементів (підсистем) та пошуку напрямів розвитку державних інститутів присвячені праці видатних зарубіжних учених: Т. Веблена [97], Дугласа Норта [28], Рахматі М. та Дж. Л. Реш [98] та інших. У вітчизняній науці зазначені питання досліджувались у роботах М. Войтюка [99], С. Довгого [100], О. Іншакова [101], Г. Колеснікової [102], Ю. Бажала і Ю. Кілієвича [42] Т. Стукана [31], Н. Фоміцької [103], Д. Фролова [96] тощо. Проте, на сьогодні методологія наукового дослідження інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в умовах соціальних реформ, які відбуваються в Україні, потребує подальшого наукового обґрунтування.

Так, потребує подальших досліджень ідентифікація змісту засадничих понять інституціональної теорії, а саме, таких категорій, як «інститут», «інституції», «інституціоналізація» «інституціональне забезпечення», сутність яких розкривається, передусім, у працях представників економічної школи – інституціоналізм. Фундатором нового інституціоналізму вважають

американського вченого, лауреата Нобелівської премії (1993) Дугласа Норта. Згідно з його теорією «інститути утворюють базисну структуру, спираючись на яку, люди протягом усієї історії створювали порядок і прагнули знизити невизначеність» [28].

Що стосується таких категорій, як «інститут» та «інституції», можна стверджувати, що вони не є тотожними, але є дуже дотичними, і тому викликають жваву наукову полеміку щодо їх трактування. Обидві категорії є складними, багатоаспектними, мультидисциплінарними і такими, що мають широке змістовне наповнення. Як зазначає С. Несінова, зазначені категорії співвідносяться між собою «як частка та ціле», оскільки інституції не завжди можуть бути трансформовані в інститути, але при цьому будуть існувати в суспільстві [104].

У свою чергу, категорія «інститут» (від лат. «institutum», встановлення, запровадження, звичай) має свої особливості й може використовуватися в різних сенсах. Уперше ця категорія була уведена в обіг економічної теорії представниками так званого старого інституціоналізму – американськими економістами Т. Вебленом [97], Дж. Коммонсом [105].

Так, Т. Веблен зв'язував економіку з дією психологічного фактору і визначав інститут як «...поширений спосіб думки в тому, що стосується окремих відносин між суспільством та особистістю та окремих виконуваних ними функцій» а також як «система життя суспільства, що складається з сукупності діючих у певний час або в будь-який момент розвитку будь-якого суспільства, може з психологічного боку бути охарактеризована в загальних рисах як превалююча духовна позиція або поширене уявлення про спосіб життя в суспільстві» [97, с. 62]. На думку Дж. Коммонса, суспільство є системою правових норм та інститутів, відповідно він визначає інститут як колективну дію з контролю, звільнення та розширення індивідуальної дії, а серед інститутів колективної дії виняткове значення він надавав праву [105, с. 650].

У межах сучасної наукової теорії найбільш відомим є трактування терміну «інститут» представника інституціоналізму теорії Д. Норта, який визначає, що «інститут – це правила гри в суспільстві або створені людьми обмеження, що формують їх взаємодію» [28, с. 15].

Серед сучасних українських науковців наведемо бачення Н. Фоміцької, яка трактує поняття «інститут» як «відокремлений вид діяльності в державі з реалізації комплексу окреслених функцій (інститут Президентства)» [103]. За визначенням О. Іншакова і Д. Фролова інститут (від лат. *institutum*), виступає як «установа, заклад, організація, через які безпосередньо інституції реалізуються» [101].

Щодо категорії «інституції» (яку можна вважати так званою «похідною» від «інституту»), її зміст В. Гриценко визначає як «основу діяльності певних індивідуумів та їх груп у суспільстві. Певний тип інституцій встановлює та впроваджує в дію правила, які забезпечують належне функціонування інститутів» [106].

О. Шпикуляк зазначає, що «інституціями є узаконені й не узаконені традиції (ментальні та поведінкові), правила гри, які сформовані на певному етапі суспільного розвитку і визначають сучасність та перспективи... Інституції спрямовують людську взаємодію у певне русло, а інститути консолідують правила і норми, сприяють дотриманню в рамках ідеології розвитку суспільної формації» [107, с. 29].

Слушною є думка Н. Обушної, яка пропонує трактувати зміст понять «інститут» та «інституція» таким чином [29]:

– інститут – це «стійкі (довготривалі) суспільно-економічні відносини, що передбачають ефективний розподіл функцій у процесі спільної діяльності, та ґрунтуються на формальних і неформальних інституціях» [30, с. 273];

– інституція – це «система формальних (задокументованих та таких, що визначаються в Конституції, законах та інших нормативно-правових актах та формують «узаконений порядок» – «legal order») та неформальних

(таких, що створюють «невимушений порядок» – «spontaneous order») норм і правил у вигляді стандартів поведінки, суспільних цінностей, звичок, традицій, звичаїв, що визначають загальний цивілізаційно-культурний рівень індивідів і суспільства в економічній, соціальній, політичній або будь-якій іншій сфері» [30, с. 273].

Таким чином, авторка публікації [30] розрізняє ці категорії та визначає одну через іншу, з урахуванням її специфіки та змістовного навантаження.

Нові соціальні виклики в суспільстві сформували нові тенденції в суспільному житті та змусили науковців переглянути трактування понять теорії інституціоналізму. Так, «інституціоналізм класичної соціології (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) приділяв первинну увагу діям колективів, груп, то представники постмодернізму (З. Бауман, Н. Луман, Д. Роуз, І. Хабермас, Ф. Хайєк) у центр уваги поставили незалежного індивіда, який керується власними інтересами, і сам вирішує, членом яких колективів йому вигідно бути» [108, с. 98]. Окрім того, класичний інституціоналізм дотримувався підпорядкування «інститут первинний, індивід вторинний», то соціологи періоду постмодерну дотримуються принципу «індивіди первинні, інститути вторинні» [108, с. 98]. Така теоретична трансформація є надзвичайно важливою в умовах змін, постійного реформування окремих сфер публічного управлінської діяльності та системи публічного управління в цілому, затвердження геополітичного, європейського, вектору розвитку України тощо, адже саме в цих умовах змінюється роль молоді у суспільстві.

І. Козак зазначає (і ми з ним цілком згодні), що реформи викликають інституційні зміни у сфері публічного управління, а це призводить до зміни «правил гри», що «створює обмежувальні рамки формального (законодавство, правове забезпечення, адміністрування тощо) та неформального (звичаї, традиції, нові навички тощо) характеру» [109, с. 96]. Так, аналізуючи причини, які змушують змінюватись систему публічного управління, Д. Норт приділяє особливу увагу кризовим умовам, які функціонально і організаційно спонукають систему до запровадження змін

діяльності традиційних інституцій управління [28]. Відповідно, функціонування основних суб'єктів публічного простору також піддається змінам, що потребує нових інститутів і/чи нових правил їх роботи. Натомість інститути за своєю побудовою та, власне й інституції, є доволі інертними, і не виявляють гнучкості у відповідь на зміни й нові виклики.

Як стверджує Д. Норт, «інститути пов'язують минуле зі сьогоденням і майбутнім, так що історія стає процесом переважно інституційного розвитку», а функціонування економічних (і політичних, додаємо ми) систем «протягом тривалих історичних періодів стає зрозумілим лише як частина інституційного процесу, що розгортається. Інститути також є так званим «ключем» до розуміння взаємовідносин в суспільстві» [28]. Втім, Т. Веблен розглядав інститути як «...результат процесів, що відбувалися в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, отже, не перебувають у повній згоді з вимогами сьогодення» [97, с. 612]. Таким тлумаченням ролі інститутів вчений давав нам поштовх до пошуку шляхів розвитку інститутів і до виокремлення наступної динамічної категорії, а саме – інституціоналізація.

Деякі вчені (М. Сухорукова та І. Педь) стверджують, що інституціоналізація є процесом, який полягає у «визначенні та закріпленні норм, правил, відносин і зв'язків, приведення їх у систему, здатну діяти в напрямі задоволення деякої суспільної потреби» [32, с. 96]. Цей процес ними зводиться до започаткування, подальшого формування і закріплення норм і правил в нових умовах, обумовлених певними суспільними викликами та еволюційними змінами, що унеможлиблюють роботу старих інститутів, натомість, потребують нових інститутів.

Так, відновлення незалежності України у 1990 році викликало потребу відмови від дитячих молодіжних організацій, що діяли на теренах СРСР (піонерія, комсомол) як ідеологічно застарілих, і як з часом стало зрозуміло, навіть ворожих. Надалі, реформа децентралізації, розпочата у 2015 році, викликала потребу в інститутах, які б реалізували саме проактивну роль молоді у суспільстві.

У контексті соціальних явищ, інституціоналізація (або інституціалізація; лат. *institutum* – встановлення, звичай, установа) – «це процес перетворення будь-яких соціальних відносин на соціальний інститут, тобто на форму соціальних відносин із встановленими (письмово чи усно) правилами, нормами, санкціями» [110].

Інституціоналізацію у контексті публічного управління доцільно розуміти як елемент економічної та суспільно-політичної модернізації, а також як «...процес утворення стабільних зразків соціальної взаємодії, базованої на формалізованих правилах, законах, звичаях і ритуалах; правове та організаційне закріплення сформованих у суспільстві форм поведінки, відносин; утворення нових інститутів (стійких комплексів формальних і неформальних норм, принципів, установок, що регулюють різні сфери людської діяльності – економічної, політичної, духовної і власне соціальної сфери)» [111, с. 7].

Щодо молодіжної політики, її інституціоналізація розглядається, переважно, у різних вимірах: як політологічне розуміння процесу інституціоналізації політичної діяльності молоді (наприклад, О. Каретна [112, с.3]; як інституціалізація молодіжних громадських рухів (наприклад, В. Барабаш [108; 114], О. Бень [113], В. Соколов [114] та інші) Зокрема, О. Бень тлумачить інституціоналізацію як виникнення і трансформацію «...соціального інституту (у нашому випадку – інституту молодіжних громадських організацій), який володіє низкою ознак, а саме здатністю до внутрішньої узгодженості і самовідтворення, зокрема, за рахунок системи соціальних норм і ролей, а також гнучкістю, котра забезпечує і незалежність від зовнішнього середовища, і співпрацю з ним» [114]. У цілому ми згодні із таким тлумаченням, втім ми розглядаємо державну молодіжну політику, тому і формування інститутів її реалізації будемо розглядати, виходячи з того, що вона є об'єктом публічного управління, а суб'єктом державної молодіжної політики є держава та її спеціальні органи й органи місцевого самоврядування.

Такий широкий підхід до усвідомлення інституціоналізації державної молодіжної політики вимагає широкого її трактування на основі системного і комплексного підходів. Тому у цілому, ми вважаємо, що інституціоналізація державної молодіжної політики є динамічним процесом створення або трансформації системи інститутів управлінського впливу на молодь як унікальний феномен суспільства.

Отже, в категоріальному ряду «інститути»–«інституції»–«інституціоналізація», визначимо сутність категорії «інституціональне забезпечення». Маємо декілька підходів до його трактування: статичний і динамічний. Статичне бачення дають І. Валентюк [115], В. Сухенко [115], Н. Сич [115], Л. Яремко [116], які зазначають, що «інституційне забезпечення, з одного боку, є наявністю відповідних державних органів та громадських організацій, а з другого – це закони, норми, правила, стандарти» [115; 116].

Динамічне трактування наводить О. Шпикуляк, який у вузькому розумінні за категорію «інституціональне забезпечення» приймає «юридичне закріплення норм, правил гри, створення організаційних структур господарювання та інфраструктури, сформованих державою, організаціями і суспільством» [117].

Нами узагальнено підходи щодо тлумачення категорії «інституціоналізація» щодо різних суспільних явищ (рис. 1.2), адже молодіжна політика є дотичною до кожної з них.

Нормативне визначення поняття «інституціональне забезпечення» є у Наказі про затвердження «Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм» від 16.03.2005 № 62, яке тяжіє до динамічного розуміння категорії.

Так, згідно з цією Методикою, інституційне забезпечення це – «утворення нових або реорганізація (удосконалення) існуючих інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного

забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому» [118].

Грунтовне визначення цієї категорії дає Г. Колеснікова, за якою інституційне забезпечення – «це динамічний процес формування інституцій (правила, сформовані формальними та неформальними утвореннями суспільно-економічних формацій, які впливають на поведінку учасників ринку) й інститутів (організаційно оформлена система правил і норм), які консолідовано у формі організації (підприємства, інфраструктура, державні органи), закону (нормативно-правові акти) та функції-правила (ринок, ціноутворення, конкуренція, праця, власність, підприємництво) у процесі еволюції ринкового механізму» [103; с. 157]. Таким чином авторка пов'язує статичну й динамічну складові.

Рис. 1.2. Узагальнення підходів до розуміння категорії «інституціоналізація» щодо різних суспільних явищ [Узагальнено авторкою з використанням джерел 103; 113-118]

Узагальнюючи наведене вище, зазначимо, що категорія «інституціоналізація» має ключові ознаки динамічності (тобто започаткування, створення, розвиток, реформування), натомість, категорія «інституціональне забезпечення» поєднує в собі динамічну і статичну складові, тобто додатково має сенс наявності, існування.

Таким чином, інституціональне забезпечення державної молодіжної політики виступає як система, що поєднує сукупність статичних й динамічних складових та вирізняється одночасною наявністю усталених інституцій молодіжної політики та елементів системи, які знаходяться в процесі створення, змін, реформування, трансформації у відповідь на еволюційні виклики суспільства й геополітичні тренди.

Виходячи з цього, нами надано наступну авторську дефініцію цього поняття: інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики – це комплекс визначених і закріплених норм, стандартів, правил, положень та принципів, здатний забезпечити *системну* (виділено нами, Д.Б.), впорядковану діяльність інститутів-учасників процесу формування та реалізації державної молодіжної політики, спрямовану на задоволення потреб, інтересів й очікувань молоді та забезпечення її активної участі в суспільному житті. У табл. 1.2 наведено результати порівняльного аналізу визначальних принципів державної молодіжної політики, задекларованих в нормативних документах в історичній ретроспективі.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз визначальних принципів державної молодіжної політики в історичній ретроспективі

Нормативний документ	Принципи молодіжної політики
Згідно з Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» № 2859-ХІІ, від 15.12.1992 [30]	<ul style="list-style-type: none"> – повага до поглядів молоді та її переконань; – надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема; – правовий та соціальний захист молодих громадян, перш за все осіб, які не досягли 18 років, з метою створення необхідних стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку; – сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства

Згідно зі Стратегією розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р.: Указ Президента України від 27.09.2013 №532/2013 [32]	<ul style="list-style-type: none"> – пріоритетність реалізації молодіжних програм та ініціатив, спрямованих на розв'язання актуальних проблем молоді; – залучення громадських об'єднань, що представляють інтереси молоді, до процесу прийняття центральними і місцевими органами виконавчої влади рішень щодо розв'язання проблем молоді; – інформаційна відкритість
Згідно зі Законом України «Про основні засади молодіжної політики» 27.04.2021 № 1414-IX [36]	<ul style="list-style-type: none"> – рівності прав дітей та молоді - недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками; – участі молоді - створення механізмів та гарантій залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, повага до поглядів та переконань молоді; – обґрунтованості - всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, що визначаються за результатами соціологічних опитувань, статистичної інформації, наукових досліджень з урахуванням національного та міжнародного досвіду; – міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії - залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики
Згідно з Указом Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» від 12 березня 2021 року № 94/2021	<ul style="list-style-type: none"> – цілісність і наскрізність - будь-які рішення, спрямовані на розв'язання актуальних проблем молоді, повинні відповідати її інтересам, урахувати специфічні потреби – субсидіарність - дії держави є допоміжними засобами стосовно свободи дій молоді щодо самостійного задоволення своїх потреб, освіти чи професійної діяльності; – участь - рішення, що стосуються молоді, ухвалюються за її участю – доказовість та науковість - всі рішення ґрунтуються на об'єктивній інформації – інклюзивність рішення сприяють розвитку самостійності молоді, створенню можливостей та усуненню бар'єрів – рівність можливостей - рішення базуються на тому, що гідність людини є непорушною цінністю
Пропозиції авторки (додатково)	<ul style="list-style-type: none"> – неприпустимість застосування патерналістської моделі суб'єктів молодіжної політики щодо молодого покоління, – розвиток суб'єктності молоді щодо формування і реалізації державної молодіжної політики, сприяння активізації її участі у суспільно-економічних процесах; – розкриття інновативного, інтелектуального потенціалу молоді і сприяння прояву активності і пасіонарності; – превалювання участі молоді у суспільному житті, у т.ч. на державній службі, і залученості молоді до продуктів реалізації молодіжної політики; – урахування культурної, соціальної, політичної неоднорідності соціальних груп молоді

[Узагальнено авторкою на підставі джерел 54; 91; 95; 96 та ін.]

Очевидною є чітка еволюція базових принципів державної молодіжної політики та утвердження їх в законі України «Про основні засади молодіжної політики» у відповідності з сучасними пріоритетами діяльності державних інститутів і органів місцевого самоврядування у цій сфері та з тяжінням до норм, прийнятим в країнах, членах ЄС.

Проте, на наш погляд, до базових принципів, які відбивають філософсько-ідеологічні і організаційно-функціональні основи державної молодіжної політики, та визначають її інституціональне забезпечення ми пропонуємо додати такі:

- неприпустимість застосування патерналістської моделі суб'єктів молодіжної політики щодо молодого покоління,
- розвиток суб'єктності молоді щодо формування і реалізації державної молодіжної політики, сприяння активізації її участі у суспільно-економічних процесах;
- розкриття інновативного, інтелектуального потенціалу молоді і сприяння прояву активності і пасіонарності;
- превалювання участі молоді у суспільному житті, у т.ч. на державній службі, і залученості молоді до продуктів реалізації молодіжної політики;
- урахування культурної, соціальної, політичної неоднорідності соціальних груп молоді.

Опираючись на принципи, які складають філософсько-ідеологічні і організаційно-функціональні основи державної молодіжної політики, ми розглядаємо інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в декількох аспектах, зокрема:

- з позицій історіографії, а саме здійснюючи теоретико-правовий аналіз предмету дослідження загалом, та етапізації його еволюції зокрема – для виявлення особливостей інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики та їх врахуванні під час розроблення пропозицій щодо його удосконалення;

– як сукупність взаємопов’язаних елементів, тобто як систему розробок «філософсько-соціологічного, політологічного та управлінського (організаційно функціонального (виділено нами, Д.Б.) змісту...» [119, с. 20], що задіяні у вертикальних і горизонтальних організаційно-функціональних зв’язках та вступають в управлінську міжвідомчу, міжсекторальну комунікацію і взаємодію та «виконують функцію методологічної основи для подальших наукових досліджень» [119, с. 20];

– «на підставі осмислення наявних теоретичних розробок і практичного досвіду щодо державної політики в молодіжній сфері визначити ключові напрями її подальшого розвитку в межах теорії публічного управління» [119, с. 20] та різних методологічних підходів;

– з позиції концептуалізації системи інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики з урахуванням стимулюючих і дестимулюючих чинників та використання методів й інструментів публічного управління для подолання проблем, викликів і обтяжуючих чинників та забезпечення подальшого розвитку.

Для переходу до концептуалізації системи інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики маємо звернутись до системного підходу. Бачення інституціонального забезпечення як системи вимагає, насамперед, розуміння єдиного цілого як сукупності елементів і складу цих елементів у їх взаємозв’язку і взаємозалежності. Система зазвичай складається з різноманітних елементів, а результативність її роботи залежить саме від ефективності зв’язків елементів системи. «Універсалізм законів організації систем, виявляється в тому, що ... найрізноманітніші явища поєднуються загальними структурними зв’язками й закономірностями» [120, с. 64].

Система інституціонального забезпечення державної молодіжної політики передбачає наявність органів, законодавчої бази, механізмів, які сприяють розробці, впровадженню та координації молодіжних програм і стратегій тощо. Основні складові цієї системи включають неоднорідні

елементи, зв'язки між ними, сукупність відносин, норми, правила традиції тощо.

Великого значення сьогодні набуває саме сукупність відносин, відхід від суто вертикальних (ієрархічних, командно-адміністративних) зв'язків до горизонтальних (партнерських). Під час розбудови системи інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики на передній план виходять міжсекторальні і міжвідомчі відносини, які мають пронизувати всю систему.

Складові системи інституціонального забезпечення молодіжної політики повинні взаємодіяти, координувати свої дії та спільно впливати на покращення становища молоді в суспільстві. Сучасні світові тенденції, відкритість інформації, швидкість та інновативність розвитку суспільства сприяють виникненню нових форм комунікації між різними групами чи відомствами, в яких, на відміну від конкуренції (інколи – протистояння), починає панувати діалог, порозуміння, це приводить до узгодження дій і, зрештою, до досягнення позитивного результату.

Дійсно, «становлення ефективної взаємодії між організаціями громадянського суспільства та державними інституціями напряму залежить від якісних змін моделі державного управління в Україні, серед яких децентралізація, послаблення неефективних адміністративно-командних і суто регулятивних методів тощо» [121, с. 7].

Сьогодні необхідна взаємодія не лише на рівні інститутів у межах одного сектору, а й з різними секторами. При цьому виокремлюються «публічно-владний (державний), комерційний (соціально відповідальний бізнес), некомерційний (громадські організації), але іноді виокремлюють також і четвертий сектор (сімейний)» [121, с. 18]. Виходячи з розуміння секторів, наведемо визначення В. Кириченко та О. Єжова: «міжсекторальна взаємодія – це вплив один на одного різних сторін людської діяльності, що проявляється в різного роду контактах інституцій, які сформувалися в ході такої діяльності» [122, с. 18].

Стосовно міжвідомчої взаємодії, зазначимо, що вона є «процесом узгодження і координації діяльності різних інститутів щодо вирішення проблем» [123], у нашому випадку – молоді.

У контексті побудови відносин, взаємодії і координації потребують уточнення категорії «суб'єкт» і «об'єкт» у сфері молодіжної політики. Так, суб'єктом управління визнається «система, наділена певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, які дають їй змогу втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання», «під об'єктом управління розуміється система, якою управляють» [124, с. 154], зазначає С. Павлов, що є загальноприйнятою точкою зору, і з чим ми цілком погоджуємось.

Втім, щодо молодіжної політики, зазначимо, що формування і реалізація молодіжної політики передбачає наявність елементів управління (суб'єкти управління) і елементів реалізації управлінських рішень (може поєднувати суб'єкти управління і суб'єкти виконання дій, послуг тощо, ми їх називаємо виконавцями).

До виконавців молодіжної політики належать інститути макрорівня, який містить два підрівня

- державний рівень: державні інститути Мінмолодьспорту та інші профільні міністерства, а також служба зайнятості, Державні міграційна служба тощо;

- місцевий рівень: органи місцевого самоврядування, комунальні заклади, підприємства і установи, громадські організації і об'єднання, представники бізнесу тощо,

- мікрорівень або індивідуальний рівень, до якого відносяться громадяни, у тому числі і молодь, кадровий потенціал державної служби тощо .

До інститутів формування молодіжної політики окрім названих інститутів-формальних утворень (установ, закладів, організацій, названих вище) чи інститутів-індивідуумів, додатково відносяться інститути, які

формують норми, правила, звичаї, це інститут законодавства, інститут державного управління, інститут сім'ї тощо.

Щодо об'єктів державної молодіжної політики, ними безумовно є соціальна група «молодь» (станом на 01.01.2022 р. молодих людей віком 14-34 р. в Україні було 9969315 осіб [125]). Хоча проблем, що вирішуються в ході реалізації молодіжної політики, доволі багато, сьогодні важко визначити ступінь впливу молодіжної політики і молодіжної роботи на всіх молодих людей, але зрозуміло, що молодіжна політика охоплює молодіжну аудиторію на 100%.

Розглянемо це детальніше на прикладі ідеологічної роботи. У СРСР комсомол (ВЛКСМУ) був масовою організацією. Більшовики, а згодом комуністи, агресивною пропагандою, примусом, пізніше – більш м'якими методами (преференції, інколи просто можливістю, у кар'єрному зростанні, позитивного іміджу тощо), залучили до складу комсомольців переважну більшість молодих людей. «Практично вся молодь віком від 16 років перебувала у рядах ЛКСМУ. У 1973 р. в ній було 5,2 млн. юнаків і дівчат. Комсомольські організації, як партійні, так і профспілкові, були на кожному підприємстві, в установах і навчальних закладах» [126]. У сучасній Україні такої залученості молоді до молодіжних рухів ми не спостерігаємо, хоча найбільш численним є волонтерський рух.

Так, під час презентації дослідження «Вплив війни на молодь в Україні», представник ГО «Аналітичний центр Cedos» зазначив, що «53% молодих людей (з 2000 опитаних) займались волонтерством під час війни» [127]. Ми не впевнені, чи цю цифру можна екстраполювати на всю молодь України, але вона дає певне уявлення про охоплення молодіжної аудиторії. Втім, недоцільно у цьому контексті говорити про суспільні послуги, адже залученість ще менша.

Коли ми говоримо про об'єкти молодіжної політики, то маємо на увазі всю молодь України, бо, безумовно, в ідеалі всі громадяни мають право на долучення до програм молодіжної політики, на отримання відповідних

послуг тощо. Якщо говорити про освіту, у цій галузі ми отримуємо повне залучення, у галузі охорони здоров'я – майже повне, інші галузі значно відстають в залученні. Тож всі молоді люди віком 14-34 р. є лише потенційними об'єктами молодіжної політики (за винятком двох названих вище галузей). Втім, ми вважаємо за доцільне у сукупності потенційних об'єктів виокремити тих, хто реально долучений до впливу суб'єктів і виконавців молодіжної політики, тобто тих, хто реально користується продуктом молодіжної політики (певні блага, послуги тощо, або долучений до участі в молодіжних рухах, заснованих державними інститутами, органами місцевого самоврядування, чи підтримуються ними), тобто бенефіціарів молодіжної політики, як прийнято в європейській практиці реалізації молодіжної політики [128].

Отже, коло суб'єктів і об'єктів системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики містить в собі елементи, масштабування яких ми умовно візуалізували таким чином (рис. 1.3) (без урахування галузей освіти і здоров'я, які містять молодь у складі бенефіціарів). Таке групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики запропоновано, зокрема, для більш повного розуміння масштабів управлінського впливу (окрім групи «суб'єкти державної молодіжної політики», виокремлено групу «виконавці державної молодіжної політики» (у складі суб'єктів або по за їх колом), а в групі «об'єкти молодіжної політики» виокремлено підгрупу «бенефіціари», тобто безпосередні споживачі послуг, чисельність яких залишається незначною, тобто коло об'єктів молодіжної політики має бути розширеним.

Коло суб'єктів управління молодіжною політикою, та власне в цілому державного управління і управління в органах місцевого самоврядування, також має бути розширеним за рахунок створення кадрового резерву державної служби за рахунок молодих, активних, амбітних людей.

Рис. 1.3. Система інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики

[Розроблено авторкою]

Сукупності названих груп перетинаються (там, де збігаються кола їх компетенцій), і залишаються самостійними там, де їх компетенції не є дотичними між собою. Зауважимо, що коли ми говоримо «споживання», йдеться про споживання благ (матеріальних і нематеріальних), що генеруються у ході реалізації державної політики. Таке «споживання» стосується і державних службовців, і посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони є молодими людьми.

Таким чином, масштабування елементів системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики дозволило:

- виявити всі групи учасників (стейкхолдерів) процесу формування і реалізації державної молодіжної політики;
- усвідомити масштаб залученості (точніше, незалученості) молодих людей як до процесу отримання благ від реалізації державної молодіжної політики, так і до процесу її формування і реалізації, що, власне демонструє слабку дієвість та результативність молодіжної політики.

Виходячи з цього, основною методологічною засадою дослідження інституційного забезпечення державної молодіжної політики є ідея забезпечення розвитку молоді людини як проактивної особистості, свідомого, економічно активного, соціально відповідального, критично й креативно мислячого громадянина своєї країни.

Ця ідея ґрунтується на об'єкт-суб'єктній ролі молоді в суспільстві, яка формується в молодій людині упродовж тривалого часу, піддається тиску різноманітних факторів, але зрештою, за умови ефективного впливу інституцій, забезпечує формування необхідних компетенцій і компетентностей.

Висновки до розділу 1

Визначено теоретичну сутність поняття державної молодіжної політики та її місце у системі публічного управління; досліджено особливості та виокремлено етапи формування державної молодіжної політики з урахуванням об'єкт-суб'єктної ролі молоді у суспільстві; розкрито методологічні засади наукового дослідження інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

Так, показано, що молодь є найбільш динамічним, мобільним та перспективним сегментом населення. Саме молодь є найбільш цінним ресурсом держави, що формує майбутнє нації, вона завжди була і залишається в центрі уваги інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Посилена увага до молоді в публічному управлінні трансформується в комплексні та цілеспрямовані дії для підтримки молодіжного розвитку та внесення позитивного вкладу в суспільство, що можливо на засадах формування та реалізації ефективної державної молодіжної політики.

Проаналізовано понятійно-категоріальний апарат у сфері дослідження, зокрема, категорії «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика».

Показано, що ці поняття не є тотожними, натомість ці два види політики є виокремленими підсистемами суспільства в цілому і публічного управління зокрема, що складаються з певних інститутів і їх взаємодії. Для цих інститутів характерна наявність чіткої структури, принципів і механізмів функціонування, внутрішньої і зовнішньої комунікації.

Надано авторське визначення поняття «державна молодіжна політика» – це система публічноуправлінських рішень, прийнятих суб'єктами їх вироблення, щодо обґрунтування пріоритетних цілей і засобів їх досягнення у сфері взаємодії з молоддю як унікальним феноменом суспільства, яка спрямована на максимально повне залучення потенціалу молоді до вирішення проблем державотворення, формування її світогляду, забезпечення ціннісного розвитку, підвищення рівня її самостійності, самореалізації, конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті, та регламентується відповідними нормативно-правовими, програмно-цільовими та іншими документами в цій сфері.

Доведено, що з точки зору публічного управління, молодь виступає одночасно і як ключовий об'єкт управлінського впливу, і як активний, гнучкий і потужний ресурс і потенціал суспільно-економічної і політичної дії. Суб'єкт-об'єктна роль молоді в суспільстві й у публічному управлінні робить її найбільш чутливою до політичних і економічних змін, швидкою при реагуванні на виклики й загрози зовнішнього оточення.

Визначено ключові особливості формування державної молодіжної політики в умовах політичної й економічної нестабільності та кризи, які загострилися в умовах війни: недостатнє залучення молоді до роботи в органах публічного управління, громадської та політичної діяльності, національно-патріотичних рухів тощо; наявність незадоволених соціально-економічних потреб молоді; посилення ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності органів публічного управління в умовах війни через дезорієнтацію, розгубленість, неготовність до дій тощо, що потребує концентрації зусиль на формуванні міжвідомчої і

міжсекторальної взаємодії, комунікації з молоддю як суб'єктом управління, встановлення стійких зв'язків зі стейкхолдерами тощо.

Здійснено етапізацію процесів розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Показано, що всі етапи відрізняються між собою станом нормативно-правового забезпечення, наявністю і розвитком інфраструктури для реалізації молодіжної політики, новими підходами до визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства, а також відповідною зміною ставлення до молодіжної політики тощо. Кожен етап визначається активністю і характером нормативно-правового забезпечення, що приймалось. Виокремлено п'ять етапів інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні з часу отримання нею незалежності: I етап (1990-1997 рр.) – зародження, виокремлення молодіжної сфери у специфічний вид діяльності державних інститутів; II етап (1998-2005 рр.) – розвиток діяльності, розбудова соціальної служби для молоді; III етап (2006-2009 рр.) – активізації та тяжіння до євроінтеграційних моделей; IV етап (2010-2013 рр.) – уповільнення, часткове повернення до адміністративно-командних методів управління, V етап (з 2014 р. і до теперішнього часу) – реформування в умовах поглиблення євроінтеграції, децентралізації та дії правового режиму воєнного стану.

Доведено, що основною методологічною засадою дослідження інституціонального забезпечення державної молодіжної політики є ідея сприяння розвитку молоді як проактивної особистості, свідомого, економічно активного, соціально відповідального, критично й креативно мислячого громадянина своєї країни. Ця ідея ґрунтується на об'єкт-суб'єктній ролі молоді в суспільстві, яка формується в молодій людині упродовж тривалого часу, піддається тиску різноманітних факторів, але зрештою, за умови ефективного впливу інституцій, забезпечує формування необхідних компетенцій і компетентностей.

Показано, що інституціональне забезпечення державної молодіжної політики виступає як система, що поєднує сукупність статичних й динамічних складових та вирізняється одночасною наявністю усталених інституцій молодіжної політики та елементів системи, які знаходяться в процесі створення, змін, реформування, трансформації у відповідь на еволюційні виклики суспільства й геополітичні тренди. Виходячи з цього, надано авторську дефініцію цього поняття: інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики – це комплекс визначених і закріплених норм, стандартів, правил, положень та принципів, здатний забезпечити системну, впорядковану діяльність інститутів-учасників процесу формування та реалізації державної молодіжної політики, спрямовану на задоволення потреб, інтересів й очікувань молоді та забезпечення її активної участі в суспільному житті.

Підкреслено, що усвідомлення різнопланового характеру інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики вимагає широкого її трактування на основі системного і комплексного підходів, які за своїм змістом відповідають динамічному процесу створення, реформування або трансформації системи інститутів управлінського впливу на молодь, як на унікальний феномен суспільства.

Здійснено умовне масштабування учасників системи інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, на підставі чого запропоновано групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики за ознаками масштабу управлінського впливу, що дозволило виявити всі групи учасників (стейкхолдерів) процесу формування і реалізації державної молодіжної політики, та усвідомити масштаб залученості молодих людей як до процесу отримання благ від реалізації державної молодіжної політики, так і до процесу її формування і реалізації, що забезпечить дієвість та результативність молодіжної політики.

Результати дослідження за розділом 1 опубліковано у працях [129 – 132] (відповідно, додаток Д – [1; 2; 7; 9]).

Список використаних джерел до розділу 1

1. Платон. Діалоги Платона. Політик; 2-ге видання. Київ: Основи, 1995. 399 с.
2. Макіавеллі Н. Державець. Київ: Фоліо, 2019. 121 с.
3. Вебер М. Господарство і суспільство; пер. з нім. М. Кушнір. Київ: Всесвіт, 2013. 1112 с.
4. Ignatowski C., Blum R., Campbell P. S., & Perez-Pineda R. Building youth infrastructure: Early lessons from the youth systems collaborative. *Journal of Youth Development*, 2021. № 16 (2-3), P. 74–99. URL: <https://doi.org/10.5195/jyd.2021.1030>.
5. Браун Пол М. Посібник з аналізу державної політики / пер. з англ. Л. Тарахан, М. Зарицька, Р. Ткачук, Л. Малець. Київ: Основи, 2000. 243 с.
6. Кохан А.І. Державна комунікативна політика – механізм ефективної діяльності інституту публічної влади в Україні. *Вісник НАДУ «Державне управління: теорія та практика»*. Київ: НАДУ, 2011. №1. С. 2–8.
7. Липовська Н. А., Сахарова К. О., Шевченко О. С. Координація взаємодії держави та суспільства для формування та реалізації сучасної публічної політики в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. №11/7. С. 23–28. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/458>
8. Міненко Є.С. Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Захаренко К.В. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Vol. 33. № 4. С. 7-12. https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/2.pdf.
9. Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Міненко Є.С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т.33

(72). № 3. 54-59. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/10.pdf.

10. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Філик Н.В.. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. *Юридичний вісник*, 2022. № 1 (62). С. 27–34. <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16478/23765>.

11. Пархоменко-Куцевіл О. І. Цифровізація формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління»*. 2024. № 1(19) С. 207-219. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8521>.

12. Пархоменко-Куцевіл О.І. (2024). Сучасні проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2024. № 2. С. 177-182. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/issue/view/123/91>.

13. Nasibahon O. Youth Education in Public Policy. *Central asian journal of social sciences and history*, 2022. № 3(4), P. 51-54.

14. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 135-144. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ostapenko_politychna.pdf.

15. Прокопенко Л.Л. Державна освітня політика: історико-теоретичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірн. наук. праць. 2009. № 2 (2). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf).

16. Публічна політика : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ: НАДУ, 2016. 340 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-PU.pdf>.

17. Бородін Є.І., Борисова Ю.В., Літвінова Н.М., Хохрякова І.В. Сучасний європейський досвід формування та реалізації молодіжної політики: навч. посіб. Дніпро: Пороги, 2008. 116 с.

18. Borodin Ye., Kalashnyk N. (2020). Youth Participation as a Public Policy Instrument at Local Level. Ukrainian Experience. Urban Policy System in Strategic Perspective: From V4 to Ukraine. Kamil Glinka (editor). Series Studies in Politics, Security and Society. Vol. 34. P. 211 – 222.

19. Borodin Ye. “Implementing CSYP in Ukraine – Experience and challenges.” In: Needles in haystacks. Finding a Way Forward for Crosssectoral Youth Policy, eds. M. Nico, M. Taru. *Council of Europe and European Commission. Youth Knowledge*. 2017. № 21. P. 177–194.

20. Бородин Є., Острікова А. Сучасні механізми формування молодіжних структур в органах місцевого самоврядування територіальних громад. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 6. С. 5 – 12;

21. Буяк Б.Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. № 36. С. 198–209. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/buiak_molod.pdf.

22. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С. 63 – 69.

23. Метьолкіна Н. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

24. Панасюк В. Державна молодіжна політика: поняття та структура. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 29. С. 383-387.

25. Барабаш В. Інституціоналізація молодіжного руху України, *журнал Політичний менеджмент*. 2004. №3. С. 98-111. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/barabash_instytualizatsia.pdf.

26. Козак І. П., Інституційні зміни в публічному управлінні як тренд сучасного розвитку. *Держава та регіони, Серія: Державне управління*, 2020, № 2 (70), С. 95-100, URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/17.pdf.

27. Липовська Н.І., Пашкова Г.Г., Сахарова К.О. Розвиток публічного управління з позицій інституціонального підходу. *Дніпровський*

науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 6. С. 19–24. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/316>.

28. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 198 с. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310/6323>.

29. Обушна Н., Особливості категоріального апарату інституціональної теорії у площині державного управління. *Державне управління: зб. наук. праць Дон ДУУ*, 2016, №1 (70), С. 41 – 48, URL: http://rp.dsum.edu.ua/bitstream/123456789/1709/1/2016_8.pdf.

30. Обушна Н., Інституціональне обґрунтування публічного аудиту в контексті модернізації суспільних інститутів. *Ефективність державного управління, журнал.* 2016. Вип. 3 (48), Ч. 2, С. 271 – 281. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_48/fail/33.pdf.

31. Стукан Т. М. Аналіз європейської системи інституційного забезпечення молодіжної політики. *Фаховий науковий журналу «Вчені записки Таврійського національного університету імені Ві Вернадського.* Серія: Державне управління. № 2021. 32(71). С. 79 – 86.

32. Сухорукова М. О., Педь І. В. Прояви глобальної інституціоналізації фіскальної політики у світовій системі господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. № 8, ч. 2, С. 94-97. URL: [file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Nvuumevcg_2016_8\(2\)_25.pdf](file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Nvuumevcg_2016_8(2)_25.pdf).

33. Бородін Є. І. Молодіжна політика. Соціологія політики: *Енциклопедичний словник / авт.-упоряд. : В. А. Полторак, О. В. Петров, А. В. Толстоухов.* Київ: Вид-во Європ. Ун-ту, 2009. С. 249 – 250.

34. Бородін Є. І. Загальнодержавна молодіжна програма в Україні в контексті удосконалення механізму державної молодіжної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. праць.* 2011. № 1. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/index.html>.

35. Головатий М. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*, 2002. № 1. С. 54-62. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2002/01/54-62__no-1__vol-1__2002__UKR.pdf.

36. Димитров М. Пріоритетні напрями молодіжної політики у діяльності державних місцевих структур та громадських організацій. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.; гол. ред. В. Кремень*. 2006. № 44. С. 63-66.

37. Стукан Т. М. Молодіжна політика: суть, основні принципи та стан реалізації в Україні. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2020. № 4. С. 125-131.

38. Wilson W. The Study of Administration. Shafritz Jay M., Hyde Albert C. *Classics of Public Administration*. Brooks: Cole Publishing Company Pacific Grove, 1992. P.1124.

39. Lasswell Harold, *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: Whittlesey House. 1936. Pp. ix, 264.

40. Quade E. S. *Analysis for Public Decisions*. 2nd ed. New York (USA), North-Holland, 1982. 380 p.

41. Панченко Т.В. Експлікації концепту «політичний аналіз» у сучасній політичній науці та практиці управління. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. 2008. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46594582.pdf>.

42. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укл.: В.П. Садковий, С.М. Домбровська, І.М. Лопатченко, А.В. Антонов. Харків: НУЦЗУ, 2019. 65 с. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-publichnoho-administruvannia-u-sferi-tsyvilnoho-zakhystu/Lekcii/lk14.pdf>.

43. Бажал Ю., Кілієвич Ю. Економічний розвиток і державна політика: навч. посіб. Київ: Вид во УАДУ, 2001. 480 с.

44. Aron Raymond, Ionescu Valence. *Democracy and totalitarianism*. Weidenfeld and Nicolson. London, Weidenfeld & Nicolson, 1968. xiv, 262 p.

45. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Нац. ін-т стратегічних досліджень. 2013. 232 с.
46. Колисниченко Н. Політика і державне управління як соціальні феномени. Одеса: ОРІДУ НАДУ. 2011. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12knmusf.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12knmusf.pdf).
47. Леслі А. Пал. Аналіз державної політики / Леслі А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Основи, 1999. 422 с.
48. Логунова М., Шахов В., Шевченко М. Концептуальні засади теорії політики: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 1999. 159 с.
49. Leslie Alexander Pal Public Policy Analysis. An Introduction. Nelson Canada, 1992. 303 p.
50. Гринчишин С. С. Молодіжна політика в Україні в сучасних умовах суспільного розвитку. *Менеджер*, 2019. №1, С. 143-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2019_1_15.
51. Коврига О. Основні сутнісні характеристики державної молодіжної політики. *Adaptive Management: Theory and Practice*. 2021. №11(21). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-10).
52. Комаринець, С. О., Машталір С. Г. Аналіз стану та перспектив розвитку молодіжної політики в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 37. С. 55-66. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/handle/123456789/10023>.
53. Перепелиця М. Механізм реалізації регіональної, місцевої державної молодіжної політики. *Нова політика*. 2000. № 6. С. 40-43.
54. Про основні засади молодіжної політики: закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text.5>.
55. Гуцалова М. В. Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах. *Наукові праці*.

2009. Т. 110. № 97. С. 85-88. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/110-97-16.pdf>.

56. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е. М. Лібанової. Київ, 2010. 248 с.

57. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація № 2859-XII від 15.12.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>.

58. Олійник І. Формування культури дозвілля студентської молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1 (21). С. 207 – 212.

59. Черних А. Визначення молодіжних проблем – запорука успіху державної молодіжної політики. URL: narodna.pravda.com.ua/politics/4642f1731483f.

60. Юзич Ю. Молодь помолодшає? *Реанімаційний Пакет Реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/molod-pomolodshaie/>.

61. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>.

62. Mannheim Karl *Diagnosis of Our Time. Wartime Essays of a Sociologist*. Psychology Press, 1997. 180 p.

63. Історична роль та місце Збройних Сил України в забезпеченні обороноздатності держави особливості і способи ведення сучасних бойових дій: інформаційно-довідковий матеріал для військовослужбовців Збройних Сил України. Київ: ЦП «Компринт», 2016. 20 с.

64. Гозуватенко Г.О. Формування українського вільного козацтва в роки національно-демократичної революції (1917–1920 рр.). *Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива*: збірник матері. міжнар. наук. конф., 1–2 грудня 2016 р. Київ : НУОУ, 2016. С. 49–50. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnik-ukr-visko-suchasnist.pdf>.

65. Іщук О.О., Ніколаєва Н.Б. Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території центральних та схід-них областей України у 1945–1954 рр. *Український визвольний рух*: наук. збірн. Львів, 2006. № 8. С. 225–252. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64349/11-Ishchuk.pdf?sequence=1>.

66. Біденко А. І. Спадок режиму «червоних кхмерів» як одна з перешкод стабілізації в сучасній Камбоджі. *Молодий вчений*. Серія «Політичні науки». Квітень 2016 р. № 4 (31). С. 654–657. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/158.pdf>.

67. Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea Extraordinary Chambers / ECCC, Cambodia. URL: <http://www.eccc.gov.kh/en/media-center/press-releases>.

68. Окіпнюк В.Т. Комплектування кадрового складу органів державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.). *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 35–41. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/108>.

69. Окіпнюк В.Т. Органи державної безпеки УРСР (1922–1941 рр.): історико-правове дослідження : монографія. 2-ге вид., доопр. та доповн. Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2017. С. 310–311.

70. Служба дні і ночі. *Літопис запорізької поліції*. 2012. URL: http://www.veteranovd.zp.ua/2012/05/blog-post_10.html.

71. Бодня Т.О., Супрун М.М. Батальйони чекають на добровольців. *Урядовий кур'єр*. 2014. 7 травня. № 81. С. 2.

72. Стасюк Ю. Українські добровольчі формування як унікальне явище незалежної України. *Військово-історичний меридіан*. *Електронний науковий фаховий журнал*. 2018. 20. С. 18-29. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.07.2018/pdf/VIM_20_2018-17-29.pdf.

73. Зуб Світлана Формування та реалізація молодіжної політики в країнах Європейського союзу: досвід для України. *Геополітика України*:

історія і сучасність. 2022. № 1 (28). 2022. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/263444>.

74. Dieter Kastner. *Kinderarbeit im Rheinland: Entstehung und Wirkung des ersten preussischen Gesetzes gegen die Arbeit von Kindern in Fabriken von 1839*. Stuttgart. SH Verlag, 2004. 303 pp. URL: <https://is.gd/sAUvU9>.

75. Головенько В.А. Формування державної молодіжної політики в країнах СНД. *Політика*. 2009. № 1(28). С. 119-134. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2009/01/119-134__no-1__vol-28__2009__UKR.pdf.

76. Dünkel Frieder, *Youth Justice in Germany*. *Oxford Handbooks Online*. Jan 2016. 55 p. URL: <https://is.gd/fZSwAY>.

77. Social Code (SGB)-Achte Book (VIII)-Children's and Youth Aid- (Article 1 of the Law of 26 June 1990, BGBl. 1163). URL: <https://is.gd/1K44QS>.

78. Коваль Г. В. Основні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 115-118. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2013/31.pdf.

79. Полякова О. М., Приходько Г. В., Сапарай Ю. В. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні: навч. посіб. / за ред. О.М. Полякової. Суми: Університетська книга, 2009. 240 с. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/25-2.pdf>

80. Найдич М. А. Інституціоналізація молодіжної політики України. *Актуальні проблеми сучасної політики : матеріали III міжвузівської. наук.-практ. конф. молодих політологів*, 11 лист. 2011 р., м. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет. 2012. С. 18-19. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1672/3/inst_youth%20policy.pdf

81. Тертичний О. Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: Автобіографія української Демплатформи (1990–1991 роки). *Документи*. Київ: НаУКМА, 2014. 309 с. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/books/Demplatforma_book.pdf.

82. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. 242 с.

83. Мельников Д. О. Молодіжний рух в Україні: етапи та проблеми розвитку (80-90-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2007. № 12. С. 98-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2007_12_24.

84. Про об'єднання громадян: закон України від 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>.

85. Кулик В., Голобуцька Т., Голобуцький О. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Київ: Центр дослідження проблем громадянського суспільства. 2000. 460 с.

86. Приходько А.В. Становлення державної молодіжної політики в Україні в історичному контексті: *матер. XIV Міжнар. Наук. інтернет-конференція «Advanced technologies of science and education»*, 2018. URL : <http://intkonf.org/prihodko-av-stanovlennya-derzhavnoyi-molodizhnoyi-politiki-v-ukrayini-v-istorichnomu-konteksti/>

87. Про подальший розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.1998 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-98-%D0%BF#Text>.

88. Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 № 202-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text>.

89. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки»: постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 4. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>.

90. План дій Ради Європи для України 2008-2011: Міжнародний документ від 25.06.2008 № 994_929. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_929#Text.

91. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27.09.2013 № 532/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text>.

92. Про заходи щодо зміцнення обороноздатності держави», де серед інших піднімається питання «підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 07.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-19#Text>.

93. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 148. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF/stru>.

94. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>.

95. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.

96. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

97. Veblen Thorstein. *The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions*. 1899. 184 p. URL: <https://moglen.law.columbia.edu/LCS/theoryleisureclass.pdf>.

98. Rahmaty M., & Roesch J. L. *Youth Participation in Global Governance for Sustaining Peace and Climate Action*. 2021.

<https://policycommons.net/artifacts/9770479/youth-participation-in-global-governance-for-sustaining-peace-and-climate-action/10659774>.

99. Войтюк М. М. Особливості процесу інституціоналізації соціальної політики в сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 21. С. 73-76. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2017/18.pdf.

100. Довгий С. В. Про категоріальні засади аналізу інституціоналізації влади. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* Одеса, 2004. Вип. 19. С. 172-178.

101. Іншаков О.В., Фролов Д.П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. *Журнал Економічна теорія*. 2011. №1. С. 52-62.

102. Колеснікова Г.В. Інституційне забезпечення розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури промислового регіону. *Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України*, 2013. С. 149-170. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/88947/11-Kolesnikova.pdf?sequence=1>.

103. Фоміцька Н. Підходи до розкриття змісту поняття «інституціональні засади». *Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр.* Вип. 4 (35). Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ, 2011. С. 99-104.

104. Несинова С.В., Правовий інститут: генеза виникнення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. Т. 1, Вип. 1. URL: http://www.lo.kherson.ua/2014/pravo01/part_1/02.pdf.

105. Commons R. John. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21. P. 648–657.

106. Гриценко В.В. Сутність і категоріальна відмінність понять «інститут» та «інституція». *Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України*, 2009. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf.

107. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. 479 с.

108. Барабаш В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики, *журнал Український соціум*. 2004. № 1(3). С. 119-130, URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-3-2004/molodizhnij-ruh-jak-ob-iekt-i-sub-iekt-realizacii-molodizhnoi-politik/>.

109. Козак С. А., Громадянські цінності як базова складова виховання молодого покоління в процесі навчання у ЗВО. К. КНУБА. 2019. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: збірн. матер. Всеукр. круглого столу аз міжнар. участю (29 жовтня 2019 року)*. С. 208-211. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_kruhlyu_stil_knuba_2019.pdf#page=209.

110. Словник UA – портал української мови та культури. URL: <https://is.gd/7Cbiv9>.

111. Інституціоналізація публічного управління в Україні: Науково-аналітична доповідь / голов. Редактор Куйбіда В. С. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Спеціальний випуск*. Київ: НАДУ. 2(93)/2019. 210 с. URL : <https://t.ly/uBVc3>.

112. Каретна Ольга Олександрівна. Механізми сучасної державної молодіжної політики України: еволюція та тенденції, автореф. дис... к.п.н. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса, 2012, 19 с. URL: <https://is.gd/97QDRK>.

113. Бень Орислава Теодорівна. Інституціоналізація молодіжних громадських організацій у сучасному українському суспільстві (на прикладі м. Львова), автореф. дис... к.с.н. : 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Запоріжжя, 2008. 19 с.

114. Соболев В.О., Барабаш В.В. Проблеми інституціоналізації молодіжного руху України. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* / Відп. ред. А.В. Іванченко. Житомир. 2004. С. 13-15.

115. Валентюк Інна, Сухенко Валентина, Сич Наталія, Інституційне забезпечення розвитку територій України, Регіональне управління та місцеве

самоврядування : *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 11. С. 119-130. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-18.pdf>.

116. Яремко Л. Проблеми інституційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економіка. 2006. № 103-3. С. 164-169.

117. Шпикуляк О. Г., Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка, *Економіка АПК*. 2010. № 4. С. 150-157.

118. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 № 62. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.17747.0>.

119. Авакян Т. А. Теоретико-методологічні засади досліджень державної політики у сфері внутрішніх справ. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1-2 (9-10) С. 18-29. URL: <https://philosophy.naiou.kiev.ua/index.php/philosophy/article/download/395/397/>

120. Лукін С.Ю. системний підхід до управління розвитком публічного простору. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 17. С. 63-68. Серія «Механізми публічного управління». URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/17-2020/13.pdf>.

121. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. Київ: Ваїте, 2016. 280 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/303331.pdf>.

122. Міжсекторальна взаємодія в умовах превентивного виховного середовища: навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд. В. І. Кириченко, О. О. Єжова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172 с. URL: <https://is.gd/fQLPwb>.

123. Міжвідомча взаємодія – важливий аспект синергії дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій у водному секторі. *Державне агентство водних ресурсів*. Київ. 2021. URL: <https://is.gd/UvnlIr>.

124. Павлов С. Системний підхід до теорії публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту в Україні. Київ. МАУП. 2019. № 3(5). С. 152-161. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/5/11.pdf>. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3\(5\)-152-161](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3(5)-152-161).

125. Чисельність молоді віком від 14 до 35 років в Україні. *Громадська організація «Інститут молоді»*. 2023. URL: <https://inmol.org/stat/younght-count-ua/>.

126. Українська РСР в період наростання кризових явищ радянської системи (середина 60-х – початок 80-х рр.). *Освітній портал «Академія»*. Thursday 24 August 2023. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=3548>.

127. Частка молоді, що займається громадською активністю, із 2021 по 2022 рік зросла з 20% до 40%. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3702112-castka-volonteriv-sered-molodi-za-rik-zrosla-udvici.html>.

128. Supporting Young People in Europe. *Council of Europe Publishing*. Vol. 2. 2008. p. 53–54. URL: <https://book.coe.int/en/youth-other-publications/3972-supporting-young-people-in-europe-volume-2.html>.

129. Біла Д. О. Визначення ролі молоді у суспільстві в умовах політичної невизначеності та особливості формування державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №. 3. С. 4-70. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/83/77>.

130. Біла Д. О. Ключові теоретико-методологічні засади наукового дослідження інституційного забезпечення державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2022.

№ 1. С. 104-112. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/173/155>.

131. Біла Д. О. Аналіз взаємодії рівнів публічного управління щодо формування і реалізації державної молодіжної політики. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика: XII наук.-практ. конф., 17 грудня 2020 р., м. Дніпро. Дніпро. 2020. С. 111-114.* https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Conference_pei_17_12_2020.pdf.

132. Біла Д. О. Особливості інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах ЄС. IV international scientific conference Current questions of modern science Tallin, Estonia, 20-21.04.2023. 2023. С. 65-67. <https://conference-w.com/wp-content/uploads/2023/04/EST.T-2021042023.pdf>.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

2.1. Стан інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації

Доволі потужний вплив на зміну підходів до інституціоналізації процесів формування і реалізації державної молодіжної політики здійснила децентралізація.

Упродовж останніх 30-ти років в Україні триває процес формування законодавчої бази з питань соціального становлення та розвитку молоді, утворено центральні і місцеві органи виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної молодіжної політики, створено мережу установ і закладів для молоді, розроблено та забезпечено виконання державних і регіональних молодіжних програм, запроваджено механізм підтримки молодіжного руху та різних категорій молоді тощо. Втім, реформа децентралізації, розпочата у 2014-2015 роках, заклала підвалини інституціоналізації молодіжної сфери вже на новому рівні.

Так, були започатковані й розвиваються молодіжні центри, молодіжні ради, профільні організації (здебільшого спортивні), інші інститути з питань реалізації молодіжної політики, які охоплюють певні категорії молодих людей.

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади стало невід'ємною складовою стратегічних перетворень в Україні. Реалізація концептуально нових засад місцевого самоврядування та децентралізації в Україні торкнулось усіх сфер соціального, політичного й економічного життя. Слід зазначити, що процес децентралізації було розпочато прийняттям у 2014 році Концепції реформи місцевого

самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014) [1], законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014) [2], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) [3], змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації тощо. Децентралізація вже помітно змінила нашу країну та пострадянську систему управління. Реформа децентралізації влади, нове для України бачення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, базуються на принципах Європейської хартії місцевого самоврядування [4].

Децентралізація є складним процесом, що реалізується в усіх управлінських системах, і, водночас, децентралізація є однією з найбільш важливих проявів чи форм демократії, за якої стає можливим широке залучення громадян, у тому числі, молоді, до управління. Особливістю децентралізації є то, що при збереженні єдності держави та її інститутів, вона розширює функціонально-організаційні спроможності місцевого самоврядування. Отже, у загальному розумінні децентралізація є «складним комплексним явищем у правовій демократичній державі, яке полягає у передачі центральними органами державної влади певного обсягу владних повноважень суб'єктам управління нижчого рівня, що володіють необхідними правами, обов'язками та ресурсами», зазначають С. Серьогін і Н. Гончарук [5]. Кінцеву мету перерозподілу владних повноважень можна визначити як «можливість прийняття ефективних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях» [5, с. 167].

Процес реформування місцевого самоврядування дозволив сформувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування [4] функціонально й фінансово спроможні інститути місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (зараз – територіальні громади), які наразі стали значущим дієвим інститутом реалізації державної політики, у тому числі й молодіжної. Одним із найбільш ефективних інструментів досягнення мети децентралізації та розв'язання ключових

проблем громад та територій на різних рівнях управління можна визначити максимально повне залучення громадян до окреслення кола існуючих проблем та прийняття публічноуправлінських рішень. Сприяння розвитку форм прямого народовладдя з боку державних інститутів і органів місцевого самоврядування суттєво змінило підходи і до молодіжної роботи.

Метою Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні стало «визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [1].

Ураховуючи результати децентралізації та інші передумови, 03 грудня 2020 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Концепцію Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки» від 23.12.2020 № 1669-р. [6] і прийняв постанову «Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» [7]. Їх прийняття «базується на необхідності самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя було створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя» [7].

Очікуваними результатами Концепції є такі [7]:

- зростання чисельності молоді, яка бере участь у заходах неформальної освіти та усвідомлює необхідність навчання протягом життя;
- підвищення рівня компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), у тому числі фінансової та цифрової грамотності, правової спроможності для активної участі та інтеграції в суспільне життя понад 69 % молоді;

- підвищення рівня медіаграмотності понад 47 % молоді;
- опанування нових знань та навичок, розвиток наявних та здобуття нових компетентностей з метою професійного розвитку та провадження підприємницької діяльності в Україні понад 6 відсотків молоді;
- участь у волонтерській діяльності (у проектах та заходах) понад 2,3 відсотка молоді;
- участь у процесах ухвалення рішень понад 78 тис. представників органів учнівського та студентського самоврядування, молодіжних консультативно-дорадчих органів» [7] тощо.

Очікується, що у ході реалізації заходів Програми «Молодь України» на 2021-2025 роки, яке відбувається в умовах завершення реформи децентралізації, будуть вирішені питання, які «позитивно вплинуть на показники індексу участі молоді в суспільному житті, що сприятиме збільшенню відсотка молоді, яка бере участь у суспільному житті; зменшенню відсотка молоді, яка не бере жодної участі в суспільному житті; збільшенню відсотка молоді, яка знає про різні інструменти участі та користується ними» [7].

Результати реформи децентралізації, перебіг якої добігає свого завершення, поступово стали відчутними у кожному регіоні України, в кожній територіальній громаді і сфері діяльності. Більше того, ми вважаємо, що без своєчасного проведення реформи децентралізації, надання нових повноважень, функцій і можливостей місцевому самоврядуванню, протистояння російському вторгненню було б неможливим.

Децентралізація як основа реформи місцевого самоврядування забезпечила можливість органів місцевого самоврядування посилити свою спроможність щодо молодіжної політики за рахунок нових можливостей.

Одним із напрямів діяльності органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації стало створення умов для патріотичного виховання, професійного і соціального становлення та розвитку молоді. Процеси об'єднання територіальних громад, формування нормативно-правової бази,

реалізація фінансової децентралізації, побудова системи комунікаційних підприємств і закладів призвели до зміни підходів з реалізації молодіжної політики. У цілому змінюється й розуміння ролі молоді, в основу роботи органів місцевого самоврядування з молоддю покладено розуміння того, що молодь – це основний потенціал і головний ресурс відновлення та розвитку громад і територій України в цілому.

Децентралізація стала одним із ключових факторів, які кардинально змінили розуміння змісту державної молодіжної політики, а також підходів до її формування і реалізації. Відбувся перехід від централізованої моделі формування і реалізації молодіжної політики до децентралізованої, демократичної. Відповідно, й відбувся перехід від адміністративних методів управління (майже відбувся, бо тяжіння до адміністративних методів управління буде даватись взнаки ще довгий термін) до децентралізованих демократичних методів. Якщо перші тяжіли до відцентрової побудови (тобто такої, при якій заданий рух має напрям від центра до периферії, від центра на місце) з жорстким підпорядкуванням і контролем, то другі, децентралізовані методи, опираються на концепції демократії і рівності. При цьому, ключові пріоритети політики формуються на рівні державних органів влади, а способи, форми, інструменти реалізації є ініціативою органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства і самих громадян.

На центральному (державному) рівні головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує «формування та реалізує державну політику у молодіжній сфері, а також у сфері фізичної культури і спорту» є Міністерство молоді та спорту України (далі – Мінмолодьспорту), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [8].

Основними завданнями діяльності Міністерства молоді та спорту України є забезпечення процесів формування та реалізація державної політики у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності, участь

у формуванні та реалізації в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності. Відповідно, завдання, функції і повноваження Мінмолодьспорту визначаються «Положенням про Міністерство молоді та спорту України» від 02 липня 2014 р. № 220 [8]. У ст. 8 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 № 1414-IX [9] прописані повноваження Мінмолодьспорту та інших центральних органів виконавчої влади щодо формування і реалізації молодіжної політики. Державні органи (зокрема, Мінмолодьспорту та інші галузеві міністерства), які відповідають за реалізацію певних напрямів державної молодіжної політики (Міністерство освіти та науки України, Міністерство культури та інформаційної політики) можуть мати свої структурні підрозділи / департаменти, відповідальні за молодь. Ураховуючи, що ці міністерства не підпорядковані одне одному, постає питання побудови міжвідомчої конструктивної взаємодії між ними щодо формування і реалізації державної молодіжної політики.

На сьогодні існують певні недоліки в організаційній роботі будь-якого міністерства, включаючи Міністерство молоді і спорту України. Так бюрократія, недостатня координація з іншими органами уповільнюють процес прийняття рішень та впровадження необхідних змін і програм. Відсутність прозорості в діяльності міністерств, яку інколи виправдовують потребою збереження таємниці в умовах воєнного стану, може призвести до втрати довіри з боку громадськості та зменшення підтримки для молодіжних ініціатив з боку потенційних фінансових партнерів.

Сьогодні на регіональному рівні основним суб'єктом у сфері формування і реалізації державної молодіжної політики є обласні державні адміністрації (для окремих областей – обласні військові адміністрації), де управління молодіжною сферою здійснюється через Департаменти молоді і спорту, функції і повноваження якого затверджені відповідними положеннями (наприклад, «Положення про департамент молоді і спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації» [10]).

На місцевому рівні, у ході реформи децентралізації, органи місцевого самоврядування набули нових компетенцій і спроможностей, і сьогодні в територіальних громадах відбувається основна частина реалізації молодіжної політики, створюються нормативна база локального рівня, молодіжна інфраструктура, розроблюються відповідні стратегії, програми (так звані, м'які (наприклад, освітні) і тверді (наприклад, будівлі)) та проекти, які поступово втілюються в життя. Значна роль при цьому відводиться молодіжній інфраструктурі, а саме: «будівлі, споруди, молодіжні простори, інші приміщення, земельні ділянки, що використовуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами молодіжної роботи для реалізації молодіжної політики та/або для здійснення молодіжної роботи» [9].

Таким чином, у ході децентралізації відбулися зміни організаційно-функціонального характеру на користь делегування повноважень на місцевий рівень. У зв'язку з цим, відбулось функціональне розмежування реалізації державної молодіжної політики між рівнями інститутів публічного управління (результати такого розмежування та ключові завдання цих інститутів наведені на рис. 2.1).

Слід зазначити, що загальними цілями молодіжної роботи в територіальних громадах є патріотичне виховання, і на цій основі – інтеграція та залучення молоді до життєдіяльності суспільства та роботи в органах місцевого самоврядування, що має сприяти розвитку громад. Тим самим, децентралізація наклала певні особливості на молодіжну роботу, яка дедалі більше спрямовується на особистий та соціальний розвиток молодої людини, зміцнення особистого інтелектуального потенціалу, самостійності та економічної незалежності. Хоча молодіжна робота здебільшого зосереджується на питаннях посилення участі молоді в суспільному житті, молодіжна робота також охоплює і питання, що вирішують соціальні проблеми молоді а також питання дозвілля (культура, спорт, відпочинок та послуги для молоді).

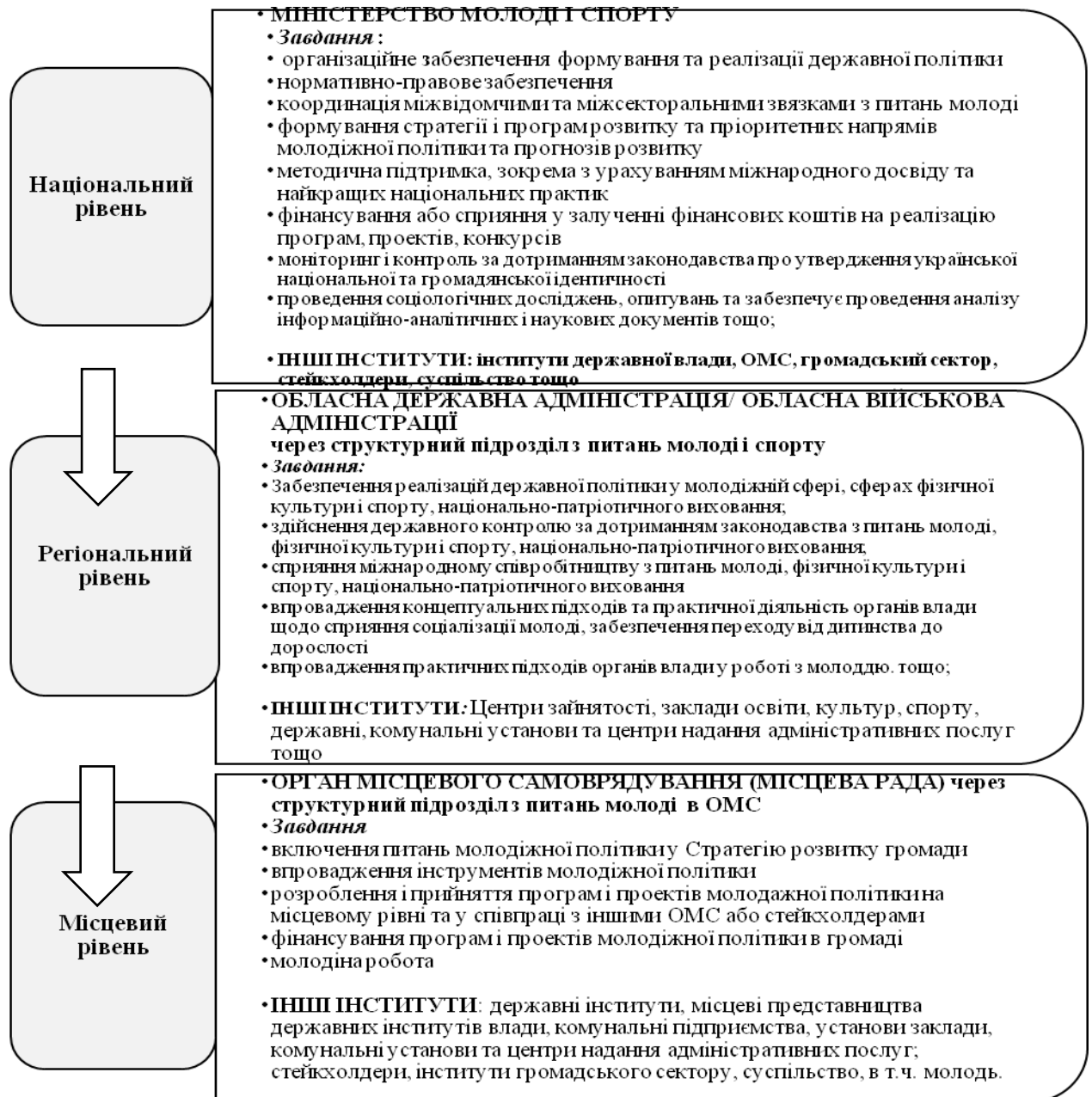

Рис. 2.1. Функціональне розмежування реалізації державної молодіжної політики між рівнями інститутів публічного управління

[Розроблено авторкою на підставі 6; 7; 8; 9]

Слід зазначити, що в більшості європейських країн молодіжна робота регулюється відповідними законами і, залежно від масштабу заходів, здійснюється державними службовцями й посадовими особами на місцевому рівні (більш детально про це буде йти у наступному підрозділі). Сьогодні все більше загострюється глобальна проблема адекватно забезпечувати на державному рівні доступ дітей, підлітків і молоді до освіти та ринку праці,

що не є винятком і для України. Отже, молодіжна робота в територіальних громадах дедалі більше тяжіє до вирішення проблем, що стосуються скорочення безробіття серед молодих людей, сприяння їх освіти, протидії маргіналізації, соціального відторгнення чи ізоляції. І це призводить до того, що молодіжна робота все частіше накладається на сферу соціальних послуг, які раніше були суто відповідальністю системи державного соціального забезпечення.

Децентралізація дозволила «запустити» процеси залучення молоді до участі в житті територіальних громад. Зусилля органів місцевого самоврядування щодо залучення молоді до відновлення і розбудови територіальних громад є важливим елементом посилення громадської активності та громадянської позиції молоді. Для цього органи місцевого самоврядування мають спрямовувати свої зусилля на створення інфраструктури, яка б могла бути використана молоддю для спілкування, навчання, облаштування власних бізнесів, творчості, реалізації громадських ініціатив. Так, почали створюватись суспільні простори, бібліотеки переоблаштовувались в універсальні заклади дозвілля, будувались молодіжні центри (у табл. 2.1 наведена інформація щодо запровадження молодіжних центрів у ході реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації [10]).

Таблиця 2.1

**Динаміка утворення молодіжних центрів за регіонами України
у 2018-2022 рр., одиниць**

Регіон	Кількість територіальних громад	Кількість молодіжних центрів, у т.ч.			
		2018		2022	
		Разом в регіоні	в т.ч. комунальної власності	Разом в регіоні	в т.ч. комунальної власності
Вінницька	63	1		3	3
Волинська	54	4	2	11	3
Дніпропетровська	86	5	1	16	4
Донецька	66	53	5	59	8
Житомирська	66	2		6	1
Закарпатська	64			8	1

Продовження табл. 2.1

Регіон	Кількість територіальних громад	Кількість молодіжних центрів, у т.ч.			
		2018		2022	
		Разом в регіоні	в т.ч. комунальної власності	Разом в регіоні	в т.ч. комунальної власності
Запорізька	67	5	3	3	3
Івано-Франківська	62			15	1
Київська	69	3	2	8	2
Кіровоградська	49			6	1
Луганська	67	6		10	
Львівська	73	1		23	1
Миколаївська	52	6		3	
Одеська	91	2		4	
Полтавська	60	2	1	4	1
Рівненська	64			8	1
Сумська	51	2		3	
Тернопільська	55	3	1	8	2
Харківська	56	4		16	2
Херсонська	49			7	1
Хмельницька	60	3		2	
Черкаська	66	2	1	9	1
Чернівецька	52			1	
Чернігівська	57	1		7	
м. Київ	-	1	-	1	-
Всього	1469	99	16	329	35

[Складено авторкою на основі джерела 10-12]

З урахуванням цього, а також згідно з Конституцією України [12] та «Національною молодіжною стратегією до 2030 року» [13], до основних пріоритетів молодіжної політики в Україні віднесено наступне [13]: «безпека – підвищення безпечності середовища і посилення життєстійкості молоді; здоров'я – формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни; спроможність – залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей; інтегрованість – підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу» [13].

«Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної

особистості» [14], запропонована Всеукраїнською експертною мережею, посилює увагу на цих пріоритетах та виокремлює ключові такі напрями діяльності інститутів формування молодіжною політикою:

- «забезпечення правової й соціальної захищеності молоді;
- надання молодому громадянину гарантованого державою мінімуму соціальних послуг з навчання, виховання, духовного й фізичного розвитку, охороні здоров'я, професійній підготовці й працевлаштуванню;
- забезпечення збалансованого сполучення державних, суспільних інтересів та прав особистості...;
- пріоритет суспільних ініціатив ... при фінансуванні заходів і програм, що стосуються молоді;
- залучення молодих громадян до особистої участі у формуванні й реалізації програм, що стосуються молоді, суспільства та держави» [14].

Тож, слід зазначити, що молодіжна робота є інструментом реалізації молодіжної політики. А молодіжна політика у контексті децентралізації, є державною політикою, яка полягає в побудові системи інститутів й формування мережі комунікації між елементами системи та зовнішнім середовищем а також створення інфраструктури, запровадження норм, правил, інструментів, які зорієнтовані на організаційне, функціональне, нормативно-правове і матеріальне забезпечення формування і реалізації програм і проєктів, що дозволяють молодим людям розвиватися на місцях – там, де вони хочуть жити та можуть сприяти розвитку територіальних громад і держави в цілому.

Ефективність молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації значною мірою залежить від єдності та координованості дій виконавчої влади, місцевого самоврядування, молодіжного представництва і всіх зацікавлених осіб (стейкхолдерів), які прагнуть виховати й утримати в територіальній громаді молодь – найцінніший ресурс розвитку громад.

У цьому контексті слід згадати європейські кращі практики – в Європі, більше, ніж у будь-якому іншому регіоні світу, науковці, політичні діячі та

практики використовують показники якості розроблення та реалізації молодіжної політики, які прийняті урядами, та являють собою так зване «керівництво» для формування національної політики та оцінювання її ефективності. Оцінювання ефективності політики на основі цих показників не є обов'язковим (нормативно не закріплено), втім воно «стало загальноприйнятою практикою в цій галузі, певною мірою просякаючи в інші регіони та окремі країни» [15].

«Міністерством молоді та спорту України спільно з Програмою розвитку ООН (ПРООН) для забезпечення об'єктивності оцінювання молодіжної політики» було розроблено «Індекс участі молоді в суспільному житті» [15]. (далі – Індекс). Для більшої об'єктивності оцінювання ефективності молодіжної політики до розрахунку Індексу увійшли такі показники: «політична участь молоді, участь в організованих формах громадянського суспільства, мобільність молоді, самоорганізація молодих людей» тощо [15]. Стисло охарактеризуємо кожен з цих показників:

- «політична участь молоді» [15] визначається ступенем зацікавленості молоді політичним життям в країні, політичною обізнаністю та/чи активністю в політичних процесах, ступенем готовності виборювати та зміцнювати українську державність;

- «участь в організованих формах громадянського суспільства» [15] визначається на підставі аналізу участі молодих людей в громадських організаціях, партіях, активності в молодіжних центрах, готовність залучатись до добровольчих рухів і волонтерської діяльності;

- «мобільність молоді» [15] зазвичай характеризується здібностями й готовністю молоді до переміщень територіями на рівні області, країни та світу. І хоча молодь є найбільш активним і мобільним прошарком населення, а виявлення намірів емігрувати за кордон залишається дуже важливим показником, в умовах гарячої стадії російсько-української війни змінився зміст цього показника: сьогодні для України важливо, щоб молодь залишалась в Україні чи повернулась в Україну;

– «самоорганізація молодих людей» [15] визначається тим, наскільки молоді люди готові відстоювати свої права, та наскільки вони обізнані щодо інструментів громадянського суспільства, чи згодні вони генерувати і підписувати петиції, приймати участь в актах громадської непокори, відмовлятися від споживання шкідливих, неекологічних товарів чи товарів, що виробляють підприємства країни-окупанта, зрештою, чи готові до сортування твердих побутових відходів вдома, закладі освіти чи на роботі.

Так, згідно з програмою соціологічного дослідження «Молодь України – 2018», було проведено оцінювання та аналіз 24 форм участі молоді в житті суспільства «(волонтерська діяльність, участь у діяльності інститутів громадянського суспільства, молодіжних центрів, у житті суспільства через Інтернет, відстоювання власної думки, мобільність, політична активність тощо)» [15].

Ці форми участі увійшли до Індексу. У ході опитування у 2018 р. було виявлено такі результати [15]:

– «56 % молоді в Україні, що брала участь в опитуваннях (уточнення наше, О.Б), не знають, не цікавляться, не виявляють бажання та інтересу до участі у суспільному житті;

– 27,3 % поінформовані про ті чи інші форми участі, знають про різні інструменти участі, вагаються та не користуються ними;

– на момент опитування лише 16,7 % зазначили, що так чи інакше беруть участь у суспільному житті» [15].

Для аналізу стану інституціоналізації процесів формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації на рівні територіальних громад, а також в межах дослідження суспільної думки щодо реалізації молодіжної політики в Україні, у 2023 р. нами було проведено власне опитування щодо стану реалізації молодіжної політики в Україні. Залучені організації: НТУ «Дніпровська політехніка» та Дніпровська міська рада (анкета, запропонована нами респондентам, наведена у додатку В). Далі наведемо аналіз результатів опитування щодо проблем молоді.

До цього опитування долучилось 148 осіб, у тому числі осіб, які потрапляють у категорію «молодь»: віком 14-25 років 41,2%, 26-34 роки – 29,7%. Інші респонденти були молодшими за 14 або старшими за 34 роки, нам їх відповіді також є важливими, адже діти будуть поступово поповняти лави молоді, а старші люди відповідали на питання вже з позиції досвіду. 80,8% від загальної кількості осіб, що взяли участь в опитуванні – жінки. 91,8 % респондентів – мешканці м. Дніпра. Показово, що доволі низька участь сільської молоді (2,7% – мешкають у селах, 0,7% – в селищах). Розширення респондентів за критерієм сфери діяльності наведено на рис. 2.2.

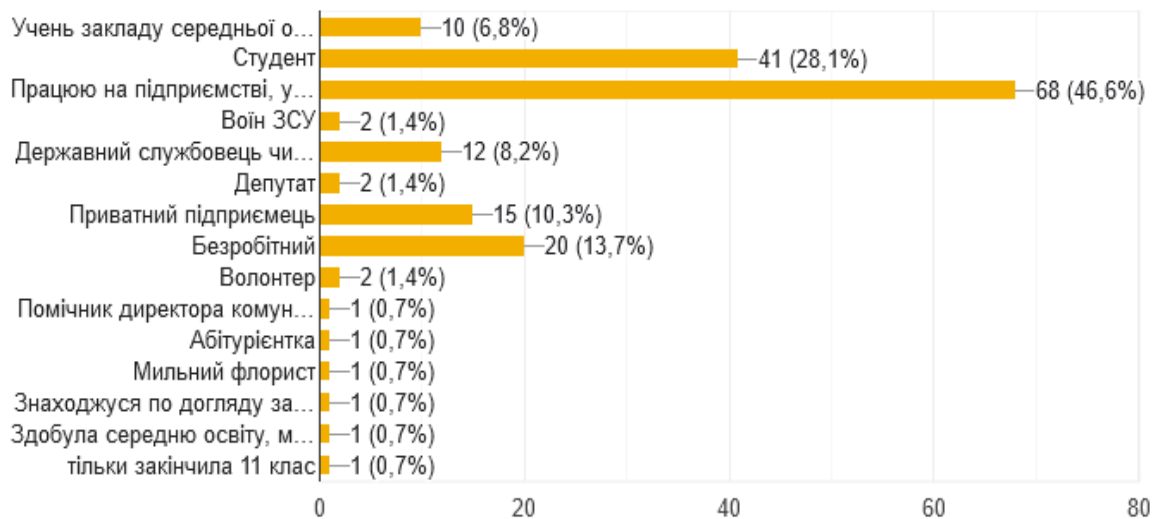

Рис. 2.2. Розширення відповідей респондентів за критерієм сфери діяльності, що взяли участь в опитуванні «Реалізація молодіжної політики», 2023 р.

Як бачимо, група респондентів за критерієм зайнятості є неоднорідною, що, власне збігається із неоднорідністю молоді як соціальною групою: 46,6% осіб – працюють на підприємствах чи в установах, 28,1% – студенти, 13,7% – безробітні, є державні службовці й посадові особи органів місцевого самоврядування, учні, воїни Збройних сил України, депутати тощо.

Аналіз сфер діяльності осіб, що взяли участь в опитуванні «Реалізація молодіжної політики» (див. рис. 2.1), показав, що незважаючи на розмаїття напрямів зайнятості / безробіття респондентів, в опитуванні не брали участь особи економічно активного віку, які є за певних причин усунутими від

економічного та / або освітнього процесу (наприклад, люди з інвалідністю, які є на державному соціальному забезпеченні, або особи, що знаходяться в місцях чи на територіях несвободи тощо). Ураховуючи, що опитування поширювалось через соціальні мережі, відсутність цих категорій в числі респондентів свідчить про їх примусову вилученість із загального інформаційного простору чи, навіть, суспільного життя в цілому.

Певною частиною проблем, в основному економічних, цих молодих людей опікується держава (Міністерство соціальної політики України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих, Пенсійний фонд, Державна пенітенціарна служба України тощо), проте їх інтереси, й інтереси територіальних громад щодо адаптації цих громадян також мають бути враховані в державній молодіжній політиці й локальних молодіжних програмах. Власне, вилученість, або соціальна чи економічна пасивність може бути й добровільною і є показником неефективної молодіжної політики й недієвої молодіжної роботи.

Для оцінювання стану політичної участі молоді у процесі реалізації молодіжної політики за ознакою «готовності долучення» до політичної участі на рівні територіальної громади, було поставлено таке запитання молодим людям: «Як Ви могли / хотіли б долучитись до реалізації молодіжної політики у вашому місті / селищі?». У ході опитування респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей (рис 2.3).

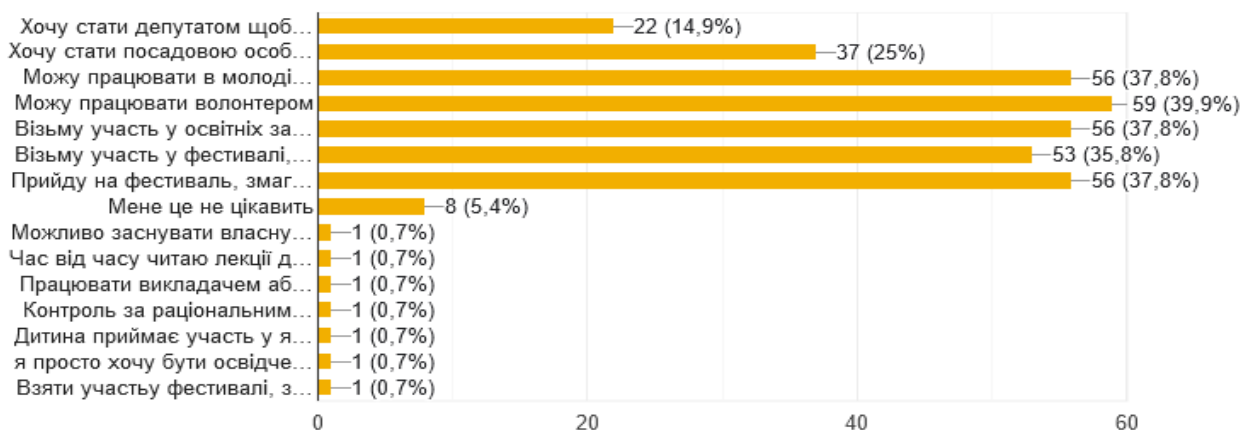

Рис. 2.3. Як Ви могли / хотіли б долучитись до реалізації молодіжної політики у вашому місті / селищі?

З тих, хто брав участь в опитуванні (а це – більш активний прошарок молодих людей), багато хто обрав варіант: «Можу працювати в молодіжному центрі» (37,7%) та, навіть, «Можу працювати волонтером» (39,9%), тобто виявились готовими працювати безкоштовно у вільний час, долучитись до важливої суспільно корисної роботи. Також важливим маркером молодіжної активності стала частка осіб, які підтримують питання освіти. Так, варіант «Візьму участь у освітніх заходах» обрало 39,9% респондентів.

Водночас, розважально-спортивні заходи обрали також висока кількість учасників. Зокрема, відповідь «активна участь» на питання «Візьму участь у фестивалі, змаганнях, ярмарку як учасник» обрала 35,8% учасників, а пасивна участь («Візьму участь у фестивалі, змаганнях, ярмарку як учасник») – 37,8%. Абсолютно не зацікавленими в будь-якій суспільній діяльності («Мене це не цікавить») виявилось 5,4% серед учасників опитування.

На жаль, варіанти, які передбачають професійну участь в реалізації молодіжної політики як посадової особи, обрало доволі мало молодих людей, зокрема «Хочу стати посадовою особою місцевого самоврядування щоб займатись цим» обрало 25%, «Хочу стати депутатом щоб вирішувати молодіжні проблеми» – 22%. Це важливий сигнал, який свідчить про наявність певних проблем інституціоналізації процесів формування і реалізації молодіжної політики, а також публічного управління в цілому. Молодь не довіряє роботі органів місцевого самоврядування, зневірилась через численні корупційні скандали, доволі скептично ставиться до молодіжної політики й не квапиться поповнювати ряди інститутів державної служби й органів місцевого самоврядування.

Також про політичну обізнаність (необізнаність) свідчать відповіді молодих людей на питання про роботу органів місцевого самоврядування та окремих організацій в територіальних громадах, які беруть участь у реалізації молодіжної політики на місцевому рівні. Відповіді наведені у табл. 2.2 (респонденти мали змогу обирати декілька відповідей).

Таблиця 2.2

**Який орган, заклад, установа реалізують/ мають реалізовувати
молодіжну політику у Вашому місті/селищі?**

Інститут	На питання «Який орган, заклад, установа тощо реалізують молодіжну політику у Вашому місті/селищі?», дали відповіді, у т.ч.:		На питання «Який орган чи установа має опікуватися молодіжною політикою?» дали відповіді, у т.ч.:	
	осіб	частка тих, хто обрав цю відповідь, від усіх опитаних, %	осіб	частка хто обрав цю відповідь від опитаних, %
Міська/місцева рада (Департамент)	94	63,5	116	78,4
Молодіжний центр	72	48,6	90	60,9
Заклад вищої освіти	1	0,7	55	37,2
Середня школа	21	14,2	55	37,5
Все суспільство			92	62,2
Громадські організації	41	27,7	1	0,7
Батьки, родина	-	-	52	35,1
Молоді громадяни мають самостійно опікуватися особистими питаннями	-	-	28	18,9
Держава	5	3,4	1	0,7
Не можу відповісти	30	20,3	-	-
Інше	5	3,4	-	-

[Визначено авторкою]

Аналіз участі молодих людей в організованих формах громадянського суспільства чи інших формах залучення до громадського руху показав недостатню активність щодо членства в інститутах громадянського суспільства, а також доволі слабку обізнаність молодих людей щодо змісту «громадянське суспільство». На пропозицію назвати молодіжні громадські організації, проекти чи програми, в яких респонденти брали участь у 2022-2023 рр., серед відповідей дотичними до інститутів громадянського суспільства були такі (рис. 2.4).

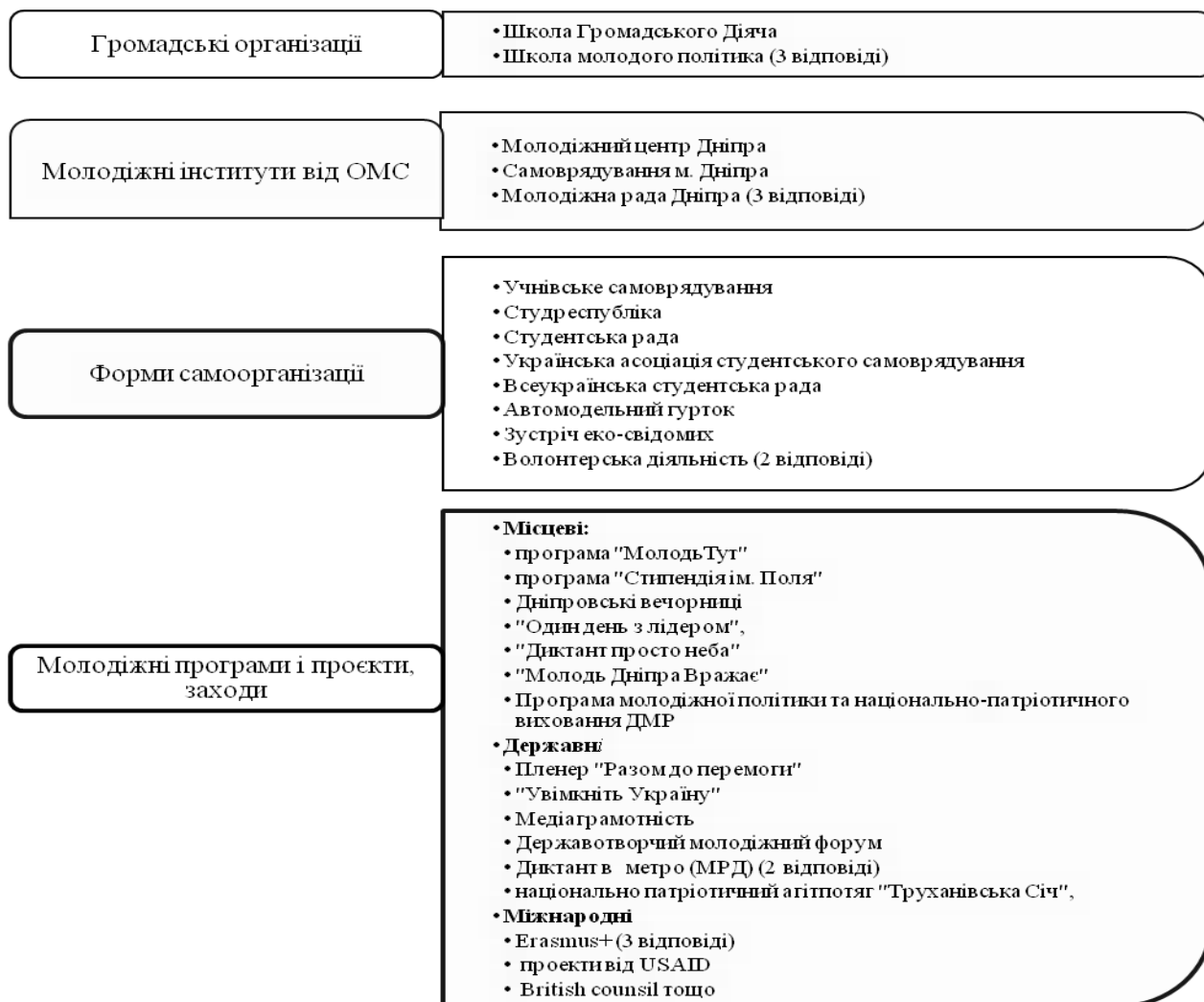

Рис. 2.4. В яких молодіжних громадських організаціях, проектах чи програмах Ви брали участь у 2022-2023 рр.? Назвіть їх
[Визначено авторкою]

Для аналізу мобільності молоді було задано таке питання: «Чи пов'язуєте Ви своє майбутнє із Україною, чи розглядаєте можливості переїзду?». Результати наведені на рис. 2.5.

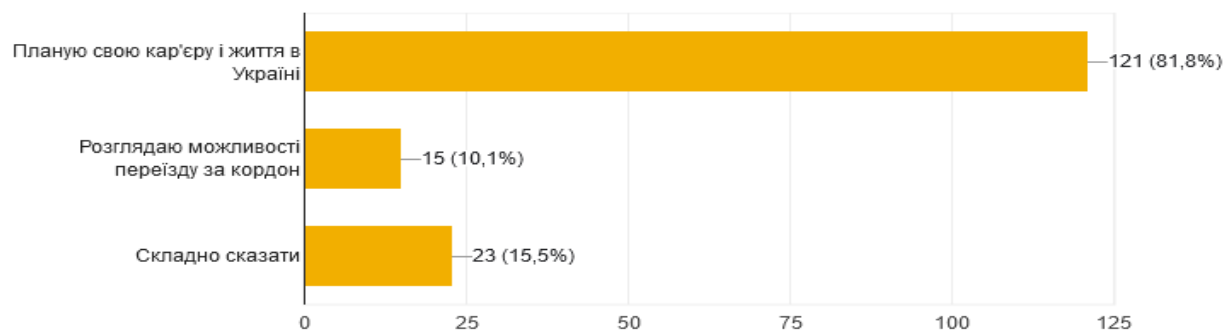

Рис. 2.5. Чи пов'язуєте Ви своє майбутнє із Україною, чи розглядаєте можливості переїзду?
[Визначено авторкою]

Як вже зазначалось, після 24 лютого 2022 р. зміст «мобільності» в Україні суттєво змінився, тим більш переважала з опитаних частка молоді (81,8%), хто планує залишитись в Україні. Були такі, хто брав участь в міжнародних обмінах, конференціях та програмах стажування (1 відповідь) та в проєктах Erasmus+ (3 відповіді), проєкти від USAID та British council (1 відповідь).

Щодо самоорганізації молодих людей в Україні зазначимо, що було отримано такі відповіді на запитання «Чи берете Ви участь в будь-яких формах самоорганізації населення чи якимось іншим чином залучаєтесь до реалізації молодіжної політики?» (рис. 2.6):

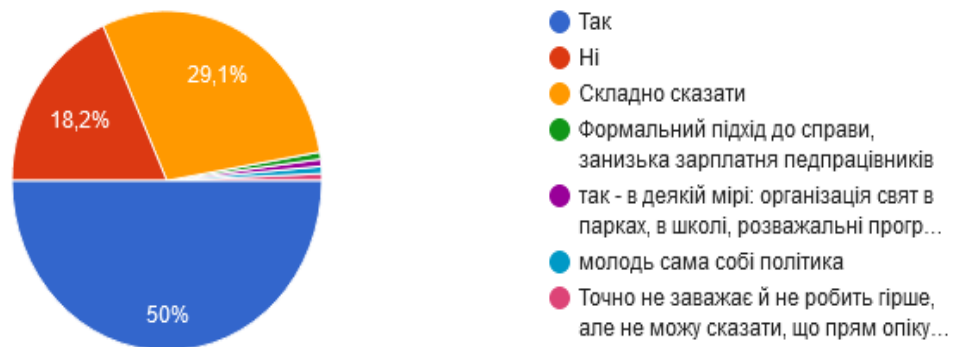

Рис. 2.6. Чи берете Ви участь в будь-яких формах самоорганізації населення чи якимось іншим чином залучаєтесь до реалізації молодіжної політики?

[Визначено авторкою]

Як бачимо, 50% респондентів відповіли ствердно, це свідчить про велику активність опитаних осіб.

Отже, можна зробити висновок, що в цілому опитування підтримали найбільш активні громадяни міста. Окремі відповіді свідчать про недостатню активність, обізнаність та залученість молоді до реалізації державної молодіжної політики.

2.2. Тенденції розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах Європейського Союзу

Питання інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні здебільшого опирається на практику, що застосовується у розвинених країнах світу, зокрема в країнах Європейського Союзу. Тим більше, що це питання безпосередньо пов'язане з інтеграцією України до ЄС, а отже й наявний досвід цих країн має забезпечити вітчизняну систему публічного управління необхідним підґрунтям для застосування дієвих та суспільно важливих механізмів та інструментів реалізації державної молодіжної політики (тобто, у даному випадку йдеться не про копіювання окремих практик, а про їх адаптацію до умов України).

23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Це – історичне рішення для нашої країни. Подальші кроки з підготовки до членства передбачають трансформацію всіх сфер за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина. Окрім того, статус кандидата відкриває нові можливості отримання фінансової допомоги для здійснення реформ з вектором на подальше повноправне членство в ЄС. Тому, у зв'язку з узятим Україною курсом на запровадження європейських стандартів та принципів, у тому числі і щодо участі молодих громадян в управлінні публічними справами, важливим є аналіз європейського досвіду процесу політизації та активного залучення молоді до участі в політичних процесах.

З 1972 року Рада Європи стала головною рушійною силою розвитку молодіжної політики та роботи з молоддю в Європі. Завдяки новаторській системі спільного управління країни-члени Організації та молоді люди працюють разом, щоб побудувати більш справедливі, більш демократичні та безпечніші суспільства по всій Європі [16]. Система європейських інститутів

молодіжної політики пройшла довгий шлях становлення і розвитку, тому саме на прикладі Ради Європи доцільно розглянути, як функціонують інститути ЄС, діяльність яких стосується питань формування і реалізації міждержавної європейської молодіжної політики.

Так, головними інститутами Ради Європи, які забезпечують розробку та реалізацію загальноєвропейської молодіжної політики є такі [16]:

- «Директорат з питань молоді та спорту (The Directorate of Youth and Sport);
- Європейські молодіжні центри (The European Youth Centres, EYC);
- Європейський молодіжний фонд (The European Youth Foundation);
- Статутні органи (The statutory bodies)» [16, с. 17].

Кожний з цих інститутів має визначене коло компетенцій, сектор відповідальності щодо реалізації молодіжної політики, відповідно, завдання, форми та методи молодіжної роботи і, зрештою, отримані результати.

Розглянемо їх дещо детальніше, насамперед, чільний інститут «Директорат з питань молоді та спорту», який виконує керівні функції вищого органу координації роботи урядів країн Ради Європи щодо реалізації молодіжної політики і підтримки молоді. Він є структурною одиницею «Генерального директорату IV Ради Європи з питань освіти, культури і спадщини, молоді і спорту» (The Directorate General IV of Education, Culture and Heritage, Youth and Sport of the Council of Europe) На основі аналізу соціального статусу молодих громадян, їх потреб та пріоритетів у житті, а також можливих індивідуальних шляхів самореалізації, Директоратом з питань молоді та спорту «Директорат визначає базові стратегії, розробляє програми та законодавчі акти» [17, с. 80]. Далі за процедурою розробляються програми та визначаються інструменти реалізації молодіжної політики. Такий підхід забезпечує єдність та послідовність європейської молодіжної політики в усіх європейських країнах, що потім впроваджується на локальних рівнях, з урахуванням можливих національних, регіональних або місцевих особливостей. Цей процес також передбачає фінансову та освітню

підтримку молодіжних ініціатив на міжнаціональному рівні, а також відкритість для публікації результатів аналітично-експертної роботи.

У свою чергу, Європейські молодіжні центри (The European Youth Centres, EYC), які є постійно діючими упродовж тривалого часу інститутами реалізації молодіжної політики Ради Європи, є чи не найбільш важливою інститутами молодіжної сфери Ради Європи, адже мають за ключовий пріоритет ціннісно-орієнтовану освіту. Вони виконують функції «освітніх лабораторій для розробки стандартів якості молодіжної роботи та центрами зосередження інновацій у питаннях формування молодіжної політики» [18, с. 5]. За їх участі Рада Європи пропонує «молодим людям, а також формальним і менш формальним структурам молодіжного громадянського суспільства високоякісну освітню підтримку, захищений фізичний простір та умови для проживання, а також доступ до всіх секторів Ради Європи» [18, с. 6]. Також додамо, що Європейські молодіжні центри працюють в європейських країнах близько 40 років. За цей період вони «досягли успіху у створенні спільнот, які практикують та демонструють відданість цінностям Ради Європи» [18, с. 6]. Цей факт свідчить про довготривалість віддачі освітньо-виховної і ідеологічної роботи. Тобто мають місце більш швидкі результати, наприклад, набуття професійних навичок, і більш пролонговані – наприклад, набуття ідеологічної свідомості.

Європейський молодіжний фонд (The European Youth Foundation) [19] – інститут, який здійснює фінансову підтримку (на конкурсній основі у вигляді грантів) молодіжних громадських організацій, а також молодіжних особистих ініціатив, молодіжних комунікативних заходів, кампаній, виставок, досліджень, різноманітних молодіжних інновацій тощо.

Європейський молодіжний фонд вирішує молодіжні питання системно, що важко зробити за допомогою лише грантів, однак, країни-члени Європейського Союзу, разом з іншими європейськими країнами, беруть участь у різноманітних молодіжних програмах національних урядів та цільових програмах, на кшталт програмі ЄС Erasmus+ [20]. У таких

програмах і проєктах інститути з управління молодіжною політикою і молодіжні інститути співпрацюють у сфері розроблення національних молодіжних політик за підтримки Європейської Комісії. Їхня співпраця базується на методології, відомій як «відкритий метод координації» (Open Method of Coordination' (ОМС) [21]). Зазначений інструмент управління, радше координації, створений у 1990-х роках, і сьогодні його можна описати як форму «м'якого» права. Це форма міжурядового формування політики, яка не призводить до обов'язкових законодавчих заходів ЄС, і не вимагає від країн ЄС запровадження або зміни своїх законів [22]. Згідно з цим, представники національних урядів і Комісії регулярно зустрічаються для виявлення та визначення спільних стратегічних цілей або конкретних спільних проблем, які необхідно вирішити. Молодіжна стратегія ЄС забезпечує загальну основу для цієї співпраці між державами-членами ЄС та європейськими країнами.

І зрештою, ще одна група молодіжних інститутів ЄС, – це Статутні органи, до яких належать «Європейський керівний комітет для молоді (The European Steering Committee for Youth, CDEJ), Дорадча рада з питань молоді (The Advisory Council on Youth), Спільна рада з питань молоді (The Joint Council on Youth), Програмний комітет з питань молоді (The Programming Committee on Youth)» [23].

Європейський керівний комітет для молоді (The European Steering Committee for Youth, CDEJ) об'єднує представників міністерств або органів, відповідальних за питання молоді, з 48 держав-учасниць Європейської культурної конвенції. В Європейський керівний комітет входять також й інші виконавчі органи [24]. Власне, саме на цей орган покладено вирішення питань реалізації молодіжних політик на рівні держав, його ключовою функцією є забезпечення міжурядової координації щодо молодіжної політики, у ході якої здійснюється уніфікація і поширення «критеріїв національних моделей молодіжної політики, обмін досвідом, стандарти звітної документації, моніторинг виконання заходів» [23] тощо. Це для нас

важливо, адже робота цього комітету демонструє нам ефективність міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії на міждержавному і на національних рівнях. Тобто, хоча керівні органи у молодіжній сфері зарубіжних країн мають риси централізації, і там побудовані чіткі ієрархічні відносини, водночас низка компетенцій і ресурсів передано на нижчі рівні, тобто має місце децентралізація. Саме таким чином будується мережа міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії.

Реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, втім має певні принципові особливості в різних країнах. Також молодіжна стратегія ЄС використовує декілька інструментів, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу. Серед них три безпосередньо підтримуються Національною політичною платформою Youth Wiki (National Policies Platform Youth Wiki), а саме [25]:

- взаємне навчання між державами-членами, Європейською комісією та відповідними зацікавленими сторонами: створюючи простір для обміну політичними практиками та національним досвідом, Youth Wiki пропонує країнам цінні знання про ініціативи та дії інших і сприяє взаємному навчанню серед національних політиків, експертів у сфері молодіжної політики, а також національних і європейських зацікавлених сторін;

- формування політики на основі доказів: збираючи та поширюючи доречну, надійну та конкретну інформацію про політику та ініціативи, які реалізуються в європейських країнах у молодіжній сфері, Youth Wiki надає корисні докази для вирішення основних проблем, з якими стикається молодь;

- моніторинг прогресу координації політики: надаючи інформацію про розвиток національної молодіжної політики, Youth Wiki підтримує Комісію в її регулярних звітах про виконання Стратегії ЄС щодо молоді [25].

Молодь як майбутнє європейського континенту привертає велику увагу Ради Європи, натомість, зазначимо, що у різних країнах вікові рамки молоді

є доволі різними (табл. 2.3), можливо тому і зміст, і цілі молодіжної роботи також відмінні.

Таблиця 2.3

**Вікові рамки, цілі молодіжної політики та зміст молодіжної роботи
в різних країнах Європейського Союзу**

Країна	Вікова група	Мета молодіжної політики	Зміст молодіжної роботи
Норвегія	< 26	Промоція цінностей участі та демократії, попередження соціального виключення	Реалізація ідей щодо того, як молодь може витратити свій вільний час та розвивати себе індивідуально, через участь та включення в соціум
Естонія	7–26	Створення передумов та підтримка молоді як членів суспільства	Формування середовища, яке сприяє повноцінному розвитку особистості та надає молоді можливість виявляти ініціативу поза межами сфери сім'ї, освіти та професійної діяльності
Німеччина	14–27	Соціальний та індивідуальний розвиток, заснований на концепціях самореалізації, участі та інтеграції	Створення умов для сприяння індивідуального особистісного розвитку та самовираження молоді, враховуючи її інтереси, соціальну відповідальність та залучення
Нідерланди	< 23	Соціальне залучення та участь у суспільному житті	Сприяння соціальному залученню молоді та стимулювання участі у суспільному житті, також надання послуги щодо підтримки молоді
Ірландія	10–25	Соціальний та індивідуальний розвиток молоді	Підтримка керованого освітнього процесу, який сприяє особистісному та соціальному розвитку молоді; доповнення офіційної освіти неформальною складовою
Греція	< 30	Соціальний та індивідуальний розвиток молоді	Забезпечення доступності освітніх послуг та відпочинку, формування навичок, що забезпечують перехід молодих людей у доросле життя

[Узагальнено авторкою на підставі 21-25]

Якщо розглядати інституціональне забезпечення формування і реалізації молодіжної політики в конкретних країнах більш детально, то маємо зазначити такі особливості в деяких з них. Так, в Австрії розробка молодіжної політики належить до сфери відповідальності національного уряду.

На федеральному рівні Департамент у справах сім'ї та молоді Федерального канцлера (Bundeskanzleramt, Sektion für Familie und Jugend) насамперед відповідає за молодіжну політику, приділяючи особливу увагу вихованню молоді поза шкільним сектором.

3 грудня 2021 року за програми молодіжної політики відповідає нещодавно створений Державний секретаріат у справах молоді (Staatssekretärin für Jugend), який розташований в офісі Федерального канцлера. Зазначимо, що заохочення молоді до участі в громадській діяльності та робота з молоддю поза шкільним сектором є головною відповідальністю федеральних земель. Провінційні відділи молоді (Landesjugendreferate), розташовані в урядах провінцій, мають завдання втілювати заходи молодіжної політики провінції в роботі з молоддю поза шкільним сектором.

Ці функції провінційних відділів є важливими, так як станом на початок 2021 року частка підлітків у загальній чисельності населення становила 17,2%, найбільша частка з яких припадає на вік 25-29 років. Подібно до даних за попередні роки, відсоток чоловіків серед молоді трохи вищий, ніж відсоток жінок. В абсолютних цифрах у 2021 році в Австрії проживало 1537444 молодих людей у віці 15-29 років. Частка молодих іммігрантів серед усіх іммігрантів із країн, що не входять до ЄС, становить 14,1% (дані 2020 року) (EACEA National Policies Platform, [26]).

Досвід Австрії цінний для України тим, що волонтерство з боку молоді в цій країні є вагомим внеском у суспільство (і як додаток до регулярної оплачуваної роботи) та має високий соціальний статус в країні. Таким чином, Австрія займає дуже сильну позицію у сфері волонтерства серед молоді: згідно з останнім звітом волонтерів (Freiwilligenbericht 2019), опублікованим колишнім Федеральним міністерством соціальних справ, охорони здоров'я, догляду та захисту прав споживачів [26], 46% людей віком від 15 років займаються волонтерством. Але участь є високою в усіх вікових групах. Так, 43 % молодих людей до 30 років залучені до офіційної чи неформальної волонтерської діяльності. Серед осіб у віці 15-24 років близько 43% також задіяні в некомерційному секторі. Приблизно троє з десяти є активними в організаціях, тоді як близько чверті надають (додаткову) допомогу сусідам [27].

В Австрії немає окремої системи управління молодіжним волонтерством. Молодіжне волонтерство відбувається в рамках правової та адміністративної бази для волонтерства в цілому, яка регулюється Федеральним законом про заохочення волонтерство (Freiwilligesetz), передбачає реалізацію державного проекту «Добровільний соціальний рік» (Freiwilliges Soziales Jahr), «який дає можливість молодим людям віком 16-26 років взяти участь у волонтерській діяльності соціальної спрямованості на території німецької держави» [28], а також включає захист навколишнього середовища, меморіальну службу службу миру та соціальні служби за кордоном, які адресовані молоді.

На федеральному рівні за волонтерство в Австрії відповідає Федеральне міністерство соціальних справ, охорони здоров'я, опіки та захисту прав споживачів. Спеціальна онлайн-платформа «Волонтерська мережа» («Freiwilligenweb») [28] надає вичерпну інформацію для волонтерів, а також для волонтерських організацій. Відповідно до Австрійської молодіжної стратегії, яка передбачає участь та залучення молоді до її реалізації, Федеральне канцлерство підтримує позашкільну роботу з дітьми та молоддю, зокрема через Федеральний закон про сприяння молоді (Bundes-Jugendförderungsgesetz) [28]. Це допомагає створити стійку інфраструктуру для молодіжного волонтерства та залучення молоді. З метою визнання знань, отриманих формальним / неформальним шляхом, Федеральний канцлер підтримує ініціативу aufZAQ. Крім того, Австрійська національна молодіжна рада (BJV) сприяє молодіжному волонтерству на національному рівні, зокрема через своє членство в Волонтерській раді.

Волонтерство серед молоді є спільною рисою австрійської й української молодіжної політики, за винятком того факту, що волонтерство в Австрії, навіть попри те, що воно напряду не має окремої системи управління молодіжним волонтерством, чинний Федеральний закон, Австрійська молодіжна стратегія, спеціальна онлайн-платформа «Волонтерська мережа» тощо дозволяють створити стійку інфраструктуру для молодіжного

волонтерства та залучення молоді. Натомість в Україні, волонтерство, тим більше серед молоді, є суто громадською ініціативою активних, свідомих людей.

Якщо говорити про стан інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в менш економічно розвиненій (порівняно з Австрією), але значно ближчою за духом й історичним спадком до України Польщею, то маємо зазначити, що Державна стратегія для молоді на 2003-2012 рр. (*Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012*) [29], яка була підготовлена до вступу Польщі в ЄС, залишається єдиним документом, який визначає розвиток і напрями польської молодіжної політики. Зараз у Польщі немає стратегії, яка б безпосередньо стосувалася молоді.

Варто підкреслити, що незважаючи на відсутність спеціального молодіжного акту, молодіжна політика у Польщі дедалі більше регулюється на регіональному та місцевому рівнях. Місцеві стратегії (або інші документи), орієнтовані на молодь, присутні на різних рівнях місцевого самоврядування (провінції, району, комуни), наприклад у Варшаві, Познані. Але при цьому рішення щодо впровадження окремих державних політик (включаючи ті, що стосуються молоді) залишаються відповідальністю урядової адміністрації (наприклад, міністр національної освіти відповідає за освіту та виховання, міністр спорту – за фізичну культуру та спорт, міністр у справах сім'ї, праці та соціальної політики – за соціальну політику, міністр науки та вищої освіти – за вищу освіту та дослідження). Більше того, польські молодіжні організації фінансуються на основі загальних принципів, які регулюються Законом про суспільно корисну діяльність і волонтерство, ухваленим 24 квітня 2003 р. та Законом про товариства від 07 квітня 1989 р. (*Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* [30]), а також деякими іншими нормативно-правовими актами.

Зазначимо, що молодіжне волонтерство у Польщі, як і в Україні, існує лише в розосередженому та нескоординованому вигляді. Це пояснюється принаймні двома причинами, що стосуються обох складових елементів цього

терміну: з одного боку, у Польщі немає спеціальної державної політики, присвяченої цій конкретній віковій групі, а з іншого, немає скоординованої системи для розвитку та підтримки волонтерської діяльності. Тобто молодіжне волонтерство не має ознак системності.

Натомість, наразі широко обговорюється участь польської молоді в представницькій демократії. Членство молоді в політичних партіях, профспілках та інших традиційних організаціях, активних на політичній сцені, є низьким. Як і в інших країнах Європи, найнижча явка виборців на виборах спостерігається серед демографічних груп 18-24 років. Також у цій групі спостерігається відносно висока підтримка політичних рішень. Проте, з іншого боку, активно розвиваються альтернативні форми участі молоді в суспільному житті. Ці альтернативні форми, в основному, ініціюються неурядовими організаціями. Поширеність і відносно сильна позиція учнівського самоврядування не завжди гарантує їх реальний вплив на ситуацію в школах. Громадянське виховання, яке здійснюється в школах, користується широкою підтримкою у формі програм і проєктів, запропонованих урядом, ЄС і представниками третього сектору. Усі вищезазначені обставини дають неоднозначну і нелегку оцінку картини активної громадянської позиції.

Для залучення молоді до процесу представницької демократії в Польщі вибудовується система інституцій з громадянської освіти. Сьогодні питання громадянської освіти та розвитку соціальних та громадянських компетентностей в Польщі закріплені в основних стратегічних документах, таких як: Стратегія довгострокового національного розвитку (Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju) та Стратегія розвитку соціального капіталу (Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego). У першому з них визначено дві стратегічних цілі [31]:

- «розробка та запровадження програм громадянської освіти на всіх рівнях освіти щодо навчання впродовж життя;
- впровадження програм професійної підтримки для вчителів» [31].

Базовий навчальний план початкової школи (2017) містить перелік очікуваних ставлень учнів, які, по своїй суті, є очікуваними результатами громадянської освіти.

Просування ідеї навчання соціальним і громадянським компетентностям молоді Польщі відбувається на тлі того, що здебільшого молоді поляки не цікавляться політичними питаннями. Медійна інформація про участь у суспільно-політичному житті розрахована на реципієнтів середнього віку. Інтернет є винятком із правил. Саме там здійснюються спроби альтернативних форм комунікації щодо політики та участі. Ця особливість молодих людей частково притаманна й українській молоді.

Зрештою, це дає добрі результати. Так, просвітницькі кампанії є однією з найпоширеніших форм громадянської освіти в Європі. За результатами їх впливу відсоток польських студентів, які взяли участь у заходах з громадянської освіти, сильно збільшився, й в окремих випадках сягає 92%. Більшість програм громадянської освіти містять інформаційні модулі. Школа є основним місцем, де надається така інформація, тому ці кампанії використовують такі інструменти, як плакати, листівки, особисті зустрічі та часто використовують мультимедіа. Кампанії з пропагування участі у виборах (для забезпечення високої явки) є найпоширенішою формою інформаційних кампаній. Деякі з них орієнтовані переважно на молодь з виборчими правами.

Кампанія «Змінюй країну, голосуй на виборах» (*Zmień kraj idź na wybory*) [32] є прикладом діяльності, яка користується загальнонаціональним успіхом і спрямована переважно на молодь. У кампанії взяли участь понад 100 громадських організацій. Телебачення, радіо ролики та оголошення в пресі надавалися безкоштовно майже всіма основними медіа мережами, що призвело до широкого охоплення молодіжної аудиторії. Кампанію впізнали понад 94% поляків і 14% наймолодших виборців (18-19 років) сказали, що кампанія «Зміни свою країну...» мала вирішальний вплив на їх участь у виборах (ще 36% зазначили, що кампанія спонукала їх голосувати) [32].

Розглянемо ключові засади інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в такій дружній країні, як Литва, з якою нас поєднує, окрім всього іншого, спільне негативне радянське минуле, період комуністичного тиску й комуністичної ідеології, яка для наших країн принесла згубні наслідки для кількох поколінь. Отже, реалізація молодіжної політики в правових актах Литви визначається як цілеспрямована діяльність, спрямована на вирішення проблем молоді та прагнення створити сприятливі умови для формування молодої людини як особистості, її інтеграції в суспільне життя. Зазначена діяльність також має на меті досягнення розуміння і толерантності суспільства та окремих його груп до молоді.

Молодіжна політика Литви як сукупність систем і заходів, спрямованих на створення найбільш сприятливих умов для особистісної зрілості молодої людини та успішної інтеграції в суспільство розвивається у двох основних напрямках:

По-перше, урахування інтересів молоді в окремих сферах державної політики – освіта і наука, культура, спорт, праця та зайнятість, житло, охорона здоров'я та добробут тощо.

По-друге, молодіжна діяльність спрямована на те, щоб молоді люди могли вчитися на досвіді та експериментувати (добровільність, незалежність, автономія). Молодіжну політику формує Міністерство соціального забезпечення та праці Литви. У сфері соціального забезпечення та праці (у межах відповідних компетенцій) реалізується Департаментом у справах молоді, міською владою, іншими установами у співпраці з неурядовим сектором.

Кількість молодих людей в Литві, а також жителів інших груп населення, зменшується, оскільки висока еміграція молодих людей значно прискорює старіння населення. Тому державна молодіжна політика Литви базується на твердженні, що забезпечення розвитку молоді в їх країні є одним із найважливіших факторів, які сприяють майбутній стабільності держави.

Питання молодіжної політики обов'язково входять до складу різноманітних багаторічних програм. Так, Програма розвитку національної молодіжної політики охоплювала період з 2011 по 2019 рік. Чинний план дій національної молодіжної політики на 2022 рік визначає цілі, завдання, заходи, якісні та кількісні критерії оцінки реалізації національної молодіжної політики у сфері молодіжної політики на 2022 рік, включаючи заходи протидії пандемії Covid-19. Волонтерство в Литві не має особливо глибоких традицій. Поняття волонтерства як виду діяльності сформувалося в литовському суспільстві лише нещодавно. Незважаючи на те, що історичний досвід та економічна ситуація для волонтерства в Литві не створили особливо дружнього середовища, можна помітити, що зростає кількість литовців, які зацікавлені та беруть участь у волонтерській діяльності.

Слід зазначити, що, волонтерство є однією з найбільш важливих сфер соціальної інтеграції молодих людей у суспільну, економічну і політичну діяльність, тому залученню молоді до волонтерства має приділятися особлива увага. Саме завдяки волонтерству надаються або набуваються певні професійні та інші навички, які полегшують можливості працевлаштування, зменшують (або допомагають зменшити) соціальну ізоляцію. Також волонтери залучаються до соціально-орієнтованої діяльності.

Щодо набуття громадянських компетентностей, тут Уряд Литви сформував максимально скоординоване (серед розглянутих країн) інституціональне забезпечення. Так, у литовській системі освіти громадянська освіта є обов'язковим окремим предметом на середньому рівні. Навчальні програми громадянської освіти спрямовані на розвиток політичної грамотності, критичного мислення та аналітичних навичок, розвиток певних цінностей, ставлень і поведінки (наприклад, почуття національної ідентичності, поваги, толерантності), заохочення до активної участі в житті суспільства. Навчальні програми громадянської освіти включають гуманізм, толерантність і прийняття різних культур (включаючи релігію, етнічну приналежність, сексуальність, стать, соціальне походження тощо), тобто

основні характеристики сучасних ідей ЄС про те, що суспільство має бути рівним, підтримуючим і взаємним з шанобливим ставленням до особи та груп.

Таким чином, нами узагальнено ключові тенденції інституційного забезпечення державної молодіжної політики в країнах ЄС. Зокрема виявлено такі тенденції:

- посилення та контроль ефективності міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії інститутів молодіжної політики на міждержавному і національних рівнях;

- орієнтація молодіжної стратегії ЄС на інструменти, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації молодіжної політики (взаємне навчання між державами-членами, Європейською комісією та відповідними зацікавленими сторонами; формування політики на основі доказів, моніторинг процесу координації політики);

- більша координованість роботи інститутів Ради Європи і національних інститутів щодо якісної професійної і ціннісно-орієнтованої освіти (останнє вирішується за допомогою та зосередження спільних зусиль молодіжного сектору як на формальній, так і на неформальній освіті).

На основі визначених вище ключових тенденцій розвитку інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в країнах ЄС нами пропонується здійснити імплементацію окремих положень з реалізації молодіжної політики в країнах ЄС до умов України, зокрема щодо посилення та контролю ефективності взаємодії інститутів молодіжної політики на місцевому, регіональному й державному рівнях та орієнтації молодіжної стратегії на інструменти, які допомагають органам публічного управління досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації державної молодіжної політики тощо, що дозволить підняти на новий якісний рівень молодіжну роботу та створити умови, за яких молодь

могла б реалізувати свій інтелектуальний, творчий та соціальний потенціал за місцем проживання на основі рівності і демократії.

2.3. Проблеми реалізації державної молодіжної політики в Україні та недоліки її інституціонального забезпечення

Ураховуючи вищенаведений досвід інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, узагальнимо ключові проблеми молоді і їх вплив на визначення державної молодіжної політики.

Молодь в Україні і світі стикається з численними проблемами, які впливають на молодих людей і суспільство в цілому, тому її участь у реалізації державної молодіжної політики є дуже важливою.

В Україні існує позитивний досвід вирішення актуальних питань молоді. Водночас існує багато викликів, пов'язаних з необхідністю самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні. Як зазначалося вище, особливо ці проблеми загострилися з початком гарячої стадії війни після 24 лютого 2022 р.

Суспільна група «молодь» є дуже неоднорідною, статево-вікові групи, місце проживання, соціальний статус, – все це впливає на інтереси молодих людей і формує їх потреби і проблеми. Станом «на 01 січня 2020 року в Україні нараховувалося близько 10,6 млн людей віком від 14 до 35 років, третина з яких – в обласних центрах, третина – у невеликих містечках, решта – у сільській місцевості. Понад 50 % молоді проживає разом із батьками» [33].

Якщо здійснити групування за віком, то побачимо відмінності в світоглядах, потребах, наявних проблемах і ризиках. Так, згідно з Національною молодіжною стратегією до 2030 р., «найбільш активною, амбіційною, підприємливою та орієнтованою на досягнення є молодь у віці 14 – 18 років» [13]. Це природно, бо саме «у цей період відбуваються

визначення сфери професійних інтересів, а також перші спроби взаємодії із системою врядування, суспільними інститутами» [13]. У цьому віці молоді особи починають самостверджуватись, схиляючись до абсолютного несприйняття старого, чужого, занурюючись у радикальні рухи субкультури тощо.

У віці 18 – 24 роки молодь вже може мати певні «матеріальні ресурси», професійні навички, лідерські компетентності. Зазвичай, це час отримання освіти, «пошуку шляхів самореалізації та проявів активності, можливостей інтеграції в суспільство за межами близьких друзів і родини, пошуку першого постійного робочого місця, прояву підприємницької ініціативи, період ризикової поведінки та вразливості, коли молодь долає перші серйозні невдачі і вчиться адаптивній поведінці» [13].

Вік 24 – 29 років є «періодом укладення шлюбу, народження першої дитини, завершення переходу на ринок праці, періодом найбільш ризикованої поведінки для молоді» [13].

Зрештою, «у віці від 29 років молодь повноцінно вступає у доросле життя, набуває зобов'язань, чітко окреслює сферу своїх інтересів та вподобань» [13]. І хоча розробники цієї Стратегії не визначають ризиків для цієї групи, зазначимо, що ризики підсилюються взятими зобов'язаннями, наприклад, перед членами сім'ї, дітьми, роботодавцями, а з 2014 р. – перед країною.

Як зазначалося вище (див. п. 2.1), для виявлення проблем, якими опікується молодь «від першої особи», у межах цього наукового дослідження у 2023 р. нами було проведено опитування «Реалізація молодіжної політики». У ході опитування представники молоді серед інших визначили найбільші проблеми молоді в Україні, які наведені на рис. 2.7.

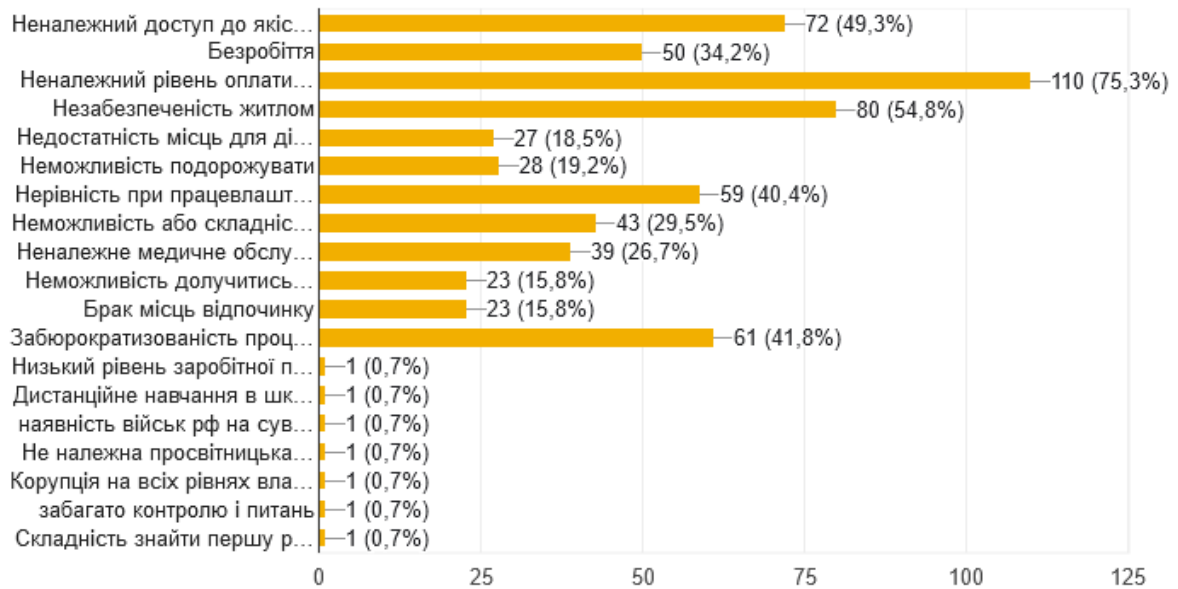

Рис. 2.7. Ключові проблеми молоді в Україні згідно з результатами опитування «Реалізація молодіжної політики», 2023 р.

[Визначено авторкою]

Рейтингове опитування показало, що серед перших трьох найбільш гострих проблем названі неналежний рівень оплати праці (75,3%), незабезпеченість житлом (54,8%), неналежний доступ до якісної освіти (49,3%). Також значущими проблемами для молоді є забюрократизованість отримання публічних послуг (41,8%), нерівність при працевлаштуванні (40,4%), безробіття (34,2%). Загалом, узагальнення причин і наслідків цих проблем підводить нас до розуміння їх як проблем зайнятості. Так, з одного боку, проблеми зайнятості проявляються через брак професіоналізму молодих людей, тобто через слабку відповідність між навчанням та потребами у професійних навичках на ринку праці, а з іншого – через брак якісних робочих місць, який виник через вплив радянського підходу до оплати праці з позиції «гегемону пролетаріату» і знецінення інтелектуальної праці, а також через фізичну втрату чи руйнування підприємств тощо.

Під час розроблення молодіжної політики органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають враховувати, що молодь є ключовим ресурсом для ринку праці територіальної громади і для країни загалом, оскільки вже за 5 – 10 років вона стане основою національного

ринку праці, а накопичені за цей час досвід і здобутки трансформуються в рушійну силу сталого розвитку соціальної, економічної та екологічної систем. Однак геополітична нестабільність у світі, а надто – і російсько-українська війна, яка також має геополітичний масштаб, суттєво звужує перспективи розвитку молодіжного ринку праці не лише на національному, але й на міжнародному рівні. Доволі часто молоді люди опиняються у стані тривалого безробіття вже з початку виходу на ринок праці. Тому важливим завданням самоврядних органів є створення належних стартових умов для працевлаштування молоді.

Молодь формує особливий спектр ринку праці, який відрізняється від інших його складових, особливо в умовах пандемії, економічної невизначеності чи війни, коли ринок праці також потерпає від кризи. З одного боку, юнацтву не вистачає професійних навичок і досвіду, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці, а з іншого – молодий вік характеризується професійною «гнучкістю», готовністю до змін, сприяє мобільності й готовності до пошуку роботи на інших підприємствах, територіях, в інших країнах. Безробіття молодих людей було й залишається гострою проблемою. Ця проблема загострюється з низки причин: відсутність повноцінної законодавчої бази, відсутність чіткої стратегії уряду щодо зайнятості молоді, неспівмірність освітніх послуг з реальними потребами ринку праці та відсутність стимулів для роботодавців працевлаштовувати молодь тощо.

Тенденцій зайнятості молодого населення у межах України в історичній ретроспективі тяжіють до її скорочення. З 2010 по 2013 роки відбувалося помірне підвищення кількості зайнятого молодого населення, проте складна політична та економічна ситуація в Україні спричинила значний спад, більш, ніж на мільйон осіб [35]. Із початком російської агресії, з середини 2014 р. в Україні знову відмічаємо негативну динаміку молодіжної зайнятості, що виникла внаслідок втрати територій, промислових активів, спаду виробництва через окупацію Кримського півострова та

частини Донецької і Луганської областей. Упродовж 2014 – 2017 рр. кількість економічно активного молодого населення віком від 15 до 34 років зменшилася на 21,6 %. Звертає на себе увагу той факт, що, саме молодь складає значну частку усього економічно активного населення (майже 40 %) [35; 36].

Протягом 2018 – 2021 років зайнятість молодого населення України в гендерному розрізі та за типом місцевості проживання мала наступний вигляд (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Зайнятість молодого населення України за статтю та типом місцевості проживання у 2018 – 2021 роках, тис. осіб

Категорії	Роки								Абсолютне відхилення 2021 від 2018, +/-
	2018		2019		2020		2021		
	тис. осіб	у % до всього населення відповідного віку	тис. осіб	у % до всього населення відповідного віку	тис. осіб	у % до всього населення відповідного віку	тис. осіб	у % до всього населення відповідного віку	
Молоді люди віком 15-34 років, у т.ч.: 15-24 роки	1068,5	27,6	1155,4	30,6	955,0	25,8	913,7	24,8	- 154,8
25-29 років	2016,9	71,8	1944,6	73,3	1816,4	72,1	1666,4	70,4	-350,5
30-34 роки	2510,1	75,9	2466,5	76,0	2348,2	74,5	2252,3	74,0	-257,8
З них : жінки, у т.ч.: 15-24 роки	454,8	24,2	491,2	26,8	408,3	22,8	400,5	22,4	-54,3
25-29 років	883,5	64,2	805,2	62,1	760,3	61,7	687,7	59,8	-195,8
30-34 роки	1122,1	68,9	1081,5	67,6	1010,2	65,0	958,4	63,9	-163,6
Чоловіки, у т.ч.: 15-24 роки	613,7	30,9	664,2	34,3	546,7	28,6	513,2	27,1	-100,5
25-29 років	1133,4	79,1	1139,4	84,1	1056,1	82,1	978,7	80,5	-154,7
30-34 роки	1388,0	82,7	1385,0	84,1	1338,0	83,7	1293,9	83,7	-94,1
Із загальної кількості: міська місцевість, у т.ч.: 15-24 роки	616,7	25,1	691,2	28,7	572,7	24,0	538,5	22,7	-77,5
25-29 років	1341,4	73,6	1288,5	75,4	1218,5	75,6	1118,0	73,8	-223,4
30-34 роки	1819,6	77,6	1752,3	77,8	1636,3	76,0	1547,8	75,5	-271,8

Продовження табл. 2.4

сільська місцевість, у т.ч.: 15-24 роки	451,8	32,0	464,2	34,0	382,3	28,9	375,2	28,7	-76,6
25-29 років	675,5	68,5	656,1	69,4	597,9	66,0	548,4	64,4	-127,1
30-34 роки	690,5	71,7	714,2	72,0	711,9	71,2	704,5	70,9	14,0

[Узагальнено авторкою на підставі джерел 34; 37-39]

Як бачимо, кількість зайнятих молодих осіб упродовж 2014 – 2021 рр. постійно знижувалась, причому, це стосується майже всіх віково-статевих груп. Звернемо увагу, що якщо низький рівень зайнятості для населення старшої вікової групи пояснюється досягненням пенсійного віку, що, власне, є природнім, то низький рівень залучення до активної трудової діяльності для молодих людей у віці 15 – 24 роки можна пояснити навчанням в освітніх закладах. Водночас, зайнятість молоді у віці 24 – 34 роки було великою проблемою для економіки й для країни в цілому.

Щодо аналізу зайнятості у 2022 – 2023 рр., зазначимо, у цей період через війну відбувся колосальний обвал ринку праці. Проте, «органи державної статистики не мають можливості проводити обстеження робочої сили (ОРС)» [37], тож звернемось до іншого показника – безробіття, який висвітлюється у відмінних від офіційної статистики, джерелах.

Станом на початок 2023 р. серед «молодіжного сегменту ринку праці офіційно зареєстрованих безробітних 23 % – особи віком до 35 років» [38]. Утім, статистичні показники офіційної зайнятості не повною мірою відображають реальне становище на ринку праці молоді, так як реальні масштаби охоплення молоді безробіттям є набагато більшими [39].

Це пояснюється тим, що робота, яку вдається знайти, чи оплата за неї, не завжди є гідними. Роботодавці пропонують молодим людям роботу у неформальному або «тіньовому» секторі (неповна зайнятість, низька зарплата, важкі умови праці, тимчасова робота тощо), порушуючи права робітників. Але, за браком пропозицій, молодь вимушено погоджується. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), рівень тіньової зайнятості в

Україні становить близько 9 %. Специфікою тінізації ринку праці в Україні є наявність комбінованих форм оплати праці, які передбачають часткову виплату заробітної плати «у конвертах». За даними Державної служби статистики, у 2017 р. серед зайнятого населення 24,3 % в Україні (або 4,0 млн) були зайняті у неформальному секторі економіки, серед «лідерів» – Дніпропетровська область (поряд з Миколаївською, Рівненською, Харківською та м. Київ), у тому числі: «частка неформально зайнятих осіб області серед осіб 15 – 24 років становила 32 %, серед осіб 25 – 29 років – 24,7 %, серед осіб 30 – 34 років – 23,1 %, серед осіб 35 – 39 років – 23,3 %, серед осіб 40 – 49 років – 23,1 %, серед осіб 50 – 59 років – 22,5 %, серед осіб 60 – 70 років – 42,7%» [36, с. 198]. У 2020 р. в Україні уже 26,5% «економічно активного населення – а це понад 4 млн осіб – отримують тіньові доходи. Обсяг неофіційних надходжень економічно активного населення складала понад 22 млрд 543 млн грн» [39].

З початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 р., після масштабного виїзду українців за кордон, ситуація дещо змінилась. Так, за інформацією «Державної служби статистики, до 24 лютого 2022 р. кількість неформально зайнятого населення становила 3 млн осіб, з яких 1,7 млн – незареєстровані підприємці. За припущеннями Міністерства економіки, під час війни кількість неофіційно працевлаштованих зросла» [39].

Серед видів економічної діяльності найбільш поширеною є неформальна зайнятість, яка була «у сільському, лісовому та рибному господарствах (40,8 %), в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (20,9 %), а також у будівництві (15,5 %)» [40, с. 200].

Високий рівень молодіжного безробіття та значна частка неофіційного працевлаштування є небезпечними своїми економічними і соціальними наслідками. І хоча висока частка неформального сектору ринку праці певним чином пом'якшує проблему зайнятості молоді (власне, всього населення), однак вона, по-перше, ускладнює оцінку реального безробіття; по-друге,

поширює практику неофіційного працевлаштування й збільшує ризики порушення прав робітників щодо соціальних гарантій; по-третє, посилює ризики ненаповнення державного і місцевих бюджетів.

Природно, що відсутність роботи в Україні штовхає молодь до міграції (внутрішньої і зовнішньої). Проблема безробіття, у тому числі серед молоді, є актуальною для багатьох країн. Світові фінансово-економічні кризи, політичні загострення, екологічна природні і техногенні катаклізми звужують можливості працевлаштування молодих людей. Багато хто з них змушений перебувати у стані тривалого безробіття від початку виходу на ринок праці.

Так, ще у щорічній доповіді Міжнародної організації праці «Глобальні тенденції зайнятості – 2014» відзначалося, що «молодь перебуває серед тих, кого криза робочих місць уразила найбільше. У світі 74,5 млн. людей віком від 15 до 24 років безробітні, а уповільнення темпів економічного зростання, ймовірно, змусить ще півмільйона здобути цей статус у 2014 р. Глобальний рівень безробіття серед молоді досяг 13,1 %, що майже в три рази вище, ніж рівень безробіття дорослих осіб» [39]. «Найвищий показник зареєстрований на Близькому Сході, де без роботи перебувало 28,1 % осіб з числа економічно активної молоді. У країнах Європейського Союзу рівень молодіжного безробіття в 2012 р. склав 17,9 %. Схоже, що до 2015 р. він перевищить показник у 17 % і, за прогнозами, набуде тенденції до зниження не раніше 2016 р. Втім, уже у 2017 р. у доповіді МВФ «Перспективи розвитку світової економіки» експерти прогнозують підвищення темпів зростання світової економіки у 2017 р. до 3,5 %, а в 2018 р. – до 3,6 %» [40] й очікувалось, що рівень безробіття серед молоді знизиться, втім, цього не відбулося.

Упродовж доволі довгого періоду високий рівень безробіття у світі залишався «серед населення віком 15–24 років (18,9%)[41]., а саме в чоловіків цей показник становить 20,3%, у жінок – 17,0%, близько 71 млн молодих людей були безробітними у 2016 р., у 2017 р. – 79 млн осіб» [42].

«Найбільша частка безробітних спостерігається серед молоді, це переважно молоді спеціалісти, які тільки закінчили навчальні заклади і знаходяться у пошуку роботи» [45, с. 490].

Протягом 2016 – 2017 рр. показники безробіття серед молоді (особливо співвідношення до безробіття дорослого населення) в Європі, інших країнах світу мають тенденцію до погіршення. Так, у країнах ЄС «рівень безробіття молоді віком 15 – 25 років підвищився з 21,9 % у 2014 р. до 23,1 % у травні 2017 р. У 2014 р. приблизно 3 млн осіб цього віку були безробітними, а всього в ЄС без роботи були 18 млн осіб – більше, ніж населення Нідерландів. В окремих країнах ЄС показники безробіття молоді віком 15–25 років становили: Іспанії – 53,2 %; Греції – 52,4 %; Італії – 42,7 %; Португалії – 34,8 %» [44].

Оцінка впливу COVID-19 на світовий ринок молодіжної праці у 2019–2021 рр., проведена Міжнародною організацією праці, вказує на те, що наслідки пандемії стали масштабними, і мільйони молодих людей втратили роботу, ставши частково зайнятими чи працюючими бідними. У 2020 р. у всьому світі «близько 38% робочої сили (1,25 млрд працівників) були зайняті в секторах з високим ризиком» [47], більше того, «багато людей стали неактивними суб'єктами ринку праці, оскільки не бачили можливості успішно знайти роботу або просто не могли зайнятись її пошуками через карантинні обмеження, спричинені поширенням глобальної пандемії. Варто зазначити, що в країнах з високим рівнем доходу рівень безробіття в період 2019–2020 рр. (2,0%) був дуже близький до того, що спостерігалось в період 2008–2009 рр. (2,1%)» [47].

За даними Європейської Комісії, у 2020 р. у країнах ЄС «рівень безробіття молоді до пандемії віком 15 – 25 років становив 23 %, або понад 5,7 млн безробітних молодих людей, серед яких чимало випускників ВНЗ. Суспільні витрати на протидію молодіжному безробіттю сягали 150 млрд євро, що складає 1,2 – 2,0 % ВВП ЄС. Значна частка молодих людей не навчається і не працює, що призводить до зниження рівня їх кваліфікації та

шансів працевлаштуватися, підвищення ризику перетину межі бідності та маргіналізації. Серед країн ЄС найнижчі показники безробіття традиційно фіксуються в Чехії і Німеччині. Найвищі – у Греції (24 %) та Іспанії (20 %)» [48]. Саме через це «Європейська програма протидії молодіжному безробіттю, на яку з Європейського соціального фонду витрачається близько 30 млрд євро, покликана забезпечити створення 370 тис. нових робочих місць, роботою або додатковим навчанням випускників шкіл» [173].

Під впливом глобальних викликів (світові економічні кризи, епідемії, зокрема епідемія COVID-1, російсько-українська війна і з 24 лютого 2022 р її гаряча руйнівна стадія тощо) відбувається руйнування економічної інфраструктури, знищення підприємств, скорочення робочих місць, причому на ринку праці поступаються найбільш вразливі. Отже, в умовах виживання молодь стала категорією, яку криза робочих місць уразила найбільше. «У світі близько 74 млн безробітних людей віком від 15 до 24 років. Глобальний рівень безробіття серед молоді сягає 13 %, що майже в три рази вище, ніж рівень безробіття дорослих осіб» [50]. Найвищий показник зареєстрований на Близькому Сході, де без роботи перебуває близько 30 % осіб з числа економічно активної молоді. У країнах Європейського Союзу рівень молодіжного безробіття складає 17 % [50].

Натомість у 2022 р., доволі високий відсоток безробітних у віці до 25 років становив «у Румунії – 16,8%, Польщі – 11,9%, Данії – 10,8%, найнижчий у Європі, Німеччині, де рівень молодіжного безробіття становить – 6,1%» [38]. Високий рівень безробіття серед молодих людей можна вважати природнім, адже ринок праці потребує або фізичних працівників, на що молодь не завжди погоджується, маючи певну підтримку від батьків, або вже кваліфікованих фахівців із досвідом, якого ще треба набути.

Причини безробіття серед молоді можуть варіюватися в Україні та в країнах Європейського Союзу через різницю в економічних, соціальних та політичних умовах. На рис. 2.8 наведено кілька основних причин безробіття серед молоді в кожному з цих контекстів.

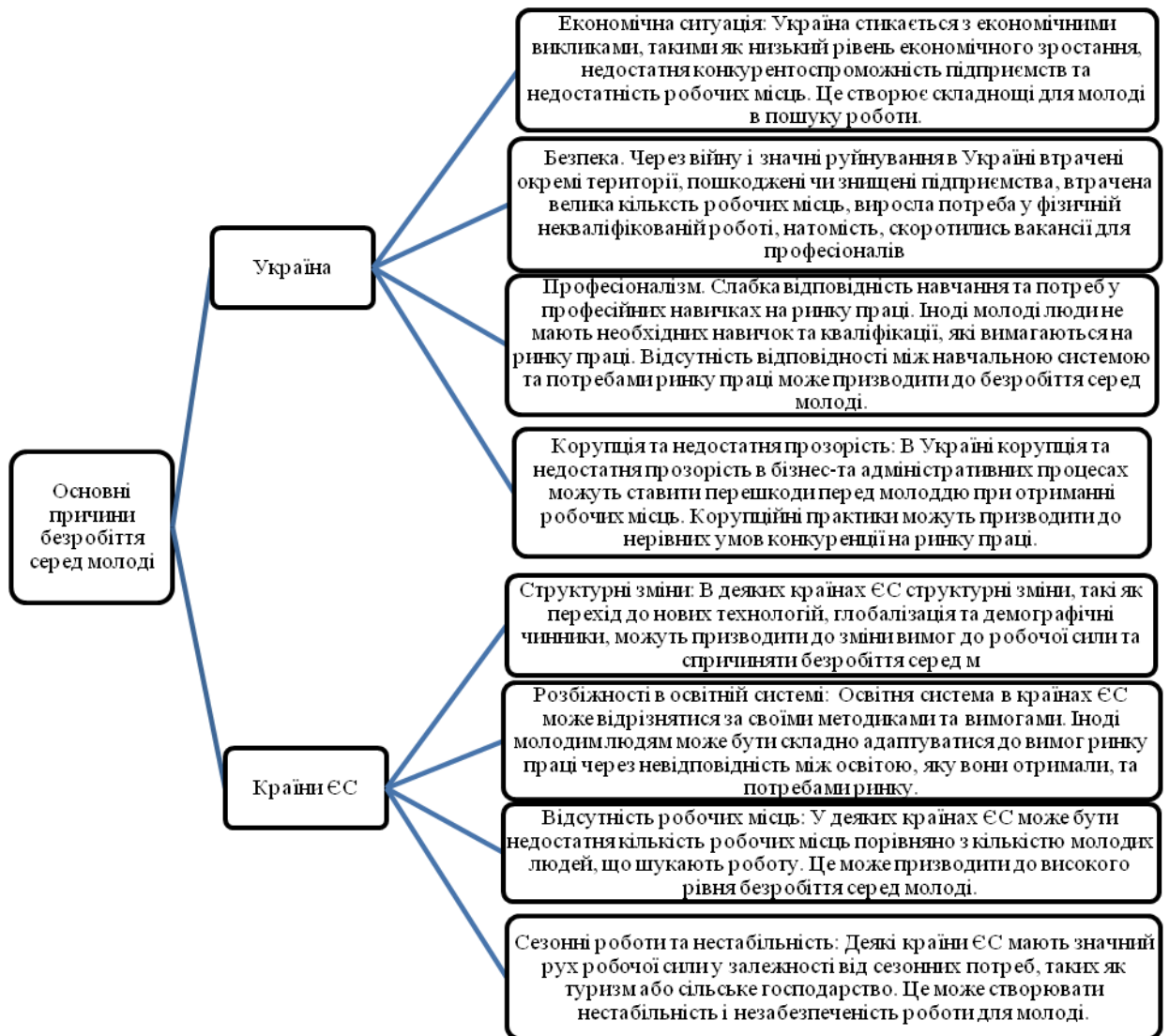

Рис. 2.8. Порівняльний аналіз основних причин безробіття серед молоді в Україні і в країнах ЄС

[Узагальнено авторкою на підставі джерел 46-51]

Варто зауважити, що це лише загальні причини безробіття серед молоді, і в кожній країні можуть бути свої специфічні фактори, що впливають на ситуацію на ринку праці та, в цілому, на соціальне становище в країні, у тому числі і для молоді. В Україні – це війна, яка є причиною руйнування не лише підприємств чи житла, це руйнування цілих територій й унеможливлення проживання на цих територіях; небезпека ведення бізнесу і небезпека життя; міграція на інші території чи за кордон.

Щодо міграції, зазначимо, що у третьому тисячолітті радикально змінюється спосіб життя та формат діяльності людства: технічний прогрес,

глобалізація, інформатизація суспільства дозволяють відкривати нові перспективи для людей та створюють нові можливості для різних соціальних груп. У цих умовах надзвичайно підвищується мобільність кожної окремої людини – як просторова, так і соціальна.

При цьому, найбільш мобільною природно виявляється молодь – соціальна група, що найменш обтяжена «матеріальними забобонами», а тому є найбільш готовою до пізнання нового: людей, знань, територій тощо. Завдяки своїй легкості сприйняття змін молодь починає відігравати все більш значущу роль в суспільно-політичному житті країни і світу. Прикладом такої готовності молоді до змін є як переміщення «по горизонталі» (у просторі, під час освоєння нових територій тощо), так і просування «по вертикалі» (по ступенях освіти, надбанні нових навичок, по службовій кар'єрі тощо), що особливо відчувається під час реформ та суспільно-політичних викликів.

Слід зазначити, що відповідно до Конституції, Україна є «суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю» [12]. Права і свободи українських громадян та їх гарантії визначають зміст і спрямованість державної політики, яка реалізовується через державні органи влади та органи місцевого самоврядування. Декларування і реальна реалізація прав і свобод людини є головним обов'язком держави, це стосується всіх верств і вікових груп, у тому числі молоді. Тому в Україні, в умовах війни, яка триває з 2014 року, а гаряча стадія – з 24 лютого 2022 року, питання молодіжної роботи, патріотичне виховання, залучення молоді в економічні і громадські процеси та управління перемістились в центр уваги громадян, вітчизняних і зарубіжних дослідників, практиків публічного управління, адже наразі головна мета молодіжної політики – зберегти найцінніший ресурс – молодь.

Отже бачимо, що Україна втрачала молодих людей з низки причин навіть ще до війни, але також і через міграцію. Це можна пояснити тим, що у

третьому тисячолітті радикально змінився спосіб життя та формат діяльності людства: технічний прогрес, глобалізація, інформатизація суспільства дозволяють відкривати нові перспективи для людей та створюють нові можливості для різних соціальних груп. У цих умовах надзвичайно підвищується мобільність кожної окремої людини – як просторова, так і соціальна. Тим більше для молоді, яка є найбільш мобільною групою.

Переміщення людей формує міграційні процеси, які споконвічно відігравали визначну роль у демографічному і соціально-економічному розвитку країн, які були більш безпечними, економічно розвиненими, соціально спрямованими, тобто людиноцентричними. Молодий вік людей визначає їх високу мобільність, готовність до змін та активного пошуку нових можливостей, а війна ще пришвидила міграцію.

Під терміном «міграція» зазвичай розуміється переміщення громадян у межах однієї країни (внутрішня міграція) чи з/за її межі (зовнішня міграція) а також за ознакою примусовості, міграція може бути добровільною, вимушеною й примусовою. Додамо також, що країна може приймати мігрантів, тоді вона виступає як реципієнт, отримує приток людей на свою територію (імміграція), набуває додаткового соціально-економічного навантаження. Країна може втрачати людей (еміграція), тобто бути донором, втрачаючи громадян, трудовий та інтелектуальний потенціал.

Доволі часто такі втрати є незворотними. Ураховуючи, що сьогодні у світі живе найбільш чисельне в історії покоління молодих людей, чисельність якого у загальному підсумку складає більше 1,8 мільярду [51], для держав є дуже важливим збереження і залучення цього цінного ресурсу в коло національного впливу.

Внутрішні, власне як і зовнішні, міграції для населення України не є чимось новим. Міграція, або переселення населення, була характерним процесом уже для часів Київської Русі (та, власне, й раніше), проте найбільш масштабні міграційні рухи зафіксовані у ХХ столітті, але за своїм характером вони не були однозначними. Так, як вважає М. Траф'як «зміцнюючи свою

державу над Дніпром, український народ освоював нові простори» [52, с.7-8], це стосується тих міграцій, метою яких було як добровільне переміщення з бажанням набуття певних переваг і здобутків (воєнно-політичне домінування, економічна вигода, у т.ч. торгівля). «Частково інтенсивні потоки емігрантів пов'язані з поразками у визвольних змаганнях народу за свою державність або з примусовими виселеннями, що здійснювали колонізатори. Чисельна добровільна еміграція з економічних мотивів відбувалася із західних районів України наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття до Канади та США, а із східних – в Сибір і на Далекий Схід Росії» [53]. Ця хвиля міграції хоч і буда здебільшого добровільною, «вимивала» з території України молодих, найбільш активних громадян.

Екстраполюючи світову тенденцію мобільності й потягу до міграції, зазначимо, що в Україні ця мобільність молоді зазвичай обтяжена вимушеним характером міграції. Коли йдеться про міграцію в Україні, здебільшого вона є наслідком примусового переміщення під тиском імперської чи тоталітарної влади або з метою пошуку притулку (воєнно-політичні посягання і злочини, політичні переслідування, економічні втрати, епідемії, техногенні катастрофи тощо). Найбільш масові хвилі еміграції українців, що стались у ХХ ст., мали переважно політичний (громадяни шукали притулку від утисків і переслідувань) або примусовий (громадяни депортувались з місць проживання у незаселені або слабо заселені регіони) характер.

Потік емігрантів суттєво знизився лише у середині 50-х років. Ще одна «хвиля (1960-70-і роки) хоча і суттєво слабша, стосувалась дисидентів» [53]. З цією хвилею під тиском влади з України виїжджала інтелігенція, яка несла «загрозу» для правлячої партії і, тим самим, Україна надовго була позбавлена людей, які б могли чинити супротив тоталітарному режиму правлячої комуністичної партії.

З середини 50-х до 80-х років ХХ ст. на тлі постійного економічного утиску сільського населення та під дією політичних закликів тодішньої

правлячої комуністичної партії відбувалася значна еміграція з території України у відповідь на заклики до участі у молодіжних будівництвах. Люди їхали у Казахстан, Сибір, на Урал будувати міста, залізниці, заводи тощо. Це були молоді українці, яких Україна втратила назавжди. У 90-ті, після послаблення авторитарного тиску і часткового відкриття «залізної завіси» українці поїхали до країн – світових економічних лідерів у пошуках більш заможного життя. Сукупна чисельність українських мігрантів «перед розпадом СРСР становила близько 7 млн. осіб... 4,3 млн. проживали в Росії ... близько 900 тис. ... в Казахстані, 600 тис. – у Молдові» [53].

Україна часто виступала донором для наповнення незаселених або слабо заселених регіонів колишнього СРСР. Державною політикою правлячої комуністичної партії було залучення молодих українців до радянських великих будівництв. З України виїжджала молодь, найбільш свідомі молоді й активні люди, кадровий потенціал розбудови України. Ці люди, як правило вже не повертались на Батьківщину, асимілюючи до територій, на яких вони працювали й втрачаючи свою національну ідентичність.

З відновленням Україною незалежності змінився характер міграції в Україні, з початку 90-х ми спостерігаємо превалювання зовнішньої міграції над внутрішньою. Тут доволі важко визначити що первинне – міграція чи економічна криза. Ми схилиємось, що занепад СРСР перед розпадом, глибока економічна криза в Україні на початку 90-х та певне полегшення перетину кордонів дала поштовх для цієї хвилі еміграції. Виникла хвиля зовнішньої міграції, бо громадяни прагнули втекти від економічної кризи, інфляції, політичного утиску у пошуках нового життя і нових можливостей.

У 90-х рр. ідеологічний вплив примусу й придушення комуністичної партії і комсомолу зійшов практично нанівець, можна було шукати нові можливості на теренах «загниваючого капіталізму». Українці перестали піддаватись тиску державних інститутів радянської доби, а українські ідеологічні інститути нової, демократичної формації, лише

започатковувались, тому громадяни приймали рішення щодо облаштування власного життя здебільшого ситуативно.

На прийняття рішення щодо міграції впливали падіння престижу інтелектуальних сфер діяльності (інженерія, освіта, медицина тощо), зростання цін, неможливість отримати чи придбати житло, труднощі з працевлаштуванням тощо. Тому зовнішня міграція у той період стала поширеним явищем, створюючи реальну небезпеку для держави через втрату громадян.

Найбільший потік мігрантів спостерігався у період початку 90-х рр. Так, «...до 1993 р. Україна мала додатне сальдо міграції (імміграція не переважала еміграцію), а пізніше – від’ємне. У 1999 р. кількість вибулих на 45 тис. осіб перевищила кількість прибулих» [54]. Зрештою, ця потужна хвиля міграції здійснила негативного впливу на соціально-економічний розвиток країни, бо країна більшою частиною втрачала молодих, освічених, талановитих, тих, хто був конкурентним на ринку праці.

Наприкінці першого десятиріччя ХХ ст., за М. Тарнавським, «...реальний стан справ щодо участі українців у глобальних світових міграційних процесах вражає... число українських трудових мігрантів, які постійно перебувають за межами країни, нараховує вісім мільйонів осіб, що становить 4% від загальної чисельності (200 мільйонів) трудових мігрантів у світі» [53, с. 5]. У той час, коли Україна втрачала свій найцінніший капітал – молодих, активних, освічених, конкурентних людей, країни реципієнти (на кінець 2020 р. найбільшим з них була Польща) набували потужного ресурсу. Так, за інформацією Міністерства розвитку праці та технології Республіки Польща, «...використання праці українських трудових мігрантів у економіці Польщі призвело до 13 % зростання економіки» [54].

Причинами масових примусових зовнішніх і внутрішніх міграцій українців в різні часи існування Радянського Союзу та після набуття Україною незалежності переважно були політичні переслідування і політичні злочини, через які українці вимушені були покидати свої домівки, або людей

примусово вивозили. Більшість з цих людей були незворотно втраченими для України.

Починаючи з 2014 р., Україна і українці зіткнулися з новою численною хвилею мігрантів, спричиненою так званою, гібридною, війною, яка після 24 лютого 2022 р. переросла в спустошуючу війну, що несе руйнування і смерть. Ця нова хвиля масової примусової внутрішньої і зовнішньої міграції населення України викликала низку проблем, які виникли і продовжують виникати як у самих переміщених осіб, так і в суспільстві, в інститутах публічного управління і в державі в цілому і найбільша серед проблем – втрата молодого працездатного населення.

В умовах російсько-української війни, згідно з інформацією Єдиної інформаційної бази даних по внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО) (внутрішні мігранти, які шукали притулку і безпеки не покидаючи межі України) від початку війни, «з 2014 року, станом на 31.12.2021 в різних регіонах України перебувало на обліку 1476148 ВПО, у тому числі 1211165 сімей» [55]. Найбільше ВПО на той момент проживало в Донецькій (514982 людини) і Луганській (285651 особа) областях. Далі, за убуттям: в Києві, в Харківській, Дніпропетровській, Київській областях [55]. Така кількість внутрішніх мігрантів здавалась дуже великою і обтяжливою для державного і місцевого бюджетів, та для приймаючих територіальних громад. Хоча, з іншого боку, не всі ці люди ставали тягарем для громад, натомість поповнювали трудовий капітал приймаючих територій і, власне, сприяли їх розвитку. Більше того, у в порівнянні з масштабами міграційної хвилі після 24 лютого 2022 р. кількість переміщених осіб попереднього періоду вже не є такою вражаючою.

Для усвідомлення масштабу витоку молодих людей з України у 2022 р., станом на 01 січня 2022 р. в Україні «проживало 9,9 млн молодих осіб віком від 14 до 35 років, що складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення України» [56, с. 28], і з 24 лютого 2022 р. більшість з них потенційно чи реально стали зовнішніми або внутрішніми мігрантами.

Так, від 24 лютого 2022 р., згідно з інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН), «...станом на 13.06.2022, починаючи з 24.02.2022 р., з України виїхали 7514460 та повернулося 2479398 осіб, тимчасовий захист в країнах ЄС отримали 3206642 українців» [57]. Вирізняється ця хвиля еміграції тим, що тепер в країнах українці не набувають статусу біженця, який не дозволяє працювати, а обирають статус особи з тимчасовим захистом, який передбачає і працевлаштування, і можливість повернення в Україну, у разі такого бажання і можливості. Зокрема, в Євросоюзі «тимчасовий захист, здебільшого, шукають жінки з дітьми, до яких після завершення війни можуть приєднатися і їх чоловіки» [57]. Через міграцію скоротилася частка молоді. Згодом це призведе до викривлення демографічного базису і виникнення, окрім всього іншого, до проблем із відтворенням населення в Україні. Якщо не буде вжито відповідних заходів і «... поточні демографічні тенденції збережуться», то за прогнозами аналітиків, населення України за прогнозами «знизиться на 16% протягом наступних двох десятиліть і стане старшим» [57, с. 3]. Також необхідно враховувати соціальне сирітство та необхідність його превенція в територіальних громадах [58].

Війна, міграція призводить до незворотньої втрати суттєвої частки населення, це стало загрозою зрушення демографічного балансу й потребує комплексного вирішення, у тому числі через нові підходи до формування молодіжної політики. При відповіді на питання «Чи пов'яжете Ви своє майбутнє із Україною, чи розглядаєте можливості переїзду?» (рис. 2.9) попри те, що більшість молодих людей відповіли, що планують кар'єру і життя в Україні (82,2%), 10,3% опитаних таки розглядають можливості переїзду з кордон, і це на додаток до тих, хто вже покинув Україну.

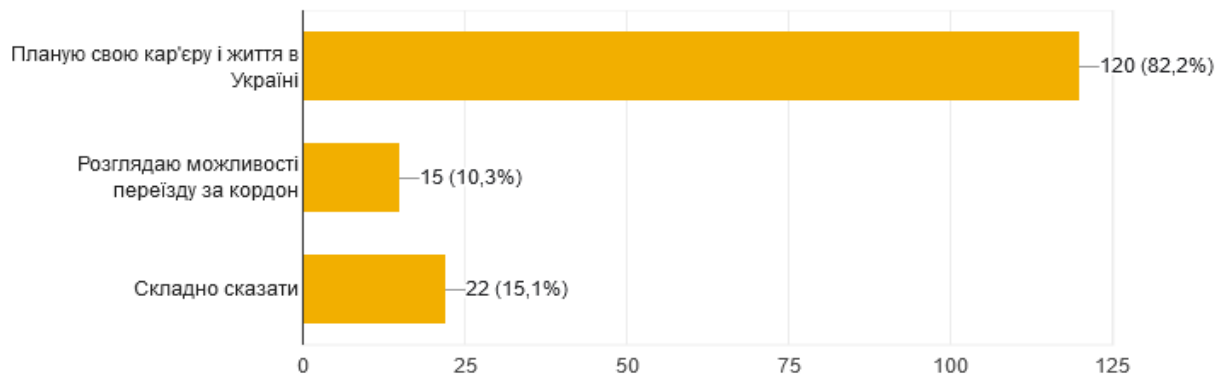

Рис. 2.9. Чи пов'язуєте Ви своє майбутнє із Україною, чи розглядаєте можливості переїзду?

[Визначено авторкою на підставі результатів опитування]

Отже, невідомні втрати людей через бойові дії і через міграцію вже помітно поглибили демографічні проблеми, які накопичувалися упродовж більше ніж 30 років і, навіть на початок війни, були серйозним викликом для української держави та вимагали раніше (і конче потребують тепер) внесення суттєвих змін у державну політику і в розбудову інститутів у соціальній, молодіжній, освітній та інших сферах.

Узагальнюючи вище вказане, наведемо деякі з найбільш поширених проблем молоді, які ми визначили на підставі спостереження у ході практичної роботи з молоддю та вивчення історичних тенденцій. Перелік проблем дещо ширший, ніж результати проведеного опитування, через слабку активність молодих людей, які брали участь в опитуванні:

- небезпека та вимушеність до міграції: хоча мобільність молоді є її визначальною перевагою і ключовою особливістю, сьогодні українські молоді люди вимушені мігрувати під дією глобальних викликів (світові економічні кризи, епідемії, зокрема епідемія COVID-1, російсько-українська війна);

- недостатня зайнятість або неналежна оплата праці: молоді люди часто зіштовхуються зі складнощами в пошуку роботи або отриманні стабільного заробітку. Високий рівень безробіття серед молоді має негативний вплив на економіку та соціальну стабільність територіальної

громади і держави в цілому. Тим більше в умовах війни, коли через загрозу безпеці закриваються підприємства, люди виїжджають за кордон чи в інші регіони України, ринок праці суттєво змінюється;

– недоступна або неякісна освіта: брак доступної та якісної освіти є серйозною проблемою для багатьох молодих людей. Висока вартість навчання, брак закладів освіти, які дійсно забезпечують її високу якість, створюють перешкоди для особистого розвитку молодих людей та професійного зростання молоді;

– відсутність або недоступність якісного житла: молоді люди мають труднощі з отриманням житла, особливо в містах з високою ціною нерухомості та в умовах руйнування житлового фонду і нарощення його дефіциту внаслідок війни. Висока вартість житла, низька досяжність кредитів та обмежені можливості оренди становлять проблему для багатьох молодих людей, особливо сімейних;

– соціальне виключення: деякі групи молоді, такі як молоді мігранти, інваліди або молодь із низьким соціально-економічним статусом, зазнають соціального виключення. Недоступність рівних можливостей та дискримінація можуть ускладнювати їх участь у суспільстві та налагодження стійкого розвитку;

– небезпека залучення до насильства та екстремізму: деяка частина молоді може стикатися з ризиком залучення до насильства, екстремізму або радикалізації. Недостатність можливостей для розвитку, почуття відчуженості та брак соціальної підтримки можуть зробити молодь більш вразливою перед ідеологіями та групами, які пропагують насильство. Ця небезпека ще посилилась з початком російсько-української війни. Цю небезпеку посилює «втрата української ідентичності мешканцями, зокрема молоддю з тимчасово окупованої російською федерацією території України, у зв'язку із збройною агресією рф проти України» [6];

– недостатня участь у політичному процесі і суспільному житті громади: молодь часто відчуває відсутність залучення до політичного

процесу та прийняття рішень, що їх стосуються. На це впливає також недостатня активність молоді й необізнаність щодо особливостей політичного процесу. Унаслідок цього ми спостерігаємо недостатню представленість молоді у політичних структурах, а відсутність каналів для їх голосування й участі у прийнятті рішень обмежує їх можливість впливати на політику та змінювати суспільство;

– слабка інформованість молодих людей щодо національних державних і місцевих, а також міжнародних молодіжних програм і проєктів тощо.

Загалом проблеми молоді впливають на визначення пріоритетів не лише самої молодіжної політики, а і її інституціонального забезпечення. Частково проблеми молоді є наслідком проблем, які виникають при реалізації державної молодіжної політики, і пов'язані з недоліками інституціонального забезпечення її формування та реалізації, які збереглися навіть після реформи децентралізації, а в умовах війни, навіть посилюються і ще більше загострилися (рис. 2.9).

Отже, ключовими проблемами молоді є: небезпека для життя і вимушеність до міграції; неналежний рівень оплати праці; незабезпеченість житлом; неналежний доступ до якісної освіти; нерівні умови працевлаштування і безробіття; надмірна забюрократизованість отримання публічних послуг; небезпека залучення до насильства та екстремізму; недостатня участь у політичному процесі і суспільному житті громади; слабка інформованість молодих людей щодо національних державних і місцевих, а також міжнародних молодіжних програм і проєктів тощо.

На рис. 2.10 наведено деякі проблеми молоді та недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в умовах децентралізації.

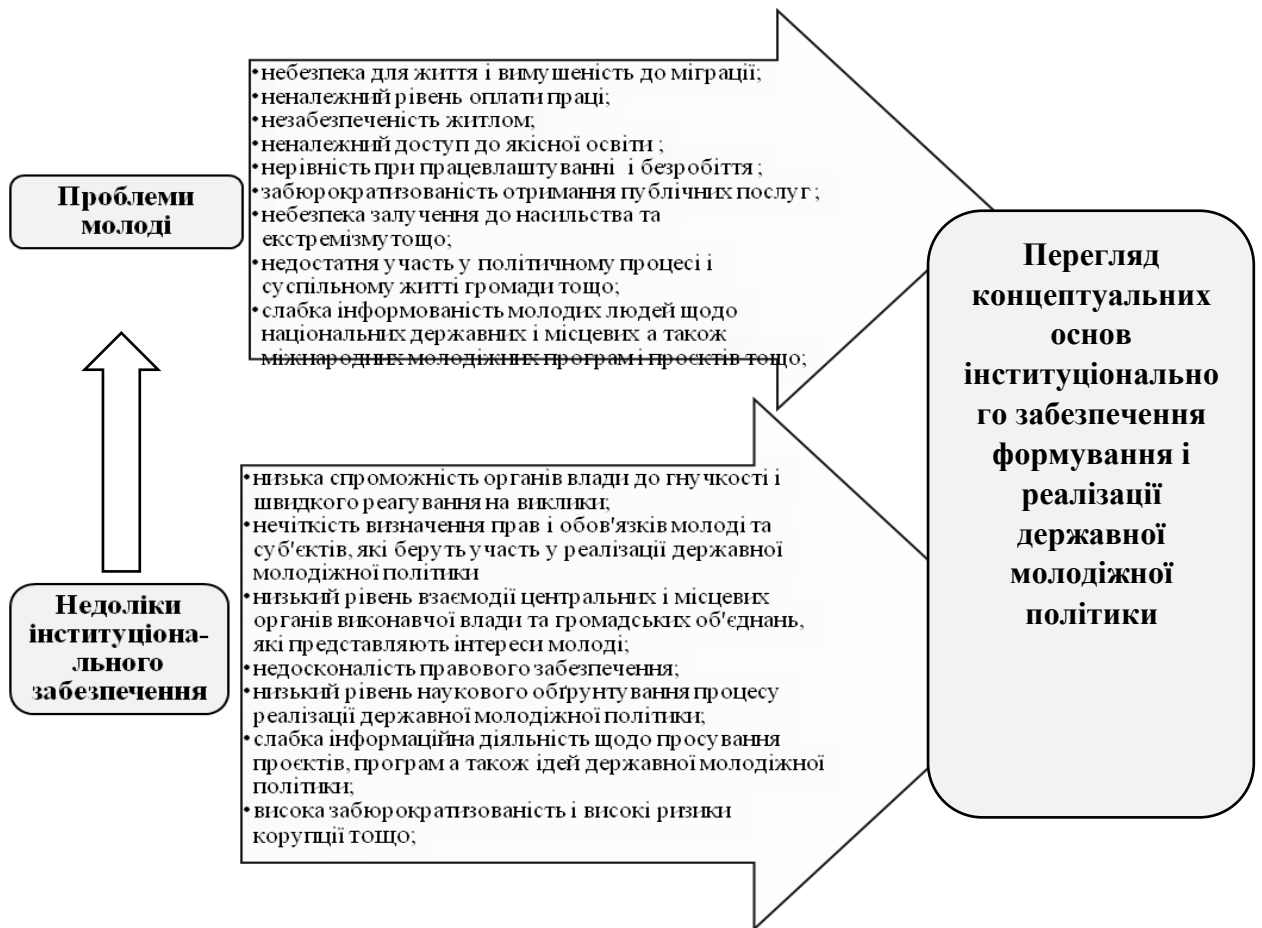

Рис. 2.10. Проблеми молоді та недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в умовах децентралізації [Узагальнено авторкою на підставі джерел 6; 7; 56; 57; 58]

Ці проблеми здебільшого викликані недоліками інституціонального забезпечення державної молодіжної політики в умовах децентралізації. Серед недоліків і проблем інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, які збереглись навіть після реформи децентралізації, нами виокремлені, зокрема, такі:

– низька спроможність органів влади до гнучкості і швидкого реагування на виклики. Це може бути наслідком дії частково старого спадку адміністративно-командної системи часів Радянського Союзу, а частково вже надбанням сучасної публічної служби. Але неспроможність адекватного і швидкого реагування на виклики приводить до втрати Україною молоді як фізичної (гибель і міграція), так і ідеологічної;

- нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної молодіжної політики, тобто слабе розуміння сучасної активної ролі молоді і необхідності її залучення до політичної діяльності й участі в суспільному житті громади;

- низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси молоді а також слабка й недієва мережа міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків. Поширений серед посадових осіб страх конкуренції з боку сусідніх територіальних громад щодо якихось переваг, особливо ресурсних, призводить до певної ізольованості, послаблення організаційних і функціональних можливостей державних органів і органів місцевого самоврядування в молодіжній сфері, та зводить нанівець ефективність і результативність молодіжної політики;

- недосконалість правового регулювання, наявність правових прогалин та відсутність єдиного, уніфікованого підходу до нормативного регулювання роботи центральних органів виконавчої влади у молодіжній сфері;

- низький рівень наукового обґрунтування процесу реалізації державної молодіжної політики, часте панування застарілих підходів;

- слабка інформаційна діяльність щодо просування проєктів, програм а також ідей державної молодіжної політики, це викликає низьку інформованість молодих людей, відтак, – зусилля органів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжних програм і проєктів залишаються недостатньо охопленими учасниками;

- висока забюрократизованість і високі ризики корупції тощо.

Отже, визначені вище проблеми та недоліки вимагають підвищеної уваги уряду, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ тощо (а саме, уваги всіх стейкхолдерів, задіяних у роботі з молоддю) до розроблення та впровадження ефективних молодіжних стратегій та програм, спрямованих на покращення соціально-економічних

умов життя та збільшення перспектив молоді щодо освіти, працевлаштування, мобільності тощо. На наш погляд, підходи до інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики суттєво може змінити лише концептуально інше її бачення.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано стан інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики України в умовах децентралізації; узагальнено тенденції інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах ЄС; на основі визначення проблем сучасної молоді виявлено недоліки інституціоналізації процесів формування та реалізації державної молодіжної політики.

Так, доведено, що децентралізація стала одним із домінантних факторів, які змінили зміст державної молодіжної політики, а також підходів до її формування і реалізації, що викликало потребу удосконалення інституціоналізації цих процесів. Виходячи з цього, реалізація молодіжної політики у контексті децентралізації вимагає розбудови системи інститутів і формування мережі комунікації між елементами цієї системи та зовнішнім середовищем; створення молодіжної інфраструктури; запровадження норм, правил, інструментів, які зорієнтовані на розвиток організаційного, функціонального, нормативно-правового, матеріального та фінансового забезпечення формування і реалізації програм і проєктів, що дозволяють молодим людям розвиватися на місцях – там, де вони хочуть жити та можуть сприяти розвитку територіальних громад і держави в цілому.

Для аналізу стану інституціоналізації процесів формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації на рівні територіальних громад, а також в межах дослідження суспільної думки щодо реалізації молодіжної політики в Україні, у 2022 році нами було проведено власне опитування щодо реалізації молодіжної політики в Україні. Залучені

організації: НТУ «Дніпровська політехніка» та Дніпровська міська рада (анкета, запропонована нами респондентам, наведена у додатку В).

До цього опитування долучилось 148 осіб, у тому числі осіб, які потрапляють у категорію «молодь»: віком 14-25 років 41,2%, 26-34 роки – 29,7%. Інші респонденти були молодшими за 14 або старшими за 34 роки, нам їх відповіді також є важливими, адже діти будуть поступово поповняти лави молоді, а старші люди відповідали на питання вже з позиції досвіду. 80,8% від загальної кількості осіб, що взяли участь в опитуванні – жінки. 91,8 % респондентів – мешканці м. Дніпра. Показово, що доволі низька участь сільської молоді (2,7% – мешкають у селах, 0,7% – в селищах).

Здійснено «розшарування» респондентів за критерієм сфери діяльності. Зроблено висновок, що в цілому опитування підтримали найбільш активні громадяни громади. Окремі відповіді свідчать про недостатню активність, обізнаність та залученість молоді до реалізації державної молодіжної політики.

Результати опитування дозволили окреслити коло ключових проблем сучасної молоді, до яких, зокрема, віднесено: небезпеку для життя і вимушеність до міграції; неналежний рівень оплати праці; незабезпеченість житлом; не завжди доступну та якісну освіту; безробіття та нерівні умови працевлаштування; надмірну забюрократизованість отримання публічних послуг; небезпеку залучення до насильства та екстремізму; недостатню залученість до участі у політичному процесі і суспільному житті громади; слабку інформованість молодих людей щодо національних державних і місцевих, а також міжнародних молодіжних програм і проєктів тощо.

Проаналізовано європейський досвід розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики. Так, виявлено, що молодіжна стратегія ЄС має три загальні цілі: залучення молоді – заохочення до значущої громадянської, економічної, соціальної, культурної та політичної участі молодих людей; комунікація з молоддю – підтримка зв'язків, стосунків та обміну досвідом між молодими людьми,

зокрема, через мобільність; розширення можливостей молоді – заохочення молодих людей взяти на себе відповідальність за своє життя через залучення до якісної роботи з молоддю.

Показано, що реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, але має певні принципові особливості в різних країнах. Узагальнено особливості інституційного забезпечення державної молодіжної політики в країнах ЄС, до яких віднесено: посилення та контроль ефективності міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії інститутів молодіжної політики на міждержавному і національних рівнях, орієнтацію молодіжної стратегії ЄС на інструменти, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації молодіжної політики (взаємне навчання між державами-членами, Європейською комісією та відповідними зацікавленими сторонами; формування політики на основі доказів, моніторинг процесу координації політики); посилення координації роботи інститутів Ради Європи і національних інститутів щодо якісної професійної і ціннісно-орієнтованої освіти.

Виявлено, що міграція населення, особливо молодих людей є загальною тенденцією для людства в ХХ сторіччі. В Україні міграція молоді зазвичай обтяжена вимушеним характером міграції, та є наслідком примусового переміщення під тиском імперської чи тоталітарної влади з метою пошуку притулку від війни, воєнно-політичні посягань і злочинів, політичних переслідувань, економічних втрат, тощо. З кожною новою хвилею міграції Україна незворотно втрачала частку свого населення, особливо потужними хвилями були еміграція 90-х рр. та 2022-2023 рр. Це викликало зрушення демографічного балансу в Україні й потребує комплексного вирішення, у тому числі через зміну підходів до формування інституціонального забезпечення молодіжної політики.

Показано, що у 90-х рр., ідеологічний вплив примусу й придушення комуністичної партії і комсомолу зійшов практично нанівець, українські

ідеологічні інститути нової, демократичної формації, були лише закладені, й не набули належного розвитку, міграція набула значних обсягів і лише з початком реформи децентралізації з 2014 р., відбулись відчутні позитивні інституційні зміни формування і реалізації молодіжної політики.

Охарактеризовано негативний вплив, який завдають ключові передумови зміни підходів до інституціоналізації молодіжної політики (війна, міграція, демографічні зсуви тощо), та визначено, що цей вплив може бути нейтралізований за умови системної і масової роботи з молоддю, створення мережі взаємопов'язаних і скоординованих інститутів, які будуть основою загальної системи публічного управління з питань молодіжної політики в територіальних громадах, регіонах, державі.

Визначено основні недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, які збереглись навіть на фінальній стадії реформи децентралізації. До таких недоліків, зокрема, віднесено: низьку спроможність органів влади до гнучкості і швидкого реагування на виклики; нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної молодіжної політики; слабе розуміння сучасної активної ролі молоді і необхідності її залучення до політичної діяльності й участі в суспільному житті громади; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси молоді, а також слабка й недієва мережа міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків; недосконалість правового регулювання; низький рівень наукового обґрунтування процесу реалізації державної молодіжної політики, часте панування застарілих підходів; слабка інформаційна діяльність щодо просування проєктів, програм а також ідей державної молодіжної політики; висока забюрократизованість і високі ризики корупції тощо.

Зроблено висновок, що визначені вище проблеми та недоліки вимагають підвищеної уваги Уряду, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ тощо (а саме, уваги всіх

стейкхолдерів, задіяних у роботі з молоддю) до розроблення та впровадження ефективних молодіжних стратегій та програм, спрямованих на покращення соціально-економічних умов життя та збільшення перспектив молоді щодо освіти, працевлаштування, мобільності тощо. На наш погляд, підходи до інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики суттєво може змінити лише концептуально інше її бачення.

Результати дослідження за розділом 2 опубліковані у працях [59 – 64] (відповідно, додаток Д – [3; 6; 10 – 13]).

Список використаних джерел до розділу 2:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-2014-р від 01.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

2. Про співробітництво територіальних громад: закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

4. Європейська хартія місцевого самоврядування Рада Європи: Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

5. Серьогін С. М., Гончарук Н.Т. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_29.

6. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів

України від 23.12.2020 № 1669-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>.

7. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/496336___728308.

8. Положення про Міністерство молоді та спорту України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#Text>.

9. Про основні засади молодіжної політики: закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text.5>.

10. Про затвердження Положення про департамент молоді і спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації: Розпорядження голови Дніпропетровської облдержадміністрації від 01.11.2021 № Р-830/0/3-21. URL: <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/upravlinnya-molodi-i-sportu/osnovni-zavdannya-ta-funkciyi>.

11. Перелік Молодіжних Центрів України. *Асоціація молодіжних центрів України*, 2023. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/>.

12. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%1%80#Text>.

13. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.

14. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості. *Всеукраїнська експертна мережа*. URL: <https://t.ly/R7mmv>.

15. Руденький В. Участь молоді в житті країни відтепер вимірюватимуть у цифрах. *UNDP Ukraine UNDP Ukraine. Follow.* 21.01.2021. URL: <https://t.ly/9RO1O>.

16. Council of Europe Youth policy. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/council-of-europe-youth-policy>.

17. Стукан Т.М. Аналіз європейської системи інституційного забезпечення молодіжної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71) № 4. С. 79-86. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/15.pdf.

18. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Будапешт, Угорщина. 2009. 24 с. URL: [https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Znak_yakosti_Rady_Evropy%20A4_24%20\(3\).pdf..](https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Znak_yakosti_Rady_Evropy%20A4_24%20(3).pdf..)

19. European Youth Foundation. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation/about-us>.

20. Erasmus+ [Electronic resource]. URL: <https://t.ly/YoZgk>.

21. Open method of coordination. *An official website of the European Union.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html>.

22. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe 9 (Final report). UN, 2001. 147 p. <http://www.politiquesenfancejeunesse.org/wp-content/uploads/2016/04/Young-people-youth-policy-IARD-2001.pdf>.

23. What is the European Steering Committee for Youth? *European Steering Committee for Youth.* 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/cdej>.

24. Youth Wiki: Europe's Encyclopedia of National Youth Policies. *An official website of the European Union.* URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>.

25. EACEA National Policies Platform. *An official website of the European Union.* URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/>.

26. Lage und Perspektiven des freiwilligen Engagements in Österreich. *Freiwilligenbericht*. 2019. URL: <https://www.freiwilligenweb.at/freiwilliges-engagement/freiwilligenbericht/>.

27. Програма соціальний рік у Німеччині. 2023. URL: <https://t.ly/2WjoS>.

28. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Bundes-Jugendförderungsgesetz, Fassung vom 29.12.2023. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001058>.

29. Liberadzki Marek, Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012. URL: https://bip-archiwum.bialystok.uw.gov.pl/Show_Item.aspx?ID=1005.

30. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19890200104>.

31. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (SRKS2030). *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego-2030-srks>.

32. Raport o kampanii «Zmień kraj. Idź na wybory». *Forum Obywatelskiego Rozwoju*. 2008. URL: <https://for.org.pl/pl/a/278>.

33. Бородін Є., Яцук Я., Резніченко О. Інструменти публічного управління у сфері молодіжної політики: Практичний посібник для публічних службовців – учасників тренінгу за програмою «Молодіжний працівник». 2021. 292 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/posibnyk-dlya-derzhsluzhbovcziv..pdf>.

34. Ринок праці України. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm.

35. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки»: постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 4. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>.

36. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами. 2017. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_znsmv_u.htm.
37. Демографічна та соціальна статистика. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2023 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html.
38. Рівень безробіття в Україні та Європі 2022 – порівняння країн. EUROPA.jobs. 27-05-2022. URL: <https://ua.europa.jobs/art-riven-bezrobittia-w-ukraini-ta-ewropi-2022-porivniannia-krain/>.
39. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viynu>.
40. Волкова Н. В., Барабаш Н. М., Білодід К. В. Неформальна Зайнятість населення України. *Інфраструктура ринку, серія «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»*. 2017. № 6. С. 199 – 203. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/41.pdf.
41. Гаєвська Н. Неформальна зайнятість в Україні: причини, наслідки, можливі рішення. Мережа правового розвитку. 2021. URL: <https://ldn.org.ua/event/neformal-na-zauniatist-v-ukraini-prychyny-naslidky-mozhlyvi-rishennia/>.
42. Глобальні тенденції зайнятості 2014. URL: <http://ndl-sd.ipk-dszu.kiev.ua>.
43. World Employment and Social Outlook: Trends 2017. Switzerland, Geneva: ILO Office, 2017. 56 p.
44. World Employment and Social Outlook 2016: Trends for Youth. Switzerland, Geneva : ILO Office, 2016. 48 p.
45. Сардак С.Е., Беліч Ю.С. Проблематика безробіття у глобальному та національному вимірах. *Економіка і суспільство*. Мукачівський

національний університет. 2018. № 17. С. 490-495. URL: http://economyand.society.in.ua/journals/17_ukr/72.pdf.

46. Дугопольська Тетяна, Хіта Мар'яна Вплив пандемії COVID-19 на міжнародний ринок праці. Вісник економіки. 2022 р. № 1. С. 54-70. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.054>.

47. ILO monitor: COvId-19 and the world of work. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.

48. Proceedings of 103rd Session of the International Labour Conference. Retrieved from. URL: <http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/previous-sessions/103/lang--en/index.html>.

49. ILO Office (2020). World Employment and Social Outlook: Trends 2019. Geneva.

50. МОП: (р. 2.2) майже 25 мільйонів працівників у світі можуть втратити роботу через COVID-19 (2020). URL: <https://pon.org.ua/novyny/7725-mop-mayzhe-25-mlyonvpracvnikv-u-svt-mozhut-vtratiti-svoyi-roboch-mscya-cherez-covid-19.html>.

51. Youth and the SDGs. UN, 2021. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/youth/>.

52. Траф'як М. Українська еміграція і колонізаційний рух у княжу добу: східний контекст. *Вісник ТДТУ*. 1996. №1. С. 6-13. (Історія). URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/10/8/VTPI_1996_1-Trafjak_M-Ukrajinska_emigracija__6.pdf.

53. Малиновська О.А. Міграція внутрішня. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. *Інститут історії України*. Київ: В-во «Наукова думка». 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Migratsiya_vnutrishnya.

54. Мальчикова Д.С., Лозова Л.В. Сучасні внутрішні міграції в Україні: тенденції, проблеми, шляхи вирішення. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. 2017. № 6. URL: <http://gj.kherson.ua/archive/6/11.pdf>.

55. Міграції населення України як переміщення людей із зміною місця проживання. Київ: Київський університет культури. 2021. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23247/>.

56. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня. *Статистичний збірник*. Київ. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf2022.

57. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дев'ята хвиля дослідження. вересень 2022. *Аналітичний звіт*. 2022. 80 с. URL: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf.

58. Кальченко Л.В. Соціальне сирітство та його превенція в територіальній громаді міста: міжвідомча взаємодія суб'єктів громади. *Education and Pedagogical Sciences ("Освіта та педагогічна наука")* / Ред. В. С. Курило ; ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". 2018. № 1 (168). С. 53-65. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/4280>.

59. Біла Д. О. Вплив міграції на зміну підходів до інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні. *Право та державне управління*, 2022. № 4. С. 213-220. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/30.pdf.

60. Біла Д. О. Аналіз молодіжного ринку праці, внутрішньої та зовнішньої міграції у контексті реалізації цілей сталого розвитку. *International scientific journal «Grail of Science»*, 2021. № 2-3. С. 86-91). URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10639/9996>

61. Біла Д. О. Аналіз підходів країн ЄС до формування та реалізації державної молодіжної політики: досвід для України на шляху її європейської інтеграції. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: IX щорічна наук.-практ. конф.*, 18 груд. 2020 р., м. Одеса 2020.

С. 96-100. URL: <https://drive.google.com/file/d/1YYnQ6tqkYGtpGogwoiHNCFZAgdt5Dsjp/view?usp=sharing>.

62. Біла Д. О. Теоретичні основи інституціоналізації державної молодіжної політики на місцевому рівні. *Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу: заочна міжвузівська наукова конференція, 30 березня 2021 р., м. Дніпро. 2021.* URL: <https://t.ly/nSC4X>.

63. Біла Д. О. Правове забезпечення молодіжної політики в умовах суспільних реформ в Україні. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти : VI Всеукраїнська за міжнародною участю науково-практичної конференції, 17 листоп. 2021 р., м. Полтава 2021. С. 133-135.* URL: https://palsg.nmu.org.ua/.ua/Sci/Publ_postgrad/Zbirnyk_ПЮ2021Final.pdf.

64. Біла Д. О. (2022). Молодіжна політика: європейський досвід для України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України, XIX регіон. наук.-практ. конф., 16 черв. 2022 р., м. Дніпро (с. 50-52).* https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

3.1. Обґрунтування концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики на основі досвіду європейських країн

Для удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, у тому числі, на місцевому рівні, знов повернемося до програмних документів та рекомендацій Ради Європи.

Звертаючись до досвіду країн-членів Європейського Союзу, Г. Разумова, Е. Сорсорян зазначають, що «європейський формат проведення подібних заходів представлений комплексною системою органічного поєднання таких форм роботи з такими методами неформальної освіти, як семінари, тренінги, навчальні сесії. Це важливо ще й тому, що підтримка прагнення України до вступу в Європейський Союз серед молоді досить висока» [1].

Рекомендації CM/Rec(2015)3 визначають, що молодіжна політика – це програмний документ, який «впроваджують органи державної влади з метою надання молодим людям можливостей і досвіду, які сприяють їхній успішній інтеграції в суспільство та дозволяють їм бути активними та відповідальними членами свого суспільства, а також агентами змін» (Рада Європи CM/Rec(2015)3) [2]. Цей програмний документ має не тільки вирішувати проблеми молоді як соціальної групи, а й розглядати їх як важливий ресурс, який може сприяти розвитку всього суспільства загалом. Метою молодіжної

політики є, зокрема, створення умов для навчання, можливостей і досвіду, які дозволяють молодим людям розвивати знання, навички та компетенції.

Тож, у другій половині ХХ ст. західноєвропейські країни зрозуміли, що молодіжна політика – це не просто «програмний документ» (як ми писали вище), і не «усталена концепція», а їм потрібно розробити спеціальну довгострокову міжнаціональну молодіжну стратегію, яка б відповідала потребам молодих громадян. Рада Європи з 1972 року стала головною європейською інституцією розвитку молодіжної політики та молодіжної роботи в Європі. Завдяки новаторській системі спільного управління країни-члени Ради Європи та молоді люди працюють разом, щоб побудувати більш справедливі, більш демократичні та безпечніші суспільства по всій Європі.

Сьогодні Рада Європи підтримує молодіжну політику, орієнтовану не просто на подолання проблем (хоча це також робиться), а на можливості. Сучасна молодіжна політика розширює можливості молодих людей і посилює їх спроможності, залучає їх до розвитку демократичних, інклюзивних і мирних спільнот, таким чином «роблячи» молодих європейців «агентами змін».

На підтвердження цієї тези наведемо цілі, які повинна мати державна молодіжна політика за концепцією Ради Європи [3]:

- цілеспрямовано інвестувати в молодь у послідовний та взаємодоповнювальний спосіб, де це можливо, через підхід, орієнтований на можливості, а не на проблеми, шляхом розроблення, серед іншого, стандартів та інструментів молодіжної політики, де це необхідно;

- залучати молодих людей як до формування молодіжної політики на стратегічному рівні, так і до виявлення їхньої думки щодо ефективності реалізації політики – на тактичному та оперативному рівнях;

- створити умови для навчання, реалізації можливостей та досвіду, які забезпечують і дозволяють молодим людям розвивати свої знання, навички та компетенції, щоб відігравати повноцінну роль як на ринку праці, так і в громадянському суспільстві;

- створити умови для збору достовірних даних як для демонстрації ефективності молодіжної політики, так і для виявлення ступеня існування «прогалин у політиці» щодо ефективного надання послуг молодим людям;
- демонструвати відданість зменшенню таких «прогалин у політиці», де вони очевидно існують [3].

Варто наголосити, що важливу роль у повноцінному функціонуванні молодіжних організацій у країнах Європейського Союзу мають міжнародні документи, зокрема, міжнародна концепція з питань політики у молодіжній галузі, у яких регулярно аналізується державна молодіжна політика як на міжнародному, так і національному рівнях. Так 14 грудні 1995 р. в ООН було ухвалено «Керівні принципи для подальшого планування і здійснення відповідних засобів, які стосуються молоді», які приносять свої результати щодо покращення діяльності урядів щодо молодіжної політики, а 20 січня 2000 р. була схвалена Лісабонська декларація з молодіжної політики [4].

У представлених документах на міжнародному рівні законодавчо закріплено основну мету державної молодіжної політики: активізація участі молоді і молодіжних організацій в громадському житті на державному та національному рівнях і у всесвітньому масштабі. Ці та інші документи характеризували місце молоді в демографічній структурі, виокремлювали різні молодіжні групи, визначали їх проблеми, прописували умови та шляхи розв'язання цих проблем. Документи визначали принципи, які складають концептуальну основу для національних програм, і дотримання яких є необхідним для вирішення конкретних визначених проблем.

Молодіжна стратегія ЄС має три основні загальні цілі (EU Cooperation In Youth Policy) [5]:

- «залучення молоді» – заохочення їх до участі у громадській, економічній, соціальній, культурній та політичній діяльності;
- «комунікація з молоддю» – підтримка зв'язків, стосунків та обміну досвідом між молодими людьми, зокрема, через мобільність;

– «розширення можливостей молоді» – розвиток уміння та готовності молодих людей брати на себе відповідальність через залучення до молодіжної роботи [5].

Згідно з основними напрямками молодіжної політики створюються відповідні інститути й формується нормативно-правове й методичне забезпечення, яке сприяє злагодженості, результативності й ефективності роботи інститутів влади на всіх рівнях. У відповідь на результативну роботу інститутів влади в суспільстві формується, власне, ідеологія, традиції і так звана «мода» на успішну, здорову молодь.

Як зазначалося вище, потужним позитивним поштовхом до розвитку всіх сфер публічноуправлінської діяльності на регіональному і локальному рівнях стала децентралізація. Втім, є й певні недоліки цього процесу. Американський фінансовий аналітик Джеймс Шуров'єскі, стверджував: «сила децентралізації полягає в тому, що, з одного боку, вона стимулює незалежність і спеціалізацію, а з іншого – не дозволяє людям координувати свої дії і вирішувати складні проблеми. Суттєвий недолік децентралізованої системи – відсутність гарантій того, що цінна інформація, отримана в одній частині системи, стане всезагальним надбанням» [6, с. 60]. При цьому автор застерігає, що «створити децентралізовану систему не так-то й просто, а ще важче її підтримувати. Крім того, децентралізація дуже легко перетворюється в дезорганізацію» [6, с. 67]. Тому результативність державної молодіжної політики в Україні значною мірою залежить від єдності та координованості дій інститутів влади всіх рівнів (державного, регіонального і місцевого) і гілок (законодавча, виконавча, судова) а також молодіжного представництва, громадянського суспільства, батьків, школи, інших стейкхолдерів.

Державна молодіжна політика України й країнах Європи при всьому національному різноманітті має загальні риси, обумовлені специфікою молоді як об'єкта політики. У «Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки» [7] визначено пріоритетні завдання молодіжної політики, розв'язання яких здійснюватиметься, зокрема,

шляхом «...консолідованої співпраці органів державної влади і органів місцевого самоврядування у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, установами і закладами та фахівцями, що працюють з молоддю, молодіжними центрами, молодіжними працівниками, ...міжнародними організаціями, представниками роботодавців, бізнес-сектору», тобто всіх учасників (стейкхолдерів) формування і реалізації молодіжної політики на всіх управлінських рівнях. Також Концепцією передбачено обов'язкову «узгодженість їх дій щодо виконання міжнародних, регіональних та місцевих молодіжних програм», та очікується, що це «забезпечить здійснення багаторівневого управління у молодіжній сфері та ефективного виконання завдань на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівні» [7].

Розглядаючи «консолідовану співпрацю», «узгодженість дій» та «координацію міжвідомчої та міжсекторальної співпраці щодо розв'язання пріоритетних завдань» [7] (яку має здійснювати Мінмолодьспорт) як шлях до успішного виконання цієї Концепції, варто звернути увагу на відсутність встановленого механізму співпраці, узгодженості та координації, який би визначав організаційно-функціональні зв'язки основних учасників процесу.

В українському законодавстві був приклад такого встановлення, хоча і доволі загального. Так, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про подальший розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності» № 63 від 21.01.1998 (втрата чинності 01.01.2005) [8] був не лише запропонований певний комплекс заходів розвитку мережі центрів соціальних служб для молоді, були також визначені компетенції і функції окремих інститутів державної виконавчої влади щодо реалізації цих заходів, зокрема [8]:

- «Міністерству у справах сім'ї та молоді продовжити роботу з подальшого розвитку мережі центрів соціальних служб для молоді;
- Міністерству фінансів під час формування проектів державних бюджетів передбачати кошти на створення і забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді;

- Міністерству у справах сім'ї та молоді, Міністерству фінансів розробити та затвердити порядок фінансування центрів соціальних служб для молоді;
- Міністерству освіти передбачити квоту на підготовку спеціалістів із соціальної роботи згідно з державним замовленням;
- Державному комітету статистики ...затверджувати починаючи з 1998 року державну статистичну звітність щодо діяльності центрів соціальних служб для молоді» [8].

Такий підхід щодо розподілу компетенцій і функцій реалізації державної молодіжної політики в одному документі був чи не першим досвідом в національній практиці інституціонального забезпечення реалізації молодіжної політики юридичного визначення меж компетенції різних інститутів щодо функціонування у сфері, яка є дотичною до них.

Є й інші приклади, хоча й не такі конкретні. Так, у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 27.04.2021 [9] доволі детально прописані «повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику» (без наведення назви профільного міністерства) і наведені загальні для всіх повноваження «центральної органів виконавчої влади, до повноважень яких належать питання формування та реалізації політики у сферах, пов'язаних з вирішенням питань молоді» [9], вони є уніфікованими, але не містять конкретних заходів.

Звернімось до європейської практики. Насамперед є визнання «молодіжної роботи» як основного інституту реалізації молодіжної політики. Так, згідно з визначенням, яке є в Резолюції про молодіжну роботу Ради Європи, молодіжна робота – «це сукупність заходів, що проводяться з молоддю та для молоді в соціальній, освітній, культурній або політичній сферах» [10]. Відповідно, за основну мету молодіжної роботи визнано надання молодим людям можливостей формувати своє майбутнє, на основі «реалізації цінностей демократії і прав людини» [10]. Тож, узагальнено

можемо сказати, що молодіжна робота є основним інструментом реалізації молодіжної політики, й базується на неформальній та інформальній освіті, проводиться поза межами формальної освіти, організовується силами молоді та спеціалістами з молодіжної роботи. Саме тому Рада Європи у партнерстві з громадськістю розробляє і впроваджує комплекс заходів щодо реформування і розвитку молодіжної сфери. Головною метою нового етапу розвитку молодіжної сфери є «необхідність збереження і розвитку основних досягнень Ради Європи в галузі молодіжної політики», тим більше, що «сталість будь-якого демократичного суспільства залежить від творчості, динамізму, соціальної відповідальності та компетентності його молоді» [10]. Ключовим надбанням цього періоду, на наш погляд, було створення нормативно-правового забезпечення для різних галузей діяльності, які так чи інакше стосуються молодіжної політики, і визначення інституцій Ради Європи, які опікуються відповідними питаннями щодо молоді.

На рис 3.1 наведено основні нормативно-правові акти Ради Європи щодо молодіжної політики та інститутів, що беруть участь в її виконанні на рівні урядів європейських країн, а також «Рекомендації» щодо питань роботи з молоддю, розроблені Радою Європи для різних комітетів.

Кожна така Рекомендація (наприклад, Рекомендація CM/Rec(2015)3 [2] або Рекомендація CM/Rec(2017)4 [11]) містить чіткі і конкретні рекомендації щодо правил, які «призначені для встановлення набору стандартів, щоб допомогти національним законодавцям, органам влади, які ухвалюють та імплементують рішення» з різних питань «та практикам у забезпеченні справедливого й ефективного їх використання» громадських санкцій і заходів [11].

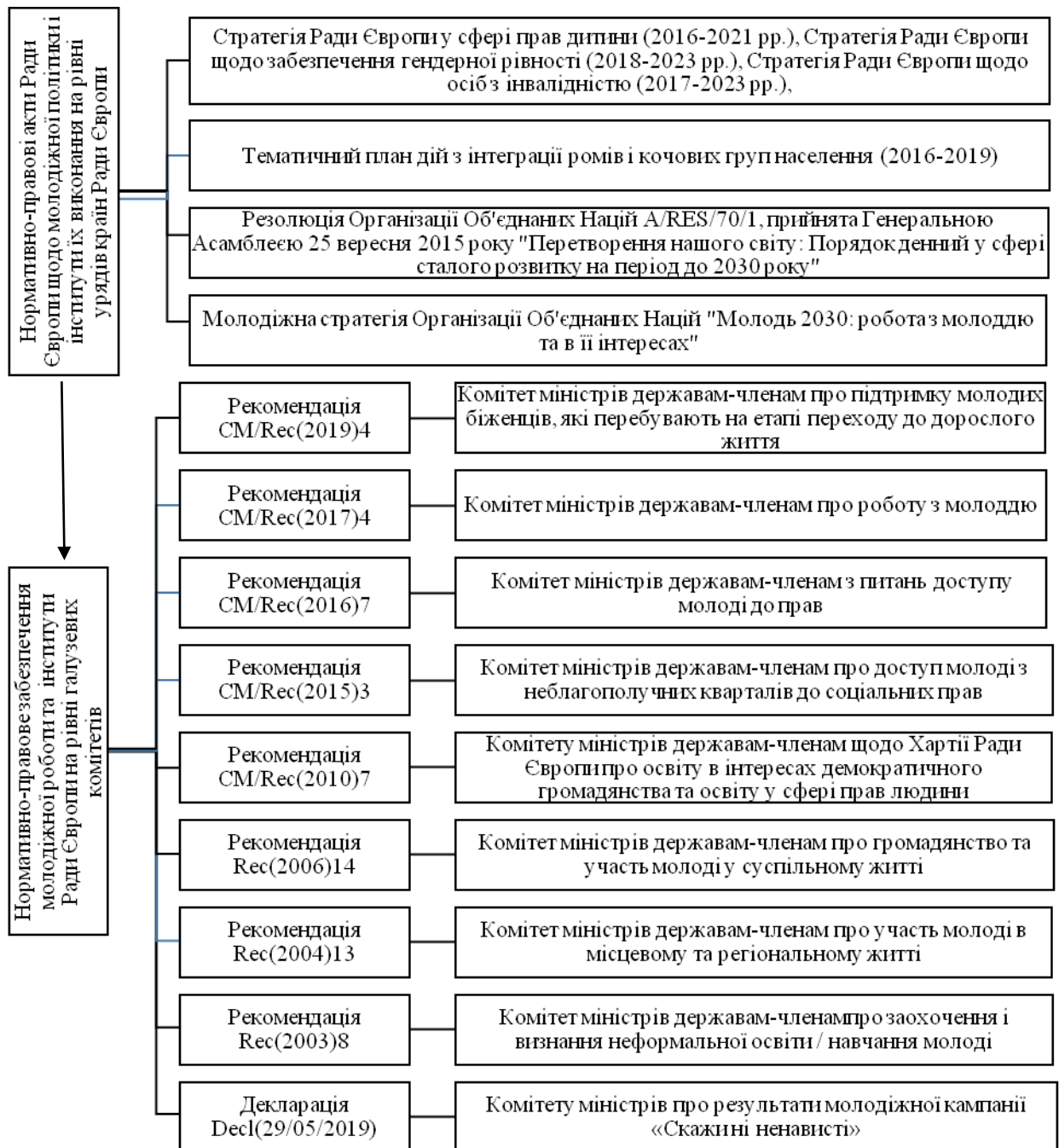

Рис. 3.1. Нормативно-правове забезпечення та інститути Ради Європи з питань розвитку і реалізації молодіжної політики [Узагальнено авторкою на підставі 2; 10; 11]

Ці рекомендації далі «спускаються» за ієрархією документів на локальний рівень – рівень органів місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що Концепція інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, зокрема, на рівні територіальної громади, передбачає наявність спеціальних інститутів та механізмів їх роботи і взаємодії, які сприяють координації, реалізації та

моніторингу заходів, спрямованих на підтримку та розвиток молоді. Оскільки молодіжна політика має свої специфічні особливості, пов'язані з потребами, інтересами та очікуваннями конкретних територіальних громад, її інституціональне забезпечення є особливо важливим для забезпечення ефективності діяльності щодо досягнення цілей політики, її результативності, а також якісного та кількісного оцінювання суспільної корисності отриманих результатів.

При цьому, формуючи загальне бачення концепції інституційного забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики на рівні громад, слід враховувати, що в демократичних країнах визначальним є розуміння того, що процес управління має бути максимально наближеним до об'єктів управління, тобто до тих, на кого безпосередньо впливають управлінські рішення. У контексті нашого дослідження, це молодь, точніше та менша її частина, яка безпосередньо залучена або залучається до управління молодіжною політикою, тобто ті, кого ми, за європейським зразком, назвали бенефіціарами. Такий підхід, власне, і стимулював європейські країни до децентралізації, де сьогодні інститути управління молодіжною сферою мають одночасно ознаки централізації і децентралізації. Загальні напрями молодіжної політики розробляються на рівні центрального уряду, у відповідності з цим розробляється нормативно-правова база, а можливості вибору алгоритмів, інструментів, проєктів її здійснення делегуються регіональним адміністраціям і органам місцевого самоврядування а також можливим партнерам – стейкхолдерам.

Зазначимо, що успішність державної молодіжної політики в Україні, особливо в умовах війни, потребує врахування ключових пріоритетів молодіжної політики, усталених традицій роботи з молоддю різних країн світу та особливостей інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики. При цьому, у фокусі має бути формування безпечного і комфортного середовища та підвищення якості життя мешканців територіальних громад, а тим більше молоді, яка є більш

мобільною, більш вимогливою до умов проживання, й менш захищеною. Тому органи місцевого самоврядування мають зосередитись на основних пріоритетах реалізації молодіжної політики:

- створення належного організаційно-функціонального забезпечення роботи органів місцевого самоврядування, у тому числі, створення підрозділів з молодіжної роботи, їх кадрове забезпечення, навчання фахівців і молодіжних працівників;

- узгодження нормативних, програмно-цільових, організаційно-розпорядчих та інших документів, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування, із аналогічними документами вищого рівня (регіонального, державного);

- підвищення ефективності інформаційної підтримки реалізації молодіжної політики через популяризацію результатів реалізації програм і заходів молодіжної політики, складання і оприлюднення звітів про роботу підрозділів органів місцевого самоврядування з молодіжної роботи а також молодіжних центрів, оприлюднення результатів досліджень, моніторингу, контролю тощо;

- належне комунікативне забезпечення щодо формування системи комунікаційних зв'язків «влада-молодь-стейкхолдери», сприяння залученню молоді до процесу розроблення, ухвалення рішень та контролю за їх виконанням;

- розвиток ідеологічно-просвітницької, консультативно-дорадчої діяльності з метою застосування програм та інструментів поширення філософії ціннісно-орієнтованої освіти, сприяння самоорганізації молодих людей, посилення патріотичного виховання, виховання моральних властивостей і навчання громадянським компетентностям опановування прав гідності, рівності, інклюзії тощо;

- покращення фінансового й матеріального забезпечення молодіжної роботи, формування бюджету молодіжної роботи щодо «м'яких» (формальні і неформальні навчальні програми, тренінги, інформаційні програми тощо) і

«твердих» проєктів (побудова і розвиток молодіжної інфраструктури, підтримка бюджетів участі, ініційованих молодими людьми тощо) тощо.

Важливою особливістю, що притаманна кожному з елементів нормативно-правової бази інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики, у тому числі, на місцевому рівні, є системність, уніфікованість і спеціалізація рекомендацій для різних суб'єктів та рівнів управління в інститутах Ради Європи, яка дозволяє попри різне функціональне спрямування залучених інститутів досягати спільних цілей.

Наразі в Україні є потреба у побудові інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики із зосередженням на створенні мережі міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії різних інститутів державної влади. Разом з тим, це передбачає велике навантаження як на всіх суб'єктів управління ходом реалізації молодіжної політики, так і на саму молодь, яка прагне змінити свій об'єктний статус в управлінні молодіжною політикою на суб'єктний.

Дійсно, міжвідомча і міжсекторальна взаємодія між різними міністерствами у контексті розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики залишається важливим фактором для здійснення координованих дій щодо досягнення очікуваних результатів у найкоротші терміни. Оскільки молодіжна політика охоплює різні аспекти життя молоді (освіта та зайнятість, здоров'я, спорт, участь у життєдіяльності суспільства тощо), органи публічного управління, органи місцевого самоврядування, інші стейкхолдери, дотичні до формування і реалізації певних аспектів молодіжної політики, мають не просто встановити взаємодію, щоб уникнути дублювання функцій, чи, навпаки, функціональних прогалів, а побудувати комунікаційну мережу взаємодії. Таким чином має бути побудована мережа усталених міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків, які стануть головною концептуальною перевагою сучасного інституційного забезпечення державної молодіжної політики.

Вважаємо, що для забезпечення успішної міжвідомчої взаємодії міністерствам як центральним органам виконавчої влади слід зосередити свою діяльність щодо реалізації молодіжної політики (у межах своїх задач і компетенцій) на таких ключових напрямках, як: координація та планування; обмін інформацією та даними; консистентність (узгодженість, цілісність); розподіл ресурсів (на рис. 3.2 детально розкрито зміст їх взаємодії за кожним з напрямів).

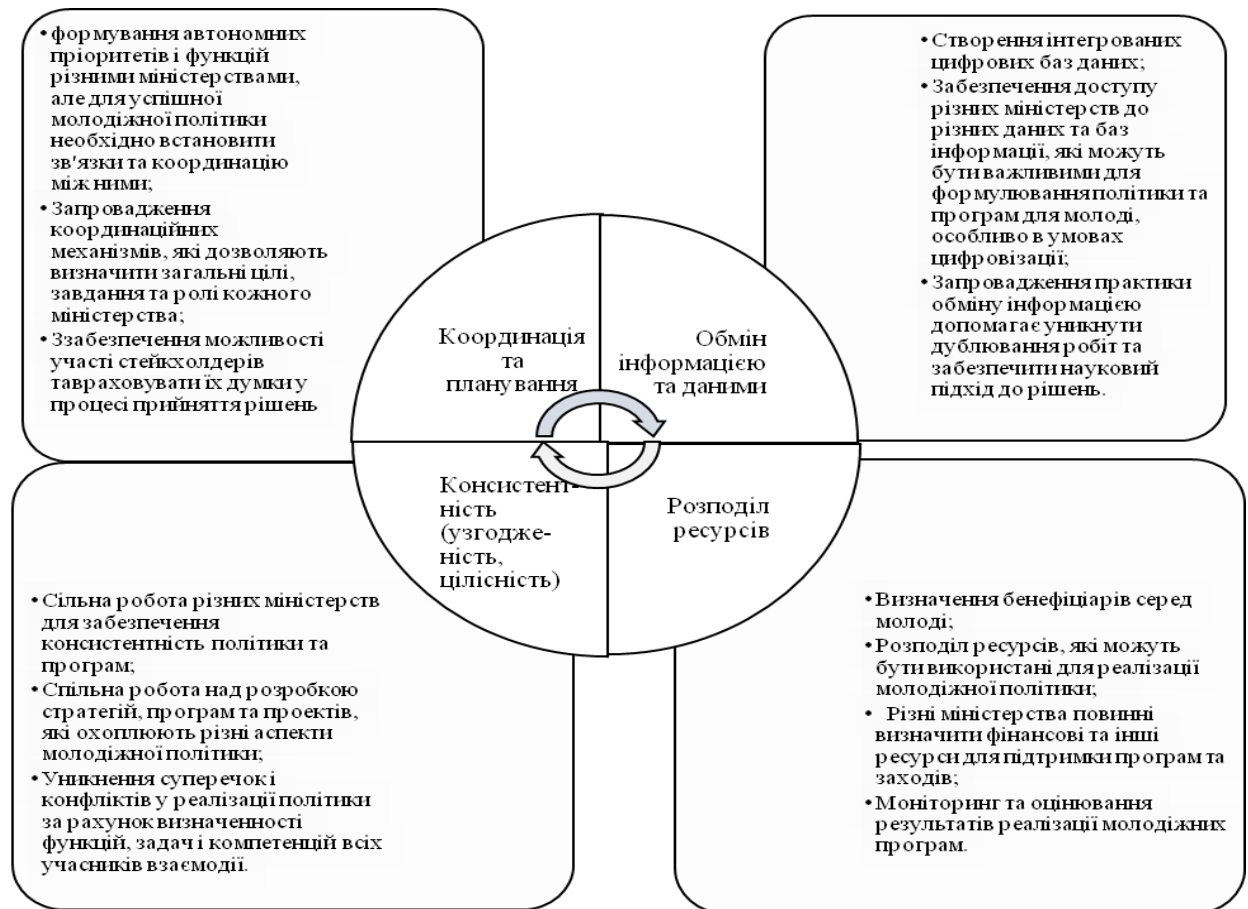

Рис. 3.2. Напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади

[Складено авторкою]

На основі досліджуваних вище пріоритетів та особливостей європейського інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики, а також урахуваючи роль, ключові напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади, нами побудовано відповідну концептуальну

модель, яка розглядає інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики як систему, презентує її основні системоутворюючі компоненти (складники) та обґрунтовує доцільність їх включення у контент (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Основні системоутворюючі компоненти концептуальної моделі
інституціонального забезпечення формування та реалізації державної
молодіжної політики**

Системоутворюючі (складники)	Обґрунтування доцільності включення
Мережа усталених міжсекторальних і міжвідомчих зв'язків	Формування усталеної комунікаційної мережі взаємодії між державними інститутами різних галузей, які є дотичними до молодіжної політики, задля уникнення дублювання функцій та функціональних прогалин
Нормативно-правове та методичне забезпечення процесів інституціоналізації	Формування системного, уніфікованого за формою нормативно-правового і методично-рекомендаційного забезпечення, яке є специфічним для різних галузей, і, водночас, дозволяє досягати спільних цілей і завдань щодо реалізації молодіжної політики
Галузеві мультикомпонентні моделі	Здійснення управлінської діяльності щодо інституціоналізації процесів формування та реалізації державної молодіжної політики на основі галузевих мультикомпонентних моделей, які містять сукупність автономних функціональних модулів, інші складові для забезпечення дієвості й результативності
Побудова взаємозв'язків з молоддю на інноваційній основі	Розроблення інноваційних підходів для залучення молоді до політичного процесу. Нові ідеї, технології, інструменти, методики та способи комунікації можуть зробити політику більш привабливою для молоді, створюючи зв'язок між їхніми потребами та політичними рішеннями
Технології підтримки взаємодії і стійких комунікацій	Просування технологій підтримки (з боку державних інститутів і органів місцевого самоврядування) співпраці між молодіжними організаціями (зокрема, молодіжними радами), державними інститутами, дотичними до молодіжної політики, громадським сектором. Такий підхід сприяє обміну досвідом, розвитку спільних ініціатив та ефективній реалізації молодіжних проєктів
Інструменти і методики забезпечення відкритості і участі	Поширення інструментів і методик щодо забезпечення активізації участі молоді у прийнятті публічноуправлінських рішень. Створення механізмів, які дозволяють молоді висловлювати свої думки, ділитися ідеями та брати участь у дебатах, може зробити політичний процес більш представницьким та відкритим
Ціннісно-орієнтована освіта та інформування молоді, формування її громадянської позиції	Підвищення рівня освіти (з акцентом на ціннісно-орієнтовану освіту і патріотичне виховання) щодо політики та формування свідомості демократичного суспільства серед молоді а також інформування молоді про різні аспекти політики, їх права та можливості допомагає створити активну та критично мислячу громадянську позицію у молоді

Продовження табл. 3.1

Моніторинг та оцінювання реальних потреб і можливостей молоді	Запровадження системи моніторингу та оцінювання реальних потреб і викликів, з якими стикаються молоді люди, дозволить підвищити ефективність реалізації національної, регіональних і місцевих стратегій та проєктів у молодіжній сфері, і буде сприяти формуванню превенцій молоді щодо розвитку своїх можливостей. Це дозволить розробити системну молодіжну політику, зорієнтувати її саме на розкриття цих можливостей, забезпечити підтримку та успішність її реалізації
Інфраструктура сприяння емпверменту, саморозвитку молоді	Створення умов (інфраструктури сприяння) для розвитку творчих, креативних, професійних навичок та лідерських якостей серед молоді. Це дозволяє молоді відчувати себе активними учасниками політичного життя та сприяє їхньому особистому й професійному зростанню

[Розроблено авторкою]

Отже, до основних системоутворюючих компонентів концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики віднесено: мережу ustalених міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків, уніфіковані і спеціалізовані правові інструменти, управлінські мультикомпонентні моделі, інноваційні підходи щодо побудови взаємозв'язків, технології взаємодії і стійких комунікацій, інструменти і методики забезпечення відкритості і участі, програми ціннісно-орієнтованої освіти, моніторинг та оцінювання реальних потреб і можливостей, інфраструктуру сприяння емпверменту, саморозвитку молоді.

Таким чином, обґрунтована нами концептуальна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації молодіжної політики носить описувальний характер і базується на правових, інтелектуальних, творчих, комунікативних, стратегічних та інших аспектах формування та реалізації державної молодіжної політики, на розумінні потреб, цінностей та інтересів молоді, а також на здатності впроваджувати інноваційні, гнучкі та адаптивні підходи для залучення молоді до суспільно-політичних процесів, що дозволить сформувати й реалізувати ефективну й результативну державну молодіжну політику та її інституціональне забезпечення.

3.2. Організаційно-функціональна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики

Розглянемо таку системоутворюючу складову інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, як «управлінські мультикомпонентні моделі», яка, на наш погляд, є ключовою, і такою, що пов'язана з іншими компонентами пропонованої нами концептуальної моделі, зокрема, на місцевому рівні.

Слід зазначити, що на місцевому рівні відповідальність за розв'язання проблем молоді покладена саме орган місцевого самоврядування. З умов налагодження конструктивного діалогу з молоддю, орган місцевого самоврядування стає місцем для так званих «спільних роздумів» і, водночас, «спільної роботи», де кожна сторона має рівні права, може обмінюватися ідеями та досвідом на основі взаєморозуміння, взаємоповаги та взаємодовіри, надаючи легітимність рішенням щодо розв'язання проблем у молодіжній сфері.

Досліджувані нами вище проблеми та особливості інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики (зокрема, загострення потреби у залученні молоді до участі у справах суспільно-політичного характеру, соціально-економічні проблеми, посилення ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності органів державного управління та органів місцевого самоврядування тощо) (див. п. 2.3) є доволі неоднозначними за змістом, за проявом, за терміном вирішення. Але їх розв'язання є дуже важливим у контексті забезпечення ефективності та результативності державної молодіжної політики.

Так, залучення молоді до участі у справах суспільно-політичного характеру, громадської активності, політичної діяльності, національно-патріотичних рухів тощо є дуже важливим в аспекті того, що саме молодь є стратегічним ресурсом і потенціалом розвитку країни. Разом із тим, з часом

збільшуються ризики, що молоді люди можуть буди задіяні «третіми силами» до деструктивної діяльності.

Розв'язання вищевказаних проблем, посилення громадянської активності молоді доцільно розглядати у площині виховання та розвитку освітніх і моральних компетентностей молоді, підвищення рівня її патріотизму. Разом із тим, вирішення цього питання полягає у довгій, клопіткій роботі, яка може тривати упродовж всього життя чи, навіть упродовж життя декількох поколінь.

На підставі результатів проведених досліджень визначимо домінантні чинники (фактори), що гальмують процеси удосконалення та розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

До таких чинників, насамперед, віднесено повномасштабну війну, яка спричинила великі втрати людей. У складі Збройних Сил України значну частку представляють молоді чоловіки віком 20-35 років, і через війну Україна їх втрачає. Точну інформацію ми знатимемо лише згодом, але за попередніми оцінками вже підтверджена велика кількість загиблих і поранених як серед військового складу, так і серед цивільного населення, зокрема дітей. Так, є інформація від Марка Міллі, очільника Об'єднаного комітету начальників штабів США. Він зазначає, що станом на кінець 2022 р. близько 40 тис. українських цивільних загинуло від початку повномасштабної війни [12]. За інформацією Офісу Генерального Прокурора України, станом «на ранок 29 листопада 2023 року, за офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 511 дітей загинули та понад 1148 отримали поранення різного ступеня тяжкості» [13].

Ще одним фактором, який гальмує процеси інституціоналізації державної молодіжної політики, є пострадянський спадок адміністративно-командної системи управління в Україні, який існує і досі практично в усіх ланках публічного управління та адміністрування. Тут нами мається на увазі, насамперед, практика централізованого керування та жорсткого контролю,

яка виникала за часів радянського періоду, і донині має певні наслідки і впливи на молодіжну політику країни. Важливо зазначити, що так звані історичні системи влади і управління можуть впливати на сучасний політичний ландшафт, але політична ситуація та керівництво все ж змінюються з часом, і нові тенденції можуть виникати попри дію цього спадку.

Наведемо декілька аргументів про те, як спадок адміністративно-командної системи може вплинути на молодіжну політику.

По-перше, адміністративно-командна система – це влада центральних органів, що приймають ключові рішення. Це може призводити до обмеження можливостей молодіжних організацій у територіальних громадах, зокрема, щодо реалізації їх громадських ініціатив та впливу на політику, оскільки рішення можуть прийматися без достатнього залучення громадськості та молоді.

По-друге, це бюрократія та корупція, з якими стикаються і молоді люди, і посадові особи. Адміністративно-командна система може сприяти збереженню бюрократичних структур, що ускладнюють процеси прийняття рішень та доступ молоді до політичного впливу. Корупційні практики та недостатня прозорість можуть призвести до того, що молодь відчуває відчуження від політичної системи та втрачає інтерес до участі в суспільно-політичних справах та публічному управлінні в цілому.

По-третє, дається взнаки тиск на політичну культуру. Система адміністративно-командного управління може впливати на формування політичної культури в країні. Молодь, яка виростала під цією системою, може мати інше розуміння ролі держави та її відношення до громадян. Це може вплинути на їхню готовність активно залучатися до політичного процесу та вимагати більшого впливу на прийняття рішень.

По-четверте, обмежений доступ до інформації. Адміністративно-командна система може призводити до обмеження доступу до незалежної інформації, що є ключовим для свідомої участі молоді в політичних

процесах. Обмежена свобода слова і преси може ускладнювати можливості молоді здобувати об'єктивну інформацію і розвивати свою політичну та громадянську свідомість.

По-п'яте, недостатня підтримка молодіжних ініціатив через традицію монополії молодіжної політики, що реалізувалась через комсомол, де ініціатива сильно «обрубувалась». Владна система може не забезпечувати необхідну підтримку та фінансування для молодіжних організацій і проектів, що може обмежувати їхню здатність впливати на політику та розвивати демократичні процеси.

Зміна політичного контексту, реформи та зусилля громадянського суспільства можуть знизити негативний вплив спадщини адміністративно-командної системи на молодіжну політику. Розвиток демократії, забезпечення прозорості та відкритості у прийнятті рішень, підтримка громадських ініціатив і забезпечення доступу до об'єктивної інформації можуть сприяти більш активній участі молоді в суспільно-політичному житті країни.

Отже, визначимо позитивні фактори, які сьогодні формують потреби молоді й мають визначати інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики. Так, позитивний вплив на розвиток інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, насамперед, забезпечують:

– реформа децентралізації в Україні, яка дозволила сформувати нові організаційно-функціональні спроможності органів місцевого самоврядування;

– прискорення євроінтеграційного процесу (у червні 2022 року Україна отримала статус країни-кандидата на членство в ЄС) і посилення впливу демократизації публічного управління і суспільства в цілому.

Визначимо негативні фактори, що впливають на розвиток інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики:

– глобальні виклики руйнівного характеру (серед них головним є російсько-українська війна, яка спричиняє екологічні, економічні й соціальні втрати і загрози, серед яких для українців найбільш актуальною є втрати населення через загибель і через міграцію). Разом із тим, слід зазначити, що саме пандемія COVID-19 і війна пришвидшили цифровізацію, у тому числі і реалізацію деяких програм молодіжної політики;

– спадок радянської доби, який є головним гальмуючим чинником серед всіх чинників. Попри реформи, вже впродовж понад 30 років він позначається на роботі органів влади, побудованій за адміністративно-командною моделлю, зокрема, на роботі з молоддю.

Отже, вплив водночас як позитивних, так і негативних факторів на інституційне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики дозволить вчасно зробити якісні зміни щодо вдосконалення останнього, і тим самим, зберегти молодь як потенціал повоєнного відновлення майбутнього розвитку України, забезпечити їй якісне, безпечне життя. При цьому, ми цілком усвідомлюємо, що ці фактори не є рівноцінними за масштабом дії та змістовним навантаженням, бо децентралізація є національним пріоритетом, хоча й відбувалась у тренді світового демократичного розвитку, а війна – глобальний виклик людській цивілізації, але за згубністю наслідків є найбільш є обтяжливим для України. Більше того, за характером впливу на молодь і молодіжну політику ці чинники є суто протилежними: розвиваючий, життєздатний – з боку децентралізації, і згубний, руйнівний – з боку війни й спадку радянської доби. Вважаємо, що саме на тлі цієї протилежності характеру і напрямів впливу проявляться сильні й слабкі сторони існуючого інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики.

Виходячи з вищезазначеного, виокремимо перший блок проблем інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, які стосуються саме слабкої громадянської активності молоді, недостатньої участі у суспільно-політичній діяльності та

національно-патріотичних рухах, які носять переважно ідеологічний, ціннісний характер, і є стратегічно орієнтованим. Вирішення проблем ідеологічного блоку дасть відчутний результат, але для цього потрібний довгий період часу, можливо, через декілька поколінь.

Разом із тим, ідеологічний блок також може містити у своєму складі середньострокові елементи, а саме проблеми, розв'язання яких не потребує такого довготривалого періоду часу. Вирішення проблем ідеологічного блоку має уповільнений прояв ефективності, але, водночас, він має вирішальне значення для становлення молодої людини як особистості (у межах одного покоління), а також для українського державотворення в цілому (у межах одного і більше поколінь).

Другий блок проблем інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики пов'язаний із загостренням соціальних та економічних проблем молоді. Доволі часто проблеми відсутності житла, якісного робочого місця, безпеки, освіти, охорони здоров'я тощо стають життєво важливими для молодих людей, які на момент виникнення політичної невизначеності або кризи в країні чи світі (на цей час – це повномасштабна війна, викликана збройною агресією РФ) не мають економічних можливостей їх вирішити, тому можуть виявитись менш конкурентоспроможними, зокрема, на ринку праці, у порівнянні із дорослими громадянами. Це – соціально-економічний блок проблем, який є тактико-спрямованим. Він може містити як середньострокові, так і короткострокові елементи, і потребує значно меншого періоду часу на вирішення (прийняття управлінських рішень). Розв'язання такого роду проблем вимагає застосування людино-орієнтованого підходу, тобто спрямованого на гармонійний розвиток молодої людини шляхом задоволення її соціальних та економічних потреб, інтересів та очікувань як індивідуального, так і колективного характеру.

Виокремлення третього блоку проблем інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики

пов'язано з посиленням ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які збільшились в умовах війни через дезорієнтацію, розгубленість, неготовність до дій тощо, і потребує, насамперед, концентрації зусиль на формуванні міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії та комунікації зі стейкхолдерами, а також з молоддю як суб'єктом і як об'єктом управління. Це – функціонально-комунікативний блок, який є оперативно-орієнтованим, і потребує коротко-, а часто, й негайно-термінового вирішення, особливо в умовах підвищення гостроти та значущості цих проблем. Діяльність з розв'язання проблем соціально-економічного блоку спирається на мережу горизонтальних і вертикальних взаємозв'язків.

Незважаючи на досить широке коло проблем у молодіжній сфері, є ситуації, що потребують швидкого прийняття типових управлінських рішень щодо їх розв'язання. Цей процес дійсно можна прискорити та зробити більш успішним за допомогою певної уніфікації. На наш погляд, це стає можливим на основі розроблення і впровадження організаційно-функціональної трьох-компонентної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

Охарактеризуємо детальніше структуру, зміст та функціональне призначення цієї моделі.

Так, пропонована організаційно-функціональна трьох-компонентна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні умовно складається з трьох основних компонентів (блоків), доцільність виокремлення яких було обґрунтовано нами вище:

– ідеологічного (ціннісно-орієнтованого) блоку, який має стратегічний характер та довгострокові очікувані результати;

– соціально-економічного (людино-орієнтованого) блоку, який за термінами реалізації й очікуваними результатами можна віднести до тактичного – середньострокового;

– функціонально-комунікаційного (інструментального або методико-технологічного) блоку, який має короткостроковий характер і відноситься до оперативної діяльності.

Для вирішення стратегічних і тактичних проблем формування і реалізації молодіжної політики в межах кожного блоку нами пропонуються автономні функціональні модулі як інструмент пришвидшення процесу реалізації рішень. Отже, кожен з окреслених блоків передбачає необхідність створення автономних функціональних модулів, так званих «шаблонів» готових рішень для розв'язання певної групи проблем, що пришвидшує процес прийняття і реалізації управлінських рішень щодо усунення проблем у молодіжній сфері, і є особливо цінним для забезпечення безпеки громадян в екстремальних умовах, умовах війни тощо.

Використання таких автономних функціональних модулів під час формування і реалізації державної молодіжної політики сприяє розробленню та успішному впровадженню стратегій, програм, проєктів та окремих заходів щодо покращення становища молоді в суспільстві. Основна мета такого модуля – забезпечити систематичний та науково обґрунтований підхід до розв'язання проблем у молодіжній сфері, сприяти їхньому належному врахуванню у політичних і соціальних рішеннях в максимально короткий термін часу.

Загалом, у контексті нашого дослідження, термін «модуль», а точніше «автономний функціональний модуль» пропонуємо розглядати як структурний компонент або фрагмент системи інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики, який може бути розроблений, визначений та використовуваний окремо або вбудований в більш широку систему (наприклад, в стандарт) для досягнення конкретних цілей. Модульний підхід в процесі створення інституціонального

забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики, на наш погляд, забезпечить спрощення процесів розроблення, впровадження та зміни системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, її адаптації до нових умов, надання їй більшої гнучкості, або виправлення недоліків.

Взагалі, такий автономний функціональний модуль пропонуємо розглядати як комплекс задач, який має автономне керування. Разом із тим, використання автономних функціональних модулів у публічному управлінні має свою специфіку, яка витікає з їх незалежності один від одного й універсальності застосування. Отже, модулі мають бути автономними, тобто припускають самостійне використання (хоча може використовуватись і сукупність модулів, на кшталт комп'ютерним файлам чи книгам у бібліотеці), і функціональними, тобто виконувати певну функцію, або декілька функцій. Ми визначили декілька особливостей модульного підходу для інституціоналізації державної молодіжної політики, які визначаються їх функціями і побудовою (рис. 3.3).

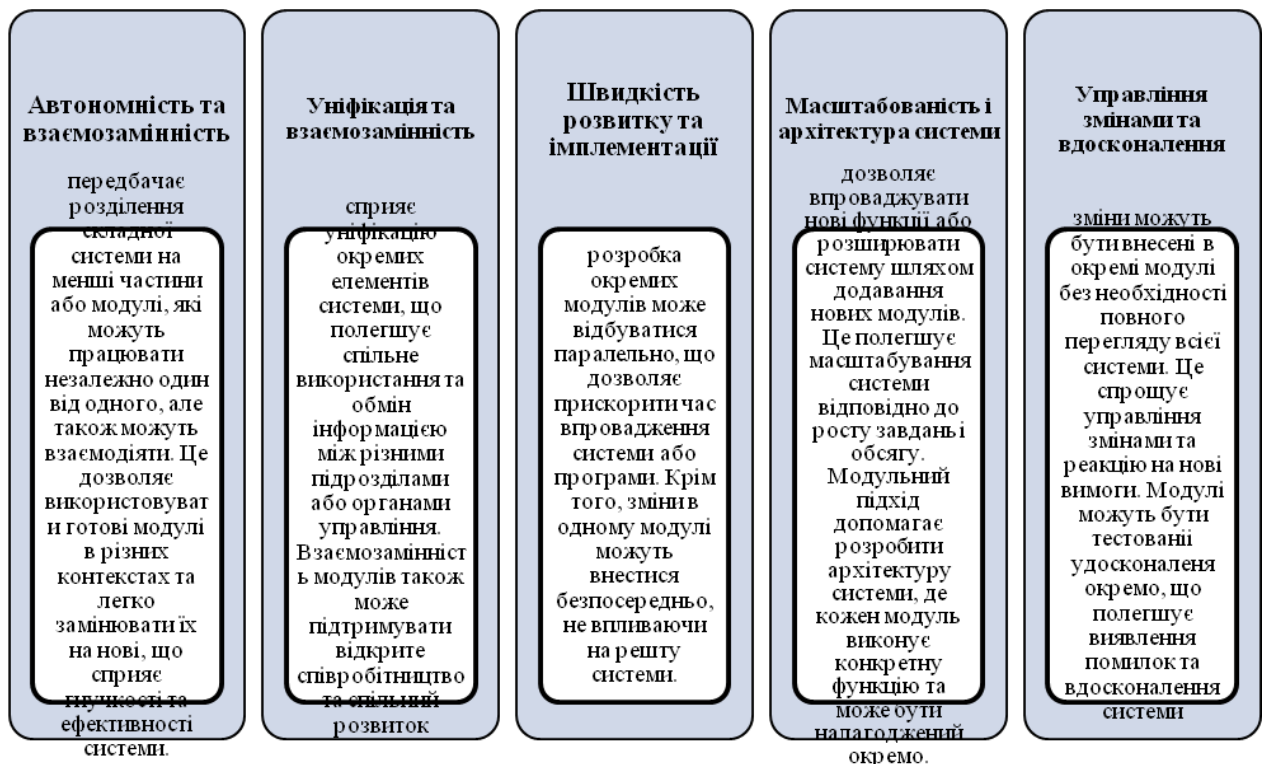

Рис. 3.3. Особливості модульного підходу до інституціоналізації державної молодіжної політики
[Розроблено авторкою]

Також зазначимо, що не варто ототожнювати поняття «стандарт» і «модуль», використання яких в системі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики має різне спрямування та функціональне призначення

Для порівняння цих понять визначимо деякі їх спільні риси:

- системність (обидва поняття використовуються для створення більш системного та структурованого підходу до побудови системи інституціонального забезпечення);

- нормативність (як стандарти, так і модулі можуть бути регламентовані відповідними нормативними актами, політичними директивами або рекомендаціями. Це допомагає створити загальний рамковий вказівник для діяльності у сфері молодіжної політики);

- гнучкість (як стандарти, так і модулі можуть бути адаптовані до конкретних потреб та викликів. Стандарти можуть бути призначені для відповіді на різноманітні потреби молоді, модулі можуть комбінуватися для створення належних програм з урахуванням конкретних обставин);

- можливість здійснення моніторингу та оцінювання (як стандарти, так і модулі сприяють створенню системи моніторингу та оцінювання ефективності молодіжних програм. Стандарти визначають параметри, за якими можна оцінювати якість та результативність, а модулі дозволяють зібрати інформацію щодо конкретних аспектів програми і таким чином визначити її ефективність).

Отже, поняття «стандарт» і «модуль» відіграють різні ролі і мають різне призначення. Так, стандарти в молодіжній політиці визначають певні якісні та кількісні показники, що вважаються прийнятними та бажаними в реалізації молодіжних програм та заходів. Стандарти можуть стосуватися як якісної оцінки послуг, що надаються молоді, так і кількісних параметрів, таких як кількість учасників, рівень фінансування, доступність для різних соціальних груп, певні вимоги до молодіжних просторів, наприклад,

молодіжних центрів тощо. Стандарти допомагають забезпечити однакову якість та ефективність молодіжних програм у різних регіонах чи країнах.

Натомість, модуль вказує на конкретний фрагмент, блок або елемент програми або заходу, який може бути використаний окремо чи в поєднанні з іншими модулями для створення комплексної молодіжної стратегії. Модульний підхід дозволяє адаптувати молодіжні програми до різних потреб та контекстів, використовуючи готові блоки, які можуть бути взаємозамінні або комбіновані залежно від конкретної ситуації.

Тобто, якщо стандарт – це нормативно встановлені правила, вимоги, характеристики певного об'єкту, продукту, процесу тощо, то модуль – це структурний компонент (складова або фрагмент) певного об'єкту, продукту, процесу тощо.

Для певної змістовної і функціональної завершеності модуля, а також підвищення його значущості для інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, пропонуємо розглядати кожен автономний функціональний модуль як фрагмент системи. Якщо припустити, що система інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики складається із сукупності автономних функціональних модулів, то можна виокремити ці модулі за наступними ознаками (цільовим призначенням):

- нормативно-правове і методичне забезпечення загальнодержавного, регіонального, місцевого рівня (передбачає створення відповідного нормативного забезпечення і, власне, у більшості територіальних громад це вже зроблено);

- локація (територіальна громада або територія, де реалізуються управлінські рішення);

- інститут, що здійснює реалізацію окремих напрямів молодіжної політики (структурний підрозділ державного органу чи органу місцевого самоврядування, інститут громадянського суспільства, комунальне підприємство, на кшталт молодіжного центру тощо), який ми визначили як

резидента реалізації, якого, обирає/призначає суб'єкт управління, що приймає рішення;

- продукт / продукти молодіжної політики (технологія / інструмент / послуга, за допомогою якої розв'язується проблема, зокрема, це можуть бути програми, проекти, дослідження, навчання, консультування тощо);
- цільова аудиторія (молодь, бенефіціари, кінцеві споживачі продукту молодіжної політики), їх кількість та категорії;
- ресурси (матеріальні, технічні, фінансові, трудові, інтелектуальні тощо, які потрібні для розв'язання проблем);
- логістика (транспортне забезпечення);
- комунікація (види та таймінг взаємодії та отримання зворотного зв'язку тощо);
- освіта, інформування та популяризація (поширення знань та інформації, навчання, способи просування подій, оповіщення тощо);
- звітність, моніторинг, визначення результативності.

Основні завдання автономного функціонального модуля у контексті інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики, узагальнені нами в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Основні завдання автономного функціонального модуля
щодо інституціоналізації державної молодіжної політики**

Основні завдання модуля	Зміст
Аналіз інформації щодо проблеми, яка вирішується	Збір, аналіз та інтерпретація відомостей про проблему, молодь, їхні потреби, інтереси, очікування, можливості та виклики
Стратегічне планування	Розроблення стратегій розвитку молодіжної сфери, яке включає визначення і обґрунтування стратегічних та операційних цілей та завдань, а також показників успішності реалізації стратегії, а також результативності молодіжної політики у цілому або за її окремими напрямками
Розроблення програм і проектів	Застосування спеціального інструментарію для розроблення програм та проектів, спрямованих на розв'язання конкретних проблем молоді: реалізацію освітніх, соціальних або культурних ініціатив, а також участі чи зайнятості. Це підвищує якість розроблених програм та проектів та результативність реалізації молодіжної політики у цілому

Продовження табл. 3.2

Основні завдання модуля	Зміст
Моніторинг та оцінювання	Розроблення системи моніторингу та оцінювання результатів, відстеження ефективності реалізованих заходів, це допомагає виявити відхилення фактичних показників від планованих, вчасно передбачити ризики та реагувати на виклики, і за необхідності – вносити зміни під час реалізації стратегій, програм, проєктів
Залучення стейкхолдерів	Сприяння залученню молоді та її представників з громадських організацій, експертів, бізнесу тощо до участі у суспільно-політичному житті, прийнятті публічно-управлінських рішень, забезпечення врахування їхньої думки і досвіду у процесі розроблення та реалізації державної молодіжної політики
Налагодження системи комунікацій та обміну інформацією	Передбачає побудову мережі комунікаційних зв'язків, у тому числі, міжсекторальних і міжвідомчих, та включає інструменти для ефективної комунікації з молоддю та іншими зацікавленими сторонами. Це допомагає розповсюджувати інформацію про політику, програми та можливості для молоді

[Розроблено авторкою]

Вирішення цих та інших завдань буде сприяти кращому розумінню суспільного контексту життєдіяльності молоді та основних тенденцій реалізації молодіжної політики. Взагалі, автономний функціональний модуль інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики має сприяти запровадженню науково обґрунтованого підходу до систематичної роботи з молоддю, сприяти виробленню та своєчасному виконанню раціональних управлінських рішень, забезпечувати сталий розвиток молодіжної сфери на основі реалізації стратегій, програм та проєктів, а також забезпечувати ефективне спілкування між усіма учасниками процесу реалізації молодіжної політики.

Маємо виокремити декілька аспектів застосування автономних функціональних модулів в екстремальних ситуаціях, зокрема, таких як війна (чи інших викликів: пандемія, техногенна чи природня катастрофа, конфлікт тощо).

У цьому контексті забезпечення успішного публічного управління реалізацією молодіжної політики залишається критично важливим для суспільства, втім його особливості і акценти можуть змінюватися залежно від

потреб та викликів цих умов. Окрім того, суттєво змінюється характер роботи: треба швидко (оперативно) приймати управлінські рішення, і так же швидко їх впроваджувати. Тут важливо враховувати ризики, особливі обставини і незвичайні вимоги, які виникають в умовах війни.

Умови війни можуть призвести до порушення прав молоді, небезпеки їхнього здоров'я та життя. Тому відповідний автономний функціональний модуль доцільно зосередити на розробленні стратегій забезпечення безпеки молоді, включаючи евакуацію, надання гуманітарної допомоги, психологічній підтримці ментального здоров'я молоді тощо. Навіть в умовах дії правового режиму воєнного стану важливо надавати можливості отримання освіти, підвищення кваліфікації та взагалі – створювати умови для розвитку молоді. Тому модуль має бути налаштованим на сприяння створенню освітніх програм та навчально-методичного забезпечення для дистанційного (онлайн) навчання, підготовки до професійного майбутнього після війни, забезпечення вільного та зручного (зокрема, онлайн) доступу до навчальних ресурсів.

Підкреслимо ще раз, що війна може залишити серйозний вплив на психічне (ментальне) здоров'я молоді. Модуль може включати програми психосоціальної підтримки, консультування та терапії для молоді, яка стикнулася з травматичними та іншими негативними подіями. З тим, після закінчення війни молодь може відігравати важливу роль у процесі відновлення та ревіталізації нашої країни. Робота з таким автономним функціональним модулем буде сприяти залученню молоді до різних аспектів відновлення і побудови стабільного суспільства. Але навіть і впродовж війни молодь може і має залучатись до громадських робіт щодо безпеки, надання допомоги тощо. Молодь з числа внутрішньо переміщених осіб має бути залученою в життєдіяльність територіальної громади, для цього орган місцевого самоврядування має розробити відповідні програми й інструменти.

В умовах війни може відбуватися зміна молодіжної культури та ідентичності. Модуль може включати заходи на збереження культурних цінностей та підтримку позитивних аспектів молодіжного розвитку,

програми з мовної підготовки, програми з патріотичного виховання. Навіть у таких непростих умовах важливо забезпечити участь молоді у процесах прийняття рішень, які стосуються їхнього майбутнього. Модуль може включати механізми залучення молоді до конструктивного діалогу з урядовими органами та іншими стейкхолдерами.

Для вдосконалення системи інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики на основі пропонованого нами модульного підходу необхідно проаналізувати вихідний стан системи (а саме, сильні та слабкі сторони наявного інституціонального забезпечення), і з урахуванням результатів проведеного аналізу визначити потребу у розробленні базового набору автономних функціональних модулів з можливістю їх включення до певних груп. Пропонуємо такий орієнтовний (типовий) склад груп автономних функціональних модулів (рис. 3.4).

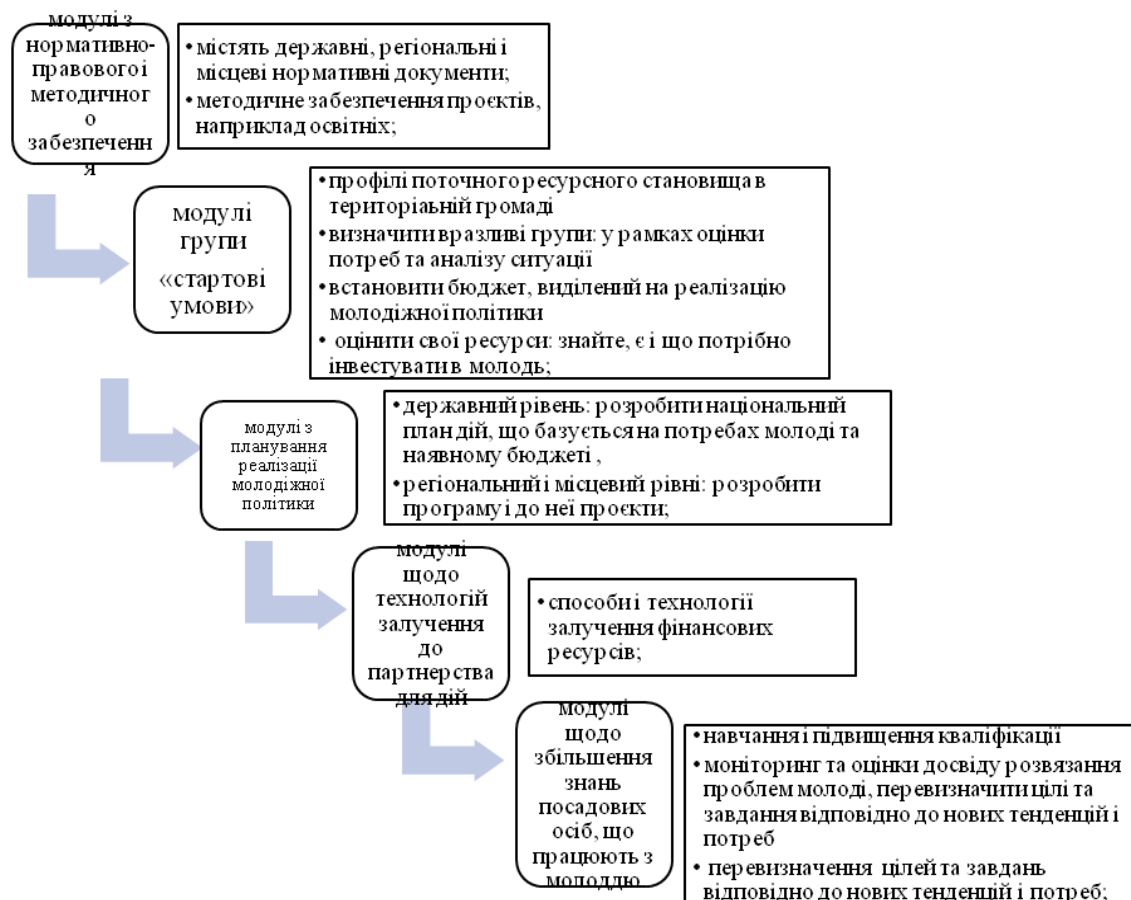

Рис. 3.4. Типовий склад груп автономних функціональних модулів

[Узагальнено авторкою з урахуванням 14]

Обґрунтуємо нашу позицію стосовно пропонованого вище типового складу груп автономних функціональних модулів (див. рис. 3.4). Для цього охарактеризуємо орієнтовний зміст груп модулів, підготовка яких (за нашим припущенням) підвищить якісний рівень інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, зокрема, у проекції на місцевий рівень.

Так, група модулів нормативно-правового і методичного забезпечення формування та реалізації молодіжної політики має містити нормативно-правові та організаційно-розпорядчі документи (центрального, регіонального, місцевого рівнів) не лише стосовно молодіжної політики, а й ті, що загалом стосуються розвитку територіальної громади. Також до цього модулю доцільно включити документи та методичні рекомендації щодо формування та реалізації стратегій, програм, проєктів, які стосуються не тільки молодіжної сфери, а й, наприклад, сфери освіти, фізичної культури та спорту, охорони здоров'я тощо.

Наступна група модулів, яка має назву «стартові умови», переважно стосується ресурсного забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, тому в її складі мають бути визначені профілі поточного ресурсного становища в територіальній громаді. Оскільки молодіжна політика в територіальній громаді (як і в країні загалом) має бути спрямована на забезпечення повної реалізації молодими людьми всіх своїх прав та основних свобод, а також на задоволення потреб, інтересів та очікувань, планування ресурсів має бути комплексним, та проводитися на системній основі – з урахуванням потреб вразливих груп молодих людей, а також соціально-економічної ситуації в цілому.

З метою отримання цілісної картини про ситуацію, що складається під час реалізації молодіжної політики, важливо розпочати діалог з молоддю щодо питань, які впливають на її життя, починаючи з моменту розроблення молодіжної політики і до її впровадження. Значну роль в цьому процесі відіграє моніторинг та оцінювання результатів реалізації політики.

Проводячи аналіз потреб, важливо проводити розмежування за віком, статтю, сільською/міською місцевістю, рівнем освіти та сімейним доходом, щоб виявити найбільш уразливі групи та, відповідно, встановити пріоритети. Щоб мати уявлення про це, потрібно отримати відповідь на питання, які саме групи молоді живуть у вразливих ситуаціях, спричинених поточними обставинами, політичними умовами або тривалою історією соціального відторгнення та дискримінації.

Слід зазначити, що автономний функціональний модуль, який містить профіль ресурсів, що забезпечують функціонування та розвиток молодіжної сфери, стосується як наявних ресурсів, так і тих, що потрібно залучити (інвестувати) у молодіжну сферу. До таких ресурсів, насамперед, віднесено матеріальні, технічні, фінансові, трудові, інтелектуальні, правові та інші ресурси, які, зокрема, можуть виступати у вигляді програмно-цільових документів (наприклад, цільових програм), інформаційно-комунікаційних та інших мереж, досвіду, практик, організаційно-правових рамок діяльності, та, безпосередньо, коштів (уряду, органів публічного управління, неурядових організацій, молодіжних організацій, приватних ініціатив тощо).

Формування ресурсного профілю також передбачає вивчення менш відчутних елементів, таких як фактори, які перешкоджають доступу до послуг, наприклад недостатня або викривлена інформація, недоступність і довіра між молоддю та постачальниками послуг. Перш за все, ресурси визначаються бюджетними асигнуваннями. Необхідно порівняти реальні потреби молоді з наявними ресурсами та переконатися, що витрати на політику враховані в місцевому та державному бюджетах. При розробленні цієї групи модулів встановлюємо бюджет, виділений на реалізацію молодіжної політики: незважаючи на те, що молодіжна політика є міжгалузеву сферою розвитку, яка потребує дій кількох департаментів, міністерств і відомств, важливо, щоб створене «головне агентство» мало спеціальний бюджет на реалізацію молодіжної політики, який може розподіляється відповідальними акторами. Невиконання цієї ролі може

призвести до втрати мотивації з боку всіх учасників, у тому числі молодіжних груп, залучених до розроблення візії молодіжної політики.

Для забезпечення успішності функціонування такої модульної системи потрібно постійно моніторити всі успіхи та невдачі. Визначення відхилень, своєчасне виявлення прояву ризикових факторів тощо – це дуже важливі знання, і в інших галузях знань, зокрема, у менеджменті та, безпосередньо, в управлінні проєктами, вони мають назву «архівація результатів». Тобто, необхідно ретельно відстежувати – які роботи або кращі практики слід задокументувати, які заходи були прийняті з метою протидії ризиковим факторам або зменшення їх негативного впливу тощо, і в результаті доцільно створити так зване «сховище передових практик» (тобто, способів виконання речей, які виявилися ефективними в одній ситуації та можуть бути застосовані в іншій). Зарубіжний досвід свідчить, що багато урядів розробили успішну молодіжну політику та реалізують різноманітні проєкти розвитку молоді. Ці дослідження та досвід реалізації мають бути доступними для всіх органів влади. Обмін досвідом може виходити за рамки уряду, і може також включати громадянське суспільство та молодіжні організації.

Дуже важливим є обґрунтування чіткого бачення (візії) реалізації молодіжної політики, яке потрібно для подальшого розроблення національного плану дій, що базується на потребах молоді та наявному бюджеті. Таке бачення має бути відоме та зрозуміле всім – як на національному, так і на місцевому рівні, це створює необхідну політичну та суспільну прихильність. Під час формування відповідних молодіжних політик, стратегій, програм та проєктів на місцевому рівні потрібно орієнтуватися на документи вищого (регіонального та національного рівнів (стратегічні та операційні цілі нижчого рівня завжди мають кореспондуватися із цілями вищого за ієрархією рівня), і мають спрямуватися на потреби молоді конкретно в цій місцевості.

Слід зазначити, що встановлення та підтримка у належному стані каналів зв'язку з молоддю покращує взаємодію з бенефіціарами та тими, хто

реалізує політику. Ці канали сприяють поширенню інформації, популяризації молодіжних рухів, патріотичному вихованню молоді, а також розумінню урядом ситуації у молодіжній сфері в цілому. Політична відданість також необхідна для успішного прийняття та впровадження національної молодіжної політики, інформування громадян про нові програми та чинне законодавство, які впливають на добробут та залучення молоді до суспільно-політичного життя.

Дуже важливим етапом є посилення інституційної інфраструктури, яка сприятиме більш ефективній реалізації молодіжної політики. Розвиток молоді передбачає міжгалузевий підхід. Провідний інститут з реалізації молодіжної політики може бути міністерством або департаментом у міністерстві, але зазвичай це – профільний департамент органу місцевого самоврядування, забезпечує узгодженість між реалізованими політиками та програмами та забезпечує координацію між департаментами та міністерствами; наприклад, для деяких програм може знадобитися співпраця з міністерствами юстиції, освіти та праці.

Розглянемо групу модулів щодо технологій залучення до партнерства для дій. Хоча більшість політик, орієнтованих на молодь, проводяться урядами, їх розробка, реалізація та методи оцінювання залежать від інших зацікавлених сторін, головним чином, самої молоді, громадянського суспільства, приватного сектора, батьків, а іноді – і від партнерів, міжнародних донорів, міжнародної спільноти тощо. Співпраця, інституційна підтримка та партнерство сприяють залученню більших інвестицій у молодь. Партнерство має керуватися метою просування самої молоді як цінного стратегічного ресурсу та активного партнера.

І зрештою, остання група модулів – це модулі, спрямовані на отримання знань та розвиток компетентностей як посадових осіб, що працюють з молоддю, зокрема, шляхом підвищення їх кваліфікації, так і самої молоді. Створення такого модулю дозволить регламентувати розроблення та запровадження кращих навчальних програм, актуалізувати

цілі та завдання молодіжної політики відповідно до нових тенденцій і потреб у житті та освіті молодих людей, а також відповідно до досягнень і недоліків існуючих програм. Обов'язковим елементом цього автономного функціонального модулю є формування системи моніторингу та оцінювання як рівня знань посадовців, так і якості самих навчальних програм та їх методичного забезпечення (у цьому контексті ми розуміємо під моніторингом регулярне відстеження фактичної інформації про хід реалізації програми та її очікувані результати, тоді як оцінювання – це набір заходів, призначених для визначення ефекту або цінності програми). У свою чергу, молодь, як основний бенефіціар, також отримує користь від реалізації програм підвищення кваліфікації. Конкретні питання, пов'язані з потребами та прагненнями молоді мають бути включені до переписів населення або національних опитувань. Крім того, якісні показники сприйняття, ставлення та прагнень можна розробити за допомогою опитувань і досліджень.

Також важливою є участь в інклюзивному процесі. Рекомендуємо залучати та розширювати можливості всіх зацікавлених сторін із самого початку розроблення, реалізації та оцінюванні результатів молодіжної політики. Участь молоді, неурядових організацій, усіх відповідних урядових відомств і рівнів, а також установ, у тому числі міжнародних, може сприяти успіху політики. Зазначене також сприяє формуванню ефективної та результативної молодіжної політики, яка найкраще відповідає потребам і можливостям молоді як окремої групи населення, а також сприяє підтримці та розумінню цілей політики, які необхідні для її реалізації [14].

Слід зазначити, що формування та реалізація державної молодіжної політики на основі пропонованого нами модульного підходу до створення та вдосконалення її інституціонального забезпечення, дозволить підвищити результативність та якість публічного управління у молодіжній сфері. Зрозуміло, що в умовах війни публічне управління має враховувати особливості правового режиму воєнного стану, а також потенційно-можливі конфліктні ситуації у сфері реалізації молодіжної політики, та приділяти

пріоритетну увагу захисту та добробуту молоді, її навчанню, психологічній підтримці та важливості ролі молоді в процесі відновлення після війни. Це підкреслює важливість модульного підходу у публічному управлінні, який сприяє більш ефективному, гнучкому, ефективному використанню ресурсів та розвитку молоді у складних умовах.

На підставі вищевикладеного запропоновано організаційно-функціональну трьох-компонентну модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, яка умовно складається з трьох основних компонентів (ідеологічного (ціннісно-орієнтованого) блоку, який має стратегічний характер та довгострокові очікувані результати; соціально-економічного (людино-орієнтованого) блоку, який за термінами реалізації й очікуваними результатами можна віднести до тактичного – середньострокового; функціонально-комунікативного (інструментального або методико-технологічного) блоку, який має короткостроковий характер і відноситься до оперативної діяльності), кожен з яких передбачає створення автономних функціональних модулів, які пришвидшують процес прийняття і реалізації управлінських рішень щодо молодіжної сфери, що є особливо цінним для забезпечення безпеки громадян в екстремальних умовах, умовах війни тощо. Ключовим елементом моделі є формальні і неформальні інститути макро- і мікро- рівнів, які є суб'єктами формування і реалізації молодіжної політики. Це – формальні інститути центрального рівня (макрорівень) (Мінмолодьспорту та інші профільні міністерства, а також служба зайнятості, Державні міграційна служба тощо); місцевого рівня (органи місцевого самоврядування, комунальні заклади, підприємства і установи, громадські організації і об'єднання, представники бізнесу тощо); мікрорівня або індивідуального рівня, (громадяни, у тому числі і молодь, кадровий потенціал державної служби тощо). Також інститути, які не є формальними установами, але вони формують норми, правила, звичаї (інститут законодавства, інститут сім'ї тощо) (рис. 3.5).

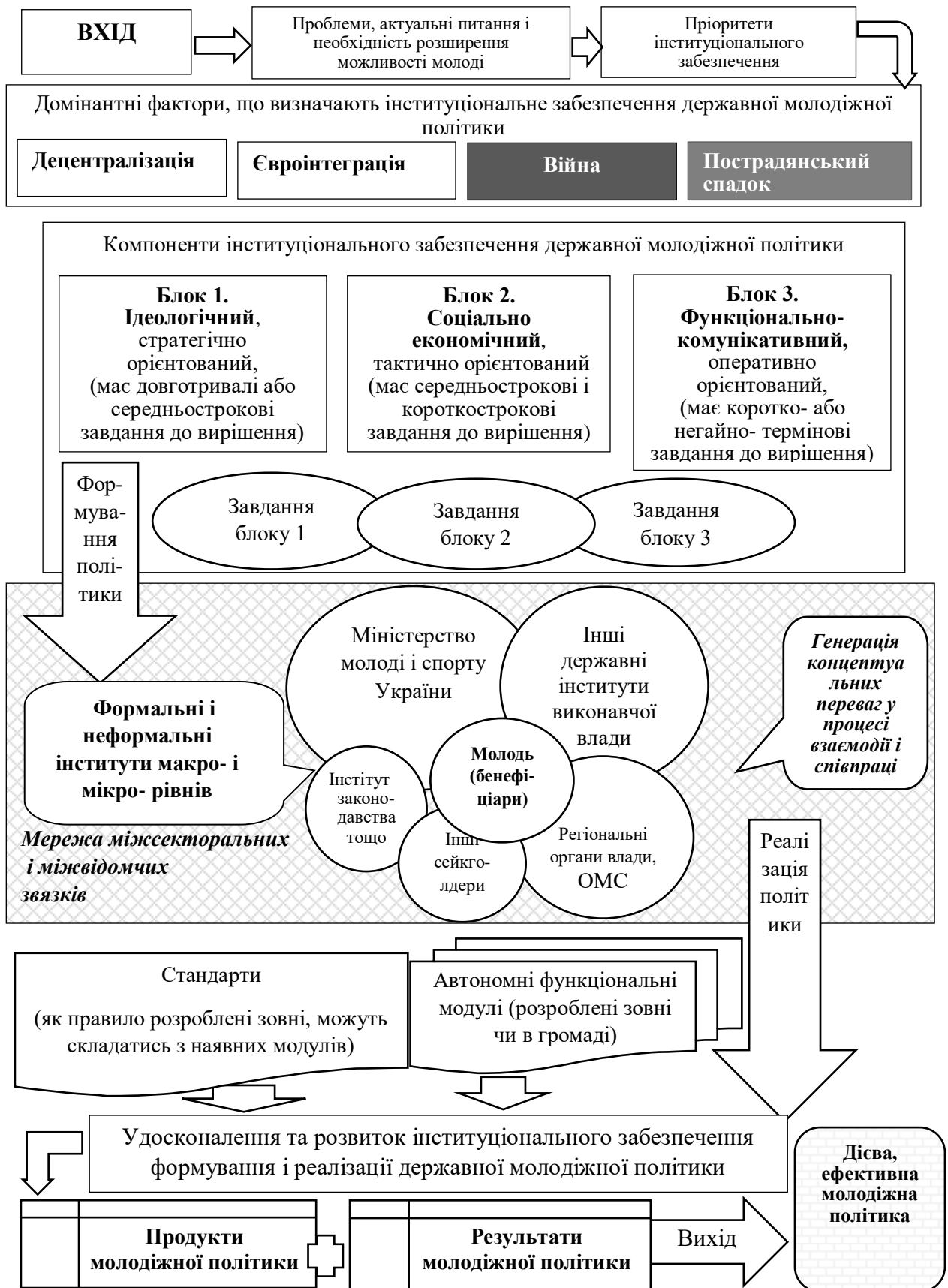

Рис. 3.5. Організаційно-функціональна трьох-компонентна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики
[Розроблено авторкою]

Пришвидшення відбувається за рахунок застосування уніфікованих інструментів, з яких складаються автономні функціональні модулі. Накопичення, зміцнення і раціональне використання соціального молодіжного потенціалу є одним із ключових завдань державної молодіжної політики. Процес використання молодіжного потенціалу здійснюється в ході суспільного відтворення, життєдіяльності соціуму, а його результативність є свідченням ефективної (або неефективної) роботи інститутів, що реалізують державну молодіжну політику, суспільства в цілому і молоді зокрема.

Процес використання молодіжного потенціалу визначається напрямами, способами й інструментами реалізації потенціалу молодого покоління, залучення його у суспільний життєвий кругообіг, що охоплює всі сфери життя (виробничу у культурну, соціальну, політичну тощо) й сприяє особистісному зростанню індивідуума – молодій людині.

Поза увагою поки що залишається визнання потреби системної і масової роботи з молоддю, залучення молоді в публічну діяльність, створення не точкових інститутів, як це наразі практикується в регіонах і територіальних громадах, а створення мережі взаємопов'язаних і скоординованих інститутів, які будуть основою загальної системи публічного управління з питань молодіжної політики в територіальних громадах, регіонах, державі. І вся ця мережа має бути часткою загальної системи інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших установ, центрів, відомств.

Відповідно, органи місцевого самоврядування для вирішення проблем молоді й надання молодим людям можливостей для розвитку мають генерувати місцеві ініціативи розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики.

3.3. Підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив

Як нами зазначалося у попередніх підрозділах, важлива роль у формуванні та реалізації молодіжної політики на місцевому рівні відводиться місцевому самоврядуванню. Саме органи місцевого самоврядування за власною ініціативою уповноважені здійснювати заходи з реалізації державної молодіжної політики з метою сприяння розвитку молоді у територіальних громадах.

Розглянемо місцеві ініціативи щодо формування та реалізації молодіжної політики на прикладі міста Дніпра.

На основі досвіду власної професійної діяльності у молодіжній сфері нами визначено три ключові напрями молодіжної політики в місті Дніпрі:

- активізація участі молоді в суспільному житті територіальної громади міста;
- створення умов для патріотичного виховання і ціннісно-орієнтованої освіти молоді поза освітніми закладами;
- побудова мережі міжрегіональної і міжсекторальної взаємодії і комунікацій.

Питання активізації участі молоді в суспільному житті громади є надзвичайно актуальними як для міста, так і країни в цілому. Участь молоді в житті суспільства, управлінні державою та її територіями в країнах ЄС і в Україні постійно зростає. Так, у Європейській хартії підкреслено, що саме участь молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях має важливе значення для формування здорового, демократичного суспільства [15].

Нещодавно (на момент перегляду Хартії – у 2015 р.) в європейських країнах спостерігалось певне «зниження участі молодих людей у традиційних політичних процесах», втім відродження інтересу молоді до

політики з'явиться, якщо «державна політика – будь то на національному, регіональному або місцевому рівні – буде відображати реалії молодих людей». [15, с. 37.]. В Україну такі «негаразди» (як, власне, і позитивні практики) розвинених країн просякають дещо пізніше, але вони зрештою таки приходять, а через нехтування своєчасним аналізом світових трендів, ми виявляємося неготовими до нових викликів. До того ж, україно-російська війна подіяла неоднозначно на молодих людей. Як зазначалося вище, війна суттєво збільшила ступінь активності у суспільному житті однієї групи молодих українців, водночас, вона змусила до еміграції інші групи молоді.

Сьогодні для залучення молоді до участі у процесах реформування держави, а також до публічноуправлінській діяльності в молодіжній сфері, застосовуються такі основні інструменти [16, с. 67]:

- «формування та реалізація молодіжних стратегій, програм, проєктів, визначення актуальних питань та тематики молодіжних заходів;
- забезпечення можливостей для більш широкого залучення активних молодих людей до участі у так званих «реформаторських командах» у різних сферах діяльності, у тому числі, у публічноуправлінській;
- створення системи морального й матеріального стимулювання молодих людей за їх досягнення у сфері просування ідеології реформ і здійснення відповідних заходів;
- залучення молодих людей і представників молодіжних громадських організацій до консультативно-роз'яснювальної діяльності в молодіжній та інших сферах, наприклад, освітній, спортивній» тощо [16, с. 67].

Сьогодні вплив молодого покоління на політичні процеси вже став очевидним, і є одним із пріоритетів державної молодіжної політики України. Однак, кроки, які робить влада, пропонуючи молоді різноманітні можливості для участі в житті громади і країни, не будуть успішними, якщо молодь не вмотивована у посиленні власної ролі в громаді, не бажає сприяти її відновленню, розвитку і самореалізації. Основною метою всіх рівнів влади, на які покладена відповідальність за молодіжну політику, є створити умови

для того, щоб молодь була готовою брати участь у змінах, тобто стала так званим «агентом змін». Цей процес починається зі спілкування влади з молоддю, а потім переходить до освіти, фінансового забезпечення проєктів та ініціатив молоді та їх підтримки на тривалий термін. У ході діалогу «влада-молодь» щодо визначення механізмів і інструментів реалізації молодіжної політики, регіональні та місцеві органи публічного управління повинні узгоджувати пріоритети, які відповідають побажанням та потребам молоді, і які потенційно будуть розкривати нові можливості перед молодими людьми.

Окрім цього, саме органи публічного управління відіграють ключову роль у забезпеченні успішності молодіжної політики. І головним інструментом, який мають застосовувати органи влади для її реалізації, є проєкти. Розроблення проєктів розвитку молодіжної сфери має починатися після ідентифікації і розуміння основних потреб молоді. Мета таких проєктів – мотивація молоді до спільної діяльності та активної участі в громадських ініціативах, а також сприяння їхньому особистому розвитку і навчанню.

Один із прикладів проєктів залучення молоді до спільної, суспільно корисної діяльності – це створення і підтримка команд внутрішнього волонтерства, до яких також доцільно залучати соціальних працівників і педагогів, навколо яких можуть формуватися волонтерські групи. Також важливими є проєкти у сфері організації та проведення різноманітних інформаційно-комунікативних та освітніх заходів, зокрема, форумів та тренінгів, які сприяють налагодженню партнерства, створенню різних груп і колективів, включаючи спортивні, освітні, культурні тощо.

Нижче побудовано інтегральну модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади (рис. 3.6), яка побудована із застосуванням елементів процесного підходу, і презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а також забезпечити участь останньої у виробленні

публічноуправлінських рішень, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні.

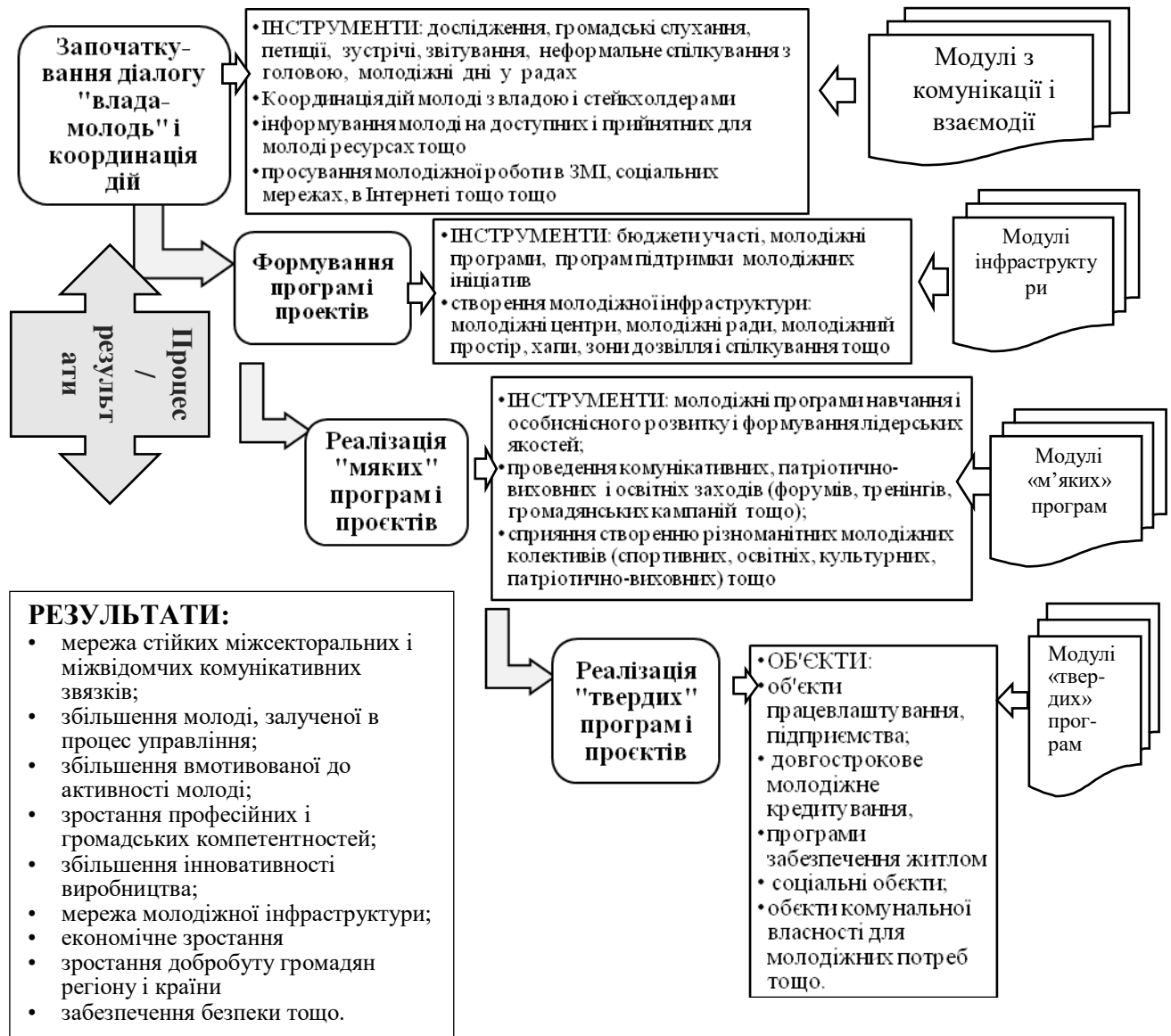

Рис. 3.6. Інтегральна модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади

[Розроблено авторкою]

Отже, практичне використання органами місцевого самоврядування зазначеної моделі забезпечує інтеграцію підходів (процесного, програмно-цільового та модульного) та інструментів (соціологічні дослідження, опитування, громадські слухання; комунікативні, патріотичні та освітні заходи; реалізація програм і проектів різної соціально-гуманітарної

спрямованості тощо) задля формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади.

Що стосується пропонованого нами вище модульного підходу, то бачимо, що для підвищення рівня залученості молоді до розв'язання місцевих проблем та прийняття управлінських рішень доцільно завчасно сформувати автономні функціональні модулі, які застосовуються при реалізації так званих «твердих» і «м'яких» молодіжних проєктів (зазначимо, що терміни «тверді» і «м'які» молодіжні проєкти відносяться до різних типів програм і ініціатив, спрямованих на розвиток та підтримку молоді). Наведемо їхні основні характеристики.

Щодо «твердих» проєктів, метою їх реалізації зазвичай є досягнення конкретних метоцентризованих результатів або цілей, які можна виміряти об'єктивно і кількісно. Ці проєкти можуть включати інвестиційні проєкти і програми, спрямовані на розвиток молодіжної та іншої інфраструктури, створення нових робочих місць, підтримку підприємництва тощо. Тому до «твердих» проєктів віднесемо будівництво (чи закупівлю) будівель, споруд, обладнання, приміщень, облаштування територій та громадських місць, закупівлю спеціальної автомобільної техніки тощо. Як правило, це великі, затратні проєкти, які потрібні для забезпечення, насамперед, колективних потреб громади, а також комфортності її мешкання. У результаті реалізації цих проєктів очікується позитивний вплив на розвиток місцевого господарства, соціальної інфраструктури тощо.

Метою «м'яких» молодіжних проєктів є підтримка соціокультурного, освітнього або особистісного розвитку молоді, а також підвищення її соціальної активності, активізація участі в суспільному житті та громадянської участі, набуття професійних і громадських компетентностей. До «м'яких» зазвичай відносять проєкти, які «спрямовані на розвиток громадянського суспільства, зміну поведінки тощо (наприклад, проведення навчальних заходів, видання літератури, розробка сайтів)» [17]. Ці проєкти належать до категорії малих проєктів і можуть включати молодіжні освітні

ініціативи, тренінги, волонтерські заходи, культурні події, спортивні змагання, конкурси, громадянські кампанії, фестивалі, концерти, тощо. Основні результати, як правило, не мають чіткого кількісного вимірювання, втім вони можуть мати значний вплив на розвиток молоді та її підготовку до активного громадянства і лідерства.

Слід зазначити, що такий поділ на «тверді» та «м'які» проєкти є умовним, тому як багато проєктів можуть включати елементи обох типів. Важливо враховувати контекст і цілі конкретного проєкту, коли розглядається його «твердий» або «м'який» компонент.

Ми використовуємо цю умовну класифікацію для розуміння масштабів і різноманітності проєктів, що реалізуються органами місцевого самоврядування в межах відповідних молодіжних програм. Також додам, що такі проєкти, а також послуги, які надають органи місцевого самоврядування для розвитку молодіжної сфери, є продуктами молодіжної політики, які умовно можна класифікувати за такими ознаками:

- за формою (системні, регулярні, поодинокі, випадкові тощо) – орган місцевого самоврядування має побудувати інституціональне забезпечення молодіжної політики таким чином, щоб продукти її реалізації задовольняли потреби молоді і сприяли її розвитку;

- за змістом (тобто такі, що узгоджені зі стратегіями вищих за ієрархією рівнів, відповідають пріоритетам регіональної і місцевої програм і забезпечують участь, саморозвиток, ціннісно-орієнтовану освіту та патріотичне виховання молоді).

Дійсно, в умовах децентралізації та реформування місцевого самоврядування діапазон напрямів, які охоплює молодіжна політика, настільки ж різноманітний, як і типи людей та організацій, залучених до неї. І є цілком логічним те, що у громадах виник специфічний вид професійної діяльності – молодіжна робота, яка якраз і охоплює більшість цих напрямів, серед яких і пропагування політичної активності, і «вулична» робота з

молоддю, і організація та проведення спортивних заходів, соціальне підприємництво, проведення дозвілля тощо.

Організована таким чином молодіжна робота в органі місцевого самоврядування дозволяє успішно виконати значний обсяг робіт з реалізації молодіжної політики. На прикладі Департаменту молодіжної політики та національно-патріотичного виховання Дніпровської міської ради визначено низку основних компетенцій молодіжного працівника на підставі хронометражу робочого часу за 1 місяць (рис. 3.7).

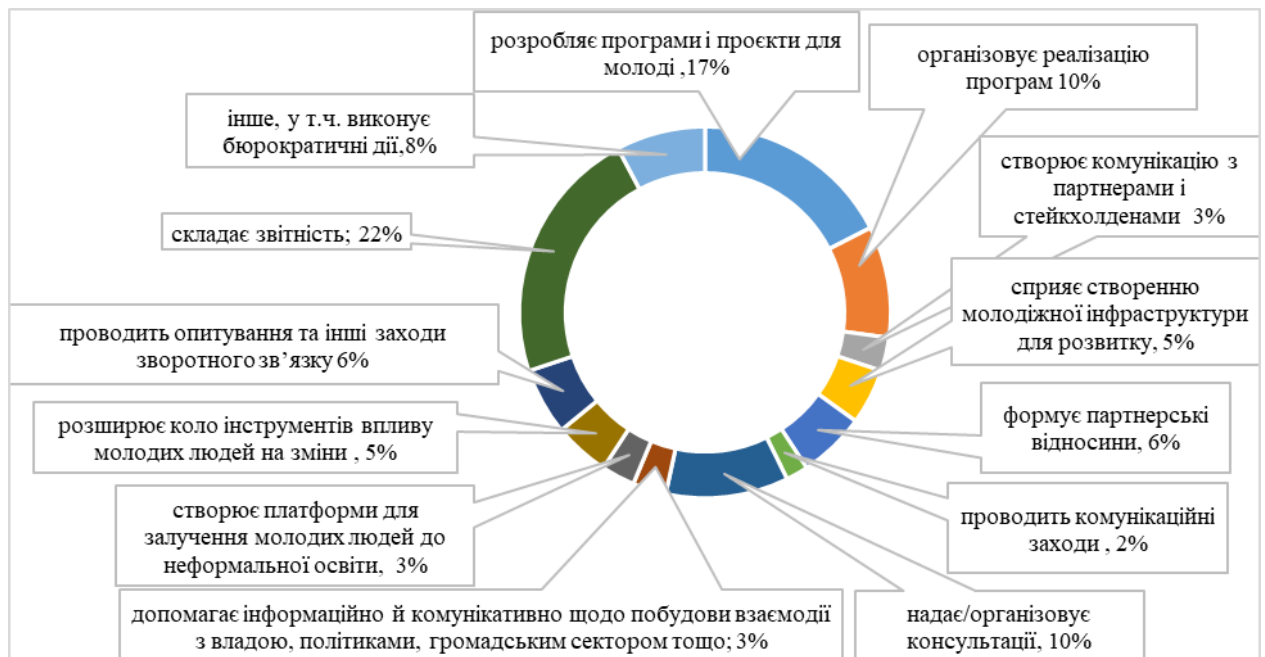

Рис. 3.7. Схема побудови кола компетенцій молодіжного працівника на підставі хронометражу робочого часу (на прикладі Дніпровської міської ради), %

[Розроблено авторкою]

Як бачимо, доволі велика частка робочого часу йде на звітність (22 %) та розроблення програм і проектів для сприяння самореалізації і активізації участі молоді (17%). А от питання побудови комунікації і взаємовідносин займають лише 3% часу.

Один із ефективних прикладів того, як залучити молодь в умовах російської агресії і виникнення великої кількості внутрішніх мігрантів – це створення і підтримка програм внутрішнього волонтерства, про які ми

писали вище. При цьому молодіжним працівникам органів місцевого самоврядування, молодіжних центрів тощо доцільно залучати до таких програм та проєктів соціальних працівників, педагогів, студентів, навколо яких будуть формуватися волонтерські молодіжні групи. Також важливим для процесу формування участі молоді є реалізація комунікативних та освітніх заходів, такі як форуми та тренінги, сприяння створенню молодіжних груп на підставі єднання навколо національно-патріотичної ідеї тощо.

Слід зазначити, що відповідаючи на виклики сьогодення, пов'язані, насамперед, зі збройною агресією РФ, молодіжні центри країни значну увагу приділяють підтримці ментального здоров'я молоді. Разом із тим, варто пам'ятати, що ментальне благополуччя молоді безпосередньо залежить від економічних можливостей для молодих людей, і першим кроком підтримки може стати започаткування напрямку «кар'єрне зростання молоді», який буде передбачати, у тому числі, і кар'єрне консультування на базі таких молодіжних центрів. Під час реалізації заходів з кар'єрного зростання молоді молодіжні працівники мають підкреслювати, що вони не гарантують молоді робочі місця, а допомагають їм зорієнтуватись на ринку професій регіону, підготувати необхідні супроводжувальні документи для майбутнього працевлаштування та оцінити так звані «кар'єрні перспективи».

Отже, цей вектор діяльності молодіжних центрів є достатньо складним і обумовлює необхідність спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації молодіжних працівників. Загалом в молодіжних центрах надається широке коло послуг, які ми узагальнили на рис 3.8.

Децентралізація надала місцевим радам повноважень формувати і затверджувати програми молодіжної політики локального характеру. Так, відповідно до закону України «Про основні засади молодіжної політики» [9] та згідно з положеннями «Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021 – 2025 роки» [7], з метою реалізації ефективної молодіжної політики обласна рада у Дніпропетровській області затвердила регіональну

цільову соціальну програму «Молодь Дніпропетровщини» на 2022 – 2026 роки [18, с. 2]. Обласна програма базується на «необхідності самореалізації та розвитку потенціалу молоді області, її участі та інтеграції у суспільне життя, що розвиватиме їх національну свідомість на основі суспільно-державних цінностей та відповідального громадянства» та спрямована на надання молоді «можливості для успішної реалізації і соціалізації, підвищення рівня їх громадянських компетентностей, спроможності бути самостійними, стійкими, активними, патріотичними і відповідальними учасниками суспільного життя» [18, с. 2].

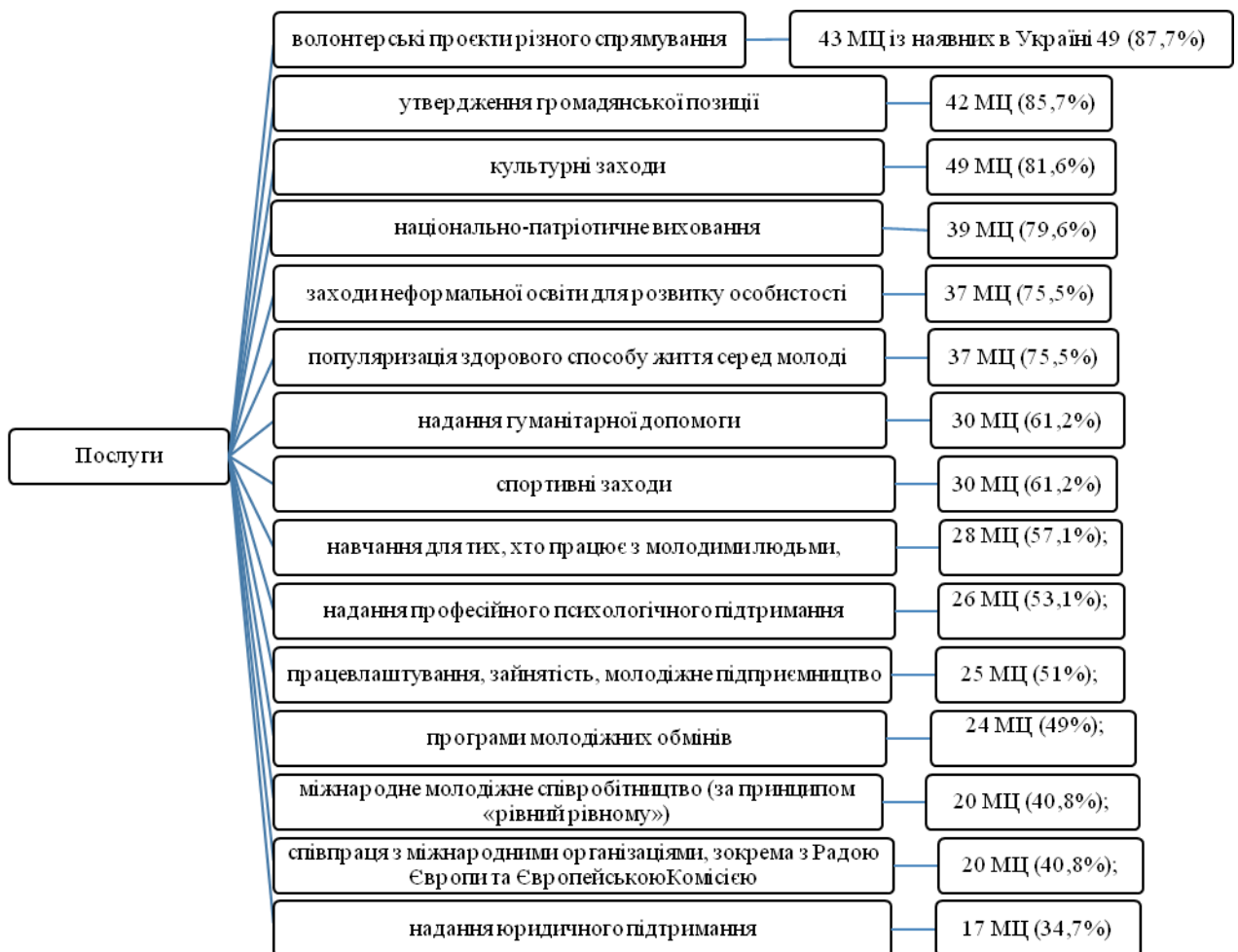

Рис. 3.8. Послуги для молоді, які надають у молодіжних центрах, просторах і хабах в Україні, станом на 01.01.2022
[Узагальнено автором на підставі 19; 20]

Перед державними інститутами і органами місцевого самоврядування області, а також безпосередньо у місті Дніпрі, постало завдання залучення

стейкхолдерів, формування активної позиції молоді, посилення її участі у розбудові суспільства, відновлення і розвитку громад, формування суб'єкт – суб'єктних відносин у ланцюжку «влада-молодь».

Список запланованих заходів, які реалізовані в 2018-2019 роках Дніпровською міською радою, є доволі різноманітним (інтелектуальні ігри, концерти, зустрічі з людьми різних професій, громадські свята, нагородження успішних учнів / молодих вчених / спортсменів), що відповідає вимогам плану заходів, розроблених відповідно до «Програми програму розвитку молодіжної політики». Можна сказати, що у контексті розвитку молоді в місті Дніпрі, вже багато років основна увага управлінців приділяється, насамперед, патріотичному вихованню, позашкільній освіті та залученню молоді до культурної, творчої діяльності та дозвілля. Так, упродовж 2018-2019 рр. було реалізовано такі заходи: організація національних і народних фестивалів; облаштування таборів різного змісту та тематики; організація виставок та літературних вечорів; зустрічі з відомими людьми; виконання заходів, запланованих у рамках різноманітних фестивалів, у тому числі влаштування кінопоказів та вистав, гастролей муніципального театру, а також організація та проведення концертів та фестивалів.

24 листопада 2021 р. Дніпровська міська рада затвердила «Програму розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання на 2022-2026 роки» [21]. Список реалізованих ініціатив програм, проєктів залучення молоді у суспільне життя міською радою доволі довгий. Так, аналіз результатів реалізації молодіжної політики в місті Дніпрі, де потенційною цільовою аудиторією є 264 тис. осіб, дозволив виокремити основні заходи щодо реалізації молодіжної політики в Дніпрі упродовж 2016-2022 рр., зокрема:

– запровадження стипендій міського голови активній молоді міста Дніпра;

- проведення міського міжвузівського турніру з нетрадиційних видів спорту «Битва за Виш»;
- організація стажування студентської молоді міста в підрозділах міської ради;
- подання заявки від міста Дніпра на Конкурс «Молодіжна столиця України» та інші.

Щодо стипендій міського голови активній молоді міста Дніпра (2017 – 2019 роки), відповідно до рішення Дніпровської міської ради від 25.02.2017 р. № 56/18 (зі змінами) було затверджено положення про виплату іменних стипендій міського голови активній молоді міста Дніпра. Відповідно до положення, стипендії мають право отримувати 50 представників молоді міста віком від 14 до 35 років.

У рамках формування об'єкту молодіжної інфраструктури та з метою посилення міжрегіональної взаємодії з кінця травня 2023 р. успішно розпочав свою діяльність об'єднаний Ресурсний центр Молодіжних рад Дніпра та Луганської області. Ресурсний центр Молодіжних рад Дніпра та Луганської області створено за грантової підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки внутрішньо переміщених молодіжних рад Луганської області, що впроваджується спільно з громадською організацією «Світло культури».

Ресурсний центр Молодіжних рад Дніпра та Луганської області – це простір молодіжного розвитку, призначений для розкриття молодіжної сили двох регіонів завдяки постійно діючим молодіжним програмам та доброзичливому, комфортному середовищу. Він став важливим місцем зустрічі та співпраці для молодіжних рад обох регіонів. Знаходячись у постійному русі, Ресурсний центр вже налічує трьох представників з Молодіжної ради Луганщини та трьох з Молодіжного центру Дніпра, включаючи медіавідділ, який відповідає за управління медійними продуктами.

У Ресурсному центрі Молодіжних рад Дніпра та Луганської області є різноманітні можливості та ресурси для розвитку молоді та підтримки молодіжних проектів. Завдяки діяльності Центру майже створено комфортне молодіжне середовище. У центрі облаштовано фото-відео зону, є доступ до Wi-Fi та зона відпочинку. Робота центру охоплює максимально можливу аудиторію, і спрямована на молодь від 14 до 35 років, але насправді немає вікових обмежень, центр відкритий для всіх бажаючих. Також в центрі створений модуль щодо надання інформаційної підтримки молодих людей та можливості знаходити партнерів, однодумців і друзів.

Центр надає різноманітну допомогу для реалізації молодіжного потенціалу та ідей. Починаючи від порад, дружньої розмови та обміну досвідом, і до безкоштовного використання тренінгової зали для зустрічей, нарад, заходів, а також технічних ресурсів, таких як проектор, ноутбук, фліпчарт, музичне обладнання тощо. Ресурсний центр надає актуальну та важливу інформацію молодіжним організаціям про можливості фінансування, гранти, конкурси, навчання, події та інші активності, які можуть бути корисними для їхньої діяльності. За необхідності, Ресурсний центр може виступати у ролі промоутера молодіжних інтересів та учасника політичних процесів для поліпшення умов для молоді в суспільстві.

У Центрі сформовано ресурсне середовище, у якому реалізуються відповідні програми підтримки та надання ресурсів. Також у Центрі реалізуються програми з навчання та розвитку. Насамперед, Ресурсний центр розробляє та надає навчальні матеріали, методичні посібники та інші ресурси для підвищення професійної кваліфікації молодіжних лідерів, організаторів та активістів. Також у центрі молоді люди можуть розвивати свої навички, здобувати нові знання, брати участь у майстер-класах для молоді різного віку, консультаціях, навчанні волонтерів, є багато програм з патріотичного виховання і посилення мовних навичок тощо.

Для розвитку лідерських та організаторських навичок молоді у Центрі також реалізуються різноманітні заходи і активності. Команда центру

організовує клуби за інтересами, кінопокази, конкурси, турніри, тренінги, екскурсії, поїздки, розіграші, фестивалі тощо. Також розроблені і пропонуються різноманітні ініціативи, включаючи челенджі, благодійні акції та соціально важливі заходи, які сприяють розвитку спільноти та підтримці молоді.

Ресурсний центр сприяє створенню та розвитку мережі молодіжних організацій та ініціатив, допомагаючи у встановленні відносин, зв'язків, обміні досвідом та партнерства у спільних проектах. Для розвитку мережі партнерських відносин Ресурсний центр забезпечує популяризацію діяльності молодіжних організацій через різні медійні платформи.

Також маємо зазначити, що в центрі Молодіжних рад Дніпра та Луганської області дотримуються прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки, щоб забезпечити безпеку та комфорт усім відвідувачам. Ця ініціатива реалізована завдяки налагодженій взаємодії та є особливо важливою, оскільки вона сприяє зближенню та обміну досвідом між молодіжними радами наших територій. Додатковою цінністю Ресурсного центру Молодіжних рад є залучення у роботу повних команд з обох молодіжних рад, а також представників молодіжних громадських організацій, що забезпечує врахування різноманітних підходів та ідей.

Пропозиції щодо організації роботи Ресурсного центру Молодіжних рад використано у плануванні роботи Луганської обласної молодіжної ради (довідка про впровадження, Додаток А), його робота сприяла створенню безпечних та комфортних умов для продовження навчання та організації освітніх заходів для дітей з окупованих територій, зокрема Луганської області.

За період існування Ресурсного центру Молодіжних рад від кінця травня 2023 року, його відвідали близько 1500 молодих людей. Ця активна аудиторія включає як молодь з Дніпра, так і внутрішньо переміщених осіб і тих, хто переїхав з Луганській області (без отримання статусу ВПО) внаслідок бойових дій.

Під час періоду роботи, Ресурсний центр став справжнім осередком заходів та активностей, зокрема відбулося понад 140 заходів, які охоплювали широкий спектр діяльностей – від щотижневих настільних ігор до студій, спрямованих на розвиток різних медійних напрямків. Це підкреслює широкий інтерес та активність молоді, а також різноманітні можливості, які надає Ресурсний центр.

Отже, Ресурсний центр Молодіжних рад виконує ряд важливих функцій, спрямованих на підтримку, розвиток та ефективну діяльність молодіжних організацій та реалізацію місцевих молодіжних ініціатив. Його діяльність є прикладом втілення важливого елементу інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики. Позитивною стороною є те, що під час створення Ресурсного центру Молодіжних рад були втілені наші пропозиції щодо організації міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії на прикладі молодіжних рад міста Дніпра і Луганської області, і його робота сприяла створенню безпечних та комфортних умов для продовження навчання та організації освітніх заходів для дітей з окупованих територій, зокрема Луганської області.

Висновки до розділу 3

Здійснено моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (з проекцією на місцевий рівень), а саме: на основі досвіду європейських країн обґрунтовано концептуальну та організаційно-функціональну моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, а також запропоновано підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Так, на основі аналізу основних нормативно-правових актів Ради Європи щодо молодіжної політики та інститутів, що беруть участь в її

виконанні на рівні урядів європейських країн, а також рекомендацій щодо питань роботи з молоддю, розроблених Радою Європи для різних комітетів, визначено особливості та пріоритети реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, до яких, зокрема, віднесено: створення належного організаційно-функціонального середовища органів місцевого самоврядування; узгодження нормативних, програмно-цільових, організаційно-розпорядчих та інших документів, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування, із аналогічними документами вищого рівня (регіонального, державного); підвищення ефективності інформаційної підтримки реалізації молодіжної політики через популяризацію результатів реалізації програм і заходів молодіжної політики; формування системи комунікаційних зв'язків «влада-молодь-стейкхолдери», сприяння залученню молоді до процесу розроблення, ухвалення рішень та контролю за їх виконанням тощо.

Показано, що саме міжвідомча і міжсекторальна взаємодія між різними міністерствами у контексті розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики залишається важливим фактором для здійснення координованих дій щодо досягнення очікуваних результатів у найкоротші терміни. Визначено напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади.

На основі визначених пріоритетів та особливостей європейського інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики, а також урахувавши роль, ключові напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади, побудовано відповідну концептуальну модель, яка розглядає інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики як систему, презентує її основні системоутворюючі компоненти (складники) та обґрунтовує доцільність їх включення у контекст. Зазначена модель носить дескриптивний характер і базується на правових,

інтелектуальних, творчих, комунікативних, стратегічних та інших аспектах формування та реалізації державної молодіжної політики, на розумінні потреб, цінностей та інтересів молоді, а також на здатності впроваджувати інноваційні, гнучкі та адаптивні підходи для залучення молоді до суспільно-політичних процесів, що дозволить сформувати й реалізувати ефективну й результативну державну молодіжну політику та її інституціональне забезпечення.

Запропоновано організаційно-функціональну трьох-компонентну модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, яка умовно складається з трьох основних компонентів (блоків): ідеологічного (ціннісно-орієнтованого) блоку, який має стратегічний характер та довгострокові очікувані результати; соціально-економічного (людино-орієнтованого) блоку, який за термінами реалізації й очікуваними результатами можна віднести до тактичного – середньострокового; функціонально-комунікаційного (інструментального або методико-технологічного) блоку, який має короткостроковий характер і відноситься до оперативної діяльності.

Кожен з окреслених блоків передбачає необхідність створення автономних функціональних модулів, так званих «шаблонів» готових рішень для розв'язання певної групи проблем, що пришвидшує процес прийняття і реалізації управлінських рішень, і є особливо цінним для забезпечення безпеки громадян в екстремальних умовах, умовах війни тощо.

Розроблено авторську дефініцію поняття «автономний функціональний модуль», який пропонується розглядати як структурний компонент або фрагмент системи інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики, і який може бути розроблений, визначений та використовуваний окремо або вбудований в більш широку систему (наприклад, в стандарт) для досягнення конкретних цілей. Такий модульний підхід забезпечить спрощення процесів розроблення, впровадження та адаптації системи інституціонального забезпечення державної молодіжної

політики до нових умов, надасть їй більшої гнучкості, а також буде сприяти розробленню та успішному впровадженню стратегій, програм, проєктів та окремих заходів щодо покращення становища молоді в суспільстві. Основна мета такого модуля – забезпечити системний та науково обґрунтований підхід до розв'язання проблем у молодіжній сфері, а також їх належне врахування у публічноуправлінських рішеннях в максимально короткий термін часу.

Обґрунтовано підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Інтегральна модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади побудована із застосуванням елементів процесного підходу і презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а також забезпечити участь останньої у виробленні публічноуправлінських рішень, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні. Зазначена модель забезпечує інтеграцію підходів (процесного, програмно-цільового та модульного) та інструментів (соціологічні дослідження, опитування, громадські слухання; комунікативні, патріотичні та освітні заходи; реалізація програм і проєктів різної соціально-гуманітарної спрямованості тощо) задля формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади.

Охарактеризовано роль проєктного підходу у реалізації місцевих ініціатив, зокрема, шляхом підвищення ефективності діяльності молодіжних центрів. На прикладі Дніпровської міської ради розглянуто досвід формування об'єкту молодіжної інфраструктури з метою посилення міжрегіональної взаємодії, яким став об'єднаний Ресурсний центр Молодіжних рад Дніпра та Луганської області, створений за грантової підтримки американського народу, наданої через Агентство США з

міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки внутрішньо переміщених молодіжних рад Луганської області, що впроваджується спільно з громадською організацією «Світло культури».

Показано, що зазначений Ресурсний центр виконує ряд важливих функцій, спрямованих на підтримку, розвиток та ефективну діяльність молодіжних організацій та реалізацію місцевих молодіжних ініціатив. Його діяльність є прикладом втілення важливого елементу інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики. Позитивною стороною є те, що під час створення Ресурсного центру були втілені наші пропозиції щодо організації міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії на прикладі молодіжних рад міста Дніпра і Луганської області, і його робота сприяла створенню безпечних та комфортних умов для продовження навчання та організації освітніх заходів для дітей з окупованих територій, зокрема Луганської області.

Результати дослідження за розділом 3 опубліковано у працях [22 – 26] (відповідно, додаток Д – [4; 5; 8; 11; 12]).

Список використаних джерел до розділу 3

1. Разумова Г. В., Сорсорян Е. З. Головні аспекти реалізації державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. *Економічний простір*. 2018. № 132. С. 83- 94.

2. Recommendation CM/Rec (2015)3 of the Committee of Ministers on access of youngpeople from disadvantaged neighbourhoods to social rights. *Council of Europe*. 2015. 30 p. URL: <https://rm.coe.int/168066671e>.

3. Council of Europe Youth policy. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/council-of-europe-youth-policy>.

4. Lisbon Declaration on Youth Policy and the Braga Action Plan for Youth (A/53/378). *Library of United Nations documents related to youth, available at*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/lisbon.pdf.

5. EU Cooperation In Youth Policy URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/eu-cooperation-in-youth-policy>.
6. Surowiecki James, The Wisdom of Crowds. New York. Anchor books, 2005. 336 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=hHUsHOHqVzEC&pg=PA3&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.
7. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1669-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>.
8. Про подальший розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності: постанова КМУ від 21 січня 1998 р. №63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-98-%D0%BF#Text>.
9. Про основні засади молодіжної політики: закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text.5>.
10. Resolution on the Council of Europe youth sector strategy 2030. CM/Res. 2. 01. 2020. URL: <https://rm.coe.int/native/0900001680a33177>.
11. Рекомендація CM/Rec(2017)4 Комітету міністрів Ради Європи державам членам про молодіжну роботу: ухвалена Комітетом Міністрів на 1282-му засіданні заступників міністрів 22.03.2017. Страсбург, Рада Європи. 2017. 37 с. URL: <https://t.ly/s1S4Y>.
12. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>.
13. Названо офіційну кількість загиблих дітей в Україні від агресії рф. *Суспільство*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/29/novyna/suspilstvo/nazvano-oficijnu-kilkist-zahyblyx-ditej-ukrayini-ahresiyi-rf>.

14. Formulate national youth policies. *Department of Economic and Social Affairs Youth*. URL: <https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/what-can-you-do/formulate-national-youth-policies.html>.

15. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Council of Europe, July 2015 Printed at the Council of Europe С. 37. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168071b58f>.

16. Участь молоді в процесах реформування держави. *Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/shorichni_dopovidi/dopovid.pdf.*

17. Основи грантрайтингу та управління проектами в публічній сфері: метод. рек. для органів влади та недерж. орг.-цій / Авт. кол.: В. В. Белявцева, А.І. Гнатенко, О. С. Зінченко та ін. ; за заг. ред. О. В. Кулініча. Харків: Золоті сторінки, 2017. 148 с.

18. Регіональна цільова соціальна програма «Молодь Дніпропетровщини» на 2022–2026 роки. Дніпро. 2021. 6 с. URL: <https://t.ly/TjJXu>.

19. Кіндрат Л., Дзюба Н. Дослідження потреб і викликів молодіжних центрів України різної форми власності місцевого, обласного та національного рівнів: проєкт звіту. Київ, 04.11.2022. 55 с. URL: <https://rm.coe.int/-08-2022-yfdua/1680a8e55a>.

20. Hill Kulu, Sarah Christison, Chia Liu, Júlia Mikolai, The War and the Future of Ukraine’s Population. University of St Andrews. 2022. 18 h. URL: <https://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>.

21. Комплексна програма розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання молоді на 2022-2026 роки. 2021. Дніпровська міська рада. URL: <https://old.dniprorada.gov.ua/>.

22. Біла Д. О. & Чикаренко І. А. (). Моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2023. № 3. С. 50-56. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/476>.

23. Біла Д. О. & Чикаренко І.А. Запровадження модульного підходу для посилення інституціонального забезпечення молодіжної політики. *Публічне управління та митне адміністрування*, 2023. № 4 (39). С. 61-69. URL: <http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/4/10.pdf>.

24. Біла Д. О. Теоретичні основи інституціалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні. Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу: заочна міжвузівська наукова конференція, 30 березня 2021 р., м. Дніпро. 2021. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/%D0%A1%D0%BE%D1%86-%D0%B3%D1%83%D0%BC_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4.pdf.

25. Біла Д. О. Правове забезпечення молодіжної політики в умовах суспільних реформ в Україні. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : VI Всеукраїнська за міжнародною участю науково-практичної конференції, 17 листопада 2021 року, Полтава, 2021, С. 133-135. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/Zbirnyk_PJO2021Final.pdf.

26. Біла Д. О. Організаційно-функціональна модель інституціонального забезпечення формування державної молодіжної політики в Україні. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Development trends and improvement of old methods». 12-15 грудня 2023 р., Варшава, Польща 2023. С. 198-202. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2023/12/DEVELOPMENT-TRENDS-AND-IMPROVEMENT-OF-OLD-METHODS.pdf>.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне наукове завдання в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», що полягає в науковому обґрунтуванні концептуальних положень, підходів та моделей інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні та розробленні практичних рекомендацій щодо його вдосконалення. За результатами дослідження зроблено наступні висновки.

Показано, що молодь є найбільш динамічним, мобільним та перспективним сегментом населення. Саме молодь є найбільш цінним ресурсом держави, що формує майбутнє нації, вона завжди була і залишається в центрі уваги інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Посилена увага до молоді в публічному управлінні трансформується в комплексні та цілеспрямовані дії для підтримки молодіжного розвитку та внесення позитивного вкладу в суспільство, що можливо на засадах формування та реалізації ефективної державної молодіжної політики.

Проаналізовано понятійно-категоріальний апарат у сфері дослідження, зокрема, досліджено категорії «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика». Показано, що ці поняття не є тотожними, натомість ці два види політики є виокремленими підсистемами суспільства в цілому і публічного управління зокрема, що складаються з певних інститутів і їх взаємодії. Для цих інститутів характерна наявність чіткої структури, принципів і механізмів функціонування, внутрішньої і зовнішньої комунікації.

Надано авторське визначення поняття «державна молодіжна політика» – це система публічноуправлінських рішень, прийнятих суб'єктами їх вироблення, щодо обґрунтування пріоритетних цілей і засобів їх досягнення у сфері взаємодії з молоддю як унікальним феноменом суспільства, яка спрямована на максимально повне залучення потенціалу молоді до

вирішення проблем державотворення, формування її світогляду, забезпечення ціннісного розвитку, підвищення рівня її самостійності, самореалізації, конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті, та регламентується відповідними нормативно-правовими, програмно-цільовими та іншими документами в цій сфері.

Доведено, що з точки зору публічного управління, молодь виступає одночасно і як ключовий об'єкт управлінського впливу, і як активний, гнучкий, потужний ресурс і потенціал суспільно-економічної і політичної дії. Суб'єкт-об'єктна роль молоді в суспільстві й у публічному управлінні робить її найбільш чутливою до політичних і економічних змін, швидкою при реагуванні на виклики й загрози зовнішнього оточення.

Визначено ключові особливості формування державної молодіжної політики в умовах політичної й економічної нестабільності та кризи, які загострилися в умовах війни: недостатнє залучення молоді до роботи в органах публічного управління, громадської та політичної діяльності, національно-патріотичних рухів тощо; наявність незадоволених соціально-економічних потреб молоді; посилення ризиків зменшення функціонально-комунікативної і організаційної спроможності органів публічного управління в умовах війни через дезорієнтацію, розгубленість, неготовність до дій тощо, що потребує концентрації зусиль на формуванні міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії, комунікації з молоддю як суб'єктом управління, встановлення стійких зв'язків зі стейкхолдерами тощо.

Здійснено етапізацію процесів розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Показано, що всі етапи відрізняються між собою станом нормативно-правового забезпечення, наявністю і розвитком інфраструктури для реалізації молодіжної політики, новими підходами до визнання значущості молоді як рушійної сили розвитку держави і суспільства, а також відповідною зміною ставлення до молодіжної політики. Виокремлено п'ять етапів інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні з часу

отримання нею незалежності. Сучасний (п'ятий) етап розпочався з 2014 р. і характеризується продовженням реформ в умовах поглиблення євроінтеграції, децентралізації та дії правового режиму воєнного стану.

Доведено, що основною методологічною засадою дослідження інституціонального забезпечення державної молодіжної політики є ідея сприяння розвитку молодого людини як проактивної особистості, свідомого, економічно активного, соціально відповідального, критично й креативно мислячого громадянина своєї країни. Ця ідея ґрунтується на об'єкт-суб'єктній ролі молоді в суспільстві, яка формується в молодій людині упродовж тривалого часу, піддається тиску різноманітних факторів, але зрештою, за умови ефективного впливу інституцій, забезпечує формування необхідних компетенцій і компетентностей.

Показано, що інституціональне забезпечення державної молодіжної політики виступає як система, що поєднує сукупність статичних й динамічних складових та вирізняється одночасною наявністю усталених інституцій молодіжної політики та елементів системи, які знаходяться в процесі створення, змін, реформування, трансформації у відповідь на еволюційні виклики суспільства й геополітичні тренди. Виходячи з цього, надано авторську дефініцію цього поняття: інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики – це комплекс визначених і закріплених норм, стандартів, правил, положень та принципів, здатний забезпечити системну, впорядковану діяльність інститутів-учасників процесу формування та реалізації державної молодіжної політики, спрямовану на задоволення потреб, інтересів й очікувань молоді та забезпечення її активної участі в суспільному житті.

Підкреслено, що усвідомлення різнопланового характеру інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики вимагає широкого її трактування на основі системного і комплексного підходів, які за своїм змістом відповідають динамічному

процесу створення, реформування або трансформації системи інститутів управлінського впливу на молодь як на унікальний феномен суспільства.

Здійснено умовне масштабування учасників системи інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, на підставі чого запропоновано групування суб'єктів і об'єктів молодіжної політики за ознаками масштабу управлінського впливу, що дозволило виявити всі групи учасників (стейкхолдерів) процесу формування і реалізації державної молодіжної політики, та усвідомити масштаб залученості молодих людей як до процесу отримання благ від реалізації державної молодіжної політики, так і до процесу її формування і реалізації, що забезпечить дієвість та результативність молодіжної політики.

Доведено, що децентралізація стала одним із домінантних факторів, які змінили зміст державної молодіжної політики, а також підходів до її формування і реалізації, що викликало потребу в подальшій інституціоналізації цих процесів, а саме побудови системи інститутів й формування мережі комунікації між елементами системи та зовнішнім середовищем, а також створення інфраструктури, запровадження норм, правил, інструментів, які зорієнтовані на організаційне, функціональне, нормативно-правове і матеріальне забезпечення формування і реалізації програм і проєктів, що дозволяють молодим людям розвиватися на місцях – там, де вони хочуть жити та можуть сприяти розвитку територіальних громад і держави в цілому.

Для аналізу стану інституціоналізації процесів формування і реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації на рівні територіальних громад, а також в межах дослідження суспільної думки щодо реалізації молодіжної політики в Україні, було проведено опитування щодо реалізації молодіжної політики в Україні. Результати опитування дозволили окреслити коло ключових проблем сучасної молоді, до яких, зокрема, віднесено: небезпеку для життя і вимушеність до міграції; неналежний рівень оплати праці; незабезпеченість житлом; не завжди доступну та якісну освіту;

безробіття та нерівні умови працевлаштування; надмірну забюрократизованість отримання публічних послуг; небезпеку залучення до насильства та екстремізму; недостатню залученість до участі у політичному процесі і суспільному житті громади; слабку інформованість молодих людей щодо національних державних і місцевих, а також міжнародних молодіжних програм і проєктів тощо.

У результаті дослідження було зроблено висновок, що в цілому опитування підтримали найбільш активні громадяни громади. Окремі відповіді свідчать про недостатню активність, обізнаність та залученість молоді до реалізації державної молодіжної політики.

Проаналізовано європейський досвід розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики. Так, виявлено, що молодіжна стратегія ЄС має три загальні цілі: залучення молоді – заохочення до значущої громадянської, економічної, соціальної, культурної та політичної участі молодих людей; комунікація з молоддю – підтримка зв'язків, стосунків та обміну досвідом між молодими людьми, зокрема через мобільність; розширення можливостей молоді – заохочення молодих людей взяти на себе відповідальність за своє життя через залучення до якісної роботи з молоддю.

Показано, що реалізація цілей молодіжної політики здійснюється на засадах єдиного підходу, але має певні принципові особливості в різних країнах. Узагальнено особливості інституційного забезпечення державної молодіжної політики в країнах ЄС, до яких віднесено: посилення та контроль ефективності міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії інститутів молодіжної політики на міждержавному і національних рівнях, орієнтацію молодіжної стратегії ЄС на інструменти, які допомагають національним та європейським органам влади досягати цілей політичного співробітництва та прогресу щодо реалізації молодіжної політики (взаємне навчання між державами-членами, Європейською комісією та відповідними зацікавленими сторонами; формування політики на основі доказів, моніторинг процесу координації

політики); посилення координації роботи інститутів Ради Європи і національних інститутів щодо якісної професійної і ціннісно-орієнтованої освіти.

Виявлено, що міграція населення, особливо молодих людей є загальною тенденцією для людства в ХХ сторіччі. В Україні міграція молоді зазвичай обтяжена вимушеним характером міграції, та є наслідком примусового переміщення під тиском імперської чи тоталітарної влади з метою пошуку притулку від війни, воєнно-політичних посягань і злочинів, політичних переслідувань, економічних втрат, тощо. З кожною новою хвилею міграції Україна незворотно втрачала частку свого населення, особливо потужними хвилями були еміграція 90-х рр. та 2022-2023 рр. Це викликало зрушення демографічного балансу в Україні й потребує комплексного вирішення, у тому числі через зміну підходів до формування інституціонального забезпечення молодіжної політики.

Охарактеризовано негативний вплив, який завдають ключові передумови зміни підходів до інституціоналізації молодіжної політики (війна, міграція, демографічні зсуви тощо), та визначено, що цей вплив може бути нейтралізований за умови системної і масової роботи з молоддю, створення мережі взаємопов'язаних і скоординованих інститутів, які будуть основою загальної системи публічного управління з питань молодіжної політики в територіальних громадах, регіонах, державі.

Визначено основні недоліки інституціонального забезпечення державної молодіжної політики, які збереглись навіть на фінальній стадії реформи децентралізації. До таких недоліків, зокрема, віднесено: низьку спроможність органів влади до гнучкості і швидкого реагування на виклики; нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної молодіжної політики; слабка розуміння сучасної активної ролі молоді і необхідності її залучення до політичної діяльності й участі в суспільному житті громади; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які

представляють інтереси молоді, а також слабка й недієва мережа міжсекторальних і міжвідомчих зав'язків; недосконалість правового регулювання; низький рівень наукового обґрунтування процесів реалізації державної молодіжної політики, панування застарілих підходів; слабка інформаційна діяльність щодо просування молодіжних проєктів, програм, а також ідей; забюрократизованість і високі ризики корупції тощо.

Зроблено висновок, що визначені вище проблеми та недоліки вимагають підвищеної уваги Уряду, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ тощо (а саме, уваги всіх стейкхолдерів, задіяних у роботі з молоддю) до розроблення та впровадження ефективних молодіжних стратегій та програм, спрямованих на покращення соціально-економічних умов життя та збільшення перспектив молоді щодо освіти, працевлаштування, мобільності тощо. Отже, підходи до інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики суттєво може змінити лише концептуально інше її бачення.

Здійснено моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні (з проєкцією на місцевий рівень), а саме: на основі досвіду європейських країн обґрунтовано концептуальну та організаційно-функціональну моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики, а також запропоновано підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив.

Так, на основі аналізу основних нормативно-правових актів Ради Європи щодо молодіжної політики та інститутів, що беруть участь в її виконанні на рівні урядів європейських країн, а також рекомендацій щодо питань роботи з молоддю, розроблених Радою Європи для різних комітетів, визначено особливості та пріоритети реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, до яких, зокрема, віднесено: створення належного організаційно-функціонального середовища органів місцевого

самоврядування; узгодження нормативних, програмно-цільових, організаційно-розпорядчих та інших документів, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування, із аналогічними документами вищого рівня; підвищення ефективності інформаційної підтримки реалізації молодіжної політики через популяризацію результатів реалізації програм і заходів молодіжної політики; формування системи комунікаційних зв'язків «влада-молодь-стейкхолдери», сприяння залученню молоді до процесу розроблення, ухвалення рішень та контролю за їх виконанням тощо.

Показано, що саме міжвідомча і міжсекторальна взаємодія між різними міністерствами у контексті розвитку інституціонального забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики залишається важливим фактором для здійснення координованих дій щодо досягнення очікуваних результатів у найкоротші терміни. Визначено напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади.

На основі визначених пріоритетів та особливостей європейського інституціонального забезпечення формування і реалізації молодіжної політики, а також урахувавши роль, ключові напрями та зміст міжвідомчої взаємодії щодо реалізації молодіжної політики центральними органами виконавчої влади, побудовано відповідну концептуальну модель, яка розглядає інституціональне забезпечення формування і реалізації державної молодіжної політики як систему, презентує її основні системоутворюючі компоненти (складники) та обґрунтовує доцільність їх включення у контекст. Зазначена модель носить дескриптивний характер і базується на правових, інтелектуальних, творчих, комунікативних, стратегічних та інших аспектах формування та реалізації державної молодіжної політики, на розумінні потреб, цінностей та інтересів молоді, а також на здатності впроваджувати інноваційні, гнучкі та адаптивні підходи для залучення молоді до суспільно-політичних процесів, що дозволить сформувати й реалізувати ефективну й

результативну державну молодіжну політику та її інституціональне забезпечення.

Запропоновано організаційно-функціональну трьох-компонентну модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, яка умовно складається з трьох основних компонентів (блоків): ідеологічного (ціннісно-орієнтованого) блоку, який має стратегічний характер та довгострокові очікувані результати; соціально-економічного (людино-орієнтованого) блоку, який за термінами реалізації й очікуваними результатами можна віднести до тактичного – середньострокового; функціонально-комунікаційного (інструментального або методико-технологічного) блоку, який має короткостроковий характер і відноситься до оперативної діяльності.

Кожен з окреслених блоків передбачає необхідність створення автономних функціональних модулів, так званих «шаблонів» готових рішень для розв'язання певної групи проблем, що пришвидшує процес прийняття і реалізації управлінських рішень, і є особливо цінним для забезпечення безпеки громадян в екстремальних умовах, умовах війни тощо.

Розроблено авторську дефініцію поняття «автономний функціональний модуль», який пропонується розглядати як структурний компонент або фрагмент системи інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики, і який може бути розроблений, визначений та використовуваний окремо або вбудований в більш широку систему (наприклад, в стандарт) для досягнення конкретних цілей. Такий модульний підхід забезпечить спрощення процесів розроблення, впровадження та адаптації системи інституціонального забезпечення державної молодіжної політики до нових умов, надасть їй більшої гнучкості, а також буде сприяти розробленню та успішному впровадженню стратегій, програм, проєктів та окремих заходів щодо покращення становища молоді в суспільстві.

Запропоновано авторський підхід до формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади на основі інтегральної моделі та місцевих проєктних ініціатив. Інтегральна модель формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади побудована із застосуванням елементів процесного підходу і презентує необхідний для досягнення очікуваних результатів комплекс підходів, інструментів та методів, застосування яких дозволить не тільки започаткувати діалог між владою та молоддю, а також забезпечити участь останньої у виробленні публічноуправлінських рішень, що буде сприяти успішності реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні.

Модель забезпечує інтеграцію підходів (процесного, програмно-цільового та модульного) та інструментів (соціологічні дослідження, опитування, громадські слухання; комунікативні, патріотичні та освітні заходи; реалізація програм і проєктів різної соціально-гуманітарної спрямованості тощо) задля формування готовності молоді до участі у розвитку територіальної громади.

Охарактеризовано роль проєктного підходу у реалізації місцевих ініціатив, зокрема, шляхом підвищення ефективності діяльності молодіжних центрів. На прикладі Дніпровської міської ради розглянуто досвід формування об'єкту молодіжної інфраструктури з метою посилення міжрегіональної взаємодії, яким став об'єднаний Ресурсний центр Молодіжних рад Дніпра та Луганської області, створений за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки внутрішньо переміщених молодіжних рад Луганської області.

Показано, що зазначений Ресурсний центр виконує ряд важливих функцій, спрямованих на підтримку, розвиток та ефективну діяльність молодіжних організацій та реалізацію місцевих молодіжних ініціатив. Його діяльність є прикладом втілення важливого елементу інституціонального забезпечення формування і розвитку державної молодіжної політики. Під час створення Ресурсного центру були втілені наші пропозиції щодо організації

міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії на прикладі молодіжних рад міста Дніпра і Луганської області, і його робота сприяла створенню безпечних та комфортних умов для продовження навчання та організації освітніх заходів для дітей з окупованих територій, зокрема Луганської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авакян Т. А. Теоретико-методологічні засади досліджень державної політики у сфері внутрішніх справ. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1-2 (9-10). С. 18-29. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/download/395/397/>.
2. Бажал Ю., Кілієвич Ю. Економічний розвиток і державна політика: навч. посіб. Київ: Вид во УАДУ, 2001. 480 с.
3. Барабаш В. Інституціалізація молодіжного руху України, *журнал Політичний менеджмент*. 2004. №3. С. 98-111. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/barabash_instytualizatsia.pdf.
4. Барабаш В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2004. № 1(3). С. 119-130, URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-3-2004/molodizhnij-ruh-jak-ob-iekt-i-sub-iekt-realizacii-molodizhnoi-politik/>.
5. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viynu>.
6. Бень О.Т. Інституціоналізація молодіжних громадських організацій у сучасному українському суспільстві (на прикладі м. Львова), автореф. дис... к.с.н. : 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Запоріжжя, 2008. 19 с.
7. Біденко А. І. Спадок режиму «червоних кхмерів» як одна з перешкод стабілізації в сучасній Камбоджі. *Молодий вчений*. Серія «Політичні науки». Квітень 2016 р. № 4 (31). С. 654–657. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/158.pdf>.
8. Бодня Т.О., Супрун М.М. Батальйони чекають на добровольців. *Урядовий кур'єр*. 2014. 7 травня. № 81. С. 2.

9. Бородін Є. І. Загальнодержавна молодіжна програма в Україні в контексті удосконалення механізму державної молодіжної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. праць*. 2011. № 1. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/index.html>.

10. Бородін Є. І. Молодіжна політика. Соціологія політики: *Енциклопедичний словник / авт.-упоряд. : В. А. Полторака, О. В. Петрова, А. В. Толстоухова*. Київ: Вид-во Європ. Ун-ту, 2009. С. 249 – 250.

11. Бородін Є., Острікова А. Сучасні механізми формування молодіжних структур в органах місцевого самоврядування територіальних громад. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 6. С. 5 – 12.

12. Бородін Є., Яцук Я., Резніченко О. Інструменти публічного управління у сфері молодіжної політики: Практичний посібник для публічних службовців – учасників тренінгу за програмою «Молодіжний працівник». 2021. 292 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/posibnyk-dlya-derzhsluzhbovcziv..pdf>.

13. Бородін Є.І., Борисова Ю.В., Літвінова Н.М., Хохрякова І.В. Сучасний європейський досвід формування та реалізації молодіжної політики: навч. посіб. Дніпро: Пороги, 2008. 116 с.

14. Браун Пол М. Посібник з аналізу державної політики / пер. з англ. Л. Тарахан, М. Зарицька, Р. Ткачук, Л. Малець. Київ: Основи, 2000. 243 с.

15. Буяк Б.Б. Молодь як особлива соціально-демографічна група в умовах становлення соціально-правової держави та громадянського суспільства. *Наукові записки*. 2007. № 36. С. 198–209. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/buiak_molod.pdf.

16. Валентюк Інна, Сухенко Валентина, Сич Наталія, Інституційне забезпечення розвитку територій України, Регіональне управління та місцеве самоврядування : *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 11. С. 119-130. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-18.pdf>.

17. Вебер М. Господарство і суспільство; пер. з нім. М. Кушнір. Київ: Всесвіт, 2013. 1112 с.
18. Войтюк М. М. Особливості процесу інституціоналізації соціальної політики в сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 21. С. 73-76. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2017/18.pdf.
19. Волкова Н. В., Барабаш Н. М., Білодід К. В. Неформальна зайнятість населення України. *Інфраструктура ринку, серія «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»*. 2017. № 6. С. 199 – 203. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/41.pdf.
20. Гаєвська Н. Неформальна зайнятість в Україні: причини, наслідки, можливі рішення. Мережа правового розвитку. 2021. URL: <https://ldn.org.ua/event/neformal-na-zauniatist-v-ukraini-prychyny-naslidky-mozhlyvi-rishennia/>.
21. Глобальні тенденції зайнятості 2014. URL: <http://ndl-sd.ipk-dszu.kiev.ua>.
22. Гозуватенко Г.О. Формування українського вільного козацтва в роки національно-демократичної революції (1917–1920 рр.). *Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива*: збірник матері. міжнар. наук. конф., 1–2 грудня 2016 р. Київ : НУОУ, 2016. С. 49–50. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnik-ukr-visko-suchasnist.pdf>.
23. Головатий М. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*, 2002. № 1. С. 54-62. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2002/01/54-62__no-1__vol-1__2002__UKR.pdf.
24. Головенько В.А. Формування державної молодіжної політики в країнах СНД. *Політика*. 2009. № 1(28). С. 119-134. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2009/01/119-134__no-1__vol-28__2009__UKR.pdf.
25. Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Міненко Є.С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022.

T.33 (72). № 3. 54-59. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/10.pdf.

26. Гринчишин С. С. Молодіжна політика в Україні в сучасних умовах суспільного розвитку. *Менеджер*, 2019. №1, С. 143-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2019_1_15.

27. Гриценко В.В. Сутність і категоріальна відмінність понять «інститут» та «інституція». *Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України*, 2009. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2009_4/6.pdf.

28. Гуцалова М. В. Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах. *Наукові праці*. 2009. Т. 110. № 97. С. 85-88. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/110-97-16.pdf>.

29. Демографічна та соціальна статистика. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2023 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html.

30. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укл.: В.П. Садковий, С.М. Домбровська, І.М. Лопатченко, А.В. Антонов. Харків: НУЦЗУ, 2019. 65 с. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-publichnoho-administruvannia-u-sferi-tsyvilnoho-zakhystu/Lekcii/lk14.pdf>.

31. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки»: постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 4. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/189135592>.

32. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021-2025 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>.

33. Димитров М. Пріоритетні напрями молодіжної політики у діяльності державних місцевих структур та громадських організацій. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.*; гол. ред. В. Кремень. 2006. № 44. С. 63-66.

34. Довгий С. В. Про категоріальні засади аналізу інституціоналізації влади. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* Одеса, 2004. Вип. 19. С. 172-178.
35. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості. *Всеукраїнська експертна мережа*. URL: <https://t.ly/R7mmv>.
36. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Філик Н.В.. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. *Юридичний вісник*, 2022. № 1 (62). С. 27–34. <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16478/23765>.
37. Дугопольська Т., Хіта М. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародний ринок праці. *Вісник економіки*. 2022 р. № 1. С. 54-70. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.054>.
38. Європейська хартія місцевого самоврядування Рада Європи: Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
39. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами. 2017. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gr/eans/eans_u/arch_znsmv_u.htm.
40. Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів. Будапешт, Угорщина. 2009. 24 с. URL: [https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Znak_yakosti_Rady_Evropy%20A4_24%20\(3\).pdf..](https://youthcenters.net.ua/userfiles/books/Znak_yakosti_Rady_Evropy%20A4_24%20(3).pdf..)
41. Зуб Світлана Формування та реалізація молодіжної політики в країнах Європейського союзу: досвід для України. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2022. № 1 (28). 2022. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/263444>.
42. Інституціоналізація публічного управління в Україні: Науково-аналітична доповідь / голов. Редактор Куйбіда В. С. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Спеціальний випуск*. Київ: НАДУ. 2(93)/2019. 210 с. URL : <https://t.ly/uBVc3>.

43. Іншаков О.В., Фролов Д.П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. *Журнал Економічна теорія*. 2011. №1. С. 52-62.

44. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. Київ: Ваіте, 2016. 280 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/303331.pdf>.

45. Історична роль та місце Збройних Сил України в забезпеченні обороноздатності держави особливості і способи ведення сучасних бойових дій: інформаційно-довідковий матеріал для військовослужбовців Збройних Сил України. Київ: ЦП «Компринт», 2016. 20 с.

46. Іщук О.О., Ніколаєва Н.Б. Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території центральних та схід-них областей України у 1945–1954 рр. *Український визвольний рух*: наук. збірн. Львів, 2006. № 8. С. 225–252. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64349/11-Ishchuk.pdf?sequence=1>.

47. Кальченко Л.В. Соціальне сирітство та його превенція в територіальній громаді міста: міжвідомча взаємодія суб'єктів громади. *Education and Pedagogical Sciences ("Освіта та педагогічна наука")* / Ред. В. С. Курило ; ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". 2018. № 1 (168). С. 53-65. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/4280>.

48. Каретна О. О. Механізми сучасної державної молодіжної політики України: еволюція та тенденції, автореф. дис... к.п.н. 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса, 2012, 19 с. URL: <https://is.gd/97QDRK>.

49. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С. 63 – 69.

50. Кіндрат Л., Дзюба Н. Дослідження потреб і викликів молодіжних центрів України різної форми власності місцевого, обласного та

національного рівнів: проєкт звіту. Київ, 04.11.2022. 55 с. URL: <https://rm.coe.int/-08-2022-yfdua/1680a8e55a>.

51. Коваль Г. В. Основні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 115-118. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2013/31.pdf.

52. Коврига О. Основні сутнісні характеристики державної молодіжної політики. *Adaptive Management: Theory and Practice*. 2021. №11(21). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-10).

53. Козак І. П., Інституційні зміни в публічному управлінні як тренд сучасного розвитку. *Держава та регіони, Серія: Державне управління*, 2020, № 2 (70), С. 95-100, URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/17.pdf.

54. Козак С. А., Громадянські цінності як базова складова виховання молодого покоління в процесі навчання у ЗВО. К. КНУБА. 2019. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: збірн. матер. Всеукр. круглого столу аз міжнар. участю (29 жовтня 2019 року)*. С. 208-211. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_kruhlyu_stil_knuba_2019.pdf#page=209.

55. Колеснікова Г.В. Інституційне забезпечення розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури промислового регіону. *Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України*, 2013. С. 149-170. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/88947/11-Kolesnikova.pdf?sequence=1>.

56. Колисниченко Н. Політика і державне управління як соціальні феномени. Одеса: ОРІДУ НАДУ. 2011. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12knmusf.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12knmusf.pdf).

57. Комаринець, С. О., Машталір С. Г. Аналіз стану та перспектив розвитку молодіжної політики в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 37. С. 55-66. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/handle/123456789/10023>.

58. Комплексна програма розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання молоді на 2022-2026 роки. 2021. Дніпровська міська рада. URL: <https://old.dniprorada.gov.ua/>.

59. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%1%80#Text>.

60. Кохан А.І. Державна комунікативна політика – механізм ефективної діяльності інституту публічної влади в Україні. *Вісник НАДУ «Державне управління: теорія та практика»*. Київ: НАДУ, 2011. №1. С. 2–8.

61. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Нац. ін-т стратегічних досліджень. 2013. 232 с.

62. Кулик В., Голобуцька Т., Голобуцький О. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Київ: Центр дослідження проблем громадянського суспільства. 2000. 460 с.

63. Леслі А. Пал. Аналіз державної політики / Леслі А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Основи, 1999. 422 с.

64. Липовська Н. А., Сахарова К. О., Шевченко О. С. Координація взаємодії держави та суспільства для формування та реалізації сучасної публічної політики в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. №11/7. С. 23–28. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/458>.

65. Липовська Н.І., Пашкова Г.Г., Сахарова К.О. Розвиток публічного управління з позицій інституціонального підходу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. С. 19–24. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/316>.

66. Логунова М., Шахов В., Шевченко М. Концептуальні засади теорії політики: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 1999. 159 с.

67. Лукін С.Ю. системний підхід до управління розвитком публічного простору. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 17. С. 63-

68. Серія «Механізми публічного управління». URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/17-2020/13.pdf>.

68. Макіавеллі Н. Державець. Київ: Фоліо, 2019. 121 с.

69. Малиновська О.А. Міграція внутрішня. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. *Інститут історії України*. Київ: В-во «Наукова думка». 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Migratsiya_vnutrishnya.

70. Мальчикова Д.С., Лозова Л.В. Сучасні внутрішні міграції в Україні: тенденції, проблеми, шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 6. URL: <http://gj.kherson.ua/archive/6/11.pdf>.

71. Мельников Д. О. Молодіжний рух в Україні: етапи та проблеми розвитку (80-90-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2007. № 12. С. 98-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2007_12_24.

72. Метьюлкіна Н. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

73. Міграції населення України як переміщення людей із зміною місця проживання. Київ: Київський університет культури. 2021. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23247/>.

74. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дев'ята хвиля дослідження. вересень 2022. *Аналітичний звіт*. 2022. 80 с. URL: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf.

75. Міжвідомча взаємодія – важливий аспект синергії дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій у водному секторі. *Державне агентство водних ресурсів*. Київ. 2021. URL: <https://is.gd/UvnIIr>.

76. Міжсекторальна взаємодія в умовах превентивного виховного середовища: навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд. В. І. Кириченко, О. О. Єжова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172 с. URL: <https://is.gd/fQLPwb>.

77. Міненко Є.С. Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Захаренко К.В. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Vol. 33. № 4. С. 7-12. https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/2.pdf.

78. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е. М. Лібанової. Київ, 2010. 248 с.

79. МОП: (р. 2.2) майже 25 мільйонів працівників у світі можуть втратити роботу через COVID-19 (2020). URL: <https://pon.org.ua/novyny/7725-mop-mayzhe-25-mlyonvpracvnikv-u-svt-mozhut-vtratiti-svoyi-roboch-mscya-cherez-covid-19.html>.

80. Названо офіційну кількість загиблих дітей в Україні від агресії рф. *Суспільство*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/29/novyna/suspilstvo/nazvano-oficijnu-kilkist-zahyblyx-ditej-ukrayini-ahresiyi-rf>.

81. Найдич М. А. Інституціоналізація молодіжної політики України. *Актуальні проблеми сучасної політики : матеріали III міжвузівської. наук.-практ. конф. молодих політологів*, 11 лист. 2011 р., м. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет. 2012. С. 18-19. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1672/3/inst_youth%20policy.pdf

82. Несинова С.В., Правовий інститут: генеза виникнення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. Т. 1, Вип. 1. URL: http://www.lo.kherson.ua/2014/pravo01/part_1/02.pdf.

83. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 198 с. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310/6323>.

84. Обушна Н., Інституціональне обґрунтування публічного аудиту в контексті модернізації суспільних інститутів. *Ефективність державного управління, журнал*. 2016. Вип. 3 (48), Ч. 2, С. 271 – 281. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_48/fail/33.pdf.

85. Обушна Н. Особливості категоріального апарату інституціональної теорії у площині державного управління. *Державне управління: зб. наук. праць Дон ДУУ*, 2016, №1 (70), С. 41 – 48, URL: http://rp.dsum.edu.ua/bitstream/123456789/1709/1/2016_8.pdf.

86. Окіпнюк В.Т. Комплектування кадрового складу органів державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.). *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 35–41. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/108>.

87. Окіпнюк В.Т. Органи державної безпеки УРСР (1922–1941 рр.): історико-правове дослідження : монографія. 2-ге вид., доопр. та доповн. Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2017. С. 310–311.

88. Олійник І. Формування культури дозвілля студентської молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1 (21). С. 207 – 212.

89. Основи грантрайтингу та управління проектами в публічній сфері: метод. рек. для органів влади та недерж. орг.-цій / Авт. кол.: В. В. Белявцева, А.І. Гнатенко, О. С. Зінченко та ін. ; за заг. ред. О. В. Кулініча. Харків: Золоті сторінки, 2017. 148 с.

90. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 135-144. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ostapenko_politychna.pdf.

91. Павлов С. Системний підхід до теорії публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту в Україні. Київ. МАУП. 2019. № 3(5). С. 152-161. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/5/11.pdf>. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3\(5\)-152-161](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3(5)-152-161).

92. Панасюк В. Державна молодіжна політика: поняття та структура. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 29. С. 383-387.
93. Панченко Т.В. Експлікації концепту «політичний аналіз» у сучасній політичній науці та практиці управління. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. 2008. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46594582.pdf>.
94. Пархоменко-Куцевіл О. І. Цифровізація формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління»*. 2024. № 1(19) С. 207-219. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8521>.
95. Пархоменко-Куцевіл О.І. Сучасні проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2024. № 2. С. 177-182. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/issue/view/123/91>.
96. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Council of Europe, July 2015 Printed at the Council of Europe С. 37. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168071b58f>.
97. Перелік Молодіжних Центрів України. *Асоціація молодіжних центрів України*, 2023. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/>.
98. Перепелиця М. Механізм реалізації регіональної, місцевої державної молодіжної політики. *Нова політика*. 2000. № 6. С. 40-43.
99. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. 242 с.
100. План дій Ради Європи для України 2008-2011: Міжнародний документ від 25.06.2008 № 994_929. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_929#Text.
101. Платон. Діалоги Платона. Політик. 2-ге видання. Київ: Основи, 1995. 399 с.

102. Положення про Міністерство молоді та спорту України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#Text>.

103. Полякова О. М., Приходько Г. В., Сапарай Ю. В. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні: навч. посіб. / за ред. О.М. Полякової. Суми: Університетська книга, 2009. 240 с. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/25-2.pdf>

104. Приходько А. В. Становлення державної молодіжної політики в Україні в історичному контексті: *матер. XIV Міжнар. Наук. інтернет-конференція «Advanced technologies of science and education»*, 2018. URL : <http://intkonf.org/prihodko-av-stanovlennya-derzhavnoyi-molodizhnoyi-politiki-v-ukrayini-v-istorichnomu-konteksti/>

105. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

106. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація № 2859-XII від 15.12.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12#Text>.

107. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 148. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF/stru>.

108. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/496336___728308.

109. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм : наказ

Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 № 62. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.17747.0>.

110. Про затвердження Положення про департамент молоді і спорту Дніпропетровської обласної державної адміністрації: Розпорядження голови Дніпропетровської облдержадміністрації від 01.11.2021 № Р-830/0/3-21. URL: <https://adm.dp.gov.ua/dniprooda/pro-oda/departamenti-ta-upravlinnya/upravlinnya-molodi-i-sportu/osnovni-zavdannya-ta-funkciyi>.

111. Про заходи щодо зміцнення обороноздатності держави», де серед інших піднімається питання «підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 07.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-19#Text>.

112. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.

113. Про об'єднання громадян: закон України від 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12#Text>.

114. Про основні засади молодіжної політики: закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text.5>.

115. Про подальший розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.1998 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63-98-%D0%BF#Text>.

116. Про співробітництво територіальних громад: закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

117. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: закон України від 05.02.1993 № 2998-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text>.

118. Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 № 202-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text>.

119. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1669-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>.

120. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-2014-р від 01.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

121. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

122. Програма соціальний рік у Німеччині. 2023. URL: <https://t.ly/2WjoS>.

123. Прокопенко Л.Л. Державна освітня політика: історико-теоретичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірн. наук. праць. 2009. № 2 (2). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf).

124. Публічна політика : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ: НАДУ, 2016. 340 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-PU.pdf>.

125. Разумова Г. В., Сорсорян Е. З. Головні аспекти реалізації державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. *Економічний простір*. 2018. № 132. С. 83- 94.

126. Регіональна цільова соціальна програма «Молодь Дніпропетровщини» на 2022–2026 роки. Дніпро. 2021. 6 с. URL: <https://t.ly/TjJXu>.

127. Рекомендація CM/Rec(2017)4 Комітету міністрів Ради Європи державам членам про молодіжну роботу: ухвалена Комітетом Міністрів на 1282-му засіданні заступників міністрів 22.03.2017. Страсбург, Рада Європи. 2017. 37 с. URL: <https://t.ly/s1S4Y>.

128. Ринок праці України. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm.

129. Рівень безробіття в Україні та Європі 2022 – порівняння країн. EUROPA.jobs. 27-05-2022. URL: <https://ua.europa.jobs/art-riven-bezrobittia-w-ukraini-ta-ewropi-2022-porivniannia-krain/>.

130. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 01 січня 2022. *Статистичний збірник*. Київ. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf.

131. Руденький В. Участь молоді в житті країни відтепер вимірюватимуть у цифрах. *UNDP Ukraine UNDP Ukraine. Follow*. 21.01.2021. URL: <https://t.ly/9RO1O>.

132. Сардак С.Е., Беліч Ю.С. Проблематика безробіття у глобальному та національному вимірах. *Економіка і суспільство*. Мукачівський національний університет. 2018. № 17. С. 490-495. URL: http://economyand society.in.ua/journals/17_ukr/72.pdf.

133. Серьогін С. М., Гончарук Н.Т. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_29.

134. Словник UA – портал української мови та культури. URL: <https://is.gd/7Cbiv9>.

135. Служба дні і ночі. *Літопис запорізької поліції*. 2012. URL: http://www.veteranovd.zp.ua/2012/05/blog-post_10.html.

136. Соболев В.О., Барабаш В.В. Проблеми інституалізації молодіжного руху України. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* / Відп. ред. А.В. Іванченко. Житомир. 2004. С. 13-15.

137. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>.

138. Стасюк Ю. Українські добровольчі формування як унікальне явище незалежної України. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. 2018. 20. С. 18-29. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/05.07.2018/pdf/VIM_20_2018-17-29.pdf.

139. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27.09.2013 № 532/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2013#Text>.

140. Стукан Т. М. Аналіз європейської системи інституційного забезпечення молодіжної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71) № 4. С. 79-86. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/15.pdf.

141. Стукан Т. М. Молодіжна політика: суть, основні принципи та стан реалізації в Україні. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2020. № 4. С. 125-131.

142. Сухорукова М. О., Педь І. В. Прояви глобальної інституціоналізації фіскальної політики у світовій системі господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 8, ч. 2, С. 94-97. URL: [file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Nvuumevcg_2016_8\(2\)_25.pdf](file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Nvuumevcg_2016_8(2)_25.pdf).

143. Тертичний О. Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: Автобіографія української Демплатформи (1990–1991 роки). *Документи*. Київ: НаУКМА, 2014. 309 с. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/books/Demplatforma_book.pdf.

144. Траф'як М. Українська еміграція і колонізаційний рух у княжу добу: східний контекст. *Вісник ТДТУ*. 1996. №1. С. 6-13. (Історія). URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/10/8/VTPI_1996_1-Trafjak_M-Ukrajinska_emigracija__6.pdf.

145. Українська РСР в період наростання кризових явищ радянської системи (середина 60-х – початок 80-х рр.). *Освітній портал "Академія"*. Thursday 24 August 2023. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=3548>.

146. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/shorichni_dopovidi/dopovid.pdf.

147. Фоміцька Н. Підходи до розкриття змісту поняття «інституціональні засади». *Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр.* Вип. 4 (35). Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ, 2011. С. 99-104.

148. Частка молоді, що займається громадською активністю, із 2021 по 2022 рік зросла з 20% до 40%. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3702112-castka-volonteriv-sered-molodi-za-rik-zrosla-udvici.html>.

149. Черних А. Визначення молодіжних проблем – запорука успіху державної молодіжної політики. URL: narodna.pravda.com.ua/politics/4642f1731483f.

150. Чисельність молоді віком від 14 до 35 років в Україні. *Громадська організація «Інститут молоді»*. 2023. URL: <https://inmol.org/stat/younght-count-ua/>.

151. Шпикуляк О. Г., Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка, *Економіка АПК*. 2010. № 4. С. 150-157.

152. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. 479 с.

153. Юзич Ю. Молодь помолодшає? *Реанімаційний Пакет Реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/molod-pomolodshaie/>.

154. Яремко Л. Проблеми інституційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економіка. 2006. № 103-3. С. 164-169.

155. Aron Raymond, Ionescu Valence. Democracy and totalitarianism. *Weidenfeld and Nicolson*. London, Weidenfeld & Nicolson, 1968. xiv, 262 p.

156. Borodin Ye. “Implementing CSYP in Ukraine – Experience and challenges.” In: *Needles in haystacks. Finding a Way Forward for Crosssectoral Youth Policy*, eds. M. Nico, M. Taru. *Council of Europe and European Commission*. Youth Knowledge. 2017. № 21. P. 177–194.

157. Borodin Ye., Kalashnyk N. Youth Participation as a Public Policy Instrument at Local Level. Ukrainian Experience. *Urban Policy System in Strategic Perspective: From V4 to Ukraine*. Kamil Glinka (editor). Series Studies in Politics, Security and Society. 2020. Vol. 34. P. 211 – 222.

158. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Bundes-Jugendförderungsgesetz, Fassung vom 29.12.2023. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001058>.

159. Commons R. John. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21. P. 648–657.

160. Council of Europe Youth policy. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/council-of-europe-youth-policy>.

161. Dieter Kastner. *Kinderarbeit im Rheinland: Entstehung und Wirkung des ersten preussischen Gesetzes gegen die Arbeit von Kindern in Fabriken von 1839*. Stuttgart. SH Verlag, 2004. 303 pp. URL: <https://is.gd/sAUvU9>.

162. Dünkel Frieder, *Youth Justice in Germany*. *Oxford Handbooks Online*. Jan 2016. 55 p. URL: <https://is.gd/fZSwAY>.

163. EACEA National Policies Platform. *An official website of the European Union*. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/>.

164. Erasmus+ [Electronic resource]. URL: <https://t.ly/YoZgk>.

165. EU Cooperation In Youth Policy URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/eu-cooperation-in-youth-policy>.

166. European Youth Foundation. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation/about-us>.

167. Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea Extraordinary Chambers / ECCC, Cambodia. URL: <http://www.eccc.gov.kh/en/media-center/press-releases>.

168. Formulate national youth policies. *Department of Economic and Social Affairs Youth*. URL: <https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/what-can-you-do/formulate-national-youth-policies.html>.

169. Hill Kulu, Sarah Christison, Chia Liu, Júlia Mikolai, *The War and the Future of Ukraine's Population*. University of St Andrews. 2022. 18 h. URL: <https://migrantlife.wp.st-andrews.ac.uk/files/2022/03/The-War-and-the-Future-of-Ukraines-Population.pdf>.

170. Ignatowski C., Blum R., Campbell P. S., & Perez-Pineda R. Building youth infrastructure: Early lessons from the youth systems collaborative. *Journal of Youth Development*, 2021. № 16 (2-3), P. 74–99. URL: <https://doi.org/10.5195/jyd.2021.1030>.

171. ILO monitor: COvId-19 and the world of work. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.

172. ILO Office (2020). World Employment and Social Outlook: Trends 2019. Geneva.

173. Lage und Perspektiven des freiwilligen Engagements in Österreich. *Freiwilligenbericht*. 2019. URL: <https://www.freiwilligenweb.at/freiwilliges-engagement/freiwilligenbericht/>.

174. Lasswell Harold, Politics: Who Gets What, When, How. New York: Whittlesey House. 1936. Pp. ix, 264.

175. Leslie Alexander Pal Public Policy Analysis. An Introduction. Nelson Canada, 1992. 303 p.

176. Liberadzki Marek, Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012. URL: https://bip-archiwum.bialystok.uw.gov.pl/Show_Item.aspx?ID=1005.

177. Lisbon Declaration on Youth Policy and the Braga Action Plan for Youth (A/53/378). *Library of United Nations documents related to youth, available at*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/lisbon.pdf.

178. Mannheim Karl Diagnosis of Our Time. *Wartime Essays of a Sociologist*. Psychology Press, 1997. 180 p.

179. Nasibahon O. Youth Education in Public Policy. Central asian journal of social sciences and history, 2022. № 3(4), P. 51-54.

180. Open method of coordination. *An official website of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html>.

181. Proceedings of 103rd Session of the International Labour Conference. Retrieved from. URL: <http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/previous-sessions/103/lang--en/index.html>.

182. Quade E. S. Analysis for Public Decisions. 2nd ed. New York (USA), North-Holland, 1982. 380 p.

183. Rahmaty M., & Roesch J. L. Youth Participation in Global Governance for Sustaining Peace and Climate Action. 2021. <https://policycommons.net/artifacts/9770479/youth-participation-in-global-governance-for-sustaining-peace-and-climate-action/10659774>.
184. Raport o kampanii «Zmień kraj. Idź na wybory». *Forum Obywatelskiego Rozwoju*. 2008. URL: <https://for.org.pl/pl/a/278>.
185. Recommendation CM/Rec (2015)3 of the Committee of Ministers on access of youngpeople from disadvantaged neighbourhoods to social rights. *Council of Europe*. 2015. 30 p. URL: <https://rm.coe.int/168066671e>.
186. Resolution on the Council of Europe youth sector strategy 2030. CM/Res. 2. 01. 2020. URL: <https://rm.coe.int/native/0900001680a33177>.
187. Social Code (SGB)-Achte Book (VIII)-Children's and Youth Aid- (Article 1 of the Law of 26 June 1990, BGBl. 1163). URL: <https://is.gd/1K44QS>.
188. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (SRKS2030). *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego-2030-srks>.
189. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe 9 (Final report). UN, 2001. 147 p. <http://www.politiquesenfancejeunesse.org/wp-content/uploads/2016/04/Young-people-youth-policy-IARD-2001.pdf>.
190. Supporting Young People in Europe. *Council of Europe Publishing*. Vol. 2. 2008. p. 53–54. URL: <https://book.coe.int/en/youth-other-publications/3972-supporting-young-people-in-europe-volume-2.html>.
191. Surowiecki James, The Wisdom of Crowds. New York. Anchor books, 2005. 336 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=hHUsHOHqVzEC&pg=PA3&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.
192. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19890200104>.
193. Veblen Thorstein. The Theory of the Leisure Class. *An Economic Study of Institutions*. 1899. 184 p. URL: <https://moglen.law.columbia.edu/LCS/theoryleisureclass.pdf>.

194. What is the European Steering Committee for Youth? *European Steering Committee for Youth*. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/cdej>.
195. Wilson W. *The Study of Administration*. Shafritz Jay M., Hyde Albert C. *Classics of Public Administration*. Brooks: Cole Publishing Company Pacific Grove, 1992. P.1124.
196. *World Employment and Social Outlook 2016: Trends for Youth*. Switzerland, Geneva : ILO Office, 2016. 48 p.
197. *World Employment and Social Outlook: Trends 2017*. Switzerland, Geneva: ILO Office, 2017. 56 p.
198. *Youth and the SDGs*. UN, 2021. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/youth/>.
199. *Youth Wiki: Europe's Encyclopedia of National Youth Policies. An official website of the European Union*. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідка про участь у науково-дослідних роботах

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут
державного управління

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF UKRAINE
Dnipro University of Technology
Educational and Research
Institute of Public Administration

11.12.2023 № 12-34/69-1204

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана *Білій Дар'ї Олегівні* – аспірантці 4 року навчання за освітньо-науковою програмою «Публічне управління та адміністрування», про те, що вона дійсно брала участь у виконанні науково-дослідних робіт (далі – НДР) кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», а саме:

– 01.03.2022 до 31.10.2023 – виконавець теми НДР «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні», номер державної реєстрації 0122U002375 (рішення кафедри державного управління і місцевого самоврядування ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка», протокол № 8 від 21.01.2022; затверджена Вченою радою університету 12.05.2022 р., протокол № 5);

– 01.03.2022 до 31.10.2023 – виконавець теми НДР «Цифрова трансформація публічного управління», номер державної реєстрації 0122U002236 (рішення кафедри державного управління і місцевого самоврядування ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка», протокол № 8 від 21.01.2022; затверджена Вченою радою університету 12.05.2022 р., протокол № 5).

Особистий внесок: дослідження наукових підходів та моделей щодо розвитку інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики та розроблення практичних рекомендацій органам державної влади регіонального рівня та органам місцевого самоврядування щодо їх впровадження у практичну діяльність. Результати дослідження також увійшли до наукових публікацій Білої Д.О., що готувалися під час виконання наукових тем.

Директор
навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Свгеній БОРОДІН

Додаток Б

Довідки про впровадження результатів дослідження

КИЇВСЬКА МІСЬКА РАДА

вул. Хрещатик, 36, м. Київ, 01044

тел.: (044) 202-70-64, 202-73-10
e-mail: kmr@kmr.gov.ua

18.09.2023 № 225-КР-3146

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки
Національного технічного університету «Дніпровська політехніки»
Білої Дар'ї Олегівни на тему «Інституціональне забезпечення формування та
реалізації державної молодіжної політики в Україні», що виконується
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Довідка видана Дар'ї Олегівні Білій з приводу того, що в роботі Київської міської ради врахована запропонована авторкою організаційно-функціональна трьох-компонентна модель інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Пропонована модель описує процес забезпечення прийняття і реалізації управлінських рішень щодо усунення проблем в молодіжній сфері в скорочені терміни часу.

При впровадженні пропозицій авторки враховано те, що організаційно-функціональна трьох-компонентна модель умовно складається з трьох основних компонентів (стратегічно орієнтований блок, тактично спрямований блок, оперативний блок), кожен з яких передбачає створення функціональних модулів, які пришвидшують процес прийняття і реалізації управлінських рішень щодо усунення проблем у молодіжній сфері, що є особливо цінним для забезпечення безпеки громадян в екстремальних умовах, умовах війни тощо. Пришвидшення відбувається за рахунок застосування уніфікованих інструментів, з яких складається функціональний модуль.

Завдання функціонального модуля у контексті управління молодіжною політикою можуть включати аналіз інформації; стратегічне планування, зокрема, в частині створення молодіжної інфраструктури; розробка програм і проектів із визначенням резидентів і бенефіціарів; мережа комунікативно-інформаційного обміну, у тому числі, міжвідомча і міжсекторальна взаємодія; молодіжний голос і участь тощо.

000768

Організаційно-функціональна трьох-компонентна модель забезпечує реалізацію типових рішень та дозволяє адаптуватися до особливостей екстремальної ситуації та надавати належну увагу захисту безпеки і добробуту молоді, її навчанню, психологічній підтримці та активізувати роль молоді в процесі відновлення України після війни.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Заступник міського голови
секретар Київської міської ради

Володимир БОНДАРЕНКО

ДНІПРОВСЬКА МІСЬКА РАДА

просп. Дмитра Яворницького, 75, м. Дніпро, 49000, тел. (056) 745 55 37, (056) 745 54 66
www.dniprorada.gov.ua, e-mail: office@dmr.dp.ua, office@dniprorada.gov.ua

22.08.2023 № 7/10-1152

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Дніпровська міська рада цією довідкою засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Білої Дар'ї Олегівни, яка проходить навчання в аспірантурі Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» за спеціальністю 281 «Публічне управління» на тему «Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні» враховано у роботі міської ради. Зокрема, практичні положення дисертації стали основою започаткування Департаментом молодіжної політики та національно-патріотичного виховання наступних ініціатив: стажування для молоді в органах місцевого самоврядування, де представники студентської молоді інтегруються в роботу органу місцевого самоврядування з метою набуття практичного досвіду та ділових якостей, відповідно формують резерв майбутніх молодих кваліфікованих кадрів; муніципальна програма підтримки української мови «Українською, будь ласка»; конкурс «Собори наших душ» з фінансовим заохоченням переможців, метою якого є виявлення, розвиток і підтримка творчо обдарованих дітей і учнівської молоді у галузі літератури, музики й образотворчого мистецтва, формування національної творчої еліти, удосконалення художньо-естетичного виховання, розвиток естетичної самосвідомості і здатності до творчої самореалізації дітей та учнівської молоді; конкурс соціальної реклами «Крик» з фінансовим заохоченням переможців, який залучає молодь до відкритого обговорення та привернення уваги широкої аудиторії до найактуальніших соціально значущих тем; форум «Молодь Дніпра», який залучає різноманітних спікерів з організацій некомерційного, урядового благодійного та бізнес секторів для кроссекторальної співпраці. Традиційно форум відбувається у стінах Дніпровської міської ради, що сприяє зміцненню комунікації між молоддю і владою; заохочення донорських програм; сприяння розширенню всеукраїнських та міжнародних обмінів для молоді; підтримка учнівської молоді серед органів учнівського самоврядування та залучення активної молоді до Молодіжної ради Дніпра.

З урахуванням напрацювань за темою дисертаційного дослідження Білої Дар'ї Олегівни, міською радою проводиться активна робота з підтримки волонтерської діяльності молоді, залучення її до процесів реалізації молодіжної політики в місті, що сприяє формуванню творчого та патріотичного середовища та всебічній підтримці молодіжного руху міста Дніпра.

Міський голова

Б.А. Філатов

**ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ**

просп. Центральний, 59, м. Свердловецьк, Луганська область, Україна, 93406
тел. (+38 0645) 70-50-85, факс (+38 0645) 70-50-86
info@loga.gov.ua, http://www.loga.gov.ua Код ЄДРПОУ 00022450

11.07.2023 № 196-1
На № _____ від _____

ДОВІДКА

Цією довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Білої Дар'ї Олегівни, яка навчається в аспірантурі Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» навчально-наукового інституту державного управління за спеціальністю 281 «Публічне управління», на тему: «Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні» використано у плануванні роботи Луганської обласної молодіжної ради. Зокрема, положення дисертації щодо необхідності інституціоналізації результатів реалізації державної молодіжної політики лягло в основу ідеї створення Ресурсного центру молодіжних рад Дніпра та Луганщини в м. Дніпрі за грантової підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках підтримки переміщених молодіжних рад Луганської області, що впроваджується спільно з громадською організацією «Світло культури».

З урахуванням наукових здобутків у межах теми дисертаційного дослідження Білої Дар'ї Олегівни проваджувана діяльність у цій сфері сприяла створенню безпечних та комфортних умов для продовження навчання та організації освітніх заходів для дітей з окупованих територій, зокрема Луганської області.

Голова обласної державної
адміністрації – начальник
обласної військової адміністрації

Артем ЛІСОГОР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут
державного управління

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF UKRAINE

Dnipro University of Technology

Educational and Research
Institute of Public Administration

06.09.2023 № 12-34/38-2-724

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Білої Дар'ї Олегівни за темою: «Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні», поданої на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Довідка надається Дар'ї Олегівні Білій – аспірантці 4 року навчання за освітньо-науковою програмою «Публічне управління та адміністрування» кафедри державного управління і місцевого самоврядування, про те, що результати її наукового дослідження впроваджені в освітній процес навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», а саме:

– до робочої програми вибіркової дисципліни «Інноваційні інструменти забезпечення сталого суспільного розвитку в умовах економіки знань» освітньо-наукової програми «Публічне управління та адміністрування» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»), що викладається на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, додано тему: «Моделювання процесів розвитку територіальних громад на основі досвіду країн ЄС щодо реалізації молодіжної політики»;

– до робочої програми обов'язкової дисципліни «Стратегічне управління та управління змінами в публічній сфері» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»), що викладається на другому (магістерському) рівні вищої освіти, додано тему: «Проекти як інструменти управління змінами в публічній сфері (на прикладі Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки)»;

– до робочої програми обов'язкової дисципліни «Молодіжна політика» освітньо-професійної програми «Соціальна та молодіжна робота» (спеціальність 231 «Соціальна робота»), що викладається на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, додано тему: «Інституціональне забезпечення молодіжної політики в країнах ЄС»;

Також авторка дисертації Д.О. Біла брала активну участь у підготовці презентацій до лекцій за вказаними вище дисциплінами, інших навчально-методичних матеріалів, залучалася до проведення семінарів та тренінгів за програмами підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема, за тематикою формування та реалізації державної молодіжної політики на місцевому та регіональному рівнях.

Директор
навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Начальник відділу підвищення
кваліфікації з державного управління
навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Е.Бородин

Свєнїй БОРОДІН

Юрій Яворський

Юрій ЯВОРСЬКИЙ

Додаток В

Реалізація молодіжної політики в Україні

Опитування проводиться в межах дослідження суспільної думки щодо реалізації молодіжної політики в Україні, зокрема, в м. Дніпро.

Залучені організації: НТУ "Дніпровська політехніка" та Дніпровська міська рада

1. Стать *

Виберіть лише один варіант

1. Жіноча
2. Чоловіча
3. Інша

2. Вік *

Виберіть лише один варіант

1. Молодше за 14
2. 14-25 років
3. 26-34
4. Старше за 34

3. Соціальний статус *

Виберіть лише один варіант

1. Одинокий
2. Одружений/заміжня
3. Інше _____

4. Зайнятість *

Виберіть лише один варіант

1. Учень закладу середньої освіти
2. Студент
3. Працюю на підприємстві, у закладі
4. Воїн ЗСУ
5. Державний службовець чи посадова особа місцевого самоврядування
6. Депутат
7. Приватний підприємець
8. Безробітний
9. Інше _____

5. Місце проживання *

Виберіть лише один варіант

1. Місто Дніпро
2. Інше місто України
3. Село/селище
4. Перебуваю поза межами України
5. Інше _____

6. Чи пов'яжете Ви своє майбутнє із Україною, чи розглядаєте можливості переїзду? *

Виберіть лише один варіант

1. Планую свою кар'єру і життя в Україні
2. Розглядаю можливості переїзду за кордон
3. Складно сказати
4. Інше _____

7. Чи приймаєте Ви участь в будь-яких формах самоорганізації населення чи якимось іншим чином залучаєтеся до реалізації молодіжної політики?

Виберіть лише один варіант

1. Так 963
2. Ні
3. Складно сказати
4. Інше _____

8. З якого віку, на Вашу думку, треба починати патріотичне виховання ?

Виберіть лише один варіант

1. З 5 років
2. З 16 років
3. З 20 років
4. Інше _____

9. Найбільшими проблемами молоді в Україні, на Вашу думку, є: *

Виберіть лише один варіант

1. Неналежний доступ до якісної освіти
2. Безробіття
3. Неналежний рівень оплати праці
4. Незабезпеченість житлом
5. Недостатність місць для дітей в дошкільних закладах
6. Неможливість або складність набути бажану професію
7. Неналежне медичне обслуговування
8. Неможливість долучитися до політичної діяльності
9. Брак місць відпочинку
10. Забюрократизованість процедур отримання послуг
11. Інше _____

10. Чого саме, на Вашу думку, потребує молодь в Україні з боку держави і органів місцевого самоврядування? *

Виберіть лише один варіант

	Дуже Потребує	Потребує	Не завадило	Не потрібно	Складно Визначити
Фінансова					
Допомога	☐	☐	☐	☐	☐

**Отримання
Інформації про
фінансову
допомогу
міжнародних
організацій**

**Безкоштовна
Освіта**

**Сприяння
працевлаштування**

Перекваліфікація

**Підтримка
молодіжної науки**

**Підтримка
молодіжної
творчості та спорту**

**Програми
Патріотичного
виховання**

11 . Який орган, заклад, установа тощо реалізують молодіжну політику у Вашому місті/селищі

Виберіть лише один варіант

1. Департамент міської\місцевої ради
2. Молодіжний центр
3. Середня школа
4. Громадська організація
5. Держава
6. Не можу відповісти
7. Інше

13. Які програми і заходи з боку органів місцевого самоврядування могли б бути для Вас цікавими?

Виберіть усе що підходить

1. *Створення молодіжних центрів*
2. *Створення середовища для молодіжного бізнесу , start-up*
3. *Молодіжні фестивалі , змагання , ярмарки тощо*
4. *Школа молодих політиків*
5. *Центри патріотичного виховання і\чи воєнного вишколу*
6. *Бізнес-школа*
7. *Молодіжне радіо\телебачення*
8. *Конкурси з цікавим призами*
9. *Центр професійного стажування та пошуку роботи*
10. *Центр знайомства та культурного відпочинку*
11. *Інше _____*

14. Як дізнаєтесь про актуальні молодіжні проекти \програми?

Виберіть що підходить

1. *Соціальні мережі*
2. *Офіційний сайт мерії (іншого відповідального органу)*
3. *Реклама в соцмережах та ТБ*
4. *Надходить інформація з молодіжного центру (департаменту міськради тощо)*
5. *Повідомили друзі, знайомі*
6. *Через Telegram канали , на які підписана/ий*
7. *Інше _____*

15. В яких молодіжних організаціях, проектах чи програмах Ви брали участь у 2022-2023 рр.? Назвіть їх.

16. В яких проєктах, програмах Ви б бажали взяти участь ?

(конкурси, обміни, стажування тощо)

Додаток Д

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Біла Д. О. (2021). Визначення ролі молоді у суспільстві в умовах політичної невизначеності та особливості формування державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, № 3. (с. 64-70). <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/83/77>.

DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.11>

2. Біла Д. О. (2022). Ключові теоретико-методологічні засади наукового дослідження інституційного забезпечення державної молодіжної політики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, № 1. (с. 104-112). <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/173/155>.

DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.16>

3. Біла Д. О. (2022). Вплив міграції на зміну підходів до інституціоналізації державної молодіжної політики в Україні. *Право та державне управління*, № 4. (с. 213-220). http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/30.pdf.

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.30>

4. Біла Д. О. & Чикаренко І. А. (2023). Моделювання процесів удосконалення інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, № 3. (с. 50-56). <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/476>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-3-8>

Особистий внесок здобувача: розроблення та наукове обґрунтування складників концептуальної моделі інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики.

5. Чикаренко І.А. & Біла Д.О. (2023). Запровадження модульного підходу для посилення інституціонального забезпечення молодіжної політики. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 4 (39). (с. 61-69). <http://www.customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/4/10.pdf>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-4.10>

Особистий внесок здобувача: обґрунтування доцільності запровадження модульного підходу для посилення інституційного забезпечення молодіжної політики, авторське тлумачення поняття «автономний функціональний модуль».

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

6. Біла Д. О. (2021). Аналіз молодіжного ринку праці, внутрішньої та зовнішньої міграції у контексті реалізації цілей сталого розвитку. *International scientific journal «Grail of Science»*, 2021. № 2-3. (с. 86-91). <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10639/9996>.

DOI 10.36074/grail-of-science.02.04.2021.016

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації (у зарубіжних збірниках):

7. Біла Д. О. (2023). Особливості інституціонального забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в країнах ЄС. *IV international scientific conference Current questions of modern science*. April, 20-21, 2023. Tallin, Estonia. (с. 65-67). <https://conference-w.com/wp-content/uploads/2023/04/EST.T-2021042023.pdf>.

8. Біла Д. О. (2023). Організаційно-функціональна модель інституціонального забезпечення формування державної молодіжної політики в Україні. *Development trends and improvement of old methods: XIII International Scientific and Practical Conference*. Decemer, 12-15, 2023. Warsaw, Poland. (p. 198-202). https://isg-konf.com/uk/development-trends-and-improvement-of-old-methods/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=UA-Sbornik_materialov_konferencii_dostupen&utm_content=1325401414

***Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації
(у вітчизняних виданнях):***

9. Біла Д. О. (2020). Аналіз взаємодії рівнів публічного управління щодо формування і реалізації державної молодіжної політики. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика: XII наук.-практ. конф.*, 17 груд. 2020 р., м. Дніпро (с. 111-114). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Conference_pei_17_12_2020.pdf.

10. Біла Д. О. (2020). Аналіз підходів країн ЄС до формування та реалізації державної молодіжної політики: досвід для України на шляху її європейської інтеграції. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів: IX щорічна наук.-практ. конф.*, 18 груд. 2020 р., м. Одеса (с. 96-100). <https://drive.google.com/file/d/1YYnQ6tqkYGtpGogwoiHNCFZAgdt5DsJP/view?usp=sharing>.

11. Біла Д. О. (2021). Теоретичні основи інституціоналізації державної молодіжної політики на місцевому рівні. *Соціально-гуманітарний підхід до вирішення актуальних проблем сучасного світу: заочна міжвузівська наукова конференція*, 30 берез. 2021 р., м. Дніпро. (с. 26 – 29). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/%D0%A1%D0%BE%D1%86-%D0%B3%D1%83%D0%BC_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4.pdf.

12. Біла Д. О. (2021). Правове забезпечення молодіжної політики в умовах суспільних реформ в Україні. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : VI Всеукраїнська за міжнародною участю науково-практичної конференції*, 17 листоп. 2021 р., м. Полтава (с. 133-135). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Publ_postgrad/Zbirnyk_PJO2021Final.pdf.

13. Біла Д. О. (2022). Молодіжна політика: європейський досвід для України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*, XIX регіон. наук.-практ. конф., 16 черв. 2022 р., м. Дніпро (с. 50-52). https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf.